ELEMENTA
METAPHYSICÆ

MATHEMATICUM IN MOREM ADORNATA

A B

ANTONIO GENUENSI

In Regia Neapolitana Academia
Ethices Professore.

EDITIO NOVISSIMA

Ad postremam Neapolitanam sedulo exacta,

AUCTORIS emendationibus atque
additamentis ornatior.

TOMUS SECUNDUS.

VENETIIS, MDCCLXII.
APUD BARTHOLOMÆUM OCCHI.

Superiorum Facultate, ac Privilegio.

Digitized by Google

ANTONIUS GENUENSIS

Philosopho suo

S. P.

PRodit altera *Metaphysica pars* parentis sui *titubanti animo*, *corde*, *& pectore*, *post varios hominumque urbisque labores*. Neque enim ignorans quæ Prior fata habuerit;

. . . . . Quæ causa indigna serenos
Fœdarit vultus, aut cur hæc vulnera cernas.

Saltem ex Apologia, quam *Appendicem* perscripsere; discere, in promptu est. Nam ubi ego (ita me Deus adjuvet) in id omnes intenderam nervos, ut nefarios homines ratione adversus religionem abutentes pro virili refellerem, non defuere qui aut arma impiis suppeditare, aut publicam causam prodere, nec clanculum, sed publice clamitarent. Non eo quidem eram ignarus, multos studiose mihi contradicturos, quod nullo modo vitare potui; nisi si nihil omnino scriberem, maxime cum sint, ut in Civili, ita in Literaria Republica, quidem *fruges consumere nati*, *capite censi*, qui quum nihil ipsi peperere unquam, aut parere possint, in alienis operibus proscindendis ineptissime sunt eloquentes: alii vero, qui quantum alii proficiunt, gloriæ suæ demtum arbitrantur. Quæ utrosque jure potuissem contemnere, qui bonorum hominum, nec omnino stupidorum, judici revereri soleam. Sed in eo falsus sum animi, quod ubi humanitus errorum philo-

Digitized by Google

ſophandi reprehendi expectabam, quos ergo reprehenſores optabam, quibuſque magnas agerem gratias, majores haberem; ecce autem criminationes, ingeſtæque ſine ulla non dicam chriſtiana caritate, ſed ne humanitate quidem calumniæ, quæ tanto fuere acerbiores, quanto in hominem paratum flammis devovere, ſi quid minus recte ſcripſerit (quod ergo viro ſummo Joſepho Spinelli Neapolitanæ hujus Eccleſiæ Archiepiſcopo conteſtatus eram) petulantiores. Neque enim is ergo ſum, qui plerique alii omnes, qui ſcriptionum mearum eo teneor amore, ut etiam contra jus & fas defendere auſim. Quum in publicum eas emiſi, velut alienas ſpecto, paratus in me facere, quod crudeliores ipſi nominis mei inimici vix audeant, *ignoſcere nempe aliis multa, mihi nihil*, tantum abeſt ut juſtas reprehenſiones, & admonitiones adſpernér. Nam etſi nemo ſit, qui non intelligat, quanta ſit humanæ mentis brevitas, quanta imbecillitas, quamque facile errare in plurimis; at confidenter dicam, paucos eſſe, qui ſibi & ſapientiæ ſuæ minus confidant, quique ſapientum judicia magis reformident & venerentur, quam ego ſim. Et his quidem ex animo ignovi & chriſtianæ legis memor, & quod ita natura ſim comparatus, ut nec graves iras ſentire, nec diuturnas gerere valeam, nihilque magis homine indignum putem, quam illud, quod profanus homo non dubitavit diis tribuere, *manet alta mente repoſtum*. Quid eſt enim aliud *homo homini lupus?* Alia certe eſſe hominis debet vita: nam & qui fratres ſunt ex eodem nati ſtipite, & qui ſocialem vitam ſub eodem Imperatore Deo agunt, & qui eodem jure tenentur, quique ſe Dei & Chriſti imitatores profitentur, non diligere tantum ſeſe mutuo, ſed & amare oportet. Ecquid? non pudet nos barba tantum & pallio eſſe philoſophos? Sed, utcumque hæc æſtimata ſint, ut nunc non in magno ponam diſcrimine; illud efficere non poſſum, quin valde commovear eorum pertinacia, qui quum alia, tum illud continenter jactant, me, ratione & via, qua philoſophor, ſcepticiſmum promovere, & quin, ut dixi, titubanti animo

mo & pectore hanc alteram Metaphysicæ partem emittam. Nam quamvis studuerim quidem accurate rationis humanæ dignitatem, sed intra suos cancellos, tueri, remotissimasque ipsas suspiciones, quod potui, effugere curaverim; acutiores tamen sunt multo, quam ut ego evadere possim, hujus ævi Aristarchi. Quamquam quis ferat accusari hominem septicismi, qui mathematicum in morem cogitationes suas disponet, & qui exactas etiam in abditibus rebus demonstrationes producere conetur? nisi forte qui nesciat, qui fuerunt unquam, aut hodie sint Sceptici. Quod non sint ratione & causa dico. Nam rogatus quidam eorum, qui nunquam suo judicio uti didicerunt, sed ex incertis vulgi polluti rumoribus præjudicant, ecquid præcipue in Metaphysica mea reprehenderet, Septicismum, inquit. Cur ita? nempe, inquit, quia parum a Jansenismo distat. Oh præclare!

Spectatum admissi risum teneatis amici?

Jam quis eum Pyrrhonismi insimulet, qui ingenue fateatur, se ea ignorare, quæ genus omne humanum ignorat? Nempe tum perpulchre cum hominibus agi arbitrantur, quum sciveris noveris, te scire fateris, nihil omnino reputantes, nihil esse tam temerarium, tamque indignum sapientis gravitate atque constantia, quam aut falsum sentire, aut quod non satis explorate perceptum sit & cognitum sine ulla dubitatione defendere. Quamquam id tantum abest, ut scepticismi vires dilatet, ut nihil potius sit, quod scepticismum funditus evertat, quam accurate distinguere inter ea quæ homines plane norunt, & ea quæ ignorant. Nam qui etiam ea, quæ ignorantur, deridiculis argumentis hominibus persuadere student, etiam ea, quæ sciuntur, in suspicionem adducunt hominum, qui nec trunci sunt, nec satis docti, quorum est magna Reip. literarum pars. Itaque ego ita sum animo constitutus, ut quæ certe scio, quæ ego esse arbitror omnia, quæ ad pietatem &

Digitized by Google

vitam pertinent, nullo modo, nec voce, nec scriptione prodere valeam; quæ ignoro, nequeam non pro ignotis profiteri, atque in iis sapientum hominum sententiam, & doctrinam expectare, paratus rationi, a quibuscumque ea tandem proficiscatur, parere, idque adeo læto animo, ut nihil mihi unquam præclarius esse duxerim, quam ab erroribus (quos ego haud dubium erro plurimos) & ignorantia mentem in sapientiam & libertatem vindicare. Non ego quæsiverim unquam quomodo sint alii animo affecti: Ego certe sic institutus sum, ut nulla alia bona Mentis perfectioni, & traquillitati nedum præposuerim, sed ne contulerim quidem. Quocirca quamquam certum mihi est, me undique inclementer impeti; prædixisse tamen mihi erit satis. Emergent proculdubio qui crimini vertant, protulisse me argumenta Epicureorum & Socinianorum adversus animi naturam: Spinozæ & Collini adversus libertatem. Quibus si reponam, me communem sanctissimorum quoque Patrum scribendi rationem sectatum: argumenta quidem produxisse Impiorum hominum, sed confutasse; ii statim regerunt, nec veteres Ecclesiæ Doctores Spinozam & Collinum aggressuros fuisse, quippe quos vel nominare nefas: & fortasse me non idem animo sentire, quod scribo. Egregie prorsus! Quasi Spinozæ & Collini non quovis seculo extiterint, postquam scimus extitisse & Aristotelem, & Zenonem, & Epicurum, & Diagoram, & horum sectarios, atque admiratores! nam certe quos B. Thomas in opere adversus Gentiles confutandos aggreditur, quorumque ad vivum resecat objectiones, plura quoque & majora commenti sunt adversus Religionem. Conflictarunt cum veteribus illi, conflictandum nobis est cum recentibus Religionis hostibus, non aut umbras impetere; aut in otio, dum illi clamant, tabescere. Quod vero suspicantur, id licet non sit in literaria Republica novum, atrocius tamen est, quam ut verbis curari possit. Unum addo, præripere eos, quod Dei proprium est, in hominum corda judicium. Meminisse possunt Apostolici verbi, *nolite judicare ante tempus*.

Nam

Digitized by Google

Nam ad me quod attinet, sic animum jamdudum formavi, ut potestatibus, quandoquidem eorum jus mihi ratio est, sine ulla ratione paream? Philosophis vero quantum eorum meruerint rationes. Quod si etiam sine ulla ratione me dimovere ab iis, quæ veriora puto, gestiunt, eos si contemnam, nemo sapiens erit, qui me jure meo non uti dicere possit. Sed ea satis; nam copiosius prosequi animi videri potest minus, quam ego sim, pacati.

Sunt quædam, quorum tibi, philosophe, & humanissime Lector, rationem reddere debeam, quod subaudiverim te mussitantem. Primum, *quæ tantæ tenuere moræ*? Rogas? Destinaveram nihil amplius, si per amicos licuisset, edere: nam quantumvis nihil mihi conscius essem, cur in publicum prodire non possem, at hærebat animo grave illud Apostoli verbum, *non comedam carnes in æternum, si frater meus offendatur*. Sed propositum pervicere amici. Nam & Venetiis, & Roma viri quidam docti juxta & humanissimi ita impulerunt, ut mihi persuaderem non esse admodum paucorum judicia extimescenda, eorum maxime, qui assuetudine maledicendi intestabiles evaserint; & scrupulos omnes heic viri ex omni ordine literatissimi exemerunt. Ita ruptæ moræ. Deinde gravissimo per hos annos pectoris morbo laboravi, ut vix necessariis curis intendere possem animum. Nam ego non ita philosophiam colendam esse censeo, ut etiam vita periclitetur: ne si vellem quidem id juris in me habeo: *vetat summus ille imperator Deus, se invito e statione discedere*. Tum quamquam super his rebus scripseram plurima, at indigesta ea erat moles, ut mihi fuerit necesse ex integro rem omnem repetere: in quam rem quum non quantum voluerim, sed quantum potuerim incumberem, effluxit tempus. Nec tamen his causis quidquam judicio tuo prævertere velim: tu si inertiæ tribuere ames, non repugnabo.

Jam rogas, quum duas tantum Metaphysicas partes promiserim, cur tertiam nunc adjiciam? Nempe,

quum secundam hanc perlegeris, tute ipse intelliges, non potuisse me uno volumine in octavo, ut vocant, tantam rerum molem complecti, nisi omnia corrumperem, aut Herculis cothurnum infanti vellem adaptare. Quæ super natura Dei & Religionis commentatus sum, aut ex veterum recentiorumque philosophorum lectione suppetunt, ea, nisi hallucinor, præstantiora sunt, quam quæ hucusque sunt pertractata. Malui ergo promissis, quam quidquam ei rei detrahere, quod

Æque pauperibus prodest, locupletibus æque,
Æque neglectum pueris, senibusque nocebit.

Prius tibi promiseram: posterius conscientiæ debeo & Deo. Te autem faciliorem habeo & humaniorem judicem in priori illa causa, quam aut memetipsum, aut vindicem Dei oculum in altera. Quod tu facies profecto, nisi fastidiosus & delicatulus velis haberi philosophus, aut inter Ephemeridum (quod nunc hominum genus copiosius est) literatos censeri.

Sed utcumque in eo te accipiam, inquis, at id non fero, quod nimis oles in *hac parte* e schola: Arabes conradis: lutulentos nescio quos consectaris, rivulos. Saltem dum fuerit tibi id laboris non parvi.

Responsura tuo nunquam est fama labori,

talis nempe nunc est conditio philosophandi. Næ tu declamator egregius? Macte. Ausculta interea, & tene. Mentium humanarum ab Adamo vigor seculis omnibus idem fuit: curarum objecta non eadem. Fuere qui quondam totum eum vigorem individuum Poesi, aut Oratoriæ applicuerunt, in eoque quum essent unice intenti, fuere præcellentes. Alii Mathematicis, cæterosque post se reliquerunt. In iis sæculis, qui barbarici nomine appellantur, cura unica fuere res Metaphysicæ. Concedam ego aliis literarnm nitorem & cultum: sed philosophorum, quos barbaros vo-

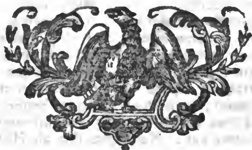
vocamus, propria est Metaphysica. Terret, fateor, incomtus vultus & hispidus: neque idcirco te monuerim, ut accedas: sed si qui sunt, qui tibi eos exantlare labores non sunt gravati, qui & ejus ævi philosophiam tibi paucis eleganterque exhibeant, & ex stercore, ut inquis, aurum colligant, tu ne etiam graveris accipere, nec potius grati animi testimonium præbeas? Optandum esset potius, ut viri in utraque literatura versatissimi, in hoc Dictionariorum seculo, Dictionarium nobis darent eorum omnium, quæ in Scholasticorum libris jacent nunc contemta: nam & sunt in iis egregia plurima, &, si non semper docent Scholastici, at acuunt; & historica omnium ætatum philosophia magna est vel cultissimæ eruditionis pars, nisi si velimus adeo esse inepti; ut nostra interesse arbitremur, quæ vetusti Scythæ, Ægyptii, Persæ, Græci cogitaverint, maximo animi capitisque labore exquirere, habereque innumerato; partem vero hanc maximam, & cum rebus nostris plurimis arctissime connexam, negligere. Quod opus, nisi præsentes docti aggrediantur, apud posteros magis quoque rerum illarum incuriosos, utpote in tanto bonarum literarum apparatu natos, tam tenuis earum rerum notitia est perventura, ut omnis funditus ea philosophicæ historiæ pars intercidat: Nam quæ sint ab Historicis Philosophiæ collecta, nimis sunt illa jejuna, & pauca Utinam Bernardus Lamy, quam susceperat ad umbilicum duxisset Scholasticæ Theologiæ historiam! Fortassis plurimorum votis fecisset satis. Quid, quod ego robore, & sublimitate cogitandi primipilis illis scholæ philosophis recentiorem pene neminem antepofuerim? Sic enim habe, mihi videre illos viros, horum magnam partem feminas. Scilicet quemadmodum veteres homines quanto moribus & vestibus impoliti atque hispidosi, tanto magis animi corporisque robore præ cinædis istis Penelopes sponsis valebant; ita veteres illi philosophi quanto incultiores, & rudiores aspectu, tanto fuere meditatione, & cura profundiores.

Uno

Uno verbo: quo ſine manu, & ſine libris iri a mente humana poteſt, ivere profecto veteres illi Metaphyſici.

Numquid aliud? Indicem, inquis, rerum poſtulo Scio. Capitum atque propoſitionum indicem tu igitur in verſa pagina quære: copioſiorem expecta. Bono ſis animo. Interea lege, libereque, ſed amice judica, ut ſoles: nam

Nunc ego te experiar quid ames, quid ſimules. Vale.

IN-

INDEX
RERUM PRÆCIPUARUM.

Definitiones XVIII.

Sequuntur postulata tria.

Ac-

Accedunt LXXXIII. Propositiones, quæ in VII. Capitibus digestæ sunt.

Ar-

Digitized by Google

Prop.

Cur

Prop.

ELE-

Digitized by Google

ELEMENTORUM METAPHYSICÆ MATHEMATICUM IN MOREM ADORNATORUM.

PARS ALTERA

Qua continentur principia Psychosophiæ.

PRÆFATIO.

Ostquam de generalibus Ontosophiæ, & Cosmosophiæ principiis in priori Metaphysicæ parte disseruimus, superest, ad integra nobilissimæ hujus scientiæ danda Elementa, ut de Spiritibus pertractemus, quæ per actatio *Pneumatologia* Philosophis appellatur. Sunt autem *spiritus*, *Animæ humanæ*, *Angeli*, *Deus*, quod sciamus: nam de Brutorum Animabus anceps disceptatio est. *Spiritus* nomine appellantur, non tam quia sunt substantiæ incorporeæ, quam quia activæ: quidquid enim activum est *ruah* Hebræis, πνεῦμα Græcis, *Spiritus* Latinis dicitur. Hinc subtilissima etiam corpora *Spiritus* vocati a Physicis, & Chemicis. In duas partes tractationem hanc distribuemus. Ac in prima quidem de *Mente humana*, in altera vero de *Deo* dicemus. Et priori breviusculam Appendicem de *Animabns Brutorum*, posteriori alteram de *Demonibns* addemus.

Initium autem faciemus ab Animabus humanis. Tractatio de Animabus humanis appellari soler græco vocabulo Psychologia, quasi λόγος περὶ τῆς ψυχῆς, *dissertatio de Anima*, quod græcum vocabulum pro respiratione veteres quidem Græci accipiebant; Aristoteles vero, aliique Metaphysici pro ipsa Animi substantia. Est autem hæc Philosophiæ pars omnium maxime ne-

Digitized by Google

ceſſaria, utilis, & jucunda: quandoquidem nihil mortalibus eſſe poteſt, aut magis neceſſarium, aut magis utile, ut vivant beati, quam illud, quod Deo veteres tribuerunt, *noſce te ipſum*: & rerum Animi agnitio omnium pulcherrima Philoſophis ſemper viſa eſt, omniumque ferme hominum vehementem curioſitatem ſemper ea excitavit perquiſitio. Sane qui perſpectam habet animi ſui naturam divinam, & immortalem, non poteſt non præſentia, & circumjacentia bona contemnere velut Infantium crepundia vana, & fugacia; ſpectare vero ſempiterna, & ſecundum ea vitam longe nobiliſſimam inſtituere. Quanti illud eſt Africani (*a*)! *ſic habeto, non eſſe te mortalem, ſed corpus hoc: nec enim tu is es, quem forma iſta declarat, ſed mens cujuſque, is eſt quiſque, non ea figura, quæ digito demonſtrari poteſt. Deum igitur ſcito eſſe: ſiquidem Deus eſt, qui vlget, qui ſentit, meminit, qui providet, qui tam regit, & moderatur, & movet id Corpus, cui præpoſitus eſt, quam hunc Mundum ille Princeps Deus*. Nempe duo maxime ſunt, quæ perpetuo homines miſere miſeros habent, metus Mortis, & circumpoſitorum bonorum nimia admiratio. At utrumque, ſi non omnino demit, maxima ſaltem ex parte extenuat animi noſtri intima contemplatio, efficitque nos non modo in mortis proſpectu alacriores, verum etiam in adverſa fortuna tranquillos, atque idcirco minus ad magna gerenda impeditos.

Jam ad hanc ſcientiam comparandam non tam librorum copia adbibenda eſt, quam penitiſſima naturæ noſtræ meditatio: ex hac enim meditatione facilius, uberiuſque, quam ex ulla librorum lectione natura noſtra pateſcit. Quinimo ſi ulla hujus præclariſſimæ ſcientiæ amatori lectio præcipienda eſt, ea Hiſtoricorum potius eſt, quam Metaphyſicorum: iſti enim ut plurimum non eum, qui in Adæ fœce verſetur, ſed in Platonis Republica, hominem exhibent, atque deſcribunt: illi totam, quanta quantam eſt, naturam humanam, collatis moribus, offerunt. Egregie Diodorus Sicu-

(a) *Apud Cic. in ſomn. Scip.*

Siculus in Proemio ad Bibliothecam: *Nam qui multa experimenta rerum variis cum laboribus periculisque, ipsi procul ab omni discrimine positi gesta legimus, nos admonent maxime quid conferat ad degendam vitam. Cognitio igitur ex aliorum tum secundis, tum adversis rebus percepta, doctrinam habet ad omnia valde necessariam. Pulchrum est enim ex aliorum erratis in melius instituere vitam nostram, & non tam quid alii egerint quærere, quam quid optime ab iis actum sit, nobis proponere ad imitandum. Seniorum consilia, quos ætas prudentiores effecit, laudantur. At hos tanto antecellit historia, quanto plura rerum exempla complectitur diuturnitas temporis, quam hominis ætas.* Scilicet, quod Soloni ab Ægyptiis dictum repetit Cicero, *nihil earum rerum scire, quæ antequam nasceris factæ sunt, hoc est, semper esse puerum*, verissimum est.

Quoniam autem, quæ de quacumque re instituitur tractatio, ex methodi Analyticæ legibus, a definitionibus vocabulorum paullo obscuriorum, quæ in ea re explicanda usu venire solent, suscipienda est; omnium primum vocabula, quæ passim in hac materia usurpantur, definiemus. Non autem ita ut Geometræ nudas, & exsuccas definitiones ponemus, sed ita ut velut primam, & simplicem epigraphen naturæ humanæ exhibeamus, quam mox adjectis paucissimis axiomatis; nec multo pluribus theorematis, paullo latius diducturi simus. Præterea longe alia est ratio definitionum Geometrarum, & cæterorum Philosophorum: illæ notionum sunt *arbitrariarum*, istæ *proprietatum realium*, ut idcirco quum postremæ non longe ab *axiomatum*, & *theorematum* natura distent, non esse ullo modo *arbitrariæ* possunt, sed *reales*.

Digitized by Google

DEFINITIO I.

Mentem voco rem intelligentem, principium cogitationum activum, vel, si quis mavelit, substantiam intelligentem.

Schol. NOn heic mentem appello vim tantum intelligendi, vel cogitandi, quæ Latinis proprie mens dicitur, sed ipsam rem; quæ intelligit, ipsum principium activum intelligendi, quo modo Tacitus lib. 1. Annalium loquutus est; *tua*, inquit, *Dive Auguste Cœlo recepta mens*. Nec est cur me reprehendant Philosophi, qui id definitione complectar, quod non dum perspicuum fecerim, sit ne mens humana substantia, necne. Enim vero cum negari non possit, nos cogitare, velle, eligere, & hæ sint qualescumque actiones; datis vero actionibus existere debeat, & earum principium aliquod activum; & ejus principii subjectum aliquod, seu substantia (ex prop. 65. pr. par.); inter comperta statui debet, existere substantiam aliquam cogitantem, nec perquiri, nisi quæ sit ejus substantiæ natura:

Cartesius, Sylvanus Regis, & plerique alii hoc statuunt discrimen inter notiones vocabulorum *Mentis*, & *Animæ*, ut eadem substantia cogitans siquidem in se ipsa spectetur, *Mens dicatur*; si prout corpus animat, *Anima*. Quam ego doctrinam in his Philosophis, qui nullum *reale commercium* inter mentem, & corpus esse opinantur, non possum non ridere. Sed & quidam veteres Mentem ab Anima *realiter* distinxisse videntur, ut non pauci e recentibus Philosophis. Anima docto Varroni definita est, *Aer conceptus in ore, defervefactus in pulmone, fervefactus in corde, diffusus in corpus* (a). Neque vero parva est in naturali Philosophia ea quæstio, vita ne corporis a substantia Mentis pendeat, an aliunde: quippe gravissimi Philosophi Gassendus, Cudworthus, aliique a *substantia media* repetunt; Cartesiani

(a) *Apud Lactant. de Opif. cap.* 17.

ni a *spiritibus animalibus*; Leibnitius, & Wolfius *a vi corpori insita*: Veteres *a parte animi sensitiva per totum corpus diffusa*. Profecto eæ actiones, actionumque vires, quibus corporis vita continetur, & conservatur, imperio Mentis non subsunt, velut motus cordis, pulmonum, arteriarum, calor vitalis: præterea sensus ipse videtur quodammodo prævertere omnem mentis cogitationem, & voluntatem, atque ab eo potius cogitatio omnis ortum ducere. Quæ efficiunt ut Philosophus suspicaretur, aut mediam quamdam in homine esse substantiam vitalem, aut fluidam quamdam substantiam, quæ sit Mentis vehiculum, ut appellat B. Augustinus, totum corpus permeare, & Mechanicis corporis legibus esse obnoxiam.

II. Intellectus est ea mentis facultas, aut vis (A) qua percipit, cogitat, ratiocinatur &c. Intellectus vocari quandoque solet *ratio* (B).

Sch. (A) Intellectum definivi *vim Mentis*, non ipsam Mentem, idcirco quod ita simus vulgo assuefacti, ut *actiones* quascumque ex *viribus* manare judicemus, *vires* vero subjectorum quorumcumque esse. Cum autem functiones, quas intellectui tribuimus, nobis videantur esse actiones qualescumque, fit ut intellectum vim appellemus: & quum existat substantia quædam cogitans, quæcumque ea sit, ejus substantiæ vim intellectum dicimus. Non sum ignarus refragari nobis viros doctissimos, non e veteribus modo Scholasticis, sed e novellis quoque Philosophis, qui intellectum *passivam* faciunt *potentiam*, cui notioni explicandæ minus est vocabulum *vis* accommodatum. Sed næ isti egregie desipiunt. Nam siquidem percipere ideas, versare eas ex omnibus aspectibus, conferre, quid antecedat, aut sequatur perspicere, reminisci, conjicere, intellectus sunt, profecto eæ quum sint actiones, intellectus activa potentia est: si vero Mentis id esse negant, nulliusne subjecti erunt, an alicujus? Nullius dicere, est aliorum patientia abuti. Si alicujus, id mens est. Quæ quum sint perspicua, otiosum censeo; pluribus eam quæstionem persequi. At enim, ideas excipit intellectus, non creat. Esto.

At tum non ideæ intellectus erunt actiones, sed aliæ quas circa ideas exserit. Quod si qui est, qui tribuat quidem homini mentem, sed neget activam, is pugnantia pronunciat. Non ego igitur probo Renatum Cartesium, qui cum alibi, tum epistola 8. primæ partis, quæ est ad Elisabetham eruditam illam Principem Palatinam, scribit, *rationes, quæ Dei existentiam probant, illumque primam esse, & immutabilem causam omnium effectuum, qui a libero hominum arbitrio non pendent, mihi videri probare, illum etiam esse causam actionum omnium, quæ a libero arbitrio pendent*, idest a Mente cum ratione, nec invita, agente, quum nihil sit aliud arbitrii libertas; & quidem causam non tantum primam, & conservatricem creatarum virium, earumque directricem, sed *totalem*: nam paucis interjectis addit, *verum Deus ita est rerum causa, ut sit etiam TOTALIS*. Id enim præter quamquod evidentissimis rationibus repugnat, quæ demonstrant inesse in rebus mundanis vires suas, singulis peculiares, quemadmodum ex prima parte patet; grandem quoque viam pandit Spinozismo, quod quum ex iis, quæ in superiori parte dicta sunt, tum etiam ex iis, quæ inferius sumus dicturi, est evidens.

(B) Philosophi nempe non aliud videntur *rationis* vocabulo intelligere. Sed aut fallor, aut viri ipsi docti, dum velut ex tripode definiunt, *hæc rectæ rationi esse consentanea, illa adversa*, nihil minus intelligunt, quam quod *rationem* esse posuere. Ut ergo enucleatior *rationis* sit Philosophis nostris notio, paulo altius repetam.

1. Est in hominibus determinatus quidam idearum numerus, quibus res externas sibi repræsentant.

2. Hujusmodi ideæ (1) nec immutabiles omnes sunt, nec semper eodem numero continentur: nam præter quam quod in singulis hominibus pleræque variant numero, & qualitatibus, pro ætate, conversatione, moribus, studiis, affectibus &c.; in tota quoque quadam humani generis parte veluti in Græcia, Italia, Perside &c. numero, & qualitatibus variant pro variis temporibus, publicarum rerum fortuna, sectis Philosophorum,

rum,

rum, aliisque causis. Itaque non eodem modo cogitabant Græci Codri tempore, atque temporibus Xerlis, aut aliis: non eodem modo Romani tempore Numæ; ac temporibus Decemvirorum, aut Augusti: non eodem modo tota Europa Christiana tempore Caroli Magni, ac tempore Caroli V.

3. Quod dico de Rep. Civili, id magis etiam de Literaria dictum volo. Habent enim sua fata & literæ Disciplinarum, atque Artium quædam hoc sæculo, quædam alio magis florent: Hæ in Gallia magis; aliæ in Anglia. Maxime cum disciplinarum quarumdam fortuna pendeat aut e publica æstimatione; aut utilitate: *Honos alit Artes, omnesque incenduntur ad studia gloria, jacentque ea semper, quæ apud quosque improbantur* (a). Hinc vero fit ut non eodem modo semper in Rep. literaria cogitetur.

4. Quum ergo vulgo loquimur, ea plerumque judicia dicimus rectæ rationi conformia, quæ præsenti numero, & qualitatibus idearum tum nostri, tum eorum, inter quos versamur, consentanea judicamus; ea vero adversa rectæ rationi, quæ ab his ideis abhorrent, quæ etiam absurda, & significantius græce ἄτοπα, quasi non sit eo tempore iis locus, dicimus.

5. Sed hæc judicia (4) alio tempore, aut apud alios, ob varietatem idearum (2. 3.), conversa natura, non eadem censentur. Inde fit, ut vix reperias idem judicium probatum omnibus, & omni tempore, falluntur-que qui levi quadam similitudine de veteribus, aut extraneis judicant, consentire eos nobis.

Schol. Instar omnium sit unum e Rep. Literaria depromptum exemplum. Henricus Morus egregius fuit Philosophus, & penetratione mentis, atque usu rationis insignis. Is sua consulta ratione ad Cartesium scribit: *tandem enim clare mihi affulsit Cartesiana lux, id est libera, distincta, sibique constans RATIO; quæ naturam pariter, ac paginas tuas mirifice collustravit:* ita ut aut *nullæ, aut paucissimæ supersint latebræ, &*

A 4 loci,

(a) *Cic. in prima Tusc.*

Digitized by Google

loci, quas non patefacit nobilis illa Fax .... omnia profecto tam concinna in tuis Philosophiæ Principiis Dioptricis, & Meteoris, tamque pulchra sibi ipsis, NATURÆQUE consona sunt, ut mens, RATIOQUE humana jucundius vix optaret, lætiusque spectaculum. Mersennus in epistola ad Gisbertum Voetium ...... *credidi*, inquit, *lucem aliquam eximiam huic viro* (Cartesio) *Deum infudisse .... vix ut credam ulli mortalium majorem rerum naturalium cognitionem a Deo tributam. Rectæ* ergo *rationi* Cartesiana Philosophia consentanea tum videbatur. Nunc contraria omnia. Quæ ergo est recta isthæc ratio? nec in Philosophia tantum naturali obtinet, sed in morali maxime, in qua idcirco de virtute, & vitio, de bono & malo, de justitia, & injustitia tot sententiæ, quot capita.

6. Philosophus noster duo distinguat in *recta ratione*, ideas, & *ratiocinium*, seu *materiem*, & *artem*. Tum vero dicito quidpiam esse rectæ rationi conforme, quum & ideæ rerum naturæ sunt conformes adamussim, adeoque immutabiles & inde ducta ratiocinatio est necessaria. Quod si quando indicat quæstio de *recta* generis humani *ratione*, vim ratiocinandi, non æqualem licet, omnibus esse communem pronunciet, principiorum vero ratiocinandi pauca tantum. Ex quo intelliget & esse rectam quamdam rationem toti generi humano communem, & plures alias, & quæ itidem dicantur rectæ, temporum, nationumque propriæ, sed quæ revera tales non sunt (*a*).

III.

(a) 1. *Sed quæret, hoc in loco quispiam, sint, nec ne, ideæ ullæ toti hominum generi communes, eæque immutabiles? Neque enim. si nullæ sint hujusmodi ideæ, esse ulla potest toti hominum generi communis ratio, sed inter eos tantum erit aliqua, quorum communes quædam sunt notiones. Quum hæc quæstio plurimum intersit, & ad speciei humanæ unitatem asserendam, & ad illud jus constituendum, quod naturale, & omnibus commune dicitur, commentemur hac de re paullo accuratius.*

Digitized by Google

III. Perceptio Philosophis est unius ideæ contemplatio, quin eam cum alia quacunque comparemus.

IV. Co-

2. *Ac illud in primis quilibet per se animadvertere potest, rerum Naturam unam esse ac uniformem ubique, saltem substantia, legibus, ac ordine generali, seu & pulcherrime constructam ordinatamque, & eodem semper, ubique ordine ire, relationesque earum rerum, quæ in Natura sunt easdem semper esse, constantes, immutabiles. Sunt enim omnia ex rerum ipsarum essentiis in Natura ordinata; quæ quoniam eædem sunt semper ac constantes, unum, eumdem semper ordinem servarunt, ac ubique servant.*

3. *Porro hujusmodi rerum Natura, quacumque hominum sensibus patet, ac quomodocumque patet, eadem, ac eodem modo iis objicitur:* non aliam videre Patres, aliamqne Nepotes, *inquit ille. Magnorum globorum ordo, situs, motus, phænomena cætera; eadem ubique Telluris, quæ sunt, nascuntur, crescunt, intereunt, ordinem ubique servant eundem, relationes easdem ubicumque sunt. Ac quamquam* non omnibus fert omnia Tellus, *sunt tamen ubique communia quædam, ac plurima magis* modificationibus, *quam substantia differunt. Ita objecta sensuum humanorum, saltem maxima parte, ubique eadem, & constantissima.*

4. *Jam humani sensus sunt in omnibus hominibus similiter constructi, oculi, aures, tactus. Natura quoque ipsa humana similis in omnibus. Reperies quidem homines magnitudine, colore, victu, vitæ moribus inter se quandoque differre plurimum, idest iis, quæ sunt* naturæ humanæ accidentia; *at non aut corporis* structura essentiali, *aut* propensionibus *naturæ, affectibus, ejusque generis aliis. Voluptate & dolore capiuntur ubique omnes ac permoventur: iræ, odio, amori, misericordiæ, spei, metui, ambitioni, avaritiæ, aliisque aut animi perturbationibus, aut vitiis, aut virtutibus, subjecti omnes. Ita videre possimus, quacumque patet Tellus, Sinenses, Japonenses, Tartaros, Samojedas, Lapones, Americanos, Africanos eandem generatim habere naturam, nec differre, nisi iis, quæ naturæ accidunt, aut quæ educatione, aut climatibus inducuntur. Ac id ego observavi*

sæpe

Digitized by Google

IV. Cogitatio vero, seu judicium est plurium idearum, eorumque relationum clara atque evidens perceptio.

V. Ra-

sæpe in Viatorum itinerariis, incultas ipsas ac barbaras gentes, quod vocamus, generis misericordia tangi, amicitia capi, justitiæ esse intelligendos, pudore ac verecundia solere ad turpes res suffundi, ac eo constantius, quo a magnis civitatibus remotiores, in quibus corrumpere, & corrumpi sæculum vocatur.

5. *Præterea vis judicandi & raciocinandi, utut non in omnibus æque expedita & prompta, est tamen in omnibus. Itaque hominum societatem invenires nullam, quæ & vitæ consulere nesciat, & non sit numerorum suapte natura intelligens, & regimen politicum omnino ignoret, saltem œconomicum, & Religionis sit inscia, & artes qualescumque non excolat. Sunt populi qui hæc omnia perfectius, plenius, promptius efficiant; sed nemo, qui penitus ignoret. Cultura igitur, & ednucatione, nonnihil etiam temperamento differunt magis, quam natura.*

6. *Ex quibus ego conficio esse communem quandam toti hominum generi rationem. Nam & similis in omnibus natura, ac sensus* (4) *& una ac uniformis ubique Natura rerum* (2), *eademque oculis omnium objecta* (3); *& ratiocinandi facultas omnium* (5); *Ergo habent homines omnes ut eandem semper ac constantem rerum naturam sensibus subjectam, ita communes quasdam ac constantes notiones. Iisdem præterea affectibus ac propensionibus subjecti, ac communi ratiocinandi facultate præditi, non possunt non in communibus quibusdam veritatibus perpetuo consentire. Ex quibus illud efficitur esse rectam quamdam rationem hominum omnium communem. Quod nisi esset, qui fieri unquam potuisset, ut aliæ cum aliis locis ac climatibus distantissimis nationibus societatem inirent, ac commercia agitarent? Id enim non magis fieri potuisset, quam inter sanos, & insanos, homines & pecudes, quibus nulla est communis ratio. Me elementorum angustiæ vetant hac in re esse longiorem. Lectores, qui philosophari amant, ipsi per se hæc copiosius deducere possunt, potissimum si in humana historia fuerint versati.*

V. Ratiocinatio est plurium judiciorum comparatio instituta ad id clare percipiendum, quod intuitione non perspicitur.

Sch. Sunt hæ definitiones ex Malebranchio desumtæ (*a*). *Quum* v. g. inquit, bis *duo*, vel *quatuor percipimus, tum simplex est perceptio. Quum vero judicamus bis duo non esse quinque, quid in hoc negotio agit intellectus? id unum certe, percipit nimirum relationem paritatis, quæ est inter duo, & duo, aut bis duo, & quatuor: & relationem imparitatis, quæ est inter bis duo & quinque. Judicium igitur intellectus nihil aliud est præter perceptionem relationis, quæ inter duas, vel plures deprehenditur res. Sed ratiocinium est perceptio relationis, quæ inter duas vel plures relationes duarum vel plurium rerum deprehenditur*. Hæc ille. Quæ cum sint, qui potuit idem Philosophus scribere, judicia pertinere ad voluntatem, non ad intellectum? id certe est notionibus suis turpissime implicari. Sed est in hac Malebranchii doctrina, quod aut minus sit verum, aut minus clarum. Enim vero non omnis perceptio relationis duarum idearum proprie judicium est, & appellari potest: clara tantum & evidens judicium & est, & dici debet: obscura vero, aut *opinio*, aut *dubium*; ut perceptio idearum extremarum, sed non earum convenientiæ, aut repugnantiæ, siquidem convenientia, aut repugnantia ex alterius authoritate statuatur, *fides* (*b*). E. G. clare perceptio A = B, aut A Z B, seu *intuitione* id efficiam, seu *raciocinio*, judico. Si minime intueor clare; tum aut *opinor*, si quidem parva quædam, non illa tamen clara lux affulgeat: aut dubito, si nulla, vel utrinque æqualis: aut tandem credo, si ex alterius authoritate id mihi persuadeam.

VI. Idea est forma quædam rei cujusvis, aut existentis, aut possibilis.

Sch. Non heic persequar idearum genera, quod in arte

(a) *Lib*. 1. *de inq. ver. cap*. 2. §. 7.

(b) *Vide quæ diximus in Arte Logico-Critica lib*. 3. *cap*. 2. §. 6.

Digitized by Google

arte Logico Critica feci. Unum tantum moneo, distinguere Philosophos solere inter ideas *intelligibiles*, & *phantasticas*, seu *materiales*: illas enim vocant formas pure intellectuales, omnis concretionis corporeæ expertes; has impressiones in cerebro factas, seu ab objectis externis in sensus incurrentibus, seu ab actionibus ipsius mentis in cerebro, quæ divisio, quod suboluit Cartesio in examine programmatis Belgici, nullo modo esse accurata, & vera potest. Nam idea est forma exhibens rem quamdam; seu *ideatum*; sed exhibens menti perspicienti: dicitur ergo *idea* hujusmodi forma ex relatione ad mentem intelligentem. Jam nunc aut mens incorporea est, aut corporea. Si primum nequit suscipere, & intueri nisi formas pure intelligibiles, atque idcirco materiales formæ in cerebro descriptæ, quæcumque eae sint, cum nequeant immediate esse Menti præsentes, dici ideæ non possunt. Quod si corporea sit, tum nullo modo obversari ei possunt formæ intelligibiles, neque id circo illæ sunt intelligibiles ideæ. Præter quam quod definiri prius oportet, ideæ, & perceptiones idem sint necne, ut possit divisio illa intelligi. Nunc vero cum id non constet, videri potest, eam divisionem vocabulis constare nihili.

Cæterum quidquid sit de hujusmodi divisione, id certum est, non posse alio modo concipi a nobis ideas, nisi formarum, aut imaginum instar, quæ cum objiciuntur menti res referunt, aut existentes, aut possibiles. Scilicet rerum aut existentium, aut possibilium perceptio non fit extra nos, sed in nobis. Quum vero fieri nequeat, nisi intima conjunctione principii intelligentis, aut cum rebus ipsis quas percipit, aut cum earum rerum imaginibus; nisi *ideae* sint *imagines* & *formæ* rerum, oportet mentem nostram cum rebus ipsis uniri; quod explicari non potest, nisi aut ope intellectus agentis Arabum, qui sit toti naturæ creatæ infusus; ut ope Pythagorici, & Spinozisti systematis, ut non sit alius intellectus noster, nisi pars quædam Dei, aut Deus ipse *per uni-*

ver-

versam rerum naturam diffusus, & commeans. Spinoza enim sic censet (a): *quod ad mentem humanam attinet eam etiam partem naturæ esse censeo; nempe quia statuo dari etiam in natura potentiam infinitam* (intensive, & extensive reali extensione) *cogitandi, quæ, quatenus infinita, in se continet totam naturam objective, & cujus cogitationes procedunt eodem modo, ac natura, & ejus nimirum idearum. Deinde mentem humanam hanc eamdem potentiam statuo, non quatenus infinitam, & totam Naturam percipientem; sed finitam nempe, quatenus tantum humanum Corpus percipit, & hac ratione mentem humanam partem cujusdam infiniti intellectus statuo.* Quæ cum sint non minus absurda quam impia, nihil immutandum est de vulgari illa definitione.

VII. Memoriam vocamus facultatem ea iterum percipiendi, quæ alias sunt a nobis percepta, sed cum intimo sensu, & *animadvertentia*, fuisse ea alias percepta. Quo circa si sensus præteritæ perceptionis desit, ea actio reminiscentia dici nequit.

VIII. Reminiscentia est actio ipsa, qua rem alias perceptam iterum percipimus cum sensu & *animadvertentia* fuisse alias perceptam. Differunt igitur Memoria, & Reminiscentia veluti *habitus*, & *actus*, ut nempe quod *habitu* est memoria, id *actu* sit reminiscentia.

Schol. Inesse in singulis *reminiscentiis* sensum veterum perceptionum, id clara intima conscientia persentiscimus. Id explicatu difficilius videtur Philosophis, unde is sensus proficiscatur: neque enim eam rem ullo modo expedire posse opinantur. Et certe seu e cerebri vestigiis existere dicas, seu e vestigiis sui generis, quæ post sensationes, & perceptiones fortassis supersunt in animo, inextricabilibus implicaris quæstionibus. Nam cerebri vestigia perceptionem gignere posse ut demus, non video qui possint reminiscentiam. Reggeres, agnoscere mentem non recentia esse vestigia illa, sed vetera: rogo quibus tandem signis? vide ut clara respondeas,

(a) *Epist.* 5.

deas. Confugere vero ad vestigia in animo ipso fortassis insculpta, magis etiam mihi obscurum videtur, quam superius; enim vero nec quid sint hujusmodi vestigia, nec qualia, *actuosa* ne an immobilia & inertia, explicari potest. Non desunt qui eum sensum, non minus quam sensum doloris, aut voluptatis a Deo repetunt. Argumentum rei inextricabilis perspicuum (*a*). Quæ omnia idcirco monui ut habeant Tirones Philosophi exercendæ mentis argumenta. Ceterum de memoriæ natura in loco commodius.

IX. Vocamus facultatem sentiendi eam, qua motus in organis sensoriis, aut ab externis objectis factos, aut a caussis in ipso nostro corpore existentibus excitatos, percipere possumus.

Schol. Duo distinguere oportet in sensionibus, *perceptionem*, & *sensum voluptatis aut doloris*, qui singulas sensationes comitetur: nam qui intendunt animum, intelligunt conjuncta quidem illa duo esse, sed distincta. Qui mentis humanæ essentiam in sola posuere cogitatione, ii sensum illum *æqualibus* maxime *voluptatis*, qui sequitur necessario sensationes omnes, unum faciunt *ex modis cogitandi*. At nisi nobis ipsi illudere & imponere velimus, negare non possumus, *sensum* illum longe diversæ naturæ esse a modis cogitandi. Interim Philosophi isti, nisi dicere velint, sensum illum esse agitationem mediæ cujusdam Animæ, quum statuant, mentem esse substantiam omnino inextensam, nihil superest ut dicant; nisi esse *nescio quid*. Sed ea de re accuratius infra.

X. Facultas imaginandi dicitur ea, qua ideas corporeas absentium corporum nobis repræsentamus, varie-

que

(a) *Dubitari non potest, quin sensus iste nascatur ex idearum concatenatione. Nulla enim idearum nostrarum est; quæ cum pluribus aliis* περιστάσεων *diversarum loci, temporis, personæ non sit conjuncta. Itaque ubi ad animum redit aliqua iis stipata* circumstantiis, *reminiscor: reminiscor vero fere numquam, si illæ obliteratæ sint. Hoc cogitandi non potest non esse perspicuum.*

que copulamus, augemus, minuimus, & qua res ipsas incorporeas sub corporeis imaginibus nobis depingimus. Vocari etiam solet *phantasia*.

Schol. Non est ea *vocabuli* definitio, sed *rei*. Nam quod ea facultas nobis insit intima conscientia scimus. Ut autem imaginationis naturam accuratius explicemus, paullo altius exordiemur. Sensationes omnes quædam sui vestigia, quæcumque ea sint, in nobis relinquunt, quorum vestigiorum ope possimus habere easdem perceptiones luminis, colorum, figurarum, distantiarum, sonorum, odorum, similium, etiam quum res illæ præsentes sensibus nobis non sunt. Perceptiones hujusmodi dicuntur imaginationes, & phantasmata. Non ergo differunt *sensatio*, & *imaginatio*, nisi diuturnitate, & vivacitate: diuturnior, & vivacior natura sua est *sensatio*; minus diuturna, minusque vivax *imaginatio*. Ex quo id intelligitur facillime, quod alibi animadvertimus (*a*), tum *imaginationes* pertinacissime pro *sensationibus* haberi, quum diuturnitate, & vivacitate sensationes ipsas adæquant. Sed eadem vi, qua præteritas sensationes mens sibi repræsentat, potest sibi conficere phantasmata similia, quæ scilicet numquam sensibus percepimus. Potest hæc phantasmata associare, augere, minuere, atque ita novas rerum formas sibi exhibere, quod faciunt Poetæ: Potest res ipsas incorporeas corporeis phantasmatibus exprimere, quemadmodum Pictores exprimunt. Sed in omnibus his ut fingere infinita, ita infinita peccare potest. (*b*)

XI. Vi-

(a) *In Arte Logico-Critica.*

(b) *Angelus a S. Joseph Carmelita in Gazophylacio linguæ Persicæ testatur se vidisse hominem, qui quum Opium Persicum deglutiisset, plures horas riserit invitus, ineptaque plurima ac obscæna effutierit. Coram se phantasmata adspiciebat quasi deambulantia; eaque monstruosa aut perridicula (pag.* 260. *). Chardinus testificatur id huic ipsi Carmelitæ contigisse (in Itinerario tom.* 4. *pag.* 202. *). Ac similia efficiunt apud nos spiritosissimi liquores, ut apud cæteras nationes. Mirabilia sunt Catalepti-*

XI. Vita posita est in actione aliqua perenni, quæ ex principio activo rei, quæ vivit, intrinseco manat; quæque cum sui sensu conjuncta est.

Schol. Non aliam vitæ notionem habent homines, nec in scientiis, quæ in hominum scholis traduntur, definitiones, nisi ex communi hominum notionibus, accipi possunt. Unum ut observemus oportet, *vitæ* plura genera, quæ gradibus distinguantur, statui posse: nam & Plantas, & Brutas animantes, & Homines, & Dæmones (quo nomine bonos, malosque spiritus ex Græcorum Philosophorum usu intelligo) & Deum, vivere dicimus. Plantæ quidem vivæ appellantur, quousque vis plastica, quæcumque sit, eas permeat, & perenniter animat: brutæ vero animantes, quousque, & vi eadem plastica & sensu præterea, atque motu spontaneo sunt præditæ. Hominum vita in eo Brutorum vitæ præstat uno, quod ratione quoque utantur homines. At longe diversa Dæmonum vita, siquidem illi nullo ne tenui quidem corpore utuntur esse debet, ut penitus diversa, ac generis eminentissimi vita Dei. Sed in eo vitæ harum rerum omnium conveniunt, quod esse non possunt sine *energia*, idest actione, & quidem intrinseca, & perenni, ut si ea actio interrumpatur, vivere continuo desinant. Quocirca, si quæ sunt quæ vivunt quin ullius actionis perennis indicium præseferant, quemadmodum, semina, & ova, dubitari non potest quin intrinsecus actione vitali agitentur, cujus nulla sint sensibilia vestigia.

XII. Appetitus, seu desiderium est propensio animi erga bonum perceptum, & ut præclare Chrysippus, *ratio actionem imperans* (*a*): Aversatio est, quum animus refugit a malo aliquo percepto.

Schol.

lepticorum phantasmata. Sed & videre possimus, quid in hominibus possit phantasia in iis, in quibus deturbata est, quorum ubique magna est copia. Plurimum in his errandis oblectamenti videtur cepisse Henricus Morus lib. 1. de immortalitate animorum.

(*a*) *Apud Plutarchum de Stoic. contrarietatibus.*

Schol. Vis qua appetimus, aut adversamur, *bruta* est, idest, omnen usum rationis, & consultationis prævertit; sed non prævertit tamen omnem perceptionem; nam ut ignoti nulla cupido, ita nullus ex ignoto metus. Veteres Philosophi appetitum diviserunt in *rationalem*, & *concupiscibilem*, quem Christiani philosophi *carnalem* vocarunt. Nec tantum objectis, sed subjectis quoque illos distinxerunt: nam *rationalem* in superiori Animi parte, idest *intellectiva* locarunt, concupiscibilem in inferiori, idest *sensitiva* posuerunt. Hinc vero explicuere, ut iis videbatur, facillime, eam pugnam, quæ inter utrumque intercedit, quaque fit illud, quod Medea apud Ovidium pronunciat: *video bona proboque, deteriora sequor*, quodque Paulus Apostolus in epistola ad Romanos paullo pluribus dicit, *video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ*: *non quod volo bonum hoc ago, sed quod nolo malum illud operor*. Opinabatur nimirum inferiorem animi partem cum superiore pugnare, & ut Plato eleganter dicit, Equum cum Equite. Inde est Horatii illud, *Animum rege* (animum appetitum hunc concupiscibilem, qui affectuum sedes habetur, intelligit), *qui nisi paret, imperat*. Quæ speciosa magis sunt quam vera; nam quum anima sit incorporea & simplex substantia, vocabula partium inferioris, & superioris, *vocabula* sunt nihili. Ego qui in ea sum sententia, Mentem humanam suam habere extensionem, utut incorpoream, sic explico. Ex singulis Mentis perceptionibus totidem nascuntur in tota anima humana, qua continetur vita, commotiones, eæque commotiones in ratione sunt *intensitatum perceptionum* bonorum, vel malorum; quas perceptiones bona, aut mala *repræsentata* voco. Jam quum bonorum aut malorum *repræsentatorum* intensitas non sit æqualis ob eas res, quas loco suo explicaturi sumus, fit ut ne commotiones quidem illæ sint æquales. Jam in ratione commotionum illarum excitantur in nobis sensus voluptatis, aut doloris: qui & ipsi inæquales plerumque sunt. At sensu doloris, vel voluptatis intensiore fere semper determinamur; ergo determinamur in ra-

ratione *bonorum* aut *malorum repræsentatorum*, ideſt in ratione intenſitatum commotionum, atque idcirco *perceptionum*. Itaque ſi contingat ut eodem tempore duo objecta bona A, B, A quidem animi, B vero corporis, hoc intenſitatis 6, illud 4 percipiantur; conſequetur, determinari nos erga A propenſione = 4, erga B = 6; quod eſt *videre bona deteriora ſequi & legem ſenſuum* adverſus *legem mentis* prævalere.

Malebranchius (*a*) duo alia inclinationum genera ponit, *congenitas*, & *acquiſitas*, atque primas *naturales* appellat. Operæ pretium eſt integrum ejus locum tranſcribere: *Si Deus*, inquit ille, *quum hunc Mundum creavit, materiam undequaque immenſam creaviſſet, nec ullam ei vim motricem indidiſſet, nulla corporum varietas proveniſſet. Totus potius adſpectabilis hic Mundus nihil etiamnum eſſet niſi pondus iners, vaſtaque moles, quæ demonſtraret quidem ſummam Dei potentiam, & magnitudinem, ſed nulla formarum diſtinctus varietate, nulla rerum ſucceſſione, qua univerſitatis rerum pulchritudo continetur, procedens, nulla etiam divinæ ſapientiæ indicia præberet. Sunt autem in Spiritibus propenſiones & inclinationes in hoc Intelligentiarum Mundo, quod motus in Mundo corporeo. Itaque niſi Spiritus hujuſmodi præditi eſſent inclinationibus, nihil quidem illi unquam appeterent, vellentque, nullaque eſſet in ſpirituum Mundo actionum ea varietas, quæ mentes rapit in admirationem, quum divinæ ſapientiæ, tum quoque ejus miſericordiæ, juſtitiæ, bonitatis, atque ceterorum Dei attributorum. Diſcrimen itaque inclinationum efficit haud dubium in Spiritibus; quod motionum varietas in corporibus, atque unica hac re tota creaturarum pulchritudo efficitur, & continetur.*

Pergit porro, atque ut quæ tandem hujuſmodi ſint inclinationes detegat, hunc in modum ratiocinatur. *Inclinationes naturales Spirituum non poſſunt aliud eſſe; præter quam continuatæ impreſſiones voluntatis Dei, a quo illi creati ſunt & conſervantur: quo circa oportet ut ſint eæ ſimiles finibus Creatoris: Ergo ſpectant & Dei gloriam, & Spirituum ipſorum conſervationem. Velle enim non*

(a) *Lib. 4. de inquirenda veritate cap. 1.*

non potest Deus, ut quæ creatæ sunt voluntates in alia bona vehementius rapiantur; quam in Deum ipsum . . . Nihil igitur imprimit in mentibus Deus; quam amorem erga Deum, quo & ipsum & cætera propter ipsum amamus. Est autem is amor; quod principium est cæterorum peculiarium amorum nostrorum amor ipsius boni; seu boni generatim sumti summi boni. Hæc autem est prima naturalis inclinatio cæterarum fons secundum Malebranchium. Altera vero est inclinatio qua studemus nos conservare, seu nostri ipsorum amor. At ita quidem his de rebus disserit vir doctus, ut eas inclinationes velut naturæ rationabilis quasdam *leges Mechanicas* videatur habere: nam *Mechanica lex* ea philosophis dicitur, cujus nulla est in natura causa anterior, sed quæ sola Dei voluntate & existit & conservatur (*a*). Nec is primus est, qui exemplis e legibus corporum mechanicis deductis, animi humani propensiones explicare studuerit: nam B. Augustinus, cujus hic principiis totum systema suum inædificavit, in *Confessionibus* eodem prorsus exemplo utitur, *ponderibus*, inquit, *suis aguntur omnia. Amor meus pondus meum: illo feror, quocumque feror*. Ut si Newtoniana calluisset, potuisset dicere, esse in mentibus amorem, & odium, seu inclinationem, & aversationem; quæ sunt in corporibus vires centripetæ, & centrifugæ.

Interim non sine ratione, ut opinor, gravissimi Philosophi ab hac doctrina dissentiunt. Putant enim omnes hominum inclinationes *ex usu vitæ* nasci consentaneas tamen naturæ. Nempe quum ita sit natura humana comparata, ut voluptate conservetur, dolore destruatur: adeoque dolore, & voluptate impellatur ad objecta vitæ consentanea, retrahatur a noxiis; his efficitur ut commercio, & usu rerum inclinationes, aut aversationes nascantur erga eas res, quæ vitæ sunt consentanæ. Nempe Naturæ ipsius sensu quisque amat esse, agere, vivere, idest existere, nec existere modo, sed cum commoditate, ac beate quoque existere: totus hic naturæ conatus, sensus,

 & amor

(a) *Vide VVolfium in Cosmologia.*

& amor quo nullus in natura nostra prior concipi potest, in nobis terminatur, ulterius non spectat: sed inde fit, ut quum usu vitæ externa didicit bona, in ea feratur, incipiatque amare beatitudinem, & ipsum bonum. Quod si, inquiunt, ingenitæ sunt naturæ nostræ propensiones quædam, *brutæ* ne eæ sunt, idest tales, quæ prævertant perceptionis, & rationis usum, an *rationales*, quæ scilicet ex ideis boni, vel mali oriuntur? primæ quidem naturæ potius corporeæ sunt ac animalis, quam rationalis: alteræ innatas supponunt notiones; quas quum isti disterminaverint, consequitur nec illas esse ullas. Ego non dubito, quin prior illa opinio similior sit vero: sed puto hanc rem non præjudicio ullo majorum Philosophorum, sed accurata naturæ nostræ contemplatione expendendam. (*a*)

XIII.

(a) *Non multa meditatione indigemus, qua intelligamus, natura ipsa fieri, ut* 1. esse velimus, 2. & bene esse, 3. & beate. *Itaque nihil natura nostra vehementius abhorret, quam* non esse: *secundum hæc*, non bene esse: *tandem* non esse beata. *Aristoteles mortem* terribilium omnium extremum *vocat, ac vere & eleganter vocat. Hinc nullum est malum, aut periculum, quod homines non invadant audentissime, quum de morte evitanda agitur. Plenæ sunt horum exemplorum historiæ, præsertim navigantium. Jam quantopere* non bene esse *reformidet humana natura, inde intelligi potest, quod nihil ferme agamus, aut omittamus, nisi animi ac naturæ inquietitudine commoti. Nulla est molesta perceptio, quam non statim ex animo ejicere velimus. Ac sumus adeo delicati, ut minus etiam jucundas perceptiones, si jucundiores nobis suppetant, continuo fastidiamus, & nisi ejecerimus, tristemur. Tandem eodem naturæ impetu fit, ut* omnes beati esse velimus. *Itaque & in jucundis perceptionibus hæremus lubenter, & iis privari timemus, & si subducantur, ægritudine statim corripimur molestissima. Tum ingentes quoque labores subire parati sumus, si ii ad hanc qualemcumque beatitudinem quidquam conferre arbitremur; & ab omni etiam levissima cura refugimus, si id*

in

XIII. Libertas est illa mentis facultas, qua possumus quidpiam eligere, aut fugere, prout nobis ex ratione boni, vel mali propria libitum fuerit. Eum igitur nos liberum dicimus, qui ex sua boni vel mali ratione quidpiam operatur; eum vero minime liberum, cujus agendi causa est aut motio vel *passio* sine ratione, aut non sua ratio, quique idcirco non ipse, nec cum voluptate, sed invitus agit.

Schol. Nulla res est, cujus tam diversas notiones homines alioquin perspicaces, & docti sibi confecerunt. Sunt enim qui libertatem locant *in facultate agendi, aut cessandi ex voluntate* (a). Alii vero in facultate agendi, aut cessandi secundum determinationes cogitationum nostrarum. Nempe ut cogitationum nostrarum aliæ aliis intensitate præstant, ita hæ potius inde actiones, quam aliæ manant (b). Alii in facultate eligendi ex consultatione (c). Alii in facultate eligendi super bonis minime infinitis (d). Spinoza libertatem generatim definivit his verbis: *ea res libera dicetur, quæ ex sola suæ naturæ necessitate existit, & a se sola ad agendum determinatur: necessaria autem, vel potius coacta, quæ ab alio determinatur ad existendum, & operandum certa ac determinata ratione* (e). *At alibi* dum hominem liberum memorat, eum esse dicit, *qui ex solo rationis dictamine vivit* (f). Ex quo consequi videtur ei humanam libertatem acceptam fuisse pro *facultate agendi ex dictamine rationis*.

Ego in omnibus his non parvam inesse obscuritatem vi-

in animum induximus; turbari illa animi quietem & pacem. Quocirca tria illa, esse, bene esse, esse beate, naturalia omnibus sunt hominibus, e naturæ ipsius humanæ structura quasi emergentia, ingenita sunt.

(a) *La Placette Eclaircissement sur la libertè p. 2. Jaquelot de l'existence de Dieu pag.* 381.

(b) *Locke Essai de l'Entend. lib.* II. *cap.* XXI. §. 8.

(c) *Alexander Aphrodis de Fato.*

(d) *B. Th. p. part. q.* 82. *art.* 2. *in corp.*

(e) *Eth. part.* I. *def.* 7. (f) *Eth. p.* 4. *in demonstr. prop.* 67.

video. Libertatem isti non ex eadem facie omnes contemplati sunt: inde notiones variæ, & concertationes æternæ. Rem paucis comprehendam. In primis duo sunt in homine distinguenda, *vis quædam activa*, & *motiva*, quibus ea vis determinatur ad hoc potius, quam aliud objectum. Inesse homini vim quamdam activam, inter comperta habeo. Quum autem vis nulla activa determinata simul esse possit in omnes partes, si talis vis in homine inest, quæ nunc in hanc partem, nunc in aliam inclinatur, ideft, quæ non sit unum in modum determinata, necesse est, motiva quædam adesse, quibus illa determinetur. Jam duum generum ea *motiva* esse possunt, *ratio*, & *passio*. Quum vis hominis activa passione determinatur, ideft actione aliarum rerum externarum, aut ipsius corporis, necessaria est, & mechanica: si ratione, libera. Quæstio ergo, utrum ulla sit in homine libertas, huc redit, determinetur ne semper homo a *passionibus*, an aliquando etiam a propria ratione. Si primum constiterit, actum erit de humana libertate: si posterius liberi erimus. Præterea nisi quoque distinguatur inter libertatem ipsam, & ejus usum, in multis nos implicari quæstionibus minime necessariis oportet. Ex. gr. B. Thomas, qui in prima part. Summæ Theologicæ Quæstionibus LXXXII. & LXXXIII. acutissime his de rebus disputat, atque me saltem auctore, cæteris accuratius, & solidius, duas in primis quæstiones ponit, una, *sit ne libertas potentia cum habitu conjuncta; altera libertas & voluntas sint ne duæ potentiæ?* Utrumque negat. Scilicet ei & libertas & voluntas una eademque sunt potentia; & hæc potentia nec habitus est, nec cum habitu conjuncta. At distinguere debebat. Libertas enim ab usu velut abstracta & separata, nec voluntas est, nec habitus: usus autem libertatis, & cum voluntate, & cum habitu est conjunctus. Ex quibus & id intelligitur facillime, ad libertatem generatim sumptam pertinere quidem illa libertatis genera, quæ *a coactione*, & a *necessitate* naturæ dicuntur: ut scilicet vis hominis activa nec ab exter-
nis

nis caufis neceffario, nec ulla naturæ fine neceffitate determinetur: reliqua vero genera, quæ dicuntur *indifferentiæ*, *contradictionis*, *contrarietatis* folum fpectare ufum libertatis: Quæ fi probe obfervaffent Theologi noftri, magnam partem quæftionum vocabulorum refecare ex fcriptionibus fuis potuiffent.

XIV. Voluntas eft ultima mentis determinatio, qua fe ad bonum *repræfentatum* complectendum, malum *repræfentatum* fugiendum ex fua ratione, & rationis confcientia determinat.

Schol. Hic voluntatem a libertate diftinguo, ut fit hæc *potentia*, illa ejus potentiæ *actus*. Quod ut intelligatur apertius; ex noftri ipforum confcientia, quinque, quorum alterum ex altero nafcatur, in hoc negotio funt diftinguenda. I. Intellectus feu vis percipiendi, & cogitandi: II. Perceptiones boni vel mali, quæ potentiæ intelligendi funt actiones. III. Inclinationes, aut averfationes neceffariæ ex iis perceptionibus natæ: IV. Potentia eligendi, vel fugiendi ex ratione: V. Electio ipfa, aut fuga. Eorum quartum mihi *libertas* eft, quintum voluntates. Non *potentiæ* ergo, fed actionis vocabulum eft apud nos *voluntas*: in quo difcedimus quidem a Philofophis noftris, fed non ab ufu purioris Latinæ linguæ, & rerum.

XV. Habitus funt facultates animi, quibus actus aliquos quum internos cogitationum & voluntatum, tum etiam externos linguæ, manuum &c. expeditius edere poteft.

Schol. Hujufmodi facultatum effe naturam humanam capacem, nemo eft, qui poffit inficiari, nifi fortaffis, qui nondum aut fui, aut aliorum ullam habuit notitiam. Sed illud non omnes animadvertunt, hominem, quantus quantus eft, nihil aliud effe præterquam habituum congeriem: hominem autem quum dico, non hoc tantum animal intelligo *mente divina*, & corpore præditum, quem *naturalem hominem* appellare poffis: fed *hominem civilem*, cujus velut rudis quædam materies homo ille eft *naturalis*. Atqui ego id pono inter *naturalem* illum, & hunc *civilem* difcrimen, quod in-

ter rude metallum & inde confectam statuam. Porro e naturali civilem hominem soli efficiunt habitus, quum qui intellectum & voluntatem, tum etiam qui corpus spectant. Jam habitus *continuatione actuum* acquiri vetus est Philosophorum effatum & verum: nempe ut tenellæ plantæ inflexione continuata eum acquirunt situm, quo dirigit Agricultor: ita humana natura quum quidpiam sæpe efficit, eo inclinatur, ut velut pondere quodam protrahatur, & lubentius, ac facilius repetit. Natura certe nostra, quum esse incipit, nulla insita vi ullibi flectitur, nisi ad se conservandum, ut superius dictum: propensiones commercio mundi acquirit. Si quam in partem sæpius aut ab objectis externis, aut ab internis animi cogitationibus impellitur, in eam fit propensior; ea propensio continuatis actibus confirmata *habitus est*, & quidem, ut inquiunt, altera natura,

Quam licet expellas furca, tamen usque recurrit.

Quocirca inde petenda ratio. I. Cur habitus non nisi diuturna actuum continuatione acquirantur. II. Cur ii facilius, quorum exercitatio cum voluptate est. III. Cur ii expeditius, qui phantasia, aut corpore magis, quam mente constant; contra hi difficilius. IV. Cur *habitus intellectuales* & difficillime acquirantur, & facillime deleantur. V. Cur infantes & pueri aptiores sint excipiendis habitibus, quam ætate maturi. Præterea quum quantitas virium naturæ humanæ finita sit; inde etiam patet & hoc aliud phænomenon, cur natura nostra quum tota unum in habitum incumbit, inepta brevi tempore aliis evadit: quemadmodum si quis vim habeat motricem = 4, dum 4 viribus dextero brachio aliquid urget, nihil conari altero potest. Nec difficilius erit Aristotelicum illud Theorema intelligere, quod pluribus ille in secundo Nicomachiorum explicat, *nullum esse posse ingenitum habitum*. Quod si quis roget, qui hæc doctrina stare possit, cum *infusis theologicarum virtutum habitibus*, is sciat naturam omnem ita Deo rerum opifici & moderatori subesse, ut quod tu inflectere non nisi paulatim & lente queas, sola ille voluntate flectat.

XVI.

XVI. Affectus voco eas naturæ humanæ commotiones, quæ ex perceptione boni vel mali nascuntur, quales sunt amor, metus, ira, similes (*a*).

Sch. Renatus Cartesius *affectus*, quos passiones vocant recentes Philosophi, ita definivit, *perceptiones, aut sensus, aut commotiones animæ, quæ ad eam speciatim referuntur, quæque producuntur, conservantur, & corroborantur per aliquem motum spirituum* (*b*), seu fluidi corporei, quæ velut anima quædam media spectari potest. Sed mihi naturæ ordinem acutus alioquin Philosophus pervertere videtur: nam quam ille facit causam affectuum, ille potius est effectus, & vicissim: non enim eæ perceptiones & sensus, quæ ille *passiones* appellat, e motu spirituum producuntur, & conservantur; sed contra, motus ille animæ, seu partis naturæ humanæ, quam sensitivam vocant, & ut hic amat loqui, spiritum, perceptionum effectus est, cogitatione conservatur & corroboratur. Ii tantum ignorare possunt, perceptionibus boni vel mali primum excitari affectus, deinde, perdurantibus illis, intensiores effici, & vehementiores, qui sunt omnino sibi ignoti. Nam unde illud ------- *Est mollis flamma medullas, Tacitumque vivit sub pectore vulnus?* nempe quia *absens absentem, auditque videtque*. Injurato igitur Cartesio credo, quod ille ad Elizabetham scribit de hoc *passionum* opusculo, *nequaquam miror, quod vitia in illo de pre-*

(a) *Naturam humanam, quo in loco est, indigere affectibus, ut conservetur id postea demonstraturi sumus. Sed quoniam sunt excessus quidem affectuum seu* intensitate, *seu* extensione, *qui tantum abest ut ullam nobis vitæ commoditatem præstent, ut potius ad nos infelicitandos videantur aptiores; quo distinctius his de rebus disseramus, motus illos naturæ nostræ necessarios, quibus aut in bonum fertur, aut aversatur malum,* affectus *vocare possumus, ut hoc vocabulum in meliorem semper partem accipiatur, excessus vero seu* intensitate, *seu* extensione *dicemus* perturbationes, *quod vocabulum in pejorem partem usurpabitur.*

(b) *De Pass. Animæ part. 1. art. 27.*

Digitized by Google

prehendas, quibus certe eum vacare minime putavi, quum ejusmodi habebat argumentum, cui nunquam antea studueram (*a*). Interim hæc non satis sunt consentanea cum iis, quæ præfatione in eum librum paullo confidentior dixit, *ea, quæ de affectibus docuere veteres, tam parvi momenti esse, & maxima ex parte tam parum probabilia, ut sperare non debeam, me ad veritatem rei perventurum, nisi plane ab iis, quas instituerunt, viis recessero*. Nec ergo, si Physicam hujus tractationis partem spectes, vere ab eo id dictum: de Morali, quæ reponam habeo.

Operæ pretium erit, & Cimmerium illum tenebrionem audire, qui sibi, ut solet, & Musis canit, heic ne Musis quidem, opinor. *Affectus, qui animi pathema dicitur, est confusa idea, qua mens majorem, vel minorem sui corporis, ve alicujus ejus partis existendi vim, quam antea, affirmat, & qua data, ipsa Mens ad hoc potius, quam ad illud cogitandum determinatur* (*b*). Peream si γρῦ intellexi: id profecto Delio eget natatore. Audiamus definitionis definitionem. *Explicatio* (pergit): *Dico primo affectum, seu passionem animi esse confusam ideam: nam mentem eatenus tantum pati ostendimus* (*prop.* 3. *hujus*) *quatenus ideas inadæquatas seu confusas habet*. Quum nemo sit: qui non miretur, pronuntiari a Philosopho confidentissime, Mentem in ideis inadæquatis *pati*, jucundum erit paucis subdere ejus hominis demonstrationem. Postquam in citata prop. 3. demonstrare adnisus est, *Mentem, quatenus adæquatas habet ideas, eatenus quædam necessario agere, seu potius Deum, quatenus Mentis essentiam constituit*, transit ad hoc nostrum, *Deinde*, inquit, *quidquid necessario sequitur ex idea, quæ in Deo est, adæquate, non quatenus mentem unius hominis tantum, sed quatenus aliarum rerum mentes simul cum ejusdem hominis mente in se habet, ejus illius hominis mens non est causa adæquata, sed partialis, ac proinde* (*per def.* 2. *hujus*) *Mens quatenus ideas inadæquatas habet, quædam necessa-*

(a) *Epistolarum par.. Ep.* XI.
(b) *Spinoza Ethic. part.* 3. *pag.* 159.

Digitized by Google

cessario patitur. Tum vero literis cubitalibus subnectit, Q. E. D. Atqui nisi id est data opera crucem hominibus Philosophis figere, vix hunc hominem humanum habuisse sensum mihi persuaserim. Ad rem: persequamur explicationem prioris enigmatis, *Dico deinde*, qua mens majorem, vel minorem sui corporis, vel alicujus ejus partis existendi vim, quam antea, affirmat: *omnes enim corporum ideæ, quas habemus, magis nostri corporis actualem constitutionem, quam corporis externi naturam indicant: at hæc idea, quæ effectus formam constituit, corporis, vel alicujus ejus partis constitutionem indicare, vel exprimere debet; quam ipsum corpus, vel aliqua ejus pars habet, ex eo quod ipsius agendi potentia, sive existendi vis augetur, vel minuitur, juvatur vel coercetur*. Et est præterea, qui Heraclitum cognomento σκοτεινὸν obscure loquutum dicat? est qui Aristoteleas denitiones obscuritatis arguat? Quibus de rebus quotiescumque cogito, vehementer dubito, voluerit ne hominibus recutitus hic homo scribere, an illudere. Scio passim illum clamare in epistolis, cæteros omnes mortales ideis phantasiæ, idest falsis, de rebus judicare, non *intellectualibus*, quæ veræ sunt: phantasiam vero non posse nobis rerum veras naturas exhibere. Queritur non intelligi sua printipia, idcirco, quod ad sua pura noemata nemo intendat animum: intellectum humanum omnia fingere ex analogia suæ naturæ, non ex analogia universi, adeo ut sit instar speculi inæqualis ad radios rerum, *qui suam naturam naturæ rerum immiscet* (*a*). Non ego inficior, id sic se habere in hominum vulgo: at de gravissimis quoque Philosophis id affirmare, & quidem hominem de hominibus, id vero est intolerabile. Quid? Spinoza homines erudire contendit ope communionis idearum, quarum natura capax est humana, an earum, quas numquam homines habere possunt? Primum negat opere ipso: posterius qui promittit, omnem is humanam naturam exuisse prius oportuit. Quam bellum erat fateri, se non intelligere clare, quod nullo modo clare alios doce-

(a) *Epist. 2. & alibi ex Verulam.*

docere potuit ? Imago enim animi est scriptura.

XVII. Beatitudo est status fruitionis sine ulla tristitia dolore, metu, seu status perfectæ voluptatis.

Schol. Boetius, quem deinceps ducem cæteri sectati sunt, beatitudinem definit *est status omnium bonorum aggregatione perfectus*. Quæ non est definitio rei, sed causæ rei: Neque enim nunc quæritur, unde beatitudo manet, sed in quo sit posita. Quinimo, quod accurate prorsus pertractatur a Cartesio (*a*) & Vvolphio (*b*), non aggregatio bonorum aut voluptatem in nobis gignit, aut facit nos beatos; sed *conscientia perfectionis nostræ*, quæ e bonis illis derivatur; qua de re postea. Jam idem peccatum peccant illi omnes, qui rogati in quo sit posita beatitudo, varia bonorum genera percensent, atque in eorum aliquo locatam docent: nempe beatitudo esse non potest, nisi in æquabili & perfecta voluntate: unde vero ea derivatur voluptas, alia quæstio est. Quum autem dico in *perfecta voluptate* positam esse nostri beatitudinem, *hominis*, seu *naturæ humanæ* voluptatem intelligo, nec necesse est distinguere inter voluptatem *animi* & *corporis*: voluptas enim non potest esse nisi animæ, seu potius naturæ *viventis*, & *sensitivæ*. Excitentur vero voluptates ex perceptionibus bonorum animi, an ex conscientia bonorum corporis, id est, ut dixi inquirere in causas voluptatis & beatitudinis, non ipsam beatitudinis essentiam explicare. Quare injuria in Epicurum debacchatur Cicero (*c*) quod ille beatitudinem in voluptate posuerit, quasi in abdomine & in iis, quæ infra ventrem sunt. Nec enim hanc tantum voluptatem vocabulum ἡδονὴ significat, ut Romanus hic censet Philosophus, & non agebatur Epicuro, quæ beatitudinis causæ, sed quæ natura, in quo ille perspectius philosophabatur, quam alii, qui turpissime statum quæstionis miscebant.

Age vero, audiamus & hic humanæ sapientiæ, si diis

(a) *In Epist. ad Elizabeth. part. 1. Epistolarum.*
(b) *In Psychologia Empirica.*
(c) *De finib. lib. 1.*

diis placet, instauratorem. *Nostra salus, seu beatitudo, seu libertas* (nempe hæc Sinonyma habet) *consistit in constanti, & æterno erga Deum amore, sive* (& hæc Sinonyma) *in amore Dei erga homines* (*a*). Paulum audire jures, nisi posteriora impietatem eandem, quam cætera, saperent. Ne vero quisquam roget, qui secunda illa verba cum primis conveniant, audiant quid ille, *Hinc sequitur*, inquit, *quod Deus, quatenus seipsum amat, homines amat* (recte hæc quidem) *& consequenter quod amor Dei erga homines, & Mentis erga Deum amor intellectualis unum & idem sit*. Nempe, *quia Mentis erga Deum amor intellectualis pars est infiniti amoris, quo se Deum amat, non quatenus infinitus est, sed quatenus per essentiam humanæ mentis, sub specie æternitatis consideratam explicari potest* (*b*). Quæ nova argumentationis species? Quæ cum impietate commixtæ tenebræ? Dogmata naturæ & rationi contraria. Sed ut mendacis argumentum dictorum est inconstantia, ita errore turbati animi sententiarum pugna. *In vita*, inquit alibi, *apprime utile est intellectum, seu rationem, quantum possumus perficere, & in hoc uno summa hominis FELICITAS, seu BEATITUDO consistit ... intellectum vero perficere nihil etiam aliud est, quam Deum, Deique attributa, & actiones, quæ ex ipsius naturæ necessitate consequuntur, intelligere* (*c*). (*)

XVIII.

(a) *Spinoza Eth. part. 5. in Schol. prop. 36. Coroll.*
(b) *Ibidem prop. 36.*
(c) *Appendice ad part.* IV. *cap.* 4.
(*) *Est editus superiori anno Lugduni Batavorum libellus, quo philosophia Moralis Mathematicum in morem comprehensa exhibetur, Auctore Maupertusio viro in primis clarissimo. Auctor doctus humanam felicitatem hunc ferme in modum explicat.* Voluptatem, *inquit*, appello omnem perceptionem, quam habere potius, quam non, velimus, ac quam nolimus a nobis subduci, & cum qua libenter simus. Omnis vero perceptio, quam minus libenter ferimus, quamque commutare gestimus, dolor est. *Jam duratio* voluntatis, *seu* perceptionis amabilis,

tempus

XVIII. Virtus est habitus *facultates* hominis *rationales* perficiens. Vitium habitus deteriores efficiens. Itaque moralis est quæ perficit facultates rationales ad beatitudinem: vitium, quod impeditiores ad illam efficit.

Schol. Nihil immuto de doctrina B. Thomæ, cæteris eam præfero: nam ubi aliorum definitiones, quas mox proferam, obscuræ aut mancæ, aut falsæ, aut non *essentiæ rei*, sed vel causarum, vel qualitatum; hæc & clara, & perfecta, & vera, & secundum essentiam. *Virtus*, inquit ille (*a*), *nominat quandam potentiæ perfectionem: uniuscujusque* autem *perfectio præcipue consideratur in ordine ad suum finem: finis autem potentiæ actus est: unde potentia dicitur esse perfecta secundum quod determinatur ad suos actus . . . potentiæ autem rationales, quæ sunt propriæ hominis, non sunt determinatæ ad unum* (ut naturales nempe vires) *sed se habent indeterminate ad multa, determinantur autem ad actus per habitus*. Egregius est ea de re Ciceronis locus (*b*), *ut*, inquit, *in malis attingit animi naturam corporis similitudo, sic & in bonis: sunt enim in corpore præcipua, pulchritudo, vires, valetudo, firmitas, velocitas* (quæ scilicet sunt affectiones corporis membra & vires perficientes): *sunt item in animo. Corporis temperatio, quum ea congruunt inter se, e quibus constamus*;

tempus est beatum, eoque beatius, quo voluptas illa intensior & diuturnior; contra duratio perceptionis molestæ, seu minus amabilis, tempus est miserum, ac miserius, pro ejus intensitate, aut diuturnitate majori. Demum perceptionum amabilium summa beatitudo est: molestarum summa miseria. *Quumque Auctor doctus sibi persuasisset ex accuratissimo, ut inquit, calculo in vita humana, perceptionum amabilium summam longe excedi a summa molestarum perceptionum, inde conclusit, longe esse in vita humana majorem miseriam, quam felicitatem* (*Biblioth. Raisonnèe an.* 50. *par.* 2. *art.* 3.) *Quum hominis docti conclusionem nec Auctores hujus Bibliothecæ probant, nec ego veram puto; qua de re dicetur loco suo.*

(a) *Secunda part. qu.* 55. *art.* 1.

(b) *Tuscul.* IV.

mus; sanitas sic animi dicitur, quum ejus judicia, opinionesque concordant, eaque est animi VIRTUS . . . & ut corporis est quædam apta figura membrorum, cum coloris quadam suavitate, eaque dicitur pulchritudo: sic in animo, opinionum judiciorumque æqualitas & constantia cum firmitate quadam & stabilitate virtutem subsequens, aut virtutis vim ipsam consequens, pulchritudo vocatur. Neque vero ab ea definitione nisi verbo tenus, distat Augustini virtutis definitio, ut sit *bonus usus liberi arbitrii*. Si is differit, ut tria bonorum faciat genera, *magna, media*, & *minima*, hinc addit (*a*) *quod in mediis bonis invenitur liberum arbitrium; quia & male illo uti possumus, & tamen tale est, ut sine illo recte vivere nequeamus. Bonus autem usus ejus jam virtus est, quæ in magnis reperitur bonis, quibus male uti nullus potest.*

Renatus Cartesius (*b*) sic eam in rem scripsit. *Secunda est* (regula bene vivendi & beate) *ut sit semper in firmo & constanti proposito ea omnia faciendi, quæ SUA RATIO ipsi suadebit, nec passionibus suis aut appetitionibus ab hoc abduci se permittat. Atque hujus propositi firmitudinem pro virtute habendam esse existimo; quamquam haud scio, virtutem fuisse ab ullo unquam ita explicatam.* Ego vero tantum abest ut hanc virtutem dicam, ut potius vitiorum omnium hoc caput faciam, pertinaciter ex propria ratione vivere, quum non brevissima tantum ea sit, sed in plerisque falsa, semper inconstans & levis. Gravissime potius præcipit Salomo, *ne sapientiæ tuæ innitaris*. Scio veteres plerosque Peripateticos & Stoicos, virtutem habuisse *constanter ex recta ratione vivere*, plenius certe ii, qui non ex *propria ratione*, sed *recta* definivere virtutem; sed oportuit ut prius in eo convenirent, quid sit *recta hæc ratio*. Nam Zeno vera dicebat *visa impressa effictaque ex eo quod est, qualia esse non possunt ex eo quod non est* (*c*) ea dispescebat in *naturalia*, & *arte acquisita*, illaque appellabat quæ infantes sine Doctoribus didicimus: *ratio-*

(*a*) *Lib.* I. *Retract. cap.* 9.
(*b*) *Epist. part.* I. *Epist.* 4.
(*c*) *Cicero in Lucullo.*

rationem ex naturalibus illis prænotionibus atque notitiis in animo collectis confici atque consummari & constare dicebat (*a*). At Academici hæc fluxa, atque idcirco falsa habebant, qui scientiam, adeoque rectam rationem non nisi æternarum & immutabilium formarum intellectionem appellabant. ARISTOTELES in Magnis Moralibus interroganti, quid & ubi sit hæc recta ratio, quum nihil haberet in promptu respondit, *nisi apud temetipsum habes hujusmodi rerum sensum nihil efficitur* (*b*) *Alibi vivere secundum decreta Summi Imperatoris Dei*, ex recta ratione vitam instituere pronunciat. (*c*) Sed cur ea decreta non protulit? ut sciremus, unde recta ratio exordiatur (*d*) Henricus Morus virtutem hunc in modum diffinivit, *intellectualis vis animæ, qua impressionibus animalibus, sive passionibus corporeis ita dominatur, ut in singulis actionibus illud facile prosequatur, quod absolute & simpliciter optimum est.* (*e*) Duo sunt in ea definitione, quorum alterum controversum est, alterum obscurum. Primum, quum dicit *vim animæ*, si quidem *ingenitam* intelligit, quod ille propendit, rem maxime controversam definitione sua complectitur: nam *acquiratur ne virtus*, *an nobiscum nascatur*, quæstio fuit inter Græcos Philosophos diu vexata, nec unquam definita. Si autem *acquisitam*, quum naturales virtutes definiat, non Theologicas, eæque non possint nisi *habitus* esse; non erat cur diserte negaret virtutes esse habitus. Alterum, definire ante oportuit, quid illud sit *optimum*, quod virtus persequitur: nam & id valde incertum inter Philosophos extitit.

Joan-

(a) *Plutarch. l.* 4. *de Placit. cap.* 11. *vide & Petrum Valentiam ib erudito libello* Academica *inscripto*.

(b) *Lib.* 2. *cap.* 10.

(c) *Moral. Eudem. lib.* VII. *cap.* 15.

(d) *Videri possunt, quæ de veritate* hac reali, *qua informata ratio recta est, & vitæ regula differit Ashey Sykes, quem in prima parte laudavimus.*

(e) *Enchiridio Ethico lib.* 1. *cap.* 3.

Joannes Franciſcus Buddeus (*a*) acerrime in vulgatam hanc virtutis definitionem invehitur, *in Scholis*, inquit, *Theologorum, imo ne Philoſophorum quidem, locum non invenit recepta illa, & multorum errorum genitrix definitio . . . enim vero bonarum actionum exercitio quod virtus proprie & accurate ſic dicta acquiri poſſit, experientiæ repugnat, multo autem magis rationibus Theologicis*. Itaque ille virtutem definit, *conſtans & ſerium ſtudium ſe in omnibus ad voluntatem numinis componendi*: eam vero donum Dei eſſe pronunciat. Sed ſi penitius humanam naturam conſuluiſſet, nec nimium indulſiſſet ſectæ genio, haud confidenter dixiſſet, priorem illam definitionem experientiæ repugnare, & Theologiæ. Scilicet & experientia diſcimus ex ſola Naturæ lege ad morales virtutes ſe plurimos compoſuiſſe, ut exemplaria earum virtutum etiam a primis Chriſtianis fuerint habiti; & id non taceant Scriptores Sacri utriuſque inſtrumenti. Non ignoro, veteres quoſdam Chriſtianos Theologos negaſſe videri ullam veram fuiſſe virtutem moralem in Gentilibus, in primis Auguſtinum; tamen quum & univerſa hiſtoria refragetur; & quoſdam virtuoſos memoret veteris teſtamenti hiſtoria, ut Abimelechum, Cyrum, alios; & ipſe agnoſcat Auguſtinus de Civitate Dei, Deum Romanorum veterum virtutes dum remuneraretur, imperii dilataſſe fines; & Paulus in Epiſtola ad Romanos, ſcribat *Gentes dum ea quæ legis ſunt faciunt natura, ipſos ſibi eſſe legem, quippe qui oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis*; qui dicit eam doctrinam experientiæ & Theologiæ repugnare, imperitiam & humanæ naturæ, & Theologiæ patefacit.

Perpendenda nunc paucis eſt Spinoziſtica virtutis definitio: *per virtutem*, inquit, *& potentiam idem intelligo, hoc eſt virtus, quatenus ad hominem refertur, eſt ipſa hominis eſſentia, ſeu natura, quatenus poteſtatem habet quædam efficiendi, quæ per ſolas ipſius naturæ leges poſſunt intelligi* (*a*). Quum definitiones, quæ

(a) *In Theolog. Morali cap.* I. *Sect.* 4. *ad* §. 126.
(b) *Eth. part.* IV. *def.* 8.

Digitized by Google

explicant res ipsas, debeant esse veræ, & *a propositione vel axiomate non differre*, ut idem homo agnoscit (*a*), videamus utrum hæc sit vera. Quoniam Huic virtus est ipsa potentia naturalis, ea congenita est, & immutabilis: virtutes ergo nullæ exercitatione acquiruntur, nullæ amittuntur contrariis habitibus; adeoque tota hominum falsa est historia & vita; egregie prorsus! nempe qui a sensu hominum communi discedit, non potest nisi perridicula effutire, inquit accurate Aristoteles.

Tandem extitere ii, qui *virtutis* nomen omne inane esse dicerent vocabulum, aut virtutem non esse nisi quod sit utile. Vulgatum illud Epicureorum est,

Sola est utilitas justi prope mater & æqui.

Memorabile est Bruti illud morientis, *ob infelix virtus! Ita ne quum nihil quam nomen esses, ego te tanquam rem aliquam exercui?* (*b*) Cujus Epicurei vocem approbat Florus: *sed quanto efficacior est Fortuna*, inquit, *quam Virtus! Et quam verum est, quod moriens efflavit; non in re, sed in verbo tantum esse virtutem!* (*c*) Quæ pestifera opinio mascule loco suo confutabitur (*d*).

PO-

(a) *Ep.* 27. (b) *Plut. in Bruto.*

(c) *Flor. lib.* 4. *cap.* 7.

(d) *Dicamus hic pauca in antecessum, ostendamusque virtutem & esse, & ad vitam sapienter transigendum esse necessariam, nec nomen istud inane esse.*

I. *Ac omnium primum, ita natura comparati sumus, ut* 1. *& beati esse velimus.* 2. *& ut simus beati ipsi nobis sufficere nequeamus.* 3. *ac propterea ab externarum rerum usu plurimum nostra felicitas, vel miseria pendeat.*

II. *Jam externæ res nobis utiles aut noxiæ esse possunt, seu nos conservare, vel destruere; unde rerum distinctio facta, ut aliæ sint* bonæ, *aliæ* malæ, *& quidem* bonæ, *vel* malæ, *magis vel minus, prout magis, vel minus cum natura nostra consentiunt, vel pugnant.*

III. *Hæc* realia *sunt, seu natura ipsa rerum continentur. Nihil est in illis puræ imaginationis. Sed & hoc*

reale

POSTULATA.

I. PHilosophari oportere ex ideis, quas habent homines: tota enim nostri cognitio ambitu idearum nostrarum continetur: adeoque contentos esse debere ea scientia, quæ ex hujusmodi ideis nascitur. Si quis igitur

reale *est*, *hæc externa bona*, *vel mala* usu *magis*, *quam re nobis esse quod sunt*. *Nam quamquam externæ*, *ut dixi*, *res ita natura constitutæ sunt*, *ut aliæ nobis prodesse*, *aliæ nocere possint*, *usu tamen fit*, *ut reapse aliæ prosint*, *aliæ noceant*.

IV. Tota igitur natura nostra sic instituenda est ac conformanda, *ut aut in recto harum rerum usu non peccet*, *aut peccet saltem quam minimum*. *Nam quando iis utendum necessario est* (I. II. III.) *ut simus felices*, *id quod naturæ ipsius necessitate cupimus* (I. 1.) & *nec vero obtinere possumus*, *nisi recto usu quippe quod usu fiat*, *ut earum aliæ reapse bonæ sint*, *aliæ malæ* (III.); *nisi miseriam nobis consciscere velimus*, *assuescendum est hujusmodi rebus bene uti*.

V. Nemo autem his rebus bene unquam utetur, *nisi eas probe cognoverit*, *ac non modo bonas a malis accurate discreverit*, *sed earum præterea*, *quoad fieri potest*, *intensitates perpenderit*. *Neque enim ad rectum externarum rerum usum satis fuerit*, *scire*, *quæ utiles* & *bonæ*, *quæ sint noxiæ* : *intelligendum illud etiam est*, *quatenus utiles aut noxiæ sint*; *Scilicet usu plerumque venit*, *ut operæ sit pretium minus bonas repudiare*, *quo obtinere possimus meliores*; *aut minoribus malis subesse*, *quo majora caveamus*. *Sunt hæc perspicua*.

VI. Qua ex re fit, *ut qui habitus mentis ad hæc nos conformant*, *ii* virtutes intellectuales *non modo nominentur*, (*def.* 17.) *sed sint*. *Est enim* reale quoddam *res eas*, *ex quibus beatitudo*, *aut miseria nostra proficiscatur ita internoscere*, *ut recte* & *præclare uti possimus*. *Virtutes igitur intellectuales* inane vocabulum *non sunt*, *nisi iis hominibus*, *quorum non intersit*, *beati ne*, *an miseri* vi-

tur in philosophia ea nobis proponat, quæ omnem nostrarum idearum ambitum, omnemque perspicientiam fugiunt, is impostor habeatur.

Sch.

vivant, quos ego, si qui sunt, a tota hominis natura alienos esse puto.

VII. Jam perpetuis experimentis discere possumus, evenire in hominis natura morali, quod in iis corporibus, quæ sese attrahunt, aut repellunt. Nam & quum se attrahunt, in ratione distantiarum attractio minor est, aut major, maxima in contactu: & quum se repellunt, eo vehementior repulsio, quo viciniora. Enimvero & in bona naturæ quodam impetu ferimur, estque hic naturæ impetus in bonorum complexu maximus, pro distantia major aut minor: & mala impetu item naturæ refugimus, ac præsentia maxime, distantia, in ratione earum a nobis intervalli. Erant autem hujusmodi impetus naturæ nostræ finitæ, sibique & ut sit, & ut beata sit ipsa per se minime sufficienti, conservandæ necessarii. Nam nisi ab externis rebus tangi illa posset, ut in alias attractione quadam, ferretur, ab aliis naturali repulsione, fugeret, ne uteremur quidem illis, idest in nos conservandos ac tutandos minime impelleremur.

VIII. Sed fieri potest eas ob causas, quas ego in Appendice ad caput quartum recensebo, ut hujusmodi impetus, quos affectus *diximus, modum excedant, idest, ut minime bonorum, vel malorum intensitati sint proportionati; id quod quum evenit, necesse est ut perturbemur, ac inquieti & miseri simus. Itaque fit, ut quum* affectus *sint naturæ conservandæ necessarii*, perturbationes *contra, seu* affectuum excessus *cum nostra conservatione ac felicitate pugnent. Amare, quæ odisse debueramus, est recte mala petere, idest infelicitatem nobis consciscere: Odisse quæ sunt amanda; est ea repellere, quæ naturæ sunt aut necessaria, aut consentanea, adeoque iis nos privare, quæ nos conservare ac beare possunt. Tum ea magis amare, quæ minus sunt bona, minus, quæ majora; odisse vero maxime, quæ minima sunt mala, minime, quæ sunt maxima, non potest non totum æquabilis ac beatæ vitæ ordinem conturbare. Id quod nemo est, qui non in se possit continenter experiri, ubi parum attente vivit.*

IX.

Sch. Ad coercenda ingenia lascivientia, & nimium Fanatismi amantia id postulatum est necessarium. Quis enarret quot monstra errorum in Rep. literaria produxit am-

IX. Ac intelligo ego, difficillimum esse, ita naturam nostram moderari & regere, ut ea perpetuo rationi pareat, ac affectus suos ad res externas accurate componat. Sed est profecto quodam prodire tenus, si non datur ultra, *quod ille dixit. Potest ita diuturna doctrina, & assuefactione conformari, ut si non ex regula mathematice, at modificetur tamen utcumque; ac æqualitati illi geometricæ accedat quam fieri potest proximius. Sed nec inficiari possumus id efficere plures. Hujusmodi habitus; quibus affectus intra suos cancellos continere didicimus, virtutes morales appellavimus (def. 17.) Virtutes ergo morales & possibiles sunt, & sunt in plurimis; adeoque inane non sunt vocabulum. Quinimmo quum nemo quiete ac tranquille vivere possit, ubi affectus turbent (VIII.); turbas autem affectuum hujusmodi compescant morales virtutes (IX.): qui sapienter felicitati suæ studet, is sedulam dare debet operam, ut hujusmodi instruatur virtutibus.*

X. Neque vero hæc ita ratiocinatione constant, ut non vita etiam hominum egregie confirmetur. Cæteris enim paribus, qui & ratione sunt sana ac ampla præditi; quique ex rerum natura ac relationibus vivere assueverunt, vitam agunt multo tranquilliorem, quam aut stupidi & bruti, aut animo impotentes, quique sibi perpetuo turbas creant. Nam ut demus homines esse plures malos & scelestos, ut velint ex libidine sua imbecillos ac bonos infelicitare; habent hoc viri docti, perspicaces, boni, proprium ut nec sibi ipsi mala comparent, nec aliis causas malefaciendi præbeant, & oblatas docte evitare sciant. Quod quantopere humanæ vitæ beatitudini conferat, ii demum novere, qui sua inscitia, imprudentia, temeritate eo devenere, ut perpetuo miseri sint.

XI. Quibus rebus omnibus si addamus pietatem adversus Deum, quæ virtutum omnium est maxima ac præcipua, quaque sit, ut mala etiam ingentia fortiter toleremus, intelligimus proculdubio, quam jucunde sit ex virtute vivere. Ac

ambitio novæ, & mortalibus omnibus ignotæ atque incomprehensibilis sapientiæ? oportet in ea Republica esse omnino hospitem, qui nesciat. Nempe dum homines supra mortalitatem conantur, dum nova se & pulcherrima invenisse putarent, ea in medium protulere, quæ nec ipsi unquam, tantum abest ut alii, intellexere: nec animadverterunt, se pro sapientibus deridiculos fecisse. Nam si quæ est Respublica, in qua minus occultæ imponendi artes, &, ut vulgo dicunt, *mysteria scientiarum*, tolerantur, ea profecto est literaria. Possunt hi quidem sub initium rei novitate, & incomprehensibilitate sulcipi; at *quum commenta deleat dies*, Systemata hujusmodi *nihili* regnare non possunt. Inde sunt illa, Pythagoræ *numeri* & *Metemphsychosis* (A); *ideæ* Platonis *æternæ* ante res omnes; Aristotelis *materia unica immensa & simplex*, & *formæ* Scholarum *substantiales*, *intellectus* Arabum *universalis*; *Anima mundana* & rerum omnium *sensus* & *perceptio* Campanellæ nostri, Fluddi, Cudworthi; Systema *Causarum occasionalium*, *& cognitionis omnium in Deo* Malebranchii; *harmonia* Leibnitii *præstabilita*, & *Monades*, quarum quælibet integrum referat universum; & trecenta alia, quæ, nisi fortassis Satur-

ni

addenda omnino est, *invocandusque Deus sedulo*, *si pacate vivere velimus*. *Est enim natura nostra talis*, *quam difficillimum sit*, *ut dictum est*, *ad regulam geometrice componere*. *Epictetus quum de compescendis animi commotionibus dissereret*, *nec in nobis satis opis ad eam rem inesse intelligeret*, certamen, *inquit gravissime*, magnum est opusque plane divinum. Dei igitur memineris: eum invoca opitulatorem, & auxiliatorem, quemadmodum Nautæ Dioscuros, quum in tempestate navigant. Quæ enim major tempestas, quam quæ oritur ex imaginationibus violentibus ipsamque rationem elidentibus? *Arrian. lib. 2. cap. 1. in Epict.*

(A) *Is ut opinionem eam suis altius imprimeret*, *in subterranea domo diu latuit*, *creditusque est mortuus*: *dehinc squalidus*, *ac mortuis concolor quum inde evasisset*, *magnam sui admirationem fecit ut redivivi*. *Laert. in vita Pythagoræ*.

ni homines, intelligit nemo. Et potuissent observare Philosophi isti, plerosque, qui maxime nova crediderunt detexisse, aut maxime vetera recinisse, aut intelligibilia, adeoque terminos suos habere mentes humanas, ut quos qui prætergredi volunt, aut in antiqua ruant, aut in omnibus ignota intermundia.

II. Ea inter nos habere certa, quæ aut clara intuitione & conscientia; aut clara demonstratione ab omnibus intelliguntur: huic veri characteri, qui diffidit, is prima Reipublicæ literariæ fundamenta subvertit.

Sch. De veri *criterio* nemo ignorat quanta animorum contentione disputatum sit. Veterum ea de re concertationes omnes, & sententias docte enarrat ornatque, quem superius laudavimus, Petrus Valentia in *Academicis*, docto opusculo (a). Eæ ad tria genera referri possunt: nam Epicurei & Stoici ad claritatem *phantasiarum* & *perceptorum* confugiebant: Platonici, qui corporum ut non *entium*, idest nec æternorum, nec immutabilium, nullam esse Scientiam, sed opinionem tantum, docebant, ad claram intellectionem idearum æternarum, quas Summus rerum opifex Deus cæteris mentibus participat: Sceptici nullum esse definiverunt. Omissis nunc Scepticis, adversus quos in priori parte disputavimus; Recentiores omnes philosophi claritatem & evidentiam tesseram esse veri uno ore fatentur, sed in eo distant, quod quidem Platonicam doctrinam, alii Stoicam restituere conati sunt. Nempe alii claras æternarum formarum & causarum intellectiones tantum veras dicunt, ut ii, quibus mens est incorporea; alii quæcumque clara percepta & visa, ut recentes Epicurei. Cartesius claram & distinctam intellectionem esse criterium veri sic probat (b): *quoties voluntatem in judiciis ferendis ita contineo, ut ad ea tantum se extendat, quæ illi CLARE & DISTINCTE ab intellectu exhibentur, fieri plane non potest ut errem, quia omnis clara & distincta perceptio proculdubio est aliquid*, ac proinde

(a) *Excusum est Antuerpiæ anno* 1596. *Author eruditus & perspicax Zafrensis in extrema Bætica*. Copiosius Villemandy in *Scepticismo debell.*

(b) *Medit.* 4. *prope finem.*

a nihilo esse non potest, sed necessario Deum authorem habet, Deum, inquam, illum summe perfectum, quem fallacem esse repugnat; ideoque proculdubio est vera, Nec hodie tantum didici quid mihi sit cavendum, ut nunquam fallar, sed simul etiam quid agendum, ut assequar veritatem: assequar enim illam profecto, si tantum ad omnia quae perfecte intelligo, satis attendam, atque illa a reliquis, quae confusius & obscurius apprehendo, secernam. Sed quum hæc doctrina videatur etiam complecti *imaginationes & sensationes* claras, monuere deinde Cartesiani, solam purarum intellectionum claritatem veritatis esse insigne; nam multiplici experientia didicisse arbitrantur, ab imaginationibus & sensationibus alioquin claris pluries nos fuisse deceptos. Ita Malebranchius.

Author Tractatus de *Emendatione intellectus* (*a*) quum omnes cognoscendi modos ad quatuor retulisset, *authoritatem, experientiam, analogiam, & cognitionem rei per suam essentiam, vel per proximam suam causam,* addit, *solum quartum modum comprehendere essentiam rei adæquatam, & absque erroris periculo.* Sed pergit quærere, qui sit character veritatis hoc modo perquisitæ? atque concludit, *patere, quod ad certitudinem veritatis nullo alio signo sit opus, quam VERAM habere IDEAM: Ex quibus*, addit, *rursus patet, neminem posse scire quid sit summa certitudo, nisi qui habet adæquatam ideam, aut essentiam objectivam alicujus rei; nimirum quia idem est certitudo, & essentia objectiva*, ideſt idea. *Quum itaque veritas nullo egeat signo, sed sufficiat habere essentias rerum objectivas, aut, quod idem est, ideas, ut omne tollatur dubium; hinc sequitur, quod vera non est methodus signum veritatis quærere post acquisitionem idearum.* Hæc explicat clarius paulo inferius hunc in modum: nam quum videret ad hoc statuendum, oportere reperire characterem verarum idearum, quibus distingui possint a falsis, subdit; *nec dicendum hanc differentiam* (veræ & falsæ ideæ) *ex eo oriri, quod cogitatio vera est res cognoscere per primas suas causas, in quo quidem a falsa valde differret....... cognitio enim vera etiam dicitur,* *quae*

(a) *B. D. S. in oper. posth. pag.* 362.

quæ essentiam alicujus principii objective involvit, quod causam non habet, & per se, & in se cognoscitur. Quare forma veræ cogitationis sine relatione ad alias debet esse sita . . . quare id, quod formam veræ cogitationis constituit, in ipsa eadem cogitatione est quærendum &c. Ex hujus igitur authoris sententia, vera scientia est cognoscere res quidem æternas in se, & sua essentia; creatas in suis causis immediatis; forma autem, seu character veræ scientiæ sunt ipsæ veræ ideæ, quæ sui veritatem evidentia & perspicuitate patefaciant. Eadem doctrina & veterum Platonicorum fuit, & Augustini, & B. Thomæ, & Malebranchii; nempe veram scientiam esse, æterna in seipsis, facta in suis causis cognoscere; criterium perspicuitatem hujus cognitionis. Neque quidquam dici potest verius, si ab ea doctrina removeantur quædam, quæ Fanatici quidam addidere.

Vir mihi amicissimus (*a*) dum hanc doctrinam illustrat, non satis expedito, ut videtur, quæstionis statu, duo miscet, & *veram scientiam*, & *veræ hujus scientiæ characterem apud homines*. Duo illa in primis sunt distinguenda, ut nimirum sciamus, & *quæ sit methodus veræ scientiæ acquirendæ*, & *quæ tessera hujus veræ scientiæ*. Nihil dici potest verius, neque ea unquam de re dubitatum est, tum esse scientiam perfectam, atque veram, quum res & in sua essentia, & in suis causis immediatis, & in æternis atque immutabilibus sui rationibus perspiciuntur; sed duo homines exquirunt; 1. quæ sit methodus ad eam scientiam perveniendi: 2. quæ tessera nos pervenisse, neque dum pervenisse credimus, nos decipi. Ea potius præstare debuit Author noster, quam Platonicorum illam coctam crambem recoquere. At is generatim pronunciat, *Criterium veritatis consistere in eo, ut res in æternis suis causis & principiis æternis, & quidem æternas causas & æterna principia in Deo cognoscamus*. At non erat hæc quæstio, sed hæc alia; *versetur ne inter homines insigne aliquod, tessera, character, quo esse possint certi, se veram hanc scientiam acquisivisse?* Ex. g. Scio omnes rectas a circuli

(a) *Magli trattato del Criterio della Verità*.

culi centro ad circumferentiam esse æquales: æquales in circulo rectas æqualiter à centro distare: si in circulo duæ rectæ se secuerint, rectangulum sub segmentis unius, æquale esse rectangulo sub segmentis alterius comprehenso, & trecenta alia ex natura circuli manantia. Rogo nunc, unde scio esse vera? quia, inquit, in sua causa immediata, ideft in essentia circuli, ex qua illa proficiscuntur, vides. Rursum rogo; cur *scio* me illa in essentia circuli *videre*? nempe, quod hic respondendum est, id demum est criterium veri. Quid? non vides; nihil posse homines respondere, nisi se *clàre* & *distincte* id intelligere? Non igitur apud homines esse alia tessera veræ scientiæ potest, nisi *claritas*, & *perspicuitas* cognitionis rei aut in sua essentia, aut in suis causis. Addendum igitur illud erat tractationi illi alioquin accuratissimæ, &, si humano generi esse Author utilis voluisset, methodus demonstranda, qua ad illam sapientiam itur: nam dicere criterium veri esse omnia in Deo videre, ideft in æternis suis rationibus, & agnoscere interim, naturam Dei omnibus esse imperviam, nescio utrum sit homines in Trophonii antrum dejicere. (*a*)

III. Si principia demonstrationum sint *evidentia*, & consequentia *necessaria*, non esse de demonstratione dubitandum, idcirco quod non ita afficiamur conclusione, ut omnis abscedat scrupulus: id enim fieri potest ob inveterata infantiæ, vel phantasiæ præjudicia.

Schol. Cartesius (*b*) hoc ejus postulati protulit exemplum: clara demonstrationes ostendunt Solem multo esse Tellure nostra majorem: interim conclusio nullo modo demit sensuum præjudicium. Addo, demonstratur evidentissime, nos cuncta corpora, corporumque colores, figuras, distantias, motum, intra nos cernere, non extra nos: interea ne philosophi quidem ipsi vim præjudicii & sensuum hac in re superare possunt. Recte igitur monebat Plato, atque inde Augustinus, ut in veritate perquirenda phantasiam, & sensus caveamus: plurimum enim serenitati mentis officere possunt, atque

(a) *Vide quæ diximus in Proleg. p. part. §. 7. & 8.*
(b) *Respons. ad objectiones sextas.*

Digitized by Google

que nos a veritate deturbare in falsa præjudicia. Ex quo intelligi potest nec veteres Epicureos, & Stoicos, nec novellos *materialistas*, qui omnia ad sensum & phantasiam referunt, veram insistere solidæ scientiæ viam.

PROPOSITIONES

CAP. I.

De natura mentis humanæ.

Prop. I. SI mens aut corpus est, aut corporis proprietas, qualitas, affectio, non vero substantia a corpore distincta, idearum repræsentatio, & perceptio, tum judicium, & ratiocinatio, non aliter fieri possunt, quam motionibus partium corporis, nimirum actione & reactione fibrillarum, & nervulorum sensuum, & cerebri, aut cujuscumque alterius fluidi actione.

Schol. Scilicet nullam aliam actionem in corpore intelligimus; & reprehendendi non sumus, si ex iis philosophamur ideis, quas omnes habent homines (ex post. 1.) Plura congessit Henricus Morus, ut hanc propositionem confirmaret (*a*). In præfatione ad libros de immortalitate animæ sic scribit: *Non difficile erit irrefragabilia producere argumenta ad evincendam veritatem supradicti axiomatis*, quod sensus nempe & perceptio in materia, supposito nihil præter materiam in mundo existere, idem est realiter quod corporeus motus & reactio. *Manifestum enim est in sensatione, quum semper externus motus fit ab objectis, quando sensus nostri afficiuntur. Quodque interna cogitatio sic perficitur ex calore patet, quem qui attentius cogitant, in seipsis excitant. Quam ob rem omnem cogitationem universim aliquis motus corporeus comitatur. Et si nihil præter materiam sit in universo, ipsa cogitatio realiter idem est, quod motus corporeus. Præterea quemadmodum in sensatione motus corporeus prior est, & perceptio sequitur; ita necessa-*

(a) *Lib. 2. de immortalitate Animæ cap. 1. & præfat. ad hos libros* §. 5.

cessarium est, ut universim in omnibus internis etiam cogitationibus certi quidam motus corporei immediate præcedant istas perceptiones, quamquam admitteremus materiam a seipsa moveri; nullus enim sensus inde orietur, sine resistentia alterius alicujus, in quod alterum quasi impingat. Adeo ut vel subtilissima materia, nisi in ea resistentia sit, in eamque impressio, non magis capax esset cogitationis, quam Rhombus plumbeus, Ligulave aurea: Ac proinde modo fateri velimus (quod nemo nisi mente captus est negaturus) quod Rhombus plumbeus, Ligulave aurea nullam omnino habet cogitationem, aut perceptionem sine aliquo ictu, aut allisione pro illorum magnitudine & soliditate; subtilissima materia similiter necessario nullam habet sine aliqua proportionali impressione, aut resistentia. Unde manifestum est quod corporea reactio, sive collisio præcedit perceptionem, quodque omnis perceptio, quasi tactus quidam est, seu palpatio, quæ tamdiu durat, quamdiu durat resistentia hæc, motusve impressio; illa vero cessante extinguitur, materia evadente æque stupida, atque Rhombus plumbeus. Quodque proinde quemadmodum in genere semper motus corporeus est, ubi est cogitatio, ita diversificatio motus hujus, & collisionis, cogitationum diversificationem parit: atque sic, quasi junctis manibus, una perpetuo incedunt, altero nunquam introducto sine ductu alterius, nec durante diutius, quam alterum durat. Verum prout calor deperditur (qui haud mediocrem supponit alicujus admodum subtilis materiæ motum sive agitationem), ita intellectus noster & imaginatio languescunt, ipsique sensus deficiunt, ut qui moveri nequeant ab impressione externorum objectorum, aut indebito liquiditatis & agilitatis gradu non constituantur; ac proinde corpora in morte æque insensibilia evadunt, atque massa lutea. Omnis igitur sensatio & perceptio revera idem est, quod motus, & reactio materiæ, si nihil sit præter materiam in universo.

Scio adesse, qui opponant, esse hæc *argumenta philosophica negativa*, quæ nos ipsi alibi, velut nullius ponderis, rejecerimus. Falso. *Argumentum negativum philosophicum* est, in quo principium est *id, quod non*

in-

intelligimus; contra vero hoc in loco ex iis, quæ cuncti homines intelligimus, actiones scilicet corporis omnes esse *motiones*, seu mutationes loci, situs, figuræ &c. concludimus, cogitationem, si qualitas est corporis, esse motionem.

Reponunt, quum ignota nobis sit intima corporis essentia, concludi, nisi quam imperitissime, non posse, nullas esse in corpore alias actiones quam, quæ *motiones* dicuntur, idest mutationes loci, situs, figuræ.

Præterquam quod *magnetismus*, & universalis partium materiæ *attractio*, quam tanta consensione Newtoniani statuunt, actiones sunt longe diversæ ab iis *motionibus*, quas ita vulgo appellamus.

Tum pleræque sunt actiones, quæ consistunt in *conatu* ad mutandum locum, situm, figuram &c., sed ex quibus nulla nascitur hujusmodi mutatio, velut gravitationes pendulorum immobiliter consistentium, aliique conatus virium, quas *mortuas* vocant Philosophi.

Ad hæc, omnes vires activæ, quæcumque in corporibus reperiuntur, haberi debent ut incorporeæ (prima part. prop. 96.); quod si hoc non adversatur naturæ corporeæ, ne *cogitare* quidem: potest igitur esse *vis cogitandi*, ut *vis motrix*, ejusdem substantiæ corporeæ qualitas (*a*): maxime quum substantia corporea, nihil aliud sit, uti Leibnitio placet (*b*), præterquam subjectum quoddam, cujus tota essentia in *actione* est posita. Enim vero nos externarum rerum tantum percipimus quantum in nos agit: nihil externum, quod in sensus nostros, seu *mediate*, seu *immediate*, non agat, ullo modo cognoscimus. Ex. g. percipimus tactu & oculis extensionem, idcirco quod ex pluribus spatii partibus, oculus, aut tactus concutitur actione quacumque: gravitationem, divisionem eodem modo, illam actione in tactu, hanc inæquali actione ex æquali spatio. Figuram, dum major actio minore terminatur, aut contra minor ma-

(a) *Hæc objectio proposita est Cartesio ab Auctore objectionum quintarum viro in primis docto & perspicaci.*

(b) *Legatur Examen des Princip. du R. P. Mallebranche in Miscellaneis Leibnitii, Nevvtoni &c. tom. 2.*

majore ; nec enim percipimus globum ligneum , nisi quia actio ex dato ligno undequaque terminatur æqualiter ab actione aeris, aut alterius extensi. Quod si tota substantiarum natura actio est , quid vetat posse eam actionem esse multiplicem, ut alia vis motrix, alia cogitans? Non necessario ergo concluditur, nullam esse aliam substantiæ corporeæ *actionem* præter *motionem &c.*

Tandem , quid vetat , quin eadem substantia ut *vi motrice*, ita etiam *vi cogitandi* a Deo sit ornata? plurimis , inquiunt , demonstrat Lockius , non id esse *ἀδύνατον* (*a*). At enim, intelligi non potest, qui possit corpus cogitare ? opposuit Stillingflectus (*b*). Fateor, inquit alter: at velle inde concludere, non posse id Deum efficere , est eam divinæ potentiæ tribuere extensionem, quæ æqualis sit capacitati mentis humanæ. Quod si ea, inquit, ratiocinandi regula vim ullam habet , concludas etiam oportet , corpora a corporibus non attrahi, bruta nec sentire, nec hominem, quantus quantus est, exprimere actionibus suis, & similia, quod ea non intelligas. Sed, pergit, intelligis tu expeditius, qui mens, aut ulla alia substantia cogitet? *Sed*, regerit Stillingflectus, *quum nostra cognitio ideis nostris contineatur; idea vero apud nos materiæ sit substantiæ extensæ & solidæ; qui dicit materiam cogitationis esse capacem , Materiæ , & Mentis ideas miscet* . Reponit alter, genericam materiæ notionem esse rei extensæ & solidæ : at nihil prohibere posse, quo minus materiæ partibus aliquibus, seu corporibus quibusdam alias qualitates Deus addat. Nec enim destruit notionem materiæ, qui rei extensæ & solidæ motum addit, vegetationem, attractionem. Quod si hæc genericæ materiæ naturæ addi possunt , quin materiæ essentia destruatur, poterit eodem modo addi *& vis perceptrix & ratiocinatrix*. Quæ quum sint, vera esse non potest ea propositio, *cogitationem , si sit substantiæ corporeæ qualitas, continuo esse motionem*.

Sed hæc omnia talia sunt, quæ tantum abest, ut no-

(a) *Vide notam Acostæ Galli Lokii interpretis, de intellect. hum. lib.* IV. *cap.* 3. *ad* §. 6. (b) *Ibid.*

Digitized by Google

nostrum illud axioma obscurent, aut infirment, ut expediant potius, & confirment. Tota enim superior oratio huc spectat, posse fortassis esse in corpore vim aliam a motrice distinctam, quæ sit vis cogitandi. Rogo hic, vis illa exserit actiones suas motionibus corporeis, an aliis alterius generis? Si primum, non est cur adversus propositionem illam declament. Si posterius, quum actiones generum sint diversorum *motus*, & *cogitatio*, ut aliæ intrinsecus ab aliis non pendeant, & vires ipsæ diversorum erunt generum, nec a se mutuo pendebunt: & quum tales sint actiones hujusmodi, ut in eodem simplici subjecto illæ has destruant, quippe quæ *totis essentiis* differunt; vires quoque ipsæ *totis essentiis* distrahunt, ut idcirco altera alteram destruat: ex viribus autem *diversarum essentiarum* conflari *substantiæ*, idest rei simplicissimæ (p. p. prop. 22.) essentia nequit; substantiæ ergo corporeæ *primæ* nequeunt duplici illa vi constare. Quocirca aut cogitationes nihil sunt præter motiones cerebri, siquidem sunt affectiones substantiæ corporeæ; aut, si motiones non sunt, actiones sunt substantiæ, quæ sit diversa a substantiis corporeis. Nec reponant, Deum id efficere posse, ut nimirum eadem substantia viribus diversorum generum sit composita; respondemus enim, non posse Deum efficere, ut eadem essentia velut A conficetur proprietatibus, quarum altera alteram destruat; quandoquidem idest impossibile intrinsecum (def. 9. p. p.) ad quod Dei potentia non pertingit. Quum autem earum duarum virium altera alteram destruat, quod inferius demonstrabitur aperte; fieri nequit ut eadem substantia ambabus sit prædita. Quod si fingere velint, creatam a Deo *fluidam quandam substantiam* naturæ diversæ ab iis corporibus, quæ cognoscimus; eique substantiæ per totum corpus nostrum diffusæ eam vim, qua cogitamus, tributam; isti aut hanc fluidam substantiam facient reliquis corporum viribus præditam, *soliditate*, *gravitate*, *divisibilitate* &c. aut non: si posterius, ea incorporea erit: si prius itidem conflabitur ex iis quæ se mutuo destruunt: nempe, ut dixi-

mu,

mus, & inferius sumus demonstraturi, cogitationem stare non posse in eadem substantia cum corporis notis proprietatibus.

Minus igitur absurde veteres Epicurei, quam recentiores isti, res sua composuere: nam illi, pernegata omni substantia incorporea, non videbant negari posse eas actiones, quas animo attribuimus, motiones esse corporeas. Idcirco Lucretius animarum constare ait particulis *per quam subtilibus perquamque minutis, atque agitatissimis*. In primis vero Hobbesius dum operationes mentis explicat, sensiones & cogitationes, sola *actione*, & *reactione* partium cerebri id efficit, ut, quum adversus istos præcipue philosophos disseramus, poteramus ea propositione uti sine ulla demonstratione, tanquam ea, quæ constet inter partes. *Sensio igitur*, inquit (a), *in sentiente nihil aliud esse potest, præter motum partium aliquarum intus in sentiente existentium, quæ partes notæ, organorum, quibus sentimus, partes sunt: nam partes corporis, per quas perficitur sentio, eæ ipsæ sunt, quas vulgo organa sensoria appellamus... Ex quo intelligitur, sensionis immediatam causam esse in eo, quod sensionis organum primum & tangit, & premit. Si enim organi pars extima prematur, illa cedente premetur quoque pars, quæ versus interiora illi proxima est, & ita propagabitur pressio, sive motus ille per partes organi omnes usque ad intimam. Quemadmodum & pressio extima procedit ab aliqua pressione corporis remotioris, & sic perpetuo, donec veniatur ad id, a quo phantasma ipsum, quod a sensatione fit, tamquam a primo fonte derivari judicamus . . . Quoniam autem motui ab objecto per media ad organi partem intimam propagato fit aliqua totius organi resistentia, sive reactio per motum ipsius organi internum naturalem; fit propterea conatui ab objecto conatus ab organo contrarius: ut quum conatus ille ad intima ultimus actus sit eorum, qui fiunt in actu sensionis; tum demum ex reactione aliquamdiu durante ipsum existit phantasma, quod propter conatum versus externa semper videtur tanquam aliquid situm extra organum*. A sensatione ad ratio-

(a) *In Elem. Phil. cap. 25. art. 2. §. 5.*

tiocinium explicandum sic porro pergit (*a*). *Ortus perpetuus tum sensientibus, tum cogitantibus phantasmatum idipsum est, quod appellari solet animi discursus; & communis est hominibus cum brutis; nam is qui cogitat transeuntia phantasmata comparat, idest similitudinem vel dissimilitudinem inter ea animadvertit*. Distinctius hac de re eadem in Leviathane disserit (*b*). *Ut nullam*, inquit, *habemus imaginationem, quæ non ante fuit in sensione, vel tota, vel per partes, ita nulla est transitio ab una cogitatione ad aliam, cujus similis non extiterit ante in sensione. Cujus rei causa hæc est. Phantasmata omnia motus sunt interni, nempe motuum in sensione factorum reliquiæ: motus autem qui alii aliis succedunt in sensione immediate, remanent etiam simul, etiam post sensionem; adeout quoties redit cogitatio prior, prædominaturque, sequatur posterior, propter cohæsionem materiæ motæ, quemadmodum aqua super tabulam planam, & lævem trahitur per viam, qua ducit digitus &c.*

Apparet hinc abunde, qua ratione Epicurei, submota omni substantia incorporea, conentur ea expedire, quæ mentis sunt propria. Paullo autem pluribus id theorema explicuimus, quod fundamentum futurum est totius confutationis doctrinæ Epicureæ: ostendemus enim operationes humanæ mentis esse nullo modo posse actiones, & reactiones cerebri: ex quo consequitur actiones esse alterius subjecti, quod corpus non sit. Quam consequentiam, si primum illud demonstraverimus, inficiari, ut ex superioribus patet, nequeunt Hobbesiani.

Prop. II. Nec judicium esse ullum in nobis potest, nec ratiocinium, nisi plures eodem tempore *Menti*, quæcumque hæc sit, seu *vi percipienti*, obversentur ideæ.

D. Judicium est perceptio relationis, quæ inter duas, aut plures ideas intercedit; ratiocinium vero perceptio relationis plurium judiciorum (ex def. 4. & 5.): conferri autem nequeunt, nisi quæ eodem tempore percipiuntur, uti patet (A); ergo nec judicium esse ullum

(a) *Ibid.* §. 8.

(b) *Leviath.* c. 3. *sed & in libro de homine eadem repetit.*

Digitized by Google

in nobis poteſt, nec ratiocinium, niſi ideæ, quæ conferuntur, ei tempori, quo judicium, aut ratiocinium fit, coexiſtant.

Schol. (A) ſint duo tempora A, B, percipiatque Mens tempore A parallelogrammum, tempore vero B quadratum, evidens eſt, eam non poſſe percipere relationem æqualitatis, aut inæqualitatis, quæ inter duas illas figuras intercedit. Enimvero relationem illam non videt tempore A, quippe in quo ſola parallelogrammi idea menti obverſatur, non etiam quadrati: nec tempore B, in quo non ei præſens eſt parallelogrammum, ſed ſolum quadratum: minus etiam tempore C, in quo neutrum videt. Perſpicuum ergo eſt, in judiciis & ratiociniis ideas omnes, quæ comparantur, ſi quidem comparantur, neceſſario coexiſtere debere.

Coroll. Et quidem coexiſtere debent toti illi temporis ſpatio, in quo judicium, aut ratiocinium vividum perdurat.

Prop. III. Si perceptiones ſunt motiones cerebri, oportet ut tot ſint in cerebro diſtinctæ motiones, quot diverſæ & diſtinctæ ideæ nobis obverſantur.

D. Nempe in ea hypotheſi, ratio ſufficiens repræſentationis cujuslibet ideæ, aut phantaſmatis, eſt & in actione objectorum externorum introrſum, & in reactione cerebri extrorſum (ex prop. 1.): utraque autem, externa actio, & reactio interna ſunt *entia ſingularia*, ut patet; *ſingularium* vero ea natura eſt, ut unum alterum non contineat; ergo una integra motio reactione & actione conſtans non poteſt niſi unius ideæ ſingularis rationem ſufficientem continere: jam ſingulæ ideæ ſingula objecta repræſentant, nulla plura (prop. 58. p. p.); ergo ſi ideæ ſunt motiones cerebri, oportet &c.

Schol. Si quis, cauſa exempli, dicat, *tonos* chordæ non eſſe, niſi vibrationes, vel oſcillationes chordæ, is ut explicet diverſos *tonos* A, B, C, D, ſtatuere debet diſtinctas, atque diverſas oſcillationes P, O, R, S. Ineptiſſime enim contenderet & perridicule eadem oſcillatione P, produci diſtinctos diverſoſque tonos A, B, C, D. Eodem modo ſi ideæ ſunt, quæ *reſultant ex conflictu* actio-

actionis & reactionis, ut opinatur Hobbius, proculdubio quot sunt in nobis diversæ distinctæque ideæ, tot esse oportet distinctos, diversosque *conflictus actionis & reactionis* partium cerebri. Quod si idea sit aut sola actio introrsum, seu impressio ab objecto in Cerebro facta, aut sola reactio extrorsum, eodem modo, tot actiones, aut reactiones esse debent, quot insunt cuilibet ideæ.

Coroll. Et quidem motiones hujusmodi tamdiu durare in cerebro debent, quamdiu ei vivide ideæ obversantur.

Prop. IV. Motiones corporeæ esse nequeunt in Indivisibili materiæ parte: neque idcirco in ea parte gigni ideæ Hobbesianæ.

D. Motus est actio, qua ens de loco extrinseco in locum extrinsecum transfertur (p. p. def. 70.): fieri ergo in indivisibili spatii, aut materiæ parte nequit.

Deinde ideæ Hobbesianæ sunt, quæ ex actionis & reactionis conflictu existunt (prop. 1.) adeoque aut motiones corporeæ, aut vivida inde existentia vestigia; quum autem motiones fieri nequeant in indivisibili materiæ parte (ex hujus parte priori); ne inde quidem resultantia phantasmata; (A) potissimum quum in tali puncto tamdiu durare distincti & diversi motus nequeant, quamdiu ideæ claræ & vividæ perdurant, quod necessarium factu est ex Coroll. prop. 3.

Schol. (A) Pluribus hanc propositionem confirmat Henricus Morus (a). *Hæc*, inquit, *parvitudo, quæ tam exigua est, ut partes integrales realiter distinguendas proprie non habeat, qui potest esse subjectum distincte receptivum adspectus puta dimidiati horizontis simul? Quæ visio afficitur reali distinctoque motu a realibus distinctisque partibus objecti visi prodeunte . . . Præterea si hæc tam imperfecta parvitas distincte percipere potest objecta variegata, mira omnia sunt, ni itidem aeris, & atmosphæræ particulas, luminis globulos, & subtilissimam quamque texturam partium corporum opacorum percipere possit. Ad hæc, objectum illud, de quo loquimur, iis coloribus variari potest; ut repugnet plane, ut una eademque particula.*

(a) *De immortal. Animæ lib. II. cap. I. axiomate 24.*

illos omnes simul recipiat : quoniam species eorum opposit.e non aliter commtnicari possunt isti particulæ , quam per contrarios motus , vel quæ æque eodem tempore sunt contraria , per quietem & motum.

Duo opponi possunt. I. Varias illas objectorum repræsentationes non variis motionibus fieri, sed variis diversisque conatibus. II. Eos conatus non esse simultaneos, sed successivos, tanta tamen cum celeritate factos, ut videantur simultanei, quod iis, qui velocitatem ignis, luminis, materiæ electricæ non ignorant, videri non debet incredibile. Utrumque prorsus ineptum. I. Conatus ad motum est reactio: at quæcumque reactio corporea, etsi in exiguo, at fit tamen in spatio. Demonstrant Physici ex ictu pulicis Tellurem subsilire, subsultu quidem infinite parvo, sed qui tamen sit subsultus. II. Motus quantumvis acceleretur, nequit tamen fieri in instante indivisibili (ex prop. 102. primæ part.): ergo successivi motus existunt in distinctis, & divisibilibus temporis partibus, nec idcirco coexistunt: coexistunt autem imagines, seu ideæ: non ergo ideæ motus sunt in indivisibili, sed, si motiones sunt, in extenso omnes fieri oportet.

Prop. V. Conscientia perceptionis, judicii, ratiocinii, & perceptio perceptionis, judicii, ratiocinii (ex intima conscientia); adeoque si perceptiones, judicia, ratiocinia non sunt nisi motiones, motio esse debet ab iis distincta. Ex. g. percipere lumen, esseque sibi conscium ejus perceptionis, quæ dicitur *animadvertentia* perceptionis; percipere æqualitatem quantitatum P. Q. atque ejus perceptionis esse conscium, omnino sunt diversa. Ergo nequit utrumque eadem motione, eodemque conflictu effici, ut scilicet eadem motio A & rationem *ideæ* contineat, & *conscientiæ* ideæ.

Prop. VI. Collatio idearum, qua judicia, & ratiocinia existunt, res est ab ideis, quæ conferuntur, diversa. Nempe aliud est percipere C, aut D, aliud duo illa inter se conferre. Si ex fenestræ foramine radius in obscurum cubile penetret, ibique in alba tabula varias rerum extrinsecus objectarum depingat imagines,

nemo

nemo est tam plumbei cerebri, qui non intelligat, eadem ipsa actione, qua imagines illæ depinguntur, conferri inter se non posse, ut altera alterum secum metiatur. Exigitur ergo actio ab iis distincta & diversa, quibus imagines dipinguntur.

Prop. VII. Conscientia nequit esse motus corporeus.

D. Si est, aut *impressio* est, aut *reactio*, aut quod inde *resultat*, aut *conflictus* hujus *reflectio*. Non priora: iis enim continetur sensatio & perceptio (Schol. prop. 1.) a quibus conscientia res est diversa (prop. 5.): nec postremum: nam *reflectio Conflictus primi* fit & ipsa conflictu altero, ut patet: jam alter hic conflictus aut motio est realiter distincta a priore, ei interim simillima; aut non: si primum erunt duæ distinctæ perceptiones ejusdem objecti, non perceptio perceptionis; quippe secunda primæ quidem simillima est, non eam continet, quum nullum singularium alterum contineat: quomodo reflexio soni est sonus alter a priore distinctus, ei simillimus, sed non animadvertentia prioris: & reflexio alicujus imaginis earum, de quibus in prop. 6. loquuti sumus, est altera imago, sed non continet animadvertentiam prioris: si alterum, minus quoque secundo eo conflictu animadvertentia illa explicari potest.

Præterea si secundus conflictus est conscientia, aut fit ille eodem tempore quo primus, aut altero. Non hoc: quum conscientia & perceptio coexistant; primum ergo. Jam aut fit in eadem parte, in qua prior, aut in altera. Eodem tempore in eadem materiæ parte distincti & similes conflictus fieri nequeunt, ut patet: in diversa vero si fiant duo phantasmata producent, non unum, uti ex Hobbesiana doctrina apparet: non igitur alter erit ideæ prioris animadvertentia, sed phantasma priori quidem simile, sed ab illo distinctum, nec illud exhibens.

Prop. VIII. Judicium nequit esse motio corporea.

D. Judicium est plurium idearum, earumque relationum perceptio (def. 4.) quæ perceptio, & comparatio res est ab ideis, quæ conferuntur, diversa (prop. 6.): quum autem singulæ perceptiones ex singulis conflictibus

existant, si quidem sunt illæ motiones (prop. 3.); hæc comparatio debet esse motio, & inde natus conflictus realiter distinctus ab omnibus ideis, quæ conferuntur, seu a conflictibus aliis, ex quibus ideæ, quæ comparantur, existunt. Sint duæ ideæ, quæ conferuntur, B, C; comparatio erit A; eruntque tres conflictus B, C, A, realiter distincti, adeoque tria singularia, seu individua. Si motiones sunt, eæ in eadem Cerebri parte indivisibili non certe fient (prop. 4.); nec in divisibili diversis temporibus (prop. 2.) etiam brevissimis & velocissime decurrentibus (Schol. prop. 4.); nam B, C, A coexistere debent eidem loco & tempori. Quum autem eidem extenso & tempori coexistunt, aut compenetrantur omnimoda compenetratione, aut non. Si primum, erunt unus, idemque conflictus, qui non potest continere rationem sufficientem plurium idearum (prop. 3.). Si alterum, non coexistent eidem; quandoquidem unus existit extra alium: Necesse ergo est, ut coexistant eidem tempori, sed non eidem cerebri parti: at ita unus alium non continet, sed semetipum, ut patet; ergo ne unus quidem aliud refert; erunt ergo tria potius phantasmata, quam duorum collatio: non igitur judicium. Quocirca judicium nullo modo esse potest motio corporea. Q. E. D.

Sch. Demonstratio huc redit, dato, motionibus exprimi posse phantasmata (quamquam nemo unquam demonstraverit, sic expressa ex conflictu phantasmata esse quoque *perceptiones*, *&* *conscientias*, seu *animadvertentias*); quum hæc phantasmata sint singularia, singularium vero natura sit, ut nequeat unum alterum continere; efficitur ut nec phantasma A contineat B, nec B, A. Quod si se mutuo non continent, ne mutuo quidem se referunt. Si addatur collatio velut tertius conflictus, hic ut ambo illa exhibeat, utrumque debet continere: at id non magis potest, quam duo illi priores sese mutuo. Jam nisi id fiat, collatio idearum nulla esse potest; nulla ergo idearum collatio fieri potest, si perceptio, & judicium sunt motiones. Quum autem fiat ea compatatio (ex intima experientia);

ope-

operationes, quæ tribuuntur menti, motiones esse nequeunt.

Coroll. Meditatio, perquisitio, conjectura, ratiocinatio nequeunt esse puræ cerebri motiones, aut *conflictus* ex actione & reactione in cerebro nati. Nempe in omnibus his judicium inest, seu idearum comparatio, quæ pura ce-rebri motione constare nequit (ex prop. 8.)

Sch. Egregie in eam rem disseruit Aristoteles *in primo de Anima*, qui locus Veritatis amatoribus omnino consulendus est: Nemo enim accuratius & doctius unquam demonstravit Animam motu corporeo interno agitari non posse, nec operationes ejus motus esse corporeos, etsi cognoscat nullam esse in Anima cogitationem, quæ cum agitatione aliqua, & motione corporea non sit conjuncta. Quid? quod Hobbius ipse, sui immemor systematis, rei perspicuitate, ut par est credere, impulsus, rotundis id verbis fatetur? *Quis igitur*, inquit, *sibi persuadeat, motione externorum objectorum, non tantum motum, sed & perceptiones produci* (a)? Scilicet hoc distant *Veritas*, & *Confictæ hypotheses*, ut hæ tum demum videantur veræ, quum earum amore incaluit animus: ubi deferbuit, evanescant: illa vera æquabilis semper est & eadem. Similia sunt, illa quidem Solis lumini; hæc lumini, quod somniamus.

Jam præclara sunt quæ ea super re B. Augustinus in iis libris scripsit, qui in media versantur Metaphysica. I. Sensus & phantasia falluntur, dum rectum baculum, cujus dimidia pars aqua mersa est, curvum exhibent: interea ratio perspicue errorem detegit & perpetuo contradicit, etiam perdurante sensus, & phantasiæ errore. Quod si nihil esset aliud ratio, nisi hic cerebri conflictus, aut quoniam perdurat idem, dum idem refert phantasma, errorem suum non agnosceret; aut si is idem se corrigeret, non idem referret phantasma, nec idem esset conflictus (b). Te nunc appello, Senex Malmesburiensis, ecquid ad hæc? Se phantasma erroris reprehendit, perduratque idem, an ab alio dedoce-

 tur?

(a) *Hobb. in Leviath. pag.* 3.
(b) *Lib.* 2. *Soliloq. cap.* 3.

tur? Ab alio autem phantaſmate? unde & hoc aliud? Qui alterum alterum percipit? Qui cum objecto confert? Ad rem. Inde vero graviſſimis verbis concludit Auguſtinus, *quare conficitur, ut aliud ſimus NOS, aliud SENSUS: ſiquidem quum IPSE fallitur, poſſumus NOS non falli*.

II. Ad hæc, judicia & ratiocinia rerum abſtractarum, & ipſa *conflictus* erunt corporei? Probabile efficere potes, conflictu quocumque naſci in cerebro phantaſmata Trianguli, Rectanguli, Quadrati, lineæ, velut in tabula luminis jactu imagines: at an etiam eodem conflictu perceptiones æqualitatis trium Trianguli angulorum cum duobus rectis; æqualitatis Rectangulorum, aut Quadratorum cum quibuſvis Rectilineis; differentiam harum quantitatum; proprietates Numerorum, & quidem in longiſſima judiciorum ſerie expedieris? Tu Geometra Geometris perſuaſeris exactiſſimas & longiſſimas demonſtrationes eſſe ſeriem conflictuum cerebri? Vah! ..(*a*) *Itaque* & hinc perſpecte concludit. *Si corporea corporeis oculis mira quadam rerum cognatione cernuntur, oportet animum, quo videmus illa incorporalia, corporeum, corpuſve non eſſe*.

III. Quum aliquod nomen, velut Patris Alexandri Macedonis, memoria excidit, ecce quidam revocare conantur, memorantque mihi Perdiccam, Liſimacum, Seleucum, Antiochum: non dum agnoſco, niſi Philippum nominaverint: ecquis ea confert nomina? Ecquis illa reprobat, hoc probat? ille veri ſenſus unde naſcitur? inter ſe blande colloquuntur conflictus illi; atque ſeſe agnoſcere geſtiunt (*b*)? Qui velint philoſophari attente, facile intelligent, memoriæ & reminiſcentiæ phænomena ſolo mechaniſmo corporis explicari non poſſe (*c*).

IV. Jam ſtatuamus Paſſerculum meum vocari Biltri: quum id pronunciari audio vocabulum, ſtatim cogito, mihi quidem Paſſerculum eſſe, cæteris nihil. Ecquis ea di-

(a) *Ex eodem Aug. lib. 2. Solil. cap. 19. & de Quantitat. Animæ a cap. 4. ad 13.*

(b) *Ibid. cap. 20.*

(c) *Adiſis Henricum Morum de Immort. An. cap. 2. lib. 2.*

ea distinguit ? Quis vocabulum nihil, a vocabulo rei cujusvis discernit, quum sonus idemque idcirco inde natus conflictus (*a*).

Sed inde vir acutissimus luculenter quoque causas explicat, quibus fit, ut de Mente Mens ipsa tanquam de re corporea in plerisque cogitet. *Tanta*, inquit, *vis est amoris, ut ea, quæ cum amore diu cogitaverit (Mens), eisque curæ glutino inhæserit, attrahat secum etiam, quum ad se cogitandum quodammodo redit. Et quia illa corpora sunt, quæ foris per sensus carnis adamavit, eorumque diuturna quadam familiaritate implicata est, nec secum potest introrsum, tanquam in regionem incorporeæ naturæ ipsa corpora inferre, imagines eorum contrahit, & rapit, factas in semetipsa de semetipsa* (*b*).

Atqui hæc talia sunt, ut Lucretius, vir non omnino stupidus, intellexerit, motione partium vulgarium Elementorum, eorum nimirum corporum, quæ noscimus, sensum & cogitationem creari non posse. Quumque nihil aliud, quod diceret, reperiisset, quartam quamdam invexit substantiam corpoream, &, ne dolus apertius intelligeretur, innominatam esse voluit.

Nec tamen hæc sat sunt ad sensum cuncta creandum;
Nihil horum quoniam recipit mens posse creare
Sensiferos motus, quædam qui mente volutent.
QUARTA quoque his igitur quædam natura necesse est
Attribuatur (ea est omnino nominis expers):
Qua neque mobilius quidquam, neque tenuius extat.
Nec magis e parvis, aut lævibus ex elementis,
Sensiferes motus, quæ didit prima per artus (*c*).

Sed si sensiferes hos motus, sensus, cogitationis, & ratiocinii, quibus *nil fieri celerius potest* (*d*), quibusve fit

(a) *De quantit. animæ cap.* 32.

(b) *De Trinit. lib.* 2. *cap.* 5. *Vide* 6. *&* 7. *caput ejusdem libri*.

(c) *Lib.* 3. *de rerum vers.* 239. *Vide & Plutarch. in* 4. *de plac.*

(d) *Ibidem v.* 183.

fit ut nulla res *animo ocyus se perciat* [a], si motus, inquam istos, perquam minutis illis seminibus *vaporis*, *aeris*, *atque ignis* gigni non posse ultro, o Tite, agnoscis, videsis an ullis aliis cujuscumque corporis particulis fieri possint. Scilicet si cogitationes fiunt atomorum motu; nulla alia præterea re, atomis minus tenuibus atque minutis, certe non æque veloces, at fient tamen. Quod si non his, ne ullis quidem aliis. Meminerimus igitur hoc in loco, *ex ideis humanis philosophari oportere* [post. 1.], *tesseramque*, *eandemque & Ducem Philosophiæ humanæ esse claritatem & perspicuitatem* [post. 2.] [*b*].

Prop. IX. Mens humana nequit esse *temperatio naturæ corporeæ*, *qua vigeamus*, *& sentiamus*, quæ fuit Dicæarchi opinio. Ita enim, aut operationes Mentis rationales nihil sunt aliud, nisi motiones partium corporis, & quum id esse nequeat [ex prop. 7. & 8.], ne illud quidem consistere potest: aut sunt actiones alterius generis; & tota ipsa harmonia res est a corpore distincta, & in se & per se subsistens; adeoque vera substantia a corpore distincta, quod ejus opinionis fautores nolunt.

Schol. Dicæarchus Aristotelis discipulus vir fuit doctus & facundus, ita ut Cicero delitias suas non dubitaverit appellare: *Delitiæ meæ*, inquit *Dicæarchus* [*c*]. *Is in eo sermone*, *quem Corinthi habitum tribus libris exponit doctorum hominum disputantium*, *primo libro multos loquentes facit*, *duobus Pherecratem quendam Phthiotam Senem . . . differentem inducit*, *nihil esse omnino animum*, *& hoc esse nomen totum inane . . . neque in homine inesse animum vel animam*, *nec in bestia*; *vimque omnem eam*, *qua vel agamus quid*, *vel sentiamus in omnibus corporibus vivis æqualiter esse fusam*, *nec separabilem a corpore esse*, *quippe quæ nulla sit*, *nec quidquam*, *nisi corpus unum & simplex*, *ita figuratum*, *ut temperatio-*

[a] *Ibid. v.* 185.

[b] *Vide ut ea de re profuse admodum & docte differit Henricus Morus de Immortal. Animæ lib.* 11. *cap.* 2.

[c] *Cicero lib.* 1. *Tuscul.*

ratione naturæ vigeat & sentiat [*a*]. Dicæarchi doctrina Lokianæ persimillima est; ut idcirco, iisdem, quo illam refellimus, argumentis confutari possit [*b*]. Fallitur profecto Plutarchus, in 4. de Plac t. dum Dicæarchum censet inter eos, qui animam fecere incorpoream.

Lucretius Carus aliquot non omnino spernendis argumentis in hanc sententiam scripsit [*c*]. Postquam enim dixisset, quosdam sapientum putasse.

Sensum animi certa non esse in parte locatum,
Verum habitum quemdam vitalem corporis esse,
Harmoniam Graji quam dicunt . . . .
Addit
Magnopere in quo mi diversi errare videntur.
Tum argumenta profert.
Sæpe utique in promptu corpus, quod cernitur, ægrit,
Quum tamen ex alia lætamur parte latenti;
Et retro fit, uti contra sit sæpe vicissim,
Quum miser ex animo, lætatur corpore toto.
. . . .
Præterea molli cum somno dedita membra
Effusumque jacet sine sensu corpus onustum:
Est illud tamen in nobis, quod tempore in illo
Multimodis agitatur, & omneis accipit in se
Lætitiæ motus, & curas cordis inaneis.

Mediocria omnia. Quis ab Epicureo meliora expectet? Sed ecce Baelius [*d*] ex instituto Dicæarchum refellere aggreditur. Peream, si quid boni a Sceptico? *Dicæarchi*, inquit, *opinio indigna est Philosopho? qui sic enim, ut ille, ratiocinatur, vagatur sine ullis scientiæ principiis, nec quid sit systematica harmonia intelligit. Quicumque ponit, animum atque animam non esse a corpore distinctam, vimque esse in omnibus corporibus vivis æqualiter fusam, unamque efficere rem & naturam cum* cor-

[a] *Ibidem.*
[b] *Vide Schol. prop.* 1.
[c] *Lib.* 3. *de nat. rer.* 107. & *seqq.*
(d) *Dict. Hist. Crit. Art. Dicearque Remarque.* C.

corporibus viventibus, aut ipse se non intelligit, aut is defendat etiam oportet, eam virtutem nullo unquam tempore a corpore separari. Nempe quod a corpore distinctum non est, essentiale est corpori, pugnatque vero cum manifesta ratione, quæ sunt Enti essentialia separari ab eo posse. Quod si verum est, & cadavera ipsa vivent, & partes corporis, singulæ quæ ab illo decidunt quotidie, partem quoque animæ humanæ secum trahere . . . Præterquam quod si corpus doloris capax est, aut voluptatis, quin ulla alia substantia animetur, ubicumque eadem est corporis natura, in lapidibus, in metallis, tum etiam in diffluentibus corporibus aqua, & aere, eundem inesse sensum necesse est. Sentiebat Baelius argumentorum suorum imbecillitatem, non enim tam obtusi erat pectoris, ut non animadverteret, esse, qui reponerent, vitam & sensum non esse corporis *essentialia*, sed ejus potius modificationes, quæ dilapsa machina humana, abesse possint, quin naturæ corporis quidam detrahatur. Eam igitur exceptionem occupatum it. *Timeo Danaos, & dona ferenteis. Ea*, inquit, *doctrina absurda est: nam omnes modificationes sunt ita natura comparatæ, ut earum nulla destruatur umquam, nisi alterius similis intrusione: ita nunquam deletur in corpore figura nisi altera figura, non color nisi colore altero . . . . . Qui igitur his principiis consentanee ratiocinari velit, his dicere debet, non cessare in homine sensum & vitam, nisi alterius sensus & vitæ intrusione: id si ita est, næ homines beati, qui velint nolint, semper victuri sunt . . . . . Regerent, esse in corpore modos, qui destruuntur, quin alii ejusdem generis eorum locum occupent: profertur exemplum motus, qui quiete, re nempe minime positiva, cessat. Repono falsum esse, differre motum & quietem, velut positivum, & ejus privationem: sunt potius ambo entia positiva, nec differunt, nisi externis relationibus. Nam quies est conservatio præsentiæ in loco eodem: motus ejus præsentiæ commutatio &c.* Nempe adeo perturbabatur exemplo motus Baelius, ut homo alioquin Scepticus, quod mirum, ne a cœpto, desisteret, ineptum protulit, & quod Physici omnes rideant: Quis enim conco-

quat

quat novam hanc motus & quietis theoriam? Nihil esse potest clarius, quam motum esse actionem realem, quæ ex corpore in corpus transeat, quæque separabilis a corpore sit (a).

Prop. X. Mobilitas singularum partium conjuncta cum divisibilitate, soliditas, & inertia, sunt corporis proprietates essentiales.

D. Primum. Omne corpus natura sua divisibile est usque in indivisibilia elementa, idest quatenus est extensum: at intelligi nequit divisibilitas sine mobilitate, ut patet; ergo mobilitas singulorum partium conjuncta cum divisibilitate ita est corpori essentialis, ut intelligi nullum corpus sine ea possit. Ea de re igitur dubitandum non est inter homines (ex post. 1. & 2.)

Alterum. Soliditas philosophis est ea extensi qualitas, qua fit ut una ejus pars alteri, ne eumdem locum occupet, resistat (def. 37. p. p.): jam singulis quorumcumque corporum partibus eam vim inesse experimenta demonstrant, & ita quidem ut intelligi nequeat sine ea qualitate corpus: corpori igitur essentialis est soliditas. Enimvero ni ita esset, ne motus quidem ullus esse in corporibus posset, quin omnia continuo in punctum geometricum compenetratione abirent, uti perspicuum est.

Tertium. Inertiam appellamus cum Nevvtono (b) *vim insitam materiæ, qua corpus unumquodque, quantum in se est perseverat in statu suo quiescendi, vel movendi; ut per eam fiat, ut omne corpus de statu suo vel quiescendi, vel movendi difficulter deturbetur.* Eam autem singulis corporibus inesse, & continuis experimentis discimus, & plurimis demonstratum est a Philosophis recentioribus (c); & hæc igitur vis corporeæ naturæ essentialis est.

Schol. Non sum nescius, plerisque Philosophis in dubium

(a) *Vide Musschembroek Element Phys.* §. 107. *&* 110. & *seqq.*

(b) *Nevvtonus Princip. Math. Phil. Natural. def.* 3.

(c) *Musschembroek Elem. Phys. a* §. 53. *ad* 63. *Vide ibi adnotata ab illustri Philosopho Josepho Orlando.*

bium vocari *divisibilitatem cum mobilitate conjunctam*, & *inertiam* materiæ. Aristotelem materiam mundanam fecisse unam, undequaque immensam, immobilem atque indivisibilem, nemo est qui ignorat. Eadem fuit Arabum doctrina. Inde omnem substantiam Spinoza indivisibilem postquam conatus esset demonstrare (*a*), in Corollario propositionis XII. rotunde scribit. *Ex his sequitur nullam substantiam, & consequenter nullam substantiam corpoream, esse divisibilem.* Cujus opinionis rationem paucis comprehendit in Scholio: *Quod substantia*, inquit, *sit indivisibilis, simplicius ex hoc solo intelligitur, quod natura substantiæ non potest concipi, nisi infinita, & quod per partem substantiæ nihil aliud intelligi potest, quam substantia finita, quod manifestam contradictionem implicat.* Quid autem? nonne experimenta perspicue demonstrant, materiam dividi? *Ei*, inquit (*b*), *respondebo, quod quantitas duobus modis a nobis concipitur, abstracte scilicet, sive superficialiter, prout nempe ipsam imaginamur; vel, ut substantia, quod a solo intellectu fit. Si itaque ad quantitatem attendimus, prout in imaginatione est, quod sæpe & facilius a nobis fit, reperietur finita, divisibilis & ex partibus conflata: si autem ad ipsam prout in intellectu est attendimus, & eam quatenus substantia est concipimus, quod difficillime fit, tum, ut jam satis demonstravimus, infinita, unica, & indivisibilis reperietur, quod omnibus, qui inter imaginationem, & intellectum distinguere sciverint, satis manifestum erit. Præcipue si ad hoc etiam attendatur, quod materia ubique eadem est, nec partes in eadem distinguuntur, nisi quatenus materiam diversimode affectam esse concipimus, unde ejus partes modaliter tantum distinguuntur, non realiter. Ex. gr. aquam quatenus aqua est dividi concipimus, ejusque partes ab invicem separari: at non quatenus substantia est corporea: eatenus enim neque separatur neque dividitur.*

Quum hic homo corpora dividi quidem non inficiatur prout *imaginationis* sunt objectum, neget prout obje-

(a) *P. part. Prop.* XII.
(b) *Schol. prop. XV. primæ partis.*

objectum sunt *intellectus;* affirmet aquam dividi quatenus aquam, neget quatenus substantiam, perspicuum est eum, (quod illi familiare) abstracta illa substantiæ, quam commentus est, idea deludi. Scilicet tantundem est, quod ait, atque abstractam quidem substantiæ notionem non dividi, in quo ei non adversamur; dividi autem corpora ipsa. Nos, qui philosophamur *ex ideis, quas habent homines* (post. I.) quique præcipere solemus, *caveto ab ideis abstractis & universalibus; ex iis de rebus ipsis ne judicato* [*a*] contenti sumus hujusmodi deridiculi erroris fontem indigitasse; nec putamus operæ pretium in re evidente argumenta non necessaria congerere. Atque ne quis inertiæ id nostræ tribuat, is sciat, duo esse rerum genera, quæ demonstratione comprehendi nequeant, *summe evidentia; & summe obscura*. Bene autem habet, quod ii Philosophi, adversus quod differimus, Epicurei nempe, priori illi theorematis nostri parti non adversantur.

Quod spectat ad inertiam, ei videntur & veteres plurimi, & non pauci e recentioribus Philosophis contraire. Nam & Democritici omnes, atque Epicurei actuosa corpora fecerunt: & fecit Aristoteles cum suis formis substantialibus, quamquam eas minime corporeas habuerint Peripatetici omnes: nec repugnant Scholastici [*b*] & omnes nunc Leibnitiani suum addunt calculum. Nec Platonici eam negarunt activitatem, etsi a formis æternis repetierunt [*c*]: At Arabes quidam, præcipue Avicebron, quem B. Thomas memorat [*d*], *omnes actiones, quæ videntur esse corporum, esse actiones cujusdam virtutis spiritualis, quæ penetret per omnia corpora, putarunt*. Quid, quod ipse Newtonus ab hoc naturæ spiritu plastico non abhorruit [*e*]? Eandem nos cor-

[a] *Art. Logico-Crit. lib. 2. cap. 3. can. 4.*

[b] *Vide B. Th. in Summ. Theol. p. 1. q. 115. art. 4.*

[c] *Idem Ibidem.*

[d] *Ibidem.*

[e] *Vide a nobis dicta in dissert. de origine & constit. rerum corporearum quam iterum edidimus ad calcem primæ part.*

Digitized by Google

corporum omnium activitatem in priori parte [prop. 96.] statuimus.

Si quis est, qui ita adversus inertiam corporum disserat, is quæstionis vim nondum intellexit : ea enim activitas, de qua loquuntur, non pugnat cum *inertia* hac recentium philosophorum. Nam hæc est vis illa, *qua corpus reluctatur vi extrinsecus impressæ, quæ e statu suo deturbatur, ut in suo statu se conservet & qua re agit in causam impellentem* [*a*]. Est autem perspicuum, & eam vim omnibus inesse corporibus, & non pugnare cum activitate illa, quam isti opponunt.

Prop. XI. Cogitatio & ratiocinatio pugnant cum soliditate, divisibilitate, & inertia corporis.

D. Primum: Cogitatio & ratiocinatio est actio qua plures ideæ comparantur [def. 4. & 5.]. Vocetur hæc actio A, ideæ quæ conferuntur B, C, D, E. Sint hujusmodi ideæ motiones extensi solidi G. Eæ conferri non possunt, nisi in unam A confluant, ut se mutuo in ea repræsentent, quemadmodum est manifestum: id vero aut fit, quia totidem particulæ solidi G, quæ sint subjecta quatuor illarum motionum B, C, D, E, in unum compenetrantur; aut quia actiones tantum A, B, C, D, sine suis subjectis in unum confluunt. Posterius esse nequit, quum modificationes nequeant existere sine suis subjectis [*b*] [prop. 27. primæ part.]: superest prius; at id evertit soliditatem [def. 62. pr. part.]: omni modo cogitatio & ratiocinatio pugnant cum soliditate.

Alterum. Pone subjectum cogitans G dividi in partes

[a] *Vide* Nevvtonum *loco superius citato*.

[b] R*eponet quispiam, motiones omnes fibrarum cerebri, quæ sint totidem perceptiones, confluere in unum cerebri punctum, quod* sensus *sit* communis, *ibique inter se conferri. Sed principio, confluent in indivisibile, an in divisibile cerebri punctum? non primum: id enim motum nullum excipere potest. Si alterum, idem diversis ne motionibus agitabitur, an una motione composita ex diversis? Primum me intelligere non posse fateor: posterius si est, unam hæc motio ac novam ideam repræsentabit, non plures, quas inter se conferet.*

tes B, C, D, E: cogitatio A aut coextendetur iisdem, aut non: si posterius, evertetur cogitatio, quippe diffluent ab ea ideæ B, C, D, E, Prius ergo: dividetur autem ea in partes, an indivisibilis erit in toto illo diviso B, C, D, E? Posterius inintelligibile est, neque ex eo philosophari fas est (post. 1.). Si prius, singulæ ne partes, puta P, Q, R, S complectentur integram comparationem phantasmatum B, C, D, E; an singulæ singula? Prius est contra hypothesin: neque enim eo casu divisa erit cogitatio: alterum totam naturam cogitationis evertet. Cogitatio ergo & ratiocinatio cum sunt comprehensiones plurimum idearum in uno impartibili pugnant cum divisibilitate.

Tertium. Libertas, seu facultas agendi aut cessandi ex ratione (def. 12.) cuicumque inest, uti inferius sumus demonstraturi: ea & a ratione pendet & cum ea est conjuncta: nec ratio quidpiam est, nisi vis cogitandi (def. 2.). Quum autem ea libertas evertat inertiam, ut patet; sequitur & vim cogitandi cum libertate pugnare.

Præterea, quoniam corpora sunt inertia, perspicuum est Newtoni illud axioma, *Mutationem motus proportionalem esse vi motrici impressæ, & fieri secundum lineam rectam, qua vis illa imprimitur* (*a*): at cogitatione & ratiocinatione totum hoc axioma evertitur: nam de infinitis rebus cogitamus, quin ulla actione externa agitemur: & libertatem habemus seriem demonstrationis unius interrumpere, alteramque omnino divisam aggredi, idque centies repetere, & intermittere. Præterea, minorem, aut majorem intensionem adhibere; minorem intendere aut remittere: ab imaginatione, ad intellectionem, & vicissim, quoties libeat, transire. Quæ omnia cum corporis illa proprietate, atque cum iis, quæ ex illa sequuntur, manifesto pugnant.

Schol. Pugnare corporis divisibilitatem cum cogitatione observatum Cartesio perspecte. Is enim sic eam in rem scribit (*b*) *Nempe in primis hic adverto magnam*

(a) *Princip. Math. lemmate 2.*
(b) *Medit. 6. de prima Phil.*

gnam esse differentiam inter Mentem , & Corpus , in eo quod corpus ex natura sua sit semper divisibile , Mens autem plane indivisibilis. Nam sane quum hanc considero , sive meipsum quatenus sum tantum res cogitans , nullas in me partes possum distinguere, sed rem plane unam & integram me esse intelligo . Et quamvis toti corpori tota mens unita esse videatur , abscisso tamen pede, vel brachio, vel quavis alia corporis parte , nihil ideo de mente subductum esse cognosco. Neque etiam facultates volendi, sentiendi, intelligendi &c. ejus partes dici possunt, quia una & eadem mens est , quæ vult , quæ sentit , quæ intelligit. Contra vero nulla res corporea sive extensa potest a me cogitari , quam non facile in partes cogitatione dividam, atque hoc ipso illam divisibilem esse intelligam. Quod unum sufficeret ad me docendum, mentem a corpore omnino esse diversam , si nondum illud aliunde satis scirem . Operæ tamen fecisset pretium si paullo accuratius ex legibus Mechanices rem explicuisset : nimis enim vage id dicit.

Prop. XII. Mens humana est substantia incorporea.

D. I. Quum cogitationes sint actiones (ex def. 2. Sch.) esse debet earum vis aliqua , seu potentia (p. part. prop. 66.), ejusque vis aut potentiæ subjectum sive substantia [ibid. prop. 65.]. Jam si id subjectum corpus est, idearum repræsentatio & perceptio , tum judicium & ratiocinatio non aliter fieri possunt quam conflictu partium corporis [prop. 1.] : quod quum esse nequeat ; [prop. 8. & ejus Coroll.] cogitationes erunt subjecti alicujus incorporei : subjectum vero cogitationum nostrarum Mens est humana [def. 1.]; Mens ergo humana incorporea est.

II. Præterea si non est incorporea , erit aut habitus & temperatio corporis ; aut ejus attributum aliquod substantiale. Primum esse nequit [prop. 9.] : nec secundum : nam quum mens pugnet cum præcipuis corporis attributis essentialibus, divisibilitate, mobilitate partium, soliditate, inertia [prop. 11.] eadem substantia corporea constaret ex iis , quæ se mutuo destruunt , quod fieri nequit [prim. part. prop. 1. & 2.]. Nec regera-

geratur, ignorare nos essentiam corporis, ac propterea non posse affirmare, cogitationem non esse illius attributum essentiale: nam ut demonstrem pugnare. Ex. g., ut triangulum sit quævis alia figura, non est necesse, ut utriusque omnes proprietates noscam: sat est scire, esse in illa figura, v. g. X, proprietatem Z, quæ destruat hanc Trianguli, tres ejus angulos æquales esse duobus rectis.

Coroll. Attributa essentialia Mentis omnino sunt diversa ab essentialibus Corporis attributis. Nempe substantiæ diversæ iisdem attributis constare nequeunt.

Prop. XIII. Mens humana, quoad vivit perenni perceptione prædita sit necesse est, si ex postulato primo philosophemur.

D. Principio, Mens humana est substantia a corpore distincta & diversa (prop. 12.), ejusque attributa essentialia ab attributis corporis essentialibus distincta sunt & diversa (Corol. prop. 12.): ergo & vita Mentis quoad ea vivit, diversa esse debet ab ea, quæ corpori vulgo tribuitur, aut quæ corporis esse propria possit, nempe agitatione, aut energia corporearum partium. Jam posita est omnis vita in actione quacumque, quæ sit perennis quoad vita durat, quemadmodum per se est perspicuum: (def. 10.) ita plantam, ignem, atque alia, tamdiu vivere dicimus, quoad actione aliqua vitali agitantur: actio ergo, qua Mens vivit, perennis esse debet, quoad vivit. Ea vero actio aut *corporea motio* est, aut *cogitatio*; neque enim ullius alterius actionis ideam habemus: motio esse non potest (ex superioribus); cogitatio ergo est: perenni ergo cogitatione Mens prædita est, quoad vivit; idest ex natura Mentis sequitur necessario, ut semper cogitet.

Præterea. Ponatur Mens non semper cogitare: per intervalla cogitabit, & non cogitabit. Cogitet tempore A, non cogitet tempore B; perpetuo a statu cogitationis ad statum incogitantiæ transibit: fieri autem id potest aut ipsa Mentis natura; aut objectu externæ alterius causæ. Primum esse nequit; nam principio quemadmodum nullum corpus suapte natura a

motu ad quietem transire potest: ita nulla substantia suapte natura ab *actione* quacumque ad *inactionem*; cujus rei ratio est, quod quælibet res natura sua & esse & conservari exigit, nec ipsa sibi esse potest contraria: quumque nulla res iis constare possit, quæ se mutuo destruunt: omnia cujuslibet rei attributa, ex quorum indivisibili unione ejus rei essentia existit, natura comparata sunt ad *esse* & *conservari*; ut idcirco nullum ens *actione sui*, sed *passione* perire possit. Deinde quemadmodnm nullum corpus a quiete ad motum transire potest suapte natura; ita nulla substantia ab inactione ad actionem; scilicet ex nihilo nihil fit (prop. I. part. p.). Suapte ergo natura Mens humana, si perenni cogitatione destituitur, neque ab A ad B, neque a B ad A transire per intervalla temporis potest. Alterum si est, vel corporis objectu id fit, vel Dei, aut alterius. Non corporis. Quum enim Mens sit incorporea (prop. XII.) intelligi nequit conatus corporis in mentem; ut quum nulla sit alia actio in corpore, nisi motio, idest mutatio *figuræ*, *situs*, *loci*; nec ea fieri in mente possit (ex super.); Mens a corpore ad cogitandum excitari nequit. Quoniam ergo nullus esse potest Physicus influxus corporis in Mentem, corporis actione nec cessare potest Mens a cogitatione, nec ad cogitationem excitari. Idipsum conficitur de quacumque alia corporea causa. Dei vero voluntate id fieri posse, non negamus: sed neutri ad id confugere possumus: ut enim nos nulla habemus argumenta, quibus id non fieri evincamus: ita, qui huic theoremati adversantur, nulla, quibus probent id fieri.

Schol. Magna inter Philosophos hujus ætatis de perenni Mentis cogitatione controversia exorta est. Nam Cartesius quum Mentis humanæ essentiam in actuali cogitatione posuisset, non potuit non asserere Mentem perenni cogitatione præditam esse, quippe qua sublata, Mentis essentia aufertur ex Cartesii doctrina. Scio respondere recentiores Philosophos Cartesio, temere illud sumi, Mentis essentiam in cogitatione positam: ex quo consequitur concidere totum illud Renati argumentum.

Sed

Sed quum isti non inficiantur, cogitationem & vim cogitandi essentiale esse Mentis attributum; idem omnino conficitur. Nempe ut esse nequit ens sine sua essentia, ita esse nequit sine suo attributo essentiali; præcipue quum in entibus simplicibus *agere & esse* idem sit, quod Peripatetici non ignorarunt. Quæ res adeo est manifesta, ut non intelligam, qui hæc duo stare possint, Mentem incorpoream esse substantiam & intelligentem, destitui vero perenni cogitatione. Sic habeo, doctrinam hanc Peripateticorum & Lockianorum e diametro pugnare cum animi incorporalitate, nec locum habere posse nisi in Lucretiano & Hobbesiano systemate. Qui secus sentiunt, rem non satis ad incudem exegere. B. Thomas omnium mortalium in his rebus exercitatissimus negat quidem *intellectum humanum esse semper in actu*, idque intellectus divini proprium esse dicit (*a*); sed quum is non dubitaret, *nihil deduci de potentia in actum, nisi per aliquod ens actu* (*b*), ad *intellectum agentem* confugiit: at nisi hic intellectus sit semper *in actu*, necesse erit alterum adhibere, idque in infinitum. Quod Aristoteles vidit, qui eo loco, quem B. Thom. laudat corruptum, ut Joan. Nicolaus observat (*c*), negat intellectum agentem esse posse *aliquando in actu, aliquando non in actu*, quinimmo alibi diserte scribit (*d*) *intellectum agentem esse substantiam actu ens*. Jam ex Thomæ sententia intellectus agens non est ab anima distinctus: ergo si consentaneæ principiis suis ratiocinari voluisset, negare non potuisset, Mentem in perenni esse cogitatione.

Jam Cartesium secuti sunt primum Cartesiani omnes, in primis viri acutissimi Claubergius, Malebr., Silvan. Regis, aliique, denique sæculo nostro Leibnitius & VVolfius. At iis se opposuerunt omnes Peripatetici, & Joh. Lok. in lib. 2. De intellectu humano cap. 2., quo in loco conatur demonstrare fanaticum esse dogma de

(a) *Sum. Theol. p. p. q. 79. art. 2.*
(b) *Ibid. art. 3.*
(c) *Nota ad art. 4. ibidem.*
(d) *In 3. de anima text. 14.*

perenni Mentis cogitatione. Lockii argumenta ad duo summa capita referri possunt. Primum: Quod nemo unquam eorum, de quibus in profundissimo somno cogitat, recordetur: itaque hæc doctrina internis Animi experimentis adversatur. Alterum; quod status cogitationis sit status vigiliæ; experimur enim nos dormire non posse, dum perennis quædam cogitatio Animum vexat. Quod si semper cogitaremus, semper vigilaremus, quod est falsum. Accedit eodem, quod Mens nostra duas referret personas, alteram dum dormimus, alteram dum vigilamus. Personæ enim identitas ex Lokii doctrina posita est in identitate conscientiæ cogitationum: at quoniam vigilantibus mens nostra non habet conscientiam earumdem cogitationum, quas habuit nobis dormientibus: sequitur duas referre personas, alteram nobis dormientibus, alteram vigilantibus, quod ille intolerabile putat absurdum.

Sed sunt rationes istæ suapte natura infirmæ. Ad primum quod attinet, respondet Malebr. ideo nos cogitationum illarum non reminisci, quod eæ, torpentibus spiritibus animalibus, & cerebri fibris, nulla in cerebro vestigia relinquant. Vvolfius autem respondet id evenire, quod eæ cogitationes ut plurimum sunt confusæ & obscuræ, non vero claræ & distinctæ. Nam quum mens a clarioribus semper ideis rapiatur; dum a statu idearum confusarum ad claras transit, nullam illis attentionem præbet; quo circa eorum recordari nequit (*a*). Cæterum falsum est, nos nunquam reminisci eorum, quæ in somno cogitavimus: nam quid est aliud somniorum recordari, quam recordari earum perceptionum, quas paullo distinctiores habuimus, quæque majorem impressionem in cerebro fecerunt? Quod spectat ad vigiliam & somnum, itidem falsum est, quod profert Lockius, nos non posse cogitare & dormire: quippe intima experientia scimus, nos dum dormimus, longissimas plerumque habere ratiocinationes. Nec raro Geometra somniabit longissimas demonstrationes, suaque abstracta Systemata Metaphysicus; quod

Lock,

(*a*) *Vide quæ super ea re disserit in utraque Psychologia.*

LOCK, si ingenuus esse voluisset, non potuisset negare. Sane nos dormimus non quando nihil cogitamus, sed quando quasi torpentibus cerebri fibris, & sanguine, motus fit tardior. Quod si cogitationes quædam somnum rumpunt, id fit, dum eæ cerebrum paullo vehementius agitant. Tandem postremum Lockii argumentum, si nihil aliud est persona nisi identitas *conscientiæ*, recte concludit, duas Animam referre personas, alteram dum dormimus, alteram dum vigilamus. Sed id non magis absurdum est, quam eundem hominem in scena Mercurium agere & Sosiam. Quod si persona statuatur esse individuum rationale, quemadmodum cæteri omnes Philosophi docent, Anima, dum vigilamus & dormimus semper eadem erit persona, quippe semper idem individuum rationale. Nullis igitur evidentibus argumentis perennis Animi cogitatio everti potest.

Sed rogant quibus tandem de rebus, quum primum Mens corpori unitur, cogitat? Unde ei ideæ suppetunt? Est enim illa id temporis nuda quædam tabula: materiem ergo cogitationum non habet. Quasi vero, qui perennem cogitationem mentis ex ejus natura sequi demonstravit, cogatur etiam scire, unde illi materies suppetat cogitandi; aut hæc si ignoret, illud quoque ignorent. Sylvanus quidem Regis (*a*) ex unione cum corpore statim illi materiem cogitandi præsto esse affirmat. Nec id inverisimile est. Me ea ignorare lubens fateor. Scio adesse, qui refrictam hanc Cartesii crambem exhibituri sunt, quique admiraturi, me LOCKII alias prædicatorem egregium nunc velut palinodiam recinere. Sed nec eos moror, qui de re nulla, nisi ex cortice judicant, quibusque philosophandi principium est phantasia, quique laborem refugiunt ex immutabilibus ratiocinandi principiis; & his parco, qui ex vulgi fama potius, quam scritpionibus censent. Nempe si quis est qui minus Philosophorum jugum admittant, parcus eorum nominis cultor, rationis dumtaxat tenax, eum me esse pluries sum testificatus. LOCKIUM vero ut virum doctum laudo, sed tantum abest ut admirer, ut nemo

(a) *Regis usage de la raison, & de la foi.*

potius sit, qui magis agnoscat, quod veteri Philosopho Phocion dixit [*a*], totum ejus de Intellectu humano librum *Cupresso esse plane similem*.

Prop. XIV. Mens nec suapte natura, nec actione corporum circumpositorum perire potest.

D. Mens humana est substantia incorporea [prop. 12.] ut idcirco ejus attributa essentialia omnino sint diversa ab attributis essentialibus corporis [ibid. Coroll.]: dividi ego & discerpi in partes nequit nec suapte natura, nec passione circumpositorum corporum: nam & natura cujusque entis ad se conservandum comparata est; & substantia incorporea passioni corporum obnoxia esse non potest. Quæ autem talia sunt, siquidem natura sint viventia, immortalia sunt; Mens ergo humana, quæ & incorporea est, & natura sua vivens, nec corrumpi potest, & immortalis est.

Sch. 1. Hominem duabus rebus, *mente*, scilicet, & corporea machina, quæ separatim intelligi & esse possint, constare, communis est, & vetustissima omnium nationum, saltem cultiorum, opinio. Quod inde vel maxime patet, quod apud cultiores omnes nationes & sepulchrorum curam, & apotheosin, adeoque alterius vitæ beatæ vel miseræ, persuasionem reperimus. Ea vero publica persuasione gravissimi Philosophi ad hujus doctrinæ adversarios refellendos confidenter utebantur, rati *consensionem omnium vocem quamdam naturæ esse*. *Quum de animorum æternitate disseritur*, inquit Seneca, *non leve momentum apud nos habet consensus hominum aut timentium inferos, aut colentium* (*b*). Vide ut ea super re differunt Gerardus Vossius, & Huetius [*c*]. Macrobius certe vetustioris sapientiæ diligens investigator, audacter scribit, *obtinuisse jam non minus de incorporalitate, quam de immortalitate animæ sententiam* (*d*).

2. Opponunt habuisse eam sententiam, hodieque habere,

[a] *Plutarch. in Phocione.*

[b] *Seneca Ep.* 117. *Vide, & Tull. in prima Tuscul.*

[c] *Vossius in Theol. Gentil. lib.* 1. *cap.* 10. *Huet. in Alnet. lib.* 2. *cap.* 8.

[d] *In Somn. Scip. lib.* 1. *cap.* 14.

bere, aut qui ignorent, aut qui adversantur. Scilicet & Saducæi, famigeratissima Judæorum Secta, utrumque negarunt [a]; & Epicurei apud Græcos Latinosque magis argumentis id dogma conati sunt subvertere: & in eadem fuere sententia Stoici, qui & tenuissimum æthera fecere animas, & longævas quidem, sed mortales. Nobilissimorum quorumdam aliorum Philosophorum consimiles opiniones describit Cic. in p. Tusc. & Plutarchus in 4. de Placitis Philosophorum. Homerus animas quidem post corpora superesse docet, sed velut tenuissima corpora, quæ non omnem modo effigiem retineant humanam, sed αἷμα κελαινὸν (*nigrum sanguinem*) bibant. Anima Anticlæ dicitur σκιῇ ἢ ἴκελον ἢ καὶ ὀνείρῳ *instar umbræ & somnii* avolare (*b*): quem locum Virgilius, ut solet, transtulit; ei enim Anchisæ anima describitur

Par levibus ventis, volucrique simillima somno.

3. Accedit, inquiunt, quod tota illa inferiorum doctrina, ex qua altera hæc de animorum incorporalitate & immortalitate profluit, Poetarum sit commentum, quemadmodum testificatur Diodorus Siculus (*c*). *Orpheum*, inquit, *hymnos Deorum plurimos, & Orgya, & Inferorum fictionem* ex Ægypto *attulisse tradunt . . . . impiorum pœnas & campos Elysios . . . . . . ab Ægyptiorum sepulchris desumpta introduxit. Mercurium quoque secundum antiquos destinantem finxit mortuorum animas . . . Oceanum igitur Nilum vocant* (Hesiodus, & Homerus), *quoniam apud Ægyptios Nilus proprio nomine Oceanus appellatur . . . . . . Acherusia palus prope Memphim, circumque prata amœna, paludesque calamis plene*. Prosequitur deinde, mortuos hæc incolere loca, quod Ægyptiorum sepulchra magna ex parte in iis locis ædificata sunt: *corpora vero*, pergit, *per fluvium & Acherusiam paludem ad sepulchra delata, ibique condita, aliaque plura, quæ nunc etiam servant Ægyptii, dant locum fabulis, quas Græci de inferis finxerunt.*

(a) *Vide Josep. lib. 2. Antiq. Judaic. cap.* 18.
(b) *Homer. Ody.* V.
(c) *Lib. 2. Bibliotb. prope finem.*

runt. In eadem opinione fuisse videtur Cicero, alias Platonicus; nam postquam adunco naso, quæ de inferis narrantur, descripsisset, rogat discipulum, *hæc fortasse metuis & idcirco mortem esse censes sempiternum malum? A. Adeo ne me delirare censes, ut ista esse credam? M. An tu hæc non credis? A. Minime vero, M. Male hercule narras. A. Cur quæso? M. Quia disertus esse possem, si contra ista dicerem. A. Quis enim non, in ejusmodi causa? aut quid negocii est hæc poetarum & pictorum portenta convincere . . . . . M. Si ergo apud inferos miseri non sunt, ne sunt quidem apud inferos ulli. A. Ita prorsus existimo.*

4. Sed & Christiani quidam Theologi quum veteres, tum etiam recentiores incorporalitatem animi humani rejecerunt. Tertullianus apertissime animam corpoream facit, idque & bonæ Philosophiæ, & Scripturis Sacris esse conforme contendit (*a*). Jam Hobbes, Cowardus, Sociniani omnes eamdem fovent opinionem. In Italia nostra quantam animorum contentione super ea re scriptum est a Cardano, Pomponatio, Ficino, Portio, aliisque? Sed & recentes nationes Siamenses, Sinenses, Americani, atque Africanorum, qui noscuntur, nullius rei incorporeæ notionem habent, easque, ubi prædicari audiunt, rident. Huttentotti alteram vitam ignorant (*b*). Nec veteres *entia* hæc Cartesianorum *incorporea* ullo modo cognovisse, plurimis ostendit Huetius, vir in primis eruditus, in Origenianis. Lucas Brugensis doctus Lovaniensis Theologus non dubitavit scribere, opinionem hanc de incorporalitate & immortalitate animorum ignotam fuisse veteribus Hebræis, nec apud illos usurpatam, nisi post commercium cum Græcis (*c*). Veteres ipsi plerique Patres

(a) *In lib. de Anima cap. 7.*

(b) *Vide Andream Kolbi in descriptione Capitis bonæ spei.*

(c) *Comment. in Matth. cap. 3. v. 7. Quum*, inquit, *tempore Macchabæorum plures florerent Scribæ, quorum collegium ab Esdra exordium sumserat, qui sapientiæ stude-*

Digitized by Google

tres tantum abest ut Mentibus, & Dæmonibus tenuia negaverint corpora, ut Deo etiam id dederint, rati *quod corpus non sit, nihil esse*, in qua re enarranda plurimus est Petavius in dogmatibus Theologicis tom. 1. & 2.

5. Tota hæc argumentatio recentium Epicureorum tribus constat partibus. 1. Quidam negant, aut immortalitatem animi, aut incorporalitatem, aut utrumque. 2. Quidam non negant diserte, sed ea animo attribuunt, unde duo illa dogmata destrui videntur. 3. Quidam tandem ignorant. Ut a postremis exordiamur, ignoratio veritatis alicujus præjudicium adversus illam facere nullum potest: nam quæ res ignoratur, aut ex traditione majorum derivata est, aut ex ratione. Si posterius, causa ignorationis est neglecta ea super re animi exercitatio. Ita veritates Geometricas, Astronomicas, Physicas necesse est eos omnes ignorare, qui iis nunquam intelligendis incubuerunt. Quod si eorum apud majorem hominum partem ignoratio argumentum est falsitatis, næ solemniter insaniunt Philosophi

omnes,

derent, & ut jugo Græcorum subjacebant, nonnunquam audirent Græcorum de his rebus (animæ humanæ immortalitate, corporis resurrectione, æternis bonorum præmiis, & malorum suppliciis) fabulas, factum est ut cœperint quæstiones de his rebus in medium afferre, & inter se ventilare, atque a se mutuo dissidere, aliis ista adstruentibus, qui vocati sunt Pharisæi, aliis negantibus, qui Saducæi. Ante hæc tempora non videtur populus Israel quidquam de his rebus doctus fuisse, aut quidquam de his publice prædicatum, eo quod lex harum rerum disertam mentionem non faceret, terrenas dumtaxat spes minasque bonis malisque ob oculos ponens. Fuit quidem Patriarcarum & prophetarum non dubia hic fides, quod vel undecimum caput Epistolæ ad Hebræos testatum facit. Sed multa a Patriarchis & Prophetis credita prædictaque fuere, quæ ut non proposita atque enarrata, ita nec credenda necessario populo fuerunt, ut Virginitas Matris Messiæ, paupertas, passio, mors, resurrectio Messiæ. Videtur clara publicaque hujusmodi rerum æternarum doctrina Messiæ reservata fuisse.

Digitized by Google

omnes, qui prædicant Isoscelium triangulorum angulos ad basim esse æquales, angulum in semicirculo esse rectum, &c. Si vero prius, causa est ferina & barbara educatio majorum, ex qua progenies semper stupidior sit nata. Nam in ipsa culta Europa, ejusque literatissimis civitatibus reperies facile agrestes homines, aut plebejos, qui maxima etiam Religionis Christianæ capita ignorent. Si isti delati in vacuas terras gentem integram condant, quacum nullum sit aliarum cultiorum commercium, ignorabit ea intra duo sæcula totam Christianam sapientiam. Erit autem qui ex ea ignoratione præjudicium colligat adversus Christianam doctrinam? Quod de Hebræis dicunt, id duplex est. Extitisse apud Hebræos opinionem alterius vitæ adeoque immortalitatis animorum saltem apud primores plura probant manifeste. I. Notata secta Saducæorum, quæ ei doctrinæ se opponeret. II. Lex a Mose lata contra eos, qui defunctorum animas consulerent, &c. De incorporalitate animorum loca diserta, fateor, non habemus. Interim colligi id potest ex creatione animæ Adæ, aliisque locis, de quibus consulendi sunt Theologi. Hæc quum sint, duo illa dogmata (prop. 12. & 14.) talia sunt, ut seu e ratione nata dicamus, seu ex traditione propagata, quorumdem ignoratione in dubium vocari non possunt (*a*).

6. Quod spectat ad secundum, principio hallucinatur manifeste eo loco Huetius, ubi ignotas incorporeas substantias veteribus fuisse scribit. Nam Thales, Pythagoras, Plato, Cicero ita eas substantias descripserunt, ut non possint clarius recentes Philosophi. Plutarcus (*b*) quum retulisset Thaletem animam vocasse φύσιν ἀεικίνητον ἢ αὐτοκίνητον *naturam quæ semper & a se moveatur*; Pythagoram vero numerum ἑαυτὸν κινοῦντα *se moventem*; Platonem οὐσίαν νοητὴν substantiam *mente præditam a se ipsa nobilem secundum numerum harmonicum*; addit

(a) *Vide ut copiosissime, veterum productis locis, eandem rem adstruat Cudvvorthus in syst. intell. cap. 1. 19. ad 27. ibique adnotata Mosshemii.*

(b) *Lib. 4. de Placitis cap. 2.*

addit (*a*) iis positam *incorpoream*. Ne vero quis putet tenue corpus illi habitum incorporeum, audiat quam egregie & Dei & Mentis incorporalitatem ex eorum mente explicat Cicero (*b*). *Nec vero*, inquit, *Deus ipse, qui intelligitur a nobis, alio modo intelligi potest, nisi mens soluta quædam & libera, SEGREGATA AB OMNI CONCRETIONE MORTALI, omnia sentiens & movens, ipsa prædita motu sempiterno. Hoc e genere & eadem e natura est humana mens... In animi igitur cognitione dubitare non possumus, nisi in physicis PLANE PLUMBEI simus, quin nihil sit animis ADMIXTUM, nihil CONCRETUM, nihil COPULATUM, nihil COAGMENTATUM, nihil DUPLEX*. Eodem modo loquuntur nobilissimi Platonici Philosophi Alcinus, Ammonius, Numenius, Proclus, Jamblicus, Plotinus, quorum verba brevitatis amore lubens omitto. Deinde tota doctrina idearum æternarum Philosophiæ Platonicæ, formarum substantialium Aristotelicæ, spatii etiam vacui Epicureæ, ostendit incorporea veteribus ignota non fuisse. Quod si ne id quidem est clare loqui de substantiis incorporeis, operæ prætium fecisset Anabrigensis Episcopus, si conceptas eas de re formulas docuisset Philosophos, is, qui tam cernit acute, ut in ipsis *Bacco* & *Priapo* Mosem videat expressum. Jam veterum Theologorum, quorum isti authoritate abutuntur, perspicaces, si Diis placet, Criticos, turpe est doctrinam non esse assequutos. Veteres nempe illi Patres duo in anima distinguebant humana *Animam* & *Spiritum*, quod & Græci quidam fecere Philosophi (*c*). Priorem corpoream, & mortalem, posteriorem incorpoream & immortalem habebant (*d*) Augustinus, aliique priorem partem *Spiritus vehiculum* appellant. Eodem modo de Angelis loquebantur. At existimare substantiam ipsam spiritus incorpoream tenui corpore circumdari, velut vehi-

(a) *Ibid. cap.* 2.
(b) *Lib.* 1. *Quæst. Tusc.*
(c) *Vide Plut. in* 4. *de placitis*.
(d) *Vide Tatianum orat. ad Græcos, Irænum lib.* v. *cap.* 6. & 7.

Digitized by Google

vehiculo & sensorio, non idem est, atque ipsam Mentis substantiam facere corpoream, quum recentissimi Philosophi incorporalitatis animorum alioquin defensores, eandem docuerint opinionem. Oportebat id observaret *Consarcinator Philosophiæ paganæ*, præsertim quum doctus Gentis suæ Auctor aperte id explicuisset (*a*). Qua vero ratione Tertullianus, Hilarius, & quidam alii Deo corpus tribuerint, loco suo.

8. Tandem, qui negant incorporalitatem animi, ratione ne illi utuntur, an auctoritate? Rationes quam sint pueriles inferius dicetur. Auctoritas vero esse non potest, nisi plebejorum, quos non negamus, Mentes sibi velut subtilia corpora repræsentare: eorum tantum captui Homerus aliique Poetæ sese adaptarunt, qui idcirco gravissime vapulant Platoni Philosophorum facile principi (*b*), quod Religionem auctoritate sua fœdissime conspurcarint. At suaves sunt *magnanimi isti spiritus*, ut vocari volunt, qui nos, dum revocare conantur a popularibus erroribus, ad hominum fæcem appellant. Non pudet Hobbium, & Lockium eos patronos appellare? Nam quod ad immortalitatem attinet ne populum quidem appellare possunt, quum perpetua ea de re Gentium omnium consensione aperte refellantur. Jam Diodorus & Cicero fabulas tantum veræ doctrinæ adsutas a Poetis confictas scribunt, non rem ipsam. *Dic quæso*, inquit, Cicero eodem in loco, *num te illa terreant, triceps apud inferos Cerberus, Cocyti fremitus, transvectio Acherontis, mento summam aquam attingens, siti enectus Tantalus? num illud quod Sisyphus versat,*

Saxum sudans nitendo, neque proficit hilum?

Fortasse etiam inexorabiles judices Minos, & Rhadamantus, apud quos nec te Lucius Crassus defendet, nec Marcus Antonius, nec quoniam apud Græcos judices res agetur, poteris adhibere Demosthenem? Hæc Poetarum & pictorum portenta vocat, non id, superesse post mortem

(a) *Joan. Cleric. in Hist. duor. prior. Eccles. Sæcul.*
(b) *In 3. de Rep.*

rem corporis immortales animos, in qua re demonstranda potissimum eo in libro adlaborat.

9. Constat ergo de Traditione duorum illorum dogmatum. Percenseamus nunc breviter præcipue in eam rem Philosophorum argumenta. Plato quum in Phedone, tum etiam in Phædro plura profert incorporalitatis, & immortalitatis animorum argumenta, I. Quod imperat, & id, cui imperatur; quod utitur, & id quo utitur distincta ac diversa inter se sint oportet: est autem in nobis quod paret quidem corpus; idemque instrumentum, quo altera nostri pars utitur: imperat vero ratio, eaque corpore utitur, idque moderatur; ergo ratio, adeoque animus, in quo inest ratio, res est a corpore distincta & diversa: nec vero corpus natura sua se & vi atque temperatione regit, sibique imperat; nam clarus inest in nobis sensus, machinam hanc humani corporis rei alteri subjici, eique parere.

10. II. Jam præcipuum immortalitatis argumentum ex ipsa animi natura activa & irrequieta desumebat Plato. Nempe ex veteri philosophorum consensione, omne motum corpus est, incorporeum quod movet, quod probatum Aristoteli, hinc gravioribus omnibus philosophis: animus ergo qui principium est & sui & corporis vitæ atque actionis corpus non est, neque idcirco mortalis. Libeat Ciceronis verbis id argumentum describere. *Nam*, inquit, (*a*), *quod semper movetur, æternum est: quod autem motum affert alicui, quodque ipsum agitatur aliunde, quando finem habet motus, vivendi finem habeat necesse est. Solum igitur quod sese movet, quia numquam deseritur a se, numquam ne moveri quidem desinit, quin etiam cæteris, quæ moventur, hic fons, hoc principium est movendi: principio autem nulla est origo: nam ex principio oriuntur omnia: ipsum autem nulla ex re alia nasci potest: nec enim id esset principium, quod gigneretur aliunde. Quod si nunquam oritur, ne occidit quidem unquam: nam principium extinctum nec ipso ab alio renascetur, nec ex se aliud crea-*

(a) *In Somnio Scipionis*.

creabit : siquidem necesse est a principio oriri omnia. Ita fit, ut motus principium ex eo sit, quod ipsum a se movetur: id autem nec nasci potest, nec mori ... Quum pateat igitur æternum id esse, quod a se ipso moveatur, quis est, qui hanc naturam animi esse tributum neget? inanime est enim omne, quod pulsu agitatur externo: quod autem animal est, id motu cietur interiore & suo: nam hæc est natura propria animæ atque vis. Quæ si est una ex omnibus, quæ sese moveat; neque nata est certe, & æterna est. Quæ Platonica ratiocinatio æqualis esset Geometrarum demonstrationibus, si animi humani sempiterni essent: nunc quando constat Platoni ipsi, creatos esse animos a Supremo Deo (*a*); argumentum illud quod observatum Vossio, sublestum est. Quamquam ne is ipse quidem id probasse videtur, quippe qui in Timeo voluntate supremi Opificis Mentes facit immortales, sed natura sua mortales, in quam opinionem plures ex veteri Ecclesia Patres pertraxit, qui *gratia*, non *natura*, quum Angelos, tum Mentes immortales habuere. Interim ne hæc quidem distinctio digna est aut tanto philosopho, aut tantis sectatoribus. Nam si quidem Natura rerum nihil est, quam Dei constans & immutabilis voluntas rerum creatrix & conservatrix; quæ Dei voluntate sunt immortalia, natura sunt talia; si vero natura sint vires rerum factarum, quam naturam naturatam dixere Scholastici; partiri iterum quæstionem oportet: nam vi ipsarum mentium necesse est esse eas immortales, quippe nulla res sua vi & natura perire potest: at utrum perire possint *passione*, seu actione extrinsecarum rerum, id tantum in quæstione esse potest. Hæc ne sunt Pherecidis illa, quibus immortalitatem animorum sibi persuasit Plato?

11. Veteres quidam Theologi ex providentia divina luculentum desumebant argumentum, cur animi sint immortales. Nam quum constet plerosque viros bonos in præsenti vita perpetuo adversis conflictari; malos contra prosperari, & in deliciis esse: nisi altera sit vita, qua contraria omnia, bonis bona, malis mala retri-

(a) *Vide Timeum*.

tribuantur, videri posset, res humanas a Deo negligi, quod esse nequit (*a*).

12. B. Thomas in utroque opere, *Summa* nempe *Theologica*, & altera *adversus Gentes* accurate prorsus & subtilissime de incorporalitate & immortalitate animorum disputavit. In posteriore hoc opere (*b*) plurimis demonstrat, operationes intellectuales esse non posse corporeas: inde vero incorporalitatem, & immortalitatem omnium substantiarum intellectivarum derivat. *Ostensum est*, inquit, *quod intelligere non potest esse actio alicujus corporis: est autem actus animæ, anima igitur ad minus intellectiva, non est corpus* (*c*). Jam adhibet argumentum ex principio actionis & motus: nempe quum naturæ corporeæ sit aliunde moveri & agitari; quod principium est motionum corporis corpus corporeumve non est; est autem anima vitæ, adeoque notionum corporæarum principium, & fons; corpus ergo anima non est. Quo argumento sæpe utitur & Plato, & Aristoteles, & plerique alii veterum, ut dictum est.

13. Sed illud in primis egregium si quid video. *Omne corpus divisibile est: omne autem divisibile indiget aliquo continente & uniente partes ejus*: (itaque Newtoniani vim attractricem, aut naturæ quemdam spiritum commenti sunt, qui certe corporeus esse non potest, nisi & is alio coire dicatur, & sic porro in infinitum, Campanella vero spatio universali eam vim conglutinandi, & attrahendi tribuit): *Si igitur anima sit corpus, habebit aliquid aliud continens, & aliud magis erit anima: videmus enim, anima recedente, corpus dissolvi; ut si hoc iterum sit divisibile, oportebit vel devenire ad aliquod indivisibile & incorporeum, quod erit anima: vel erit in infinitum procedere, quod est impossibile; non est igitur anima corpus* (*d*).

14. Quod spectat ad immortalitatem Substantiarum intellectivarum, pluribus ille eam rem persequitur in

 eodem

(a) *Vide Chrysostomum orat.* 4. *de Providentia*.
(b) *Lib.* 2. *cap.* 50. *&* 51.
(c) *Contra Gentes lib.* 2. *cap.* 65.
(d) *Ibidem l.* 3.

eodem libro (*a*). I. Nihil corrumpitur, nisi quatenus compositum est ex dissolubilibus partibus: intellectivæ vero substantiæ simplices sunt; corruptioni ergo non sunt obnoxiæ: II. In entibus simplicibus *vita*, *essentia*, *existentia* unum sunt: at quæ sunt talia, sola annihilatione, non etiam corruptione perire possunt. Pereant enim corruptione; superesse aliquid debet; quum sint simplicia, nihil, nisi ipsum esse superesse potest. Annihilatio autem nullius rei viribus naturæ fieri potest; viribus ergo naturæ perire nequeunt substantiæ intellectivæ. Eo argumento mirifice delectatus est Vvolfius. III. Nihil Natura corrumpitur, sed *passione*, idest actione eorum, quæ excipit: nihil autem substantia intellectiva suscipere potest ex corpore, quod ejus naturæ sit contrarium, quum nihil ex corpore corporeum transire in incorporeum possit: ergo ne *passione* quidem perire Mens potest. IV. Quæ desideria sunt naturalia Entibus inania esse non possunt, quum *nihil frustra Deus naturæ Auctor operetur*; est tamen desiderium beatitudinis Mentibus innatum: & id complectitur *semper esse*, uti patet; inane ergo esse nequit. Semper ergo sunt, quæ hujusmodi sunt. Atque hæc sunt præcipua. Cetera Arabicæ Philosophiæ principiis innituntur, nec vim habent ullam, nisi adversus eos, qui eodem modo philosophantur.

15. Operis esset infiniti ea enarrare, quæ eandem in rem egregia alia Italiæ nostræ ingenia, Marsilius Ficinus in *Theologia Platonica*, Hieronymus Cardanus in libris *de immortalitate*, Thomas Campanella, Pomponatius, Pici Mirandulæ Comites, aliique excogitarunt. Venio ad Cartesium, qui nova quadam ratione & via hæc dogmata conatus est demonstrare (*b*). *Quoniam scio*, inquit, *omnia quæ clare & distincte intelligo, talia a Deo fieri posse, qualia illa intelligo, satis est, quod possum unam rem absque altera clare & distincte intelligere, ut certus sim, unam ab altera esse diversam*. Possum autem intelligere cogitationem, ideft mentem, sine

(a) *Cap. 55.*
(b) *Medit. 6. de pr. phil.*

ſine ulla extenſione, ſeu corpore: nam. 1. Si ſuppoñam me nullum habere corpus, adhuc cogito, cogitationisque ſum conſcius. 2. Nullam extenſionem in cogitatione ineſſe video, nec poſſum dimidiam, aut tertiam partem cogitationis intelligere; conficitur cogitationem, ſeu mentem rem eſſe diſtinctam & diverſam ab extenſione, ſeu corpore.

16. Plura adverſus illud Carteſii argumentum objecta ſunt. Autor *ſecundarum* objectionum Merſennus vir in primis doctus & acutus repoſuit, *memineris te non actu quidem & revera, ſed tantum animi fictione corporum omnium phantaſmata pro viribus rejeciſſe, ut te ſolam rem cogitantem eſſe concluderes, ne poſtea ſorte concludi poſſe credas, te revera nihil eſſe præter Mentem, aut cogitationem vel rem cogitantem . . . . Hactenus cognoſcis te eſſe rem cogitantem, ſed quid ſit res illa cogitans neſcis. Quid enim ſi fuerit corpus, quod variis motibus & occurſibus illud faciat, quod vocamus cogitationem? licet enim exiſtimes te corpus omne repuliſſe, in eo decipi potuiſti, quum te ipſum minime rejeceris; qui ſis corpus. Quomodo enim demonſtras, corpus non poſſe cogitare? vel motus corporeos non eſſe cogitationem?* Cui Carteſius reſpondet item generatim & vage, *ſufficere quod unam rem abſque altera clare intelligamus, ut agnoſcamus illas realiter diſtingui*. Si id non ſufficit, *date*, inquit, *certius aliquod ſignum diſtinctionis realis: nam confido nullum dari poſſe . . . Si qui autem negent ſe habere diſtinctas ideas Mentis & corporis, nihil poſſum amplius, quam illos rogare, ut ad ea, quæ in hac ſecunda meditatione continentur, ſatis attendant*. Nec fallitur Carteſius profecto dum *cogitationem* & *extenſionem* realiter diſtincta eſſe ſcribit. Quis id non intelligat? Sed id oportuit demonſtrare, diſtingui ea ut duas ſubſtantias, ſeu res per ſe ſubſiſtentes, nec intrinſecus alteram ab altera pendentem: non ut duos ejuſdem ſubſtantiæ modos, vel duo attributa.

17. Antonius Arnaldus auctor objectionum quartarum minutatim prorſus argumentum illud cribravit, ut Carteſius ipſe ingenue confiteatur, *ſe non potuiſſe optare ma-*

gis perspicacem scripti sui examinatorem. *Ac primum*, inquit ille, ut vera *sit illius syllogismi propositio* (quæ clare & distincte percipiuntur esse substantias) *non de quacumque etiam clara & distincta, sed tantummodo de adæquata rei cognitione intelligi debet* . . . . . *contendat igitur aliquis, inadæquatam tantum esse tui conceptionem, dum te concipis tamquam rem cogitantem, non extensam; similiterque quum te concipis tamquam rem extensam, non cogitantem*. Itaque ut possum concipere figuram, sine aliis proprietatibus circuli, nec inde sequitur eam esse realiter a circulo distinctam; ita cogitationem sine extensione, quin concludi possit, esse illas duas distinctas substantias. Reposuit Cartesius, si, ut duo distingui realiter intelligatur, necessarium sit, adæquatas eorum habere ideas, rerum distinctionem realem solus Deus noscet: quippe qui solus ideas rerum adæquatas habere potest. Ad rem vero quod attinet, *Etsi*, inquit, *multa forte in me sint, quæ nondum adverto; quia tamen id quod adverto mihi sufficit, ut cum hoc solo subsistam; certus sum me a Deo potuisse creari absque aliis, quæ non adverto; atque ideo ista alia ad mentis essentiam non pertinere. Nihil enim eorum sine quibus res aliqua esse potest, mihi videtur in ejus essentia comprehendi: & quamvis mens sit de essentia hominis, non tamen est proprie de essentia Mentis, quod humano corpori sit unita*.

18. Plures interea fuisse reperio e Scholæ Theologis, qui, quod animi immortalitatem spectat, in ea fuere opinione, credere eam divina revelatione oportere velut rem supra captum humanum positam, & quam nullis naturæ rationibus demonstrare possimus. Nam naturæ rationes, quas B. Thomas protulit *Henricus & Scotus probabiliter suadere, non necessario demonstrare censuerunt*, *ut* Canus agnoscit (*a*); *& Cajetanus*, addit idem, *sui valde dissimilis scripserit, se credere quidem animam rationalem incorruptibilem esse, at nescire tamen*. In eandem sententiam ingressi sunt & alii, in primis Ni-

(a) *De locis lib.* 12. *cap.* 1.

Nicolaus Perrottus (*a*), & Joannes Lockius (*b*). Nempe,, inquiunt, tamdiu res creatæ vivunt, quoad eas esse & vivere Animas vult Deus: at quousque esse & vivere animas velit Deus id scire nequimus nisi divina revelatione, seu manifestatione divinæ voluntatis. Atque pluribus hos refellit eodem in loco Canus: ego tribus verbis. Nempe divina voluntas, non omnis quidem, & adæquate, sed ex parte, ab hominibus intelligitur non *revelatione* tantum, sed ipsa quoque naturali ratione, quum & revelatio, & ratio naturalis duo quasi radii ejusdem Dei luminis æterni sint. Itaque vulgatum est apud Philosophos omnes, & *naturæ via*, & *via prophetiæ Deum nos alloqui*: & Augustinus elegantissime Philosophos appellat *vates naturæ* (*c*). Nihil impedit igitur, quo minus inter alia, quæ de divina voluntate cognoscimus naturæ via, & hoc sit, animos esse immortales (*d*).

Prop.

(a) *Apud Baelium in Diction. Art. Perrot. Remarq. L.*

(b) *Locke 3. Replique a Mr. Stilling.*

(c) *Lib. 2. de ordine.*

(d) *Quum divina voluntas æternæ Dei sapientiæ esse contraria nequeat; possintque ex rerum natura plures divinæ sapientiæ rationes a nobis intelligi; & voluntates, quæ ad eas rationes pertinent, intelligi a nobis posse, equidem nemini ambiguum esse puto. Ut ecce, Deum velle mundum existere, quem conservat tanto ordine ac providentia; item velle omnia ex æterno ordine in eo fieri; tum homines & se conservare, a mutuo se fovere & amare, ac plura ejusdem generis; perspicua ego esse ajo ex naturæ ipsius contemplatione. Itaque quamquam divinam homines sapientiam & voluntatem plene & adæquate nullo pacto comprehendere possunt, sunt tamen plurima, quæ Naturæ res spectant, in quibus liquido rationes ac voluntatem Dei intelligimus. Ad id nos genus referre hoc possumus, de quo disputamus, mentem humanam esse quum ex natura sua, tum etiam ex divina voluntate non* indestructibilem *modo, sed immortalem quoque. Quid enim attinuisset & simplicem illam creare, &* essentialiter *intelligentem ac viventem, & æterni cupidam atque sempiternum*

 spe-

Prop. XIV. Dogmata incorporalitatis & immortalitatis animorum sunt Christianæ Religionis dogmata.

D. Christianæ Religionis dogmata sunt, quæ a Deo sunt revelata: quæ vero a Deo sunt revelata Divinis scripturis, & traditionibus demonstrantur: demonstrantur autem divinis scripturis & traditionibus incorporalitas & immortalitas animorum: dogmata ergo sunt Christianæ Religionis. Propositionem hujus argumenti majorem apud Christianos, inter quos hoc theorema disceptatur, constat. Assumptionem sequentibus probamus.

1. Plurima veteris Testamenti loca pro incorporalitate, & immortalitate animorum proferri solent, locus in primis sub initium *Genes.*, quo in loco animæ creatio describitur. Cum Deus corpus humanum ex argilla molliori conformasset, inspiravit in faciem ejus *spira-*

culum

spectantem, ubi tota ejus existentia non brevi solum unius seculi ambitu, sed plerumque unius mensis, ac nonnumquam tiam unius diei, contineatur? Artifices inter homines machinarum naturam, quas construunt, ei tempori aptare solent, cui destinant. Ita ex iis intelligere facile, perpetuo ne ut essent, voluerint auctores sui, an mestruæ, annuæ, seculares. Nemo ignorat, æternitati Ægyptios Pyramides suas ædificare voluisse, qui tantas moles molibus aggerarunt. Cur non idem ego ex Dei operibus conjiciam? Præsertim cui nec efficiendi scientia, nec potentia desit, cuique res subjectæ, non ut homini, resistunt, sed parent, ut sit in iis, quod scholæ more suo dicunt, potentia obedientialis *Dei activæ potentiæ ejusque imperio æqualis. Accedit, quod quædam humanæ mentis aut facultates, aut propensiones sunt, quæ suapte natura in infinitum tempus feruntur, qualis intelligentia, voluntas, providentia, quæ in iis animantibus, quorum tota vita hic absolvitur, nullum est vestigium. Hinc futuri providentia in homine, quæ nulla in brutis.*

Serit arbores, quæ alteri sæculo prosint.

Quid autem causæ esse dicimus, quod ex omnibus animantibus solus homo curam ac providentiam suam ultra vitam porrigat longissime? Hæc me monere videntur, me ad æternitatem generari, cui ego vel imprudens studeo, & ad quam natura ipsa rapior.

Digitized by Google

culum vitæ , & factus est homo in animam viventem, idest factus est vivens, cum antea non esset nisi pura machina. Patet hinc origo Animæ Divina. Scio locum non esse adeo manifestum, ut sit ab omni exceptione immunis: nihil enim in eo loco aliud dici videtur, nisi Deum dedisse machinæ illi vim vitalem, quæ stare etiam potest in Dicæarchi sententia. Itaque Grotius, & Calmetus agnoscunt infirmum esse ex hoc loco adversus Socinianos petitum argumentum. Sed fatendum non parvam habere inde desumtum argumentum probabilitatem, maxime quum perspicacissimi veterum interpretum agnoscant eo in loco animi divinam naturam. Addi solet argumentum desumtum ex Mosaica lege, quæ extat in *Levitico*, contra eos, qui animas mortuorum consulunt. Ex qua lege patet persuasum fuisse Hebræis ejus temporis, animas corporibus superstites esse. Non est hoc quidem argumentum liquidum, quippe non explicat Moyses, vera ne fuerit illa populi persuasio; an falsa, nec licet ex populari persuasione solide argumentari: sed sua probabilitate non caret. Argumentum desumtum ex facto Pythonissæ Endoreæ: quæ Samuelis animam revocavit minus etiam probat: nam non consentiunt. Interpretes, nec perspicuum est animam ne Samuelis, an spectrum aliquod excitaverit Pythonissa illa. Quocirca ex vetustis libris veteris Testamenti probabiliter certe, sed non admodum perspicue adversus Socinianos argumentari possumus. In recentioribus veteris Testamenti libris, ut in libro Sapientiæ, in libris Machabæorum, clariora sunt hujus rei exempla. Sed hos libros non admittunt Sociniani.

2. Præstet igitur novi Testamenti loca, quæ sunt apertiora, urgere. Primum Matth. 10. v. 28. Servator noster aperte dicit, *nolite timere eos, qui occidunt corpus; animam enim occidere non possunt; sed timete eum qui postquam occiderit corpus, potestatem habet mittendi animam in gehennam ignis*. In hoc loco animus a corpore, illius vita a vita corporis manifestissime distinguitur. Non solum ergo hinc probatur animos esse incorporeos, verum etiam corporibus extinctis superesse.

Accedit quod Matth. 18. apparuerint cum Christo Moyses, & Elias; supererant igitur animæ Moysis, & Eliæ, postquam ii mortui fuerant. Tum Paulus in epist. ad Philipp. inquit, *Cupio dissolvi, & esse cum Christo*. Ex Pauli igitur sententia animus dissolvi potest a corpore, & superesse, quod argumento est incorporeum esse, & immortalem. His omnibus adde consensum omnium Christianorum ab Apostolis usque ad nos continuatum, qui locus est Theologicus, ex quo certissima petuntur argumenta.

3. Superest ut Epicureos & Socinianos audiamus, neque enim licet quemquam inaudita causa damnare. Quæcumque adversus incorporalitatem, & immortalitatem animorum depravata suppeditat ratio, unus complexus est Lucretius in tertio de natura rerum. Hic Philosophus primum animum esse corporeum sic probare conatur. Cum videamus magnam esse corpus inter & animum harmoniam, ita ut quæcunque animo accidunt, corpus etiam efficiant, & quæ corpori, animum; sequitur eadem natura præditos esse animum, & corpus, alioquin iisdem causis non efficerentur. Deinde animus movet corpus, corpus animum afficit, ita ut nihil animus percipere, aut sentire possit, nisi per excitatas in cerebro commotiones: id autem esse nequiret, nisi animus, & corpus simili constarent natura, eo vel maxime quod tangere & tangi nulla res nisi corpus possit: fatendum igitur est, concludit Epicureus iste,

Corporea natura animum constare, animamque.

4. Accedit inde ad animi mortalitatem. A versu igitur 418. ad vers. 842. animos nasci, & interire cum corporibus viginti octo argumentis demonstrare conatur. Præcipua sunt hujusmodi.

Principio, quoniam tenuem constare minutis
Corporibus docui, multoque minoribus esse
Principiis factam, quam liquidus humor aquai est,
Aut nebula, aut fumus: nam longe mobilitate
Præstat, & a tenui causa magis icta movetur;

Nunc

Nunc igitur quoniam quaſſatis undique vaſis
Diffluere humorem, & laticem diſcedere cernis,
Et nebula aut fumus quoniam diſcedit in auras,
Crede animam quoque diffundi, multoque perire
Ocyus, & citius diſſolvi corpora prima
Cum ſemel omnibus e membris ablata receſſit.

5. *Præterea gigni pariter cum corpore, & una*
Creſcere ſentimus, pariterque ſeneſcere mentem.
Nam velut infirmo pueri, teneroque vagantur
Corpore, ſic animi ſequitur ſententia tenuis.
Inde ubi robuſtis adolevit viribus ætas
Conſilium quoque majus, & auctior eſt animi vis.
Poſt ubi jam validis quaſſatum eſt viribus ævi
Corpus, & obtuſis ceciderunt viribus artus
Claudicat ingenium, delirat linguaque menſque,
Omnia deficiunt, atque uno tempore deſunt.
Ergo diſſolvi quoque convenit omnem animai
Naturam, ceu fumus in altas aeris auras.

6. *Huc accedit uti videamus corpus ut ipſum*
Suſcipere immaneis morbos, durumque dolorem
Sic animum curas aceris, luctumque, metumque
Quare participem lethi quoque convenit eſse.

7. Huic argumento aliud adjungit ab animi dementia, quæ medicinis corporeis ſanatur.

Et quoniam mentem ſanari corpus ut ægrum
Cernimus, & flecti medicina poſse videmus,
Id quoque præſagit mortalem vivere mentem.

8. Ad hæc ſi animus eſſet immortalis, quid doleret cum e corpore diſſolutum it? lætari enim potius deberet. Sane rogant ii, qui huic argumento coronidem addunt, animæ lubentes ne in corpus intrarunt, an coactæ? Si primum, poſtquam infinita corporis mala ſunt expertæ, & lubentes exire deberent. Si coactæ, quid tantum mali commeruere? Vide ſis hoc argumentum magna verborum pompa, & ſententiarum pondere tractatum ab Arnobio lib. 2. adverſus Gentes.

9. Et hæc quidem Epicureorum Nepotes. At Sociniani negant ullo modo doctrinam de incorporalitate, & immortalitate animarum in Scripturis Sacris haberi; imo

imo illarum dogmatibus adversari pronunciant; ajuntque cum Pythagorica, atque Platonica Philosophia in Christianam Religionem manasse. Nam, inquiunt, in toto Mosis Pentatencho neque vestigium est hujus dogmatis, neque vola. Quin oppositum, inquiunt, reperitur, cum Deus facit hominem ex argilla, ei inspirat vitam, quam *nephesch hhajach*, & *nischmat hhajim* passim Hebræi vocant, quæ vocabula halitum, flatum, respirationem significant, ut Interpretes Hebraicarum rerum consentiunt. Quod autem nullam animam a corpore distinctam explicent vocabula ista, patet, inquiunt, ex eo quod promiscue etiam adhibentur ad animas brutorum significandas, quas ipsa scriptura docet esse corporeas. Præterea ex ipsis verbis, quibus Moyses describit hominis creationem, patet, inquiunt, hominem purum esse corpus animatum. *Formavit Deus hominem pulverem ex terra*. Sic enim, inquiunt, legendum est, non *ex pulvere terræ*, ut vulgo legunt. Nam Hebraica præpositio *Min* non præponitur pulveri, sed terræ. Jam post peccatum nulla animi facta mentione, Deus sic Adæ minatur, *pulvis es, & in pulverem reverteris*. Ad hæc Scriptura de anima hominis non alia ratione loquitur, quam de Animabus bestiarum: Genes. 7. v. 22. eodem illo vocabulo *nischmath hhajim* vocatur hominum, & brutorum anima, ut observat Scherzerus in systemate Theologiæ loco 5. Genes. 9. pactum Deus paciscitur nedum cum homine, sed cum omni anima vivente, quæ est nobiscum tam in volucribus, quam in jumentis, & pecudibus terræ. Requirit etiam rationem vitæ hominis, & de manu hominum, & de manu bestiarum. In his ita se Deus gerit cum homine, tanquam qui nihil majus habet ipsis brutis. Præterea Salomon in Ecclesiaste cap. 3. rem omnem definit clarissimis verbis. „ *Dixi in* „ *corde* meo de filiis hominum ut probaret eos Deus, „ & ostenderet similes esse bestiis, idcirco unus interi„ tus est hominum, & jumentorum, & æqua utriusque „ conditio. Sic moritur homo, sic & illa moriuntur: „ Similiter spirant omnia, & nihil habet homo jumen„ to amplius; cuncta subjacent vanitati, & omnia per-

„ gunt

„ gunt ad unum locum: de terra facta sunt, & in terram pariter revertuntur. Quis novit si spiritus filiorum Adam ascendat sursum; & spiritus jumentorum „ *descendat deorsum* „. Hæc Salomon.

10. Tandem urgent locum Pauli in prima ad Cor. cap. 15. Eo in loco Paulus ostendit Christum resurrexisse, idque testimoniis eorum, qui illum resuscitatum viderant. Probat secundo & nos olim resurrecturos, tum quia resurrectio mortuorum possibilis est, ut patet ex Christo, qui resurrexit; tum etiam quia vanæ essent omnes nostræ afflictiones, & labores, nisi resurgere deberemus. *Si enim*, inquit, *in hac tantum vita speramus in Christum, miserrimi omnium hominum sumus: si non est resurrectio, edamus, & bibamus cras moriemur*. Qui hunc in modum loquitur persuasum sibi habere debet, animas corporibus superstites non esse: nam si animæ supersunt, etiamsi non resurgant corpora, virtutum præmia obtinere possunt. Itaque dogma immortalitatis animorum, pergunt Sociniani, evertit necessitatem resurrectionis corporum. Si enim animæ immortales sunt, esseque possunt beatæ sine corporibus, quid attinet eas iterum in corpora, velut in tetros carceres, detrudere? certe animæ horrere debent conjunctionem cum corporibus, in quibus tot mala sunt perpessæ. Hæc Sociniani.

11. Nunc his paucis respondebimus, & primum quidem Lucretii argumentum, quo probare nititur animum esse corporeum ex corporis, & animi consensu, ineptum est. Scilicet cum Deus hominem ex animo, & corpore constare voluisset, efficere debuit, ut inter utrumque harmonia esset perpetua, alioquin monstrum biceps fecisset. Sed qua ratione, inquiunt, corporeum afficit corporeum, & hoc illud? Corporeum ab incorporeo affici & moveri clare percipio, cum omnes vires motrices sint incorporeæ: rationem, & viam ignoro. At id non efficit quominus primum cognoscam. Interim quoniam ex hoc capite omnia alia Lucretiana argumenta pendent; explicemus in antecessum paulo fusius mentis, & corporis unionem.

12. Sil-

12. Silvanus Regis in aureo opere de usu Rationis, & Fidei lib. 1. parte 1. cap. 3. decem ponit leges unionis mentis, & corporis, quas perpetua experientia veras esse discimus. Prima est, ut quousque Mens unitur corpori habeat ideam extensionis corporeæ occasione motionum ab externis corporibus in sensus nostros excitatarum. Hinc fit, ut omnes mentis perceptiones cum phantasmatibus corporeis conjunctæ sint, nec possibilis sit in anima conjuncta corpori pura intellectio. II. Ut omnis motio cerebri excitet similem in animo sensationem, quæ tamdiu duret, quamdiu hæc cerebri motio. III. Ut quousque anima corpori conjuncta est, habeat notionem alicujus corporis pecularis in sensus agentis. IV. Ut anima, excitata motione in cerebro ab aliquo peculiari objecto externo, statim convertatur ad id objectum, & eam motionem referat ad objectum suum cum circumstantiis temporis, & loci. V. ut si iterum excitetur motio aliqua in cerebro, quæ alias fuerit ab objecto externo facta, nascatur in anima ejusdem objecti reminiscentia. VI. ut excitata motione qualibet in corpore, qua corporis harmonia conservatur, aut destruitur, nascatur in anima voluptas, vel dolor. VII. ut quæ ideæ cum voluptate conjunctæ sunt determinent animam ad objecta harum idearum persequenda, quæ cum dolore, ad fugienda. VIII. ut omnes ideæ animæ, seu notiones, quæ pertinent, aut ad corpus nostrum, aut ad animum, aut ad bona utriusque, vel mala, conjunctæ sint cum motionibus excitatis in cerebro. Hinc fit, ut ad notionem vero rei terribilis contremiscat corpus, ad notionem vero rei amabilis oculi, & vultus rideant. IX. ut quamdiu anima cum corpore unita est, nulla de re cogitare possit, nisi ex alicujus motionis occasione in cerebro, vel sensibus excitatæ. X. ut perceptiones animi sint magis, aut minus expeditæ prout magis vel minus expediti fuerint motus cerebri, & sensuum. Hanc decimam legem substituimus Silvano Regio.

13. Ceterum non consentiunt Philosophi circa modum unionis animæ, & corporis, ex quo hujusmodi sequuntur leges, quas perpetuo experimento discimus.

Sunt

Sunt quibus placet animam physice in corpus influere, corpus in animam, quemadmodum Scholastici ferme omnes. Quod systema vix defendi potest salva animi incorporalitate. Alii adsciverunt substantiam quamdam mediam inter mentem, & corpus, qualem induxerat post veteres quosdam Philosophos Athenagoras, de quo supra: Ita Gassendus, Cudwortus, & Clericus. Cartesiani Deum faciunt auctorem immediatum hujusmodi legum, qui nempe immediate producat cogitationes in anima, ex occasione motionum corporearum, & motiones in corpore, ex occasione cogitationum animi. Leibnitiani ex natura animi, & corporis per harmoniam præstabilitam hæc explicant. Quæ omnia inferius edisserentur. Ex posterioribus systematibus possunt facillime argumenta Lucretiana refelli. Sed si mavis modum unionis mentis, & corporis inter ignota referre, non idcirco Lucretii argumenta illa minus erunt solubilia.

14. Postremis Lucretii argumentis facillime respondetur, si recoluerimus leges illas unionis mentis, & corporis. Juxta illas leges mens cogitat secundum motiones cerebri, & sensuum, & secundum easdem afficitur. At inde non sequitur eam esse corpoream, & mortalem, sed tantum ita esse a Deo factam, ut non possit, quamdiu in corpore est, alio modo operari. Objectiones igitur omnes Lucretianæ sunt phenomena hominis, quæ ex legibus unionis mentis, & corporis nascuntur. Quod vero anima timeat a corpore separari, & doleat, id fit, aut cogitatione futuræ vitæ, quæ vita anceps est, ut respondet Lipsius; aut quia cum per diuturnum usum mancipata sit bonis hujus vitæ, dolet quod illa sit relictura. Alioquin scimus eos homines, qui præsentia bona præ æternis contemnunt, cupere etiam dissolvi, ut de se loquebatur Paulus. Sed quærunt, lubentes, ne, an invitæ animæ corpus subeunt? Neutrum fortassis: nam si animæ in corpore creantur, neque unquam corpus præcesserunt, ridiculum est quærere, lubentes ne, an invitæ corpus intrent.

15. Restant nunc Sociniani. Primum eorum argumen-

mentum ex silentio veteris Scripturæ desumtum est. Sed hoc argumentum non magis probat animos esse corporeos, & mortales, quam silentium incorporalitatis Dei in ipsis vetustis Scripturis probat Deum esse corporeum. Quod autem veteres illi Scriptores de homine semper ita locuti sint, ut de prorsus corporeo, & mortali, mirum non est, cum & de Deo tanquam de natura corporea perpetuo verba faciant. Indulgendum igitur est hoc rusticitati Hebræorum, qui nisi corpora, nihil præterea intelligere poterant. Quemadmodum igitur Thomas Hobbesius ex hujusmodi veteris Testamenti phrasibus non recte deduceret Deum esse corporeum, ita ex similibus non recte Sociniani concludunt animorum corporalitatem. Quod porro Moses non ita aperte de altera vita monuerit in suis legibus Hebræos, factum est ex arcanis Providentiæ Divinæ, quæ magnum hic dogma clare explicandum Christo reservaverat, ut ratiocinatur B. Austuginus. Sane Deus non omnia simul homines docuit, sed præfinitis quædam temporibus explicanda distulit, ut ex perenni Scripturarum œconomia patet.

16. Quod spectat ad Salomonis locum, primum non is sensus est, in nulla prorsus re hominem a bestiis differre, seu simillimum illis esse in omnibus, quum Salomo alibi præstantiam animi super bruta aperte doceat: verum ortu, vita animali, & interitu nos bestiis esse simillimos, & quod ad corpus pertinet, ex eadem tellure cum brutis genitos, in eamdem redire. Quod addit, *quis novit utrum spiritus filiorum Adam adscendat sursum, spiritus jumentorum descendat deorsum*, rationem spectat naturalem, cujus ope nequeunt homines clare, & distincte cognoscere discrimen mortalitatis animarum brutorum, & hominum. Hanc mentis brevitatem, imbecillitatem, obscuritatem, passim notare solent Scriptores Sacri, in primis auctor libri Jobi, Salomo ipse in hoc eodem libro, & ut coeteros omittam, Paulus in epist. ad Rom. Sunt quibus placet Salomonem in hoc loco ex persona impiorum loqui. Ita Gregorius Magnus, & B. Thomas. Sed Scripturæ contextus

ei opi-

ei opinioni refragatur. Alii censent hæc narrare Salomonem, velut a se cogitata, dum juvenis esset: quod item rerum series non patitur.

17. Ad Pauli auctoritatem post B. Chrysostomum ita respondent Theologi, quod quoniam Paulus sciebat plenam beatitudinem nemini contingere ante corporum resurrectionem, idcirco scripserit inanes esse labores nostros, nisi corporum futura esset resurrectio. Primi tamen aliquot Christiani ita hæc intelligebant, ut animæ separatæ usque ad corporum resurrectionem censerentur esse in statu quodam dormitionis, a quo tandem essent excitandæ in die extremi judicii. Eam ob rem Christianorum mortem *somnum*, & *requiem* appellabant: quæ opinio Scripturæ juxta & meliori traditioni adversatur. Sed ea de re in elementis Theologiæ Christianæ differimus. Quid autem attineat corpora resurgere cum animæ sint immortales, is quærere potest, qui æterna Dei consilia in numerato habeat. His in rebus, quod sæpe dixi, quæ clare in Scripturis positæ sunt, fas non est hominem, qui tenuitatis suæ sit sibi conscius, Dei æternas rationes & fines investigare. Ex his igitur concludimus mentes humanas, & incorporeas esse, & superesse post corporum dissolutionem, ex Theologiæ quoque Christianæ decretis.

Prop. XVI. Cogitationes sunt actiones *immanentes*, non *transeuntes*. D. Pertinent enim ad vitam Mentis [prop. 12.]: vita autem posita est in actione perenni e principio rei viventi insito manante [def. 10.]; insitæ igitur sunt Menti; adeoque ei *essentiales*; quæ vero *insita* sunt Enti & *essentialia* nequeunt esse transeuntia: cogitationes ergo sunt actiones immanentes. Enimvero perridiculus esset, qui cogitationes aut non esse Menti insitas, aut de Mente in Mentem, aut de mente in corpus transire diceret. Itaque quoniam & id clare sequitur ex natura mentis, & omnium philosophorum consensione probatur; nobis, qui philosophamur ex ideis humanis [post. 1.] axioma habendum est. Quamquam ne Hobbesius quidem alias philosophari posset. Nam quum illi cogitatio sit *conflictus corporeus*, isque peragatur ex

actio-

actione externa singulari, & singulari *reactione*; nequit is esse, nisi in quo fit, neque is idem numero conflictus de subjecto in subjectum migrare. Neque vero ab eadem doctrina dissentire possunt, qui animam faciunt vim quidem incorpoream, sed toto corpore fusam, & ex corporis compage atque temperatione pendentem. Scilicet ex horum sententia cogitationes sunt modificationes singulares hujus vis in humana machina, quæ idcirco, nisi in ea, esse non possunt, sed ne intelligi quidem ab ea separatæ.

Prop. XVII. Mens humana non est una eademque numero in omnibus hominibus.

D. Mens humana est substantia incorporea [prop. 13.]; cui cogitationes immanentes sunt & essentiales [prop. 16.]; si est una eademque in omnibus hominibus ejus vis intellectiva & una ipsa eademque est in omnibus; adeoque eædem in omnibus cogitationes, idemque cogitationum ordo & numerus, eademque claritas, aut obscuritas, velocitas, aut tarditas: at neque eædem numero cogitationes in omnibus, neque eadem cogitationum series & numerus, minus etiam eædem aliæ cogitationum affectiones, claritas, obscuritas, velocitas, ne super iisdem quidem rebus; non igitur mens humana una eademque numero in omnibus est.

Præterea, quod Aristoteles prodidit, comprobatumque est a sequioribus, *intellectum fieri quodammodo omnia, quæ intelligit*, idest *ideas intellectuales & intellectum unum esse*, *idemque*, adeo verum est, ut nihil verius scribere potuit Joannes Picus, *qui dubitat ex intelligibili & intellectu magis vere & substantialiter fieri unum, quam ex materia & forma substantiali non est philosophus* (*a*): fit autem non simul omnia intelligibilia, neque plurima; capacitatis enim non modo infinitæ non est sed ne magnæ quidem, ut idcirco experiamur, vix eum sufficere parvo numero idearum simul contemplando: at si unus esset in omnibus, fieret eodem tempore tot distincta atque diversa intelligibilia, quot simul, qui sunt

(a) *Joan. Picus in thesibus ex mente sua thesi* 71. *tom.* 1. *pag.* 59.

sunt homines, intelligunt: non unus igitur in omnibus. Scholasticorum quidem pulvere adspersum est id argumentum, sed minime tamen contemnendum.

Sch. Sunt qui superioribus argumentis respondent, vim intellectivam unam quidem in omnibus hominibus esse, sed eam diverse modificari in singulis, pro phantasmatum sensuum & cerebri diversitate, indeque esse ut in diversis hominibus diversa appareat. Quemadmodum idem succus nutrititius pro varia herbarum, plantarumque structura, in frondes, fructusque diversos erumpit: idem flatus pro strumentorum varietate varios edit sonos. Quibus B. Th. perspecte respondet, quod quoniam intelligere actio est immanens, fieri non potest, ut sola phantasmatum varietate & multiplicitate variet [a].

Arabum præcipue Peripateticorum ea fuit opinio, *unam esse animam intellectivam in omnibus hominibus*, quæ Averrois thesis est apud Joannem Picum (*b*) & B. Th. [*c*]. Nempe *Anima & intellectus Passivus*, ut vocat Aristoteles, vel *possibilis*, ut Arabes & Scholastici, pro hominum multiplicitate multiplex est, & varius: Agens vero, qui ex Arabum Philosophia est substantia ab Intellectu passivo distincta, unus tantum est. Sed non sibi convenit Arabibus. Sunt enim qui creatum intellectum hunc mundanum opinentur: sunt qui ipsum Deum arbitrentur. Nam Albumaron, *Intellectum agentem esse Deum* scribit (*d*); & Themistii doctrina fuit, *Intellectus possibiles, qui illuminantur tantum, plures esse: agentes participatos illuminantes, & illuminatos plures quoque esse: agentem illuminantem tantum unum*, scilicet Deum [*e*], quod Aristotelis doctrinæ est conforme, quippe qui Deum fecit *Mentem mundum informantem*, quemadmodum demonstratum est a Walchio.

[a] *Lib. 2. contra Gent. cap. 73.*
[b] *In Apologia pag. 45.*
[c] *Loco superius citato.*
[d] *Apud Joan. Picum pag. 45.*
[e] *Apud eundem pag. 49.*

chio (*a*). Plura super ea re congessit Baelius (*g*). Nos inferius copiosius eam historiam enarrabimus. Sed quod spectat ad priorem opinionem, nescio utrum Campanellæ, & Cudworthi *anima mundana & genitrix* affinitatem cum illo Arabum intellectu habeat: at certe flecti in eandem doctrinam haud difficulter potest. Ego etsi non negem, me valde esse proclivem in eam opinionem; esse in natura corporea *vim quandam omnia permanentem atque continentem*, quam & *genitricem* appellare possis, seu igneæ ea sit naturæ, seu cujusvis alterius; atque ex ea non parum, ut aliorum viventium, ita hominum vitam pendere, quod experimentis perpetuis probari posset, si esset opus; at eam substantiam, qua intelligimus, subjectum idem & principium cogitationum nostrarum communem esse, aut toti corporeæ naturæ, aut saltem hominibus omnibus adeo stolidum puto, ut ne confutatione quidem dignum censeam.

Prop. XVIII. Mens umana sempiterna non est.

D. Nam nulla habet sempiternitatis attributa. Principio, sempiternum necessariam habet existentiam, adeoque essentiam [prim. part. prop. 15.]; hinc infinite perfectum [ibid. prop. 16.]; quod nunc Mens humana non est. Deinde sempiternum necessariam habet existentiam; nulli ergo subditur, nec quidquam invitum ab alio pati potest; plura autem invita patitur mens, ut patet: sempiterna ergo non est. Tandem Mens humana mutationi obnoxia est: quæ sunt talia sunt contingentia (prim. part. prop. 17.); nec contingentia sempiterna; Mens ergo humana contingentem habet existentiam, nec idcirco sempiterna.

Schol. 1. Super Animarum humanarum origine & veterum philosophorum memoria disputatum est acerrime, & nunc disputatur; neque inter Profanos modo, sed inter ipsos maxime Theologos. B. Hieronymus [*c*] sic paucis historiam ferme omnem complectitur, *Super animæ statu memini vestræ quæstiunculæ, immo MAXI-MAE-*

[a] *De Atheismo Aristotelis in Parergis Academicis.*
[b] *in dict. Art. Aristotel. & Averr.*
[c] *Tom. 4. oper. pag. 642. edit. Maurian.*

MAE ECCLESIASTICAE QUE QUAESTIONIS, utrum lapsa de cœlo sit, ut Phythagoras Philosophus, omnes Platonici, & Origenes putant? an ex propria Dei substantia, ut Stoici, Manicheus, & Hispana Priscilliani hæresis suspicatur? an in Thesauro, habeantur Dei olim conditæ, ut quidam Ecclesiastici stulta persuasione confidunt? an quotidie a Deo fiant & immittantur in corpora? an certe ex traduce, ut Tertullianus, Apollinaris, & maxima pars occidentalium censent? Ad quinque igitur classes, quæcumque ferebantur opiniones, retulit Hieronymus: quarum tamen non erat cur primam a tertia distingueret. Et gravissimos quidem Philosophos, atque Theologos earum opinionum singulæ patronos habuere: nunc vero quarta tantum vulgata est & publice suscepta: quinta a paucis, in primis a Wolfio [a], restituta est. B. Augustinus *de origine animæ* [b] quatuor libris disseruit: & quamquam in eam fuerit opinionem proclivior, ex traduce ad posteros animos derivari; ita tamen disseruit, ut plurimis demonstraverit nihil certi super ea re nec revelatione divina, nec naturæ ratione sciri. Quod paucis ostendit inde Clericus in Pneumatologia. Scilicet nulla nobis suppetunt principia neque sensu, neque conscientia, neque conjectura ulla, quibus quidpiam certi pronunciare possimus; & in Scripturis altum ea de re silentium: Hebræi vero veteres, & Christiani Theologi in partes varias iverunt [c].

2. In primis vero inter veteres vulgatissima est prima illa opinio, Mentes humanas longe ante corpora præextitisse, quæ cum altera erat conjuncta, transire eas de corporibus in corpora. Metempsychosin enim hanc non Græci tantum Philosophi, sed & Ægyptii, & Chaldæi, & Persæ, & Indi magna consensione tradiderunt, hodieque Orientales ferme omnes populi credunt [d]. Sed & Menasseh ben Israel opinionem hanc communem omnium Hebræorum vocat, & ab his ad Genti-

[a] *In Psychologia Rationali.*
[b] *Vide & lib. 3. de libero arbit. cap. 21.*
[c] *Vide Calmet. Diction. Biblico art. Ame.*
[d] *Vide eund. ibid. art. Metempsycosis.*

les manasse autumat [a]; quæ gloriatio Rabbinica est; nempe posteriores tantum Kabbalistæ id sibi persuadere. In tractatu de revolutionibus animarum (b) legitur: *Res ipsa autem ita se habet, quod nempe omnes MENTES, & SPIRITUS, & PSYCHÆ, nulla excepta, comprehensæ fuerint in Adamo protoplasto cum conderetur.* Ad ejusdem capitis §. V. Auctor *Kabbalæ denudatæ* hæc observat, *sciendum, antiquo dogmate Hebræorum, per Adamum protoplasten non intelligi personam unam individuam, sed totum animarum genus suis ordinibus atque gradibus varie distinctum, & sub forma exercitus cujusdam ab Adamo seu Duce sub imperatore Messia, per signa membris humanis assimulata gubernatum, quod corpus intelligitur Apostolo Eph. IV. 13. & alibi, ubicumque Christus ab ipso caput nominatur* [c].

3. Jam Platonicorum illam animorum præexistentiam in aliis orbibus, dehinc descensum in corpora non inscito illo argumento deridet Lucretius [d].

Præterea si immortalis natura animi
Constat, & in corpus nascentibus insinuatur,
Cur super anteactam ætatem meminisse nequimus?
Nec vestigia gestarum rerum ulla tenemus?
Nam si tantopere est animi mutata potestas,
Omnis ut actarum exciderit retinentia rerum,
Non, ut opinor, id ab leto jam longiter errat.

4. Arnobius acerrime in eamdem opinionem dum invehitur, præclara quædam dicit adversus Platonicos, sed quædam addit, quæ demere possis. Rogat primum, quum in Cœlo essent Mentes humanæ beatæ, quæ causa extitit, cur in corpora demitterentur? *Habitari*, inquiunt, *oportuit, has partes, & incirco huc animas tanquam in Colonias aliquas Deus omnipotens misit.* Tum sumto cothurno in eam opinionem, velut Dei providen-

[a] *Lib. 1. de creat. problemate 15.*
[b] *Part. 1. cap. 1. §. 11.*
[c] *Vide Henricum Morum tom. 1. operum in exposit. visionis Exechielis, & Buddeum Introduct. ad hist. phil. Heb. pag. 431.*
[d] *De nat. rer. lib. 3. ℣. 670.*

dentiæ injuriam, debacchatur. Locus paulo longior est; sed rerum utilitas longitudinem compensabit (a).

Et quid homines prosunt mundo, aut ob rei cujus sunt necessarii causam, ut non frustra debuisse credantur parte in hac agere, & terreni esse corporis inquilini? Ad consumandum molis hujus integritatem, partem aliquam conferunt: & nisi fuerint additi, imperfecta & clauda est universitatis hæc summa. Quid ergo? si homines non sint, ab officiis suis cessabit mundus? Vicissitudines suas non peragent sydera? æstates, atque hyemes non erunt? ventorum flamina conticescent? nec ex coactis, & pendentibus nubibus ad terram decident imbres ariditatibus temperamenta laturi? Atqui necesse est, cuncta suos ire per cursus, nec ab ordinis nati continuatione discedere, etiam si nomen in mundo nullum hominis audiatur, orbisque iste terrarum solitudinis vacuæ silentio conticescat. Quemadmodum ergo jactatur habitatorem debuisse regionibus his addi, cum ab homine liqueat nihil ad mundi perfectionem redire, omniaque ejus studia commoditatem semper spectare privatam, nec a finibus propriæ utilitatis abscedere? Quid enim prodest mundo (ut ab rebus incipiam seriis) maximos reges hic esse? Quid tyrannos, quid dominos, quid innumeras alias atque ampiissimas potestates? Quid rei militaris experientissimos duces capiendarum urbium peritos, in equestribus prœliis, aut in pedestri pugna immobiles atque invictissimos milites? Quid oratores, grammaticos, poetas? quid scriptores, dialecticos, musicos? quid pantomimos, quid mimulos, histriones, cantores, tuba, tibia, calamoque flatantes? Quid cursores, quid pugiles, quadrigarios, desultores, grallatores, funambulos, præstigatores? Quid bigarios, salinatores, volones, unguentarios, aurifices, aucupes, vannorum stirpiarumque victores? Quid fullones, lanarios, phrygiones; coquos, pancrystarios, muliones, lenones, lanios, meretrices? Quid institorum alta genera? Quid professorum, & artium, quibus enumerandis omnis ætas angusta est? Rationibus conferre, & constitutionibus mundi, ut sine hominibus condi non potuisse credatur, nec obtenturus integritatem sui, nisi ei contentio animalis miseri, & supervacui jungeretur. Nisi forti rex mundi (quem temeritatis est maximae humano ex ore depromere) idcirco ex se genitas huc animas misit, ut quæ fuerant apud se deæ, corporei ta-

ctus, & temerariæ circumscriptionis expertes, humana immergerentur in semina: fœminarum ex genitalibus prosilirent, ineptissimos ederent continuarentque vagitus: exurgerent selitantes mammas, proluvio linerent & madidarent se suo? & ut ad silentium pavidi nutricis motibus, & crepitaculis adducerentur auditis. Idcirco animas misit, ut quæ fuerant simplices, & bonitatis nuper innoxiæ: simulare in hominibus discerent; dissimulare, mentiri, circumscribere, fallere, adulatoria humilitate captare, mente aliud volvere, aliud in facie polliceri: illaqueare, decipere dolis atque insidiis nescios, per innumeras artes malitiarum venena conquirere, & ad usum temporis pellaciæ mobilitate formare. Idcirco animas misit, ut in pacata & placida tranquillitate degentes, assumerent ex corporibus causas, quibus feræ fierent, & immanes simultates, atque inimicitias gererent, consererent inter se bella, expugnarent atque everterent civitates: servitutis opprimerent & mancíparent se jugo: & ad ultimum fierent alterius altera potestatis natalium conditione mutata? Idcirco animas misit, ut immemores veritatis effectæ, & quidnam esset Deus oblitæ, simulacris inertibus supplicarent, ligna, æra, & lapides, divina alloquerentur ut numina, auxilia poscerent cæsorum animantium cruore, nullam sui facerent mentionem, quinimmo ex his aliæ ut dubitarent se esse, aut ullum esse penitus abnegarent? Idcirco animas misit, ut quæ in sedibus propriis mente fuerant una, intellectu & scientia paribus, postquam formas induere mortales, opinionum discriminibus dissiderent, aliud aliis justum, aliud utile videretur, & rectum, de appetendis rebus, fugiendisque certarent, malorum ac bonorum alios aliæ constituerent fines: veritatem cupientibus noscere rerum opponeretur obscuritas, & velut oculorum luminibus viduæ nihil certum viderent, & per ancipites semitas suspicionum inducerentur errore? Idcirco animas misit, ut cum animantia cætera sponte natis alerentur, & nulla satione prolatis, neque domorum, aut vestium tutamina sibi, aut velamenta conquirerent, miserabilis istis necessitas adderetur: ut cum impendiis maximis, perpetuisque sudoribus domos sibi construerent, membrorum conficerent tegmina, suppellectilem variam diurnorum contraherent egestate, imbecillitatis auxilia animalibus mutuarentur a mutis, vim facerent terris, ut non sua sufficerent gramina, sed imperatas

ratas

-atas extollerent fruges, & cum sanguinem totum in subigenda tellure fudissent, rubigine, grandine, siccitate, spem laboris amitterent: & ad ultimum vi famis humanis cadaveribus incubarent: & ab hominum formis tabifica macie dissociarentur abjunctæ? Idcirco animas misit, ut quæ secum commorantes possessionis alicujus nullum unquam habuissent amorem: avarissimæ hic fierent, & in habendi studium inexaturabili pectoris ardescerent appetitu: effoderent alios montes, & viscera ignota terrarum in materias verterent alieni nominis, atque usus: penetrarent abditas discrimine cum capitis nationes, & translatis mercibus caritatem semper, vilitatemque captarent: exercerent avidum atque injustissimum fœnus, & miserorum e sanguine supputandi se angerent insania: millibus possessionum semper producerent fines: & quamvis provincias totas rus facerent unum, pro arbore una, pro sulco, forum litibus tenerent; cum amicis, & fratribus inexpiabiles susciperent simultates? Idcirco animas misit, ut quæ dudum fuerant mites & feritatis affectibus nesciæ commoveri, macella sibi, & amphiteatra constituerent, loca sanguinis & publicæ impietatis: ex quibus in altero mandi homines cernerent, & bestiarum laniatibus dissipari: interficere se alios nullius ob meriti causam, sed ingratam voluptatem confessorum, ipsosque illos dies, quibus tantum committeretur nefas, in gaudiis communibus ducerent, & festa bilaritate sacrarent: in altero vero animalium miserorum discerperent viscera, alias aliæ raperent (ut canibus mos est & vulturibus) portiones, subigerent dentibus, & crudelissimo ventri darent, & in tam sævis atque horridis oribus sortem suam flerent, quas ab talibus mensis paupertatis angustiæ vindicarent: pro beatis ac felicibus viverent, quarum ora & faciem tam crudeles polluerent apparatus? Idcirco animas misit, ut divini ponderis & gravitatis oblitæ, gemmas, lapillos, margaritas, castitatis dispendio compararent, conspiciendis quærerent corporibus fucos, innecterent his colla, laminas pertunderent aurium, imminuerent frontes limbis, fuligine oculos obumbrarent, nec in formas erubescerent masculorum calamistris vibrare cæsariem, cutem corporis levigare, incedere poplitibus nudis, omnique alio cultu vigorem virilitatis, & exponere, & in habitum fœminarum, delitiasque mollire? Idcirco animas misit, ut viarum aliæ infestarent meatus, aliæ circumscri-

berent nescios, testamenta supponerent falsa, venenatas conficerent potiones, domos ut effringerent, noctibus sollicitarent, abigerent, prævaricarentur, & proderent, saporum fastidia ut excuterent palato, ut in coquendis alitibus pinguitudinem nossent retinere labentem, ut spirulas, & botulos facerent; isicia, castellamenta lucanica, suminatam cum his carnem, & glaciali conditione tuceta? Idcirco animas misit, ut res sancti atque augustissimi nominis symphonicas agerent & fistulatorias hic artes, ut inflandis bucculas distenderent tibiis, cantionibus ut præirent obscœnis numerositer, & scabillorum concrepationibus sonoris, quibus animarum alia lasciviens multitudo incompositos corporum dissolveretur in motus, saltitaret, & cantaret, orbes saltatorios verteret, & ad ultimum clunibus & coxendicibus sublevatis lumbrorum crispitudine fluctuaret? Idcirco animas misit, ut in maribus exoleti, in fœminis fierent meretrices, sambucistriæ, psaltriæ, venalia ut prosternerent corpora, virilitatem sui populo publicarent, in lupanaribus promptæ, in fornicibus obvinctæ, nihil pati renuentes, ad oris stuprum paratæ? Quid dicitis, o soboles, ac primi progenies numinis? Ergone sapientes illæ, atque ex causis principalibus proditæ genera hæc animæ turpitudinum, criminum, malitiarumque noverunt, atque ut exercerent, ut gererent, ut percelebrarent hæc mala, habitare jussæ sunt has partes, & humani corporis circumjectione vestiri? Et mortalium quisquam est rationis alicujus accipiens sensum, qui ordinatum existimet mundum per has esse, ac non potius sedem ac domicilium constitutum, in quo omne quotidie perpatraretur nefas, maleficia cuncta conficerent, insidiæ, fraudes, doli, avaritia, rapinæ, vis, scelus, audacia, obscœnitas, turpitudo, flagitium, mala omnia cetera, quæ in orbe homines toto mente noxia pariunt, & labem machinantur in mutuam? Sed sua (inquitis) voluntate, non regis jussione venerunt. At ubi pater omnipotens fuit, ubi regiæ sublimitatis auctoritas, ut eas prohiberet abscedere, nec in præcipites labi permitteret voluptates? Si enim degeneres futuras locorum immutationibus sciebat (scire autem debuerat causarum ut omnium constitutor) aut extrinsecus aliquid accessurum his esse, quod eas faceret oblivisci suæ dignitatis & decoris: millies, ut ignoscat oraverim: universorum non alius

quam

quam ipse est causa: siquidem perpessus est evagandi eas habere jus liberum, quas retenturas non esse integritatis suæ habitum prævidebat: atque ita perficitur, ut nihil intersit omnino voluntariæ venerint, an illius obtemperaverint jussioni: cum non probibendo quod oportuerat probiberi, cessatione crimen fecerit proprium, & retentionis dissimulatione permiserit prius. Sed procul hæc abeat sceleratæ opinionis immanitas, ut Deus credatur omnipotens, magnarum, & invisibilium rerum sator, & conditor, procreator, tam mobiles animas genuisse gravitatis ac ponderis constantiæque nullius: in vitia labiles, in peccatorum genera universa declives: cumque eas tales, atque hujusmodi sciret, in corpora ire jussisse, quorum indutæ carceribus sub procellis agerent, tempestatibusque quotidie fortuna, & modo turpia facerent, modo paterentur obscœna: naufragiis, ruinis, incendiorum conflagrationibus ut perirent: Pauperies alias, alias ut mendicitas premeret, infernarum paterentur altæ laniatus muscularum, aliæ ut interirent veneno, claudæ ut incederent aliæ, ut aliæ lumen amitterent: ut articulis sederent aliæ colligatis, morbis denique objectarentur ut cunctis, quos infelix & miseranda mortalitas diversarum sustinet dilaceratione pœnarum: tum deinde oblitæ unius esse se fontis, unius genitoris, & capitis, germanitatis convellerent, atque abrumperent jura: urbes suas everterent, popularentur bostiliter terras, servos de liberis facerent, insultarent virginibus, & matrimoniis alienis, odissent invicem sese, aliorum gaudiis & felicitatibus inviderent: tum deinde se omnes maledicerent, carperent, & sævorum dentium mordacitate laniarent. Sed procul bæc (babeat) ut eadem rursus, frequentiusque dicamus tam immanis, & scelerata persuasio, ut ille salus rerum Deus omnium, virtutum caput, benignitatis & columen, atque (ne eum laudibus extollamus bumanis) sapientissimus, justus, perfecta omnia faciens, & integritatis suæ conservans mensiones, aut aliquid fecerit claudum, & quod eminus esset a recto, aut ulli rei fuerit miseriarum aut discriminum causa, aut ipsos actus quibus vita transigitur & celebratur bumana, ordinaverit, jusserit: & a sua fluere constitutione præceperit. Minora bæc illo sunt, & magnitudinis ejus destruentia potestatem: tantumque est longe ut istarum auctor rerum esse credatur, ut in sacrilegæ crimen impietatis incurrat quisquis ab eo concepe-

rit

vit hominem esse prognatum, rem infelicem & miseram, qui esse se doleat: qui conditionem suam detestetur & lugeat: qui nulla alia de causa sese intelligat procreatum, quam ne materiam non haberent per quam diffunderent se mala, & essent miseri semper, quorum cruciatibus pasceretur nescio quae latens & humanitati adversa crudelitas. Et graviter quidem Arnobius platonicam opinionem refellit. Sed noluissem tot nimis ad vivum resecata: nam nihil vehementius in rem suam Manichæi dicere potuere. Quocirca inferius in Theologia naturali copiose hæc eadem argumenta expediemus. Quod hoc in loco monere satis fuit.

Prop. XIX. Mens humana neque Deus est, neque Dei pars, aut idea.

D. 1. Mens humana nec una in omnibus hominibus est (prop. 17.) nec æterna (prop. 18.); Deus autem substantia est æterna, & unica, quod heic assumo ex eorum maxime consensione, adversus quos præsens theorema positum est; mens ergo humana non est Deus.

2. & 3. Mens humana existentiam habet contingentem (prop. 18); quæ autem sunt talia, neque partes esse possunt, neque attributa, neque affectiones substantiæ æternæ (prim. part. prop. 21.); neque pars ergo est, neque idea entis æterni, seu Dei.

Schol. Inter opiniones olim apud philosophos magna omnium consensione vulgatas, hæc haud dubium referenda est, mentem humanam aut Deum esse *per omnem rerum naturam commeantem & intentum, aut Dei partem*; *aut vim & flatum*. Quod Gentilis philosophiæ principiis consentaneum est. Nempe cum nihil apud illos verius putaretur, quam hoc. *Ex nihilo nihil, & in nihilum nil posse reverti*, duoque tantum statuerentur æterna, *materia, & mens*; corpora omnia non poterant non haberi *modificationes materiæ illius æternæ*: Mentes vero *modificationes mentis æternæ in materia*. Itaque quod de Ægyptiis retulit Herodotus (*a*), eos primum animas humanas immortales dixisse, ita interpretantur docti, animas post absolutum per varia corpora circuitum, in *Deum*, seu *Animam mundi* reverti. Id quod confirmat disertis verbis Jamblicus (*b*), *a primo*, inquit, *descensu propterea dimisit Deus*

(a) *Lib.* 2. *cap.* 123. (b) *Lib.* 8. *de myster. c.* 8.

Deus animas, ut rursus in ipsum revertantur (εἰς αὐτὸν ἐπανελθῶσιν]. Eadem & Chaldæorum doctrina fuit, ut alibi demonstravi [*a*]. Hinc invectus *fons* ille *animarum* Græcis Auctoribus tam sæpe memoratus, & *crater* Platonis, de quo is disserit in Timeo [*b*]. Aperte idipsum docuit Pythagoras, qui dixit *esse Deum per naturam rerum intentum & commeantem, ex quo nostri animi caperentur* [*c*]. Tribuit idem Platoni Theodoretus [*d*]. Diserte Clemens Alexandrinus pronunciat, ex Platonicorum doctrina, *mentem humanam & divinæ sortis esse & effluxionem seu emanationem naturæ divinæ* (*e*) quamquam ei videtur adversari Plutarchus, qui in 4. de Placitis scribit, Platonis doctrinam esse, *mentem* esse Dei opus, quo maxime loco ab ea opinione eum vindicare studet Buddeus. Omnia quæ ad hanc Platonis doctrinam pertinent conrasit Hanschius in *Diatriba de Enthusiasmo Platonico* edita Lipsiæ ann. 1716. Non est cur plura etiam de Stoicis dicamus: constat ipsis animas habitas *partes* Dei, earumque mortem regressum in Dei naturam [*f*], uti passim loquitur Seneca. Placuit jam *id* Marcionitis & Priscillianistis veteris Ecclesiæ hæreticis: Placuit Arabibus plurimis in eo impietatis Aristotelicæ sectatoribus, qui *intellectum Agentem Deum habuere*. Hinc nata apud Muhammedanos plerosque portentosa illa opinio, *omnia esse Deum* [*g*]. De Almarico hæc retulit Gerson: *omnia sunt Deus: Deus est omnia: Creator, & creatura idem. Idem creat, & creatur. Deus ideo dicitur finis omnium, quod omnia reversura sunt in ipsum, ut in Deo immutabiliter conquiescant, & unum individuum, atque incommutabile permanebunt* :

[a] *In differt. de orig. & const. rer. corp.*

[b] *Legatur docta ea super re Jacobi Thomasii dissertatio addita ejusdem Exercit. de exust. mund. Stoica pag.* 249.

[c] *Cic. de natura Deor. lib.* 1. *Vide citatam nostram differt.*

[d] *De curandis Græcorum Affect. serm.* 5. *tom.* 4. *oper.*

[e] *Lib.* 4. *Stromat.*

[f] *Vide Vuilelmum Suiterum in* Idea Philosophiæ Stoicæ.

[g] *Pietro della Valle tom.* 3. *Bespier sur Ricout.*

manebunt [*a*]. Jam Siamenses plurimi, & Sinenses, & Japonenses, animas censent tenuem ætherem mundanum, eumdemque & Deum.

Atque hæc idcirco retuli, ut nemo ignoret, quo ex coeno Spinozisticum systema manaverit. Hic igitur homo rotunde pronunciat, *mentem humanam partem esse infiniti intellectus Dei*, additque, *ac proinde quum dicimus, mentem humanam hoc vel illud percipere, nihil aliud dicimus, quam quod Deus, non quatenus infinitus est, sed quatenus per naturam humanæ mentis explicatur, sive quatenus humanæ mentis essentiam constituit, hanc vel illam habet ideam* (*b*). Propositio vero ipsa XI. apertius explicat quid illam constituat mentem, *primum*, inquit, *quod actuale mentis humanæ esse constituit, nihil aliud est, quam idea rei alicujus actu existentis*. Propositione autem XIII. scribit, *objectum ideæ humanam mentem constituentis est corpus, sive certus extensionis modus actu existens, & nihil aliud*.

Ea autem errorum portenta ipsis hominis theorematis adversantur, quod paucis demonstrabo. Prima parte Ethicæ prop. XXI. scribit. *Omnia, quæ ex absoluta natura alicujus attributi Dei sequuntur, semper & infinita exsistere debuerunt, sive per idem attributum æterna & infinita sunt*: *Essentia autem non mentis tantum, verum totius hominis constituitur a certis Dei attributorum modificationibus* [idem part. 2. Coroll. prop. X.]. Non ergo tantum mens humana, sed tota essentia cujusque hominis æterna est & infinita: non est autem nec æterna, nec infinita, non ergo &c. Deinde *Idea Dei ex qua infinita infinitis modis sequuntur unica tantum esse potest* (idem prop. 4. part. 2.); quum autem mens humana sit idea corporis humani in intellectu Dei, ea nequit esse aliud nisi hæc unica idea; quicquid autem in Deo est Deus est; & mens ergo humana Deus est. Jam ea unica idea repræsentat tam Dei essentiam, quam omnia, quæ ex ipsius essentia necessario sequuntur

(a) *Gerson tract. de concord. Metaph. cum Logica part. 4. operi*.

(b) *Part. 2. prop.* XI. *coroll.*

tur (idem p. 2. prop. 3.); & sequuntur infinita infinitis modis [ibid. prop. 4.]; ergo repræsentat infinita infinitis modis: nihil ergo ignorat mens humana, nec ullas confusas, & inadæquatas habet ideas; habet autem inadæquatam cognitionem sui corporis (prop. 24. ibidem) & rerum externarum [ibidem prop. 25.] & de duratione sui corporis (ibidem prop. 30.) & infinitarum aliarum rerum, ut passim deinde scribit; non igitur *unica illa idea*.

Præterea, si id ita se habet, mens humana non minus late patebit quam Dei; atque ut Deus adæquatam habet sui ideam, omniumque quæ ex ipsius essentia necessario sequuntur (idem 2. part. prop. 3.), ita & illa; quam ille conclusionem tantum abest ut dissimulet, ut potius diserte doceat, coneturque demonstrare; *mens*, inquit, *humana adæquatam habet cognitionem æternæ & infinitæ essentiæ Dei* [prop. 47. part. 2.] intelligit autem Dei nomine *ens absolute infinitum, hoc est substantiam constantem infinitis attributis, quarum unumquodque æternam, & infinitam essentiam exprimit* [prima part. def. 6.]; mens ergo humana adæquatam habet cognitionem entis absolute infiniti, idest substantiæ constantis infinitis attributis &c. eorumque omnium, quæ inde necessario sequuntur: qui autem talem habet cognitionem & nihil ignorat, & in nullo labitur, erratque: at ignorat mens humana infinita, & in plurimis errat, quod is agnoscit, nec negare nisi esse velit deridiculus, potest; non ergo id est, quod is esse vult. Quæ quum sint, oportuit hunc hominem perpetuo cum ratione sua colluctari, ut ea scriberet. Nempe quos semel fanatismus arripuit ad insaniam usque adigit,

Baccatur vates, magnum si pectore possit
Excussisse Deum: tanto magis ille fatigat
Os rabidum, fera corda domans, fingitque premendo [a].

Sed ecce, quum hic, tum Sectatores ejus Tolandus, Poiretus, aliique, Scripturas quoque divinas in partem suam, quo auctor erroris honestior sit, trahere adnituntur.

(a) *Virg. lib. 6. Æneid.*

tur. Scriptura, inquiunt, animam pro perenni Dei flatu habet. Primum in Genesi vocatur *Spiraculum vitæ*, quod Deus inspiravit in faciem Adæ (*a*): tum deinde, ut describeret Moses, qua ratione Deus esset homines deleturus de facie terræ, ait, *non permanebit spiritus meus in homine* [*b*], quod scilicet illum ad se traheret; quod aperte explicat Auctor libri Jobi, *si spiritum illius & flatum ad se trahat deficiet omnis caro simul* (*c*); eodem stilo loquitur Auctor Psalmi 113. V. 29. Accedit Salomon, qui in Ecclesiaste eamdem phrasin repetit, *redeat Spiritus ad Deum qui dedit illum, & corpus in terram unde sumptum est* (*d*): reddit autem corpus in terram velut pars in totum suum; ergo & spiritus in Deum uti in fontem scaturiginis suæ. Tandem Paulus, quo loco maxime abutitur Spinoza, *in Deo nos vivere, moveri, & esse*, pronunciat (*e*). Atqui hæc talia sunt, ut nisi mens læva fuisset, homines styli Hebraicæ linguæ non ignari, pudere potuit in confirmationem erroris sui producere. Stylus enim est perpetuus Scripturarum Sanctarum actiones causarum secundarum ἀμέσως Deo tribuere, quod ille earum causa & primaria est & perpetuo conservatrix (*f*). At inde non magis deducere potes, partes Dei esse quæcumque sunt in Natura rerum, quam ex eo quod ventus, tempestas, cedri, montes dicantur Dei, concludere, ea omnia ex Scripturarum doctrina Dei esse membra. Eam autem scribendi rationem Spinoza idem in tractatu Theologico-politico diserte adnotaverat, ut non necesse ei fuerit ex aliis discere. Et vero, qui animadvertit, nihil aut clarius, aut sæpius in Scripturis divinis prædicari, quam Deum rerum omnium, quibus universum hoc continetur, creatorem esse, easque non ex æterno, sed nudius tertius creasse, iis imperitare ex libertate, & similia,

(a) *Gen.* 2. *V.* 7.
(b) *Ibid. cap.* 9.
(c) *Cap.* 34. *V.* 14.
(d) *Eccl. cap.* XII. *V.* 7.
(e) *Actor.* 17. *V.* 25.
(f) *Vide Calmet. in Dict. Bibl. art. Ame.*

milia, non poteſt non inter putida mendacia cenſere & imperitiſſima, Divinis Scripturæ auctoribus Deum eſſe quodcumque vides, quocumque moveris. Jam in eorum claſſem, qui mentem humanam emanationem eſſe, ſeu effluxionem ex Deo, cenſuerunt, retulit Joannes Franciſcus Buddeus [a] Petrum Poiretum: is enim ex inſtituto eam rem egit in primo eorum, quos de Oeconomia divina inſcripſit, libro (b). Interim nemo melius explicavit, Auctores omnes hujus ſententiæ ipſoſmet ignorare quid dicant, tantum abeſt ut ab aliis poſſint intelligi. Nam quum quæreret, quid tandem eſſet hæc *emanatio Animæ ex Deo*, ingenue ignorantiam ſuam fatetur. *At ſi quis*, inquit, *inquirat penitus*, *quæ fuerit hæc emanatio animæ ex Deo ſuo egredientis & naſcentis? id mihi peculiarius intelligere non licet*, *neque video*, *an ab ulla creatura in hac certe vita intelligi poſſit*, ſed bene, quod hæc portenta in prima parte pluribus ac ſæpe refellimus.

De unione Mentis, & corporis.

Prop. XX. MEns unitur corpori humano quoad homo vivit.

D. Mentem & corpus uniri dicimus, quouſque harmonice inter ſeſe utriuſque operationes & naſcuntur & procedunt, iis quidem legibus, quas ſuperius ex Sylvano Regis recitavimus: at quoad homo vivit Mentis & corporis operationes harmonice ſecundum eas leges & naſcuntur, & procedunt, ita, ut quilibet ejus rei eſſe poſſit teſtis locupletiſſimus. Mens ergo & corpus, quoad homo vivit, uniuntur.

Schol. Neminem eſſe qui ei theorematí adverſetur non dubito. In eo potius æterna inter philoſophos quæſtio erit, qua ratione modoque mens unitur corpori. Super ea re hæc ſunt excogitata. 1. Peripatetici eſſe animam putant *formam ſubſtantialem corporis*, quæ totum permeet corpus, totam in toto corpore, totam in qualibet corporis parte, principium ut *vitale*, ita *eſſentiale*

[a] *Theol. dog. lib.* 2. *cap.* 2. *ad* §. 16.
(b) *Cap.* x. §. 2. §. 20. §. 24. *&c.*

tiale corporis, adeoque reciprocum esse inter utriusque substantiæ operationes influxum, transmutarique cogitationes in corpore, motiones in animo (*a*). 2. Plato (*b*) Mentem quidem corpori præesse, ut Nautam Navi, eoque uti velut instrumento, censuit: energiam vero, seu vitam, & sensum corporis ab alia esse substantia quadam mediæ naturæ. Cui opinioni & favisse videtur Augustinus [*c*]; & recente memoria Gassendus, Cudworthus, Clericus patrocinati sunt (*d*). Renatus Cartesius in eo quidem Platoni assentitur, non esse mentem formam corporis substantialem, sed soli cerebro præesse, indeque ope spirituum animalium motus in corpore ciere: at nullum nisi in mente sensum agnoscit, nullamque idcirco substantiam mediam. 4. At Malebranchius, & Sylvanus Regis longius quoque prætergressi sunt: nam quod non negabat Plato, nec aperte Cartesius inficiatus erat, isti diserte dixerunt, nullo modo Mentem in corpus agere, sed ex occasione cogitationum animi Deum agitare corpus; ut ex occasione motionum corporis modificare animum; quo omnino reale commercium inter mentem & corpus ruperunt. 5. Leibnitius, & Wolfius in eo Malebranchianis assentiunt, nullum esse reale inter mentem & corpus commercium, sed tantum apparens: sed ut hoc apparens commercium explicent, non, ut illi, ad Deum confugierunt, sed ex ipsa animi & corporis natura secundum præstabilitam harmoniam explicare conati sunt. Quarum omnium opinionum quæ verior sit, Deus sciverit. Sed earum prior placet Pantheistis, & Lockianis: Malebranchiana Enthusiastis: Leibnitiana Idealistis: Platonica generosis philosophis & nobilibus: Cartesiana mechanicis. Sed incertæ omnes, quod sequentibus theorematiis demonstrabimus.

Prop. XXI. Scholasticorum opinio ceteris, quæ feruntur, hominis naturæ accomodatior est; nec repugnat phœ-

[a] *Vide B. Thom. in utraque summa.*
[b] *Plato in Alcibiade, & Phedone.*
[c] *Aug. de quantit. animæ cap.* 31. *&* 32.
[d] *Vide Cleric. Bibliotb. Chois tom.* 2. *pag.* 213.

phænomenis; sed nec certa est; & cum natura animi non satis convenit.

D. Prima pars. Mens quoad homo vivit, unitur corpori (prop. 20.); & quidem reali commercio, nisi conscientiam prodere velimus: ex reali enim illo commercio natura existit humana, & inter Mentis ac corporis actiones omnes perfecta harmonia: at totum hoc falsum est, nisi concipiatur anima velut entelechia prima corporis humani; ex qua hominis manet energia & vita: Quum cæteri philosophi & reale illud commercium abrumpant, & negent Mentem esse corporis humani Entelechiam; ea docent quæ naturæ humanæ & intimæ cujusque conscientiæ minus sunt consentanea, consentanee ergo naturæ humanæ & intimæ cujusque conscientiæ Scholæ philosophi ratiocinantur.

Secunda pars. In homine actiones sunt quæ ad duo summa genera referre possis, *motiones*, & *cogitationes*. Tum motiones, quæ in tota sunt corporis machina, item in duas classes partiri possumus; & quædam *ingenitæ* sunt ac *naturales*, qualis æquabilis illa motio, qua constat *vita* hominis *plastica* & *sensitiva*, quæ intelligi alio modo non potest, nisi velut continuata & æquabiliter toto corpore energia, qua agitantur harmonice corporis fluida, tum etiam cor, & vasa arteriarum, aliæque partes: quædam vero *superadventitiæ* sunt, velut motiones quæ æquabili illi *energiæ* & *vitæ* accedunt in morbis, in affectionibus, in voluptatibus, & doloribus gestientibus. Præterea ipse cogitationes cum commotionibus totius *energiæ* corporeæ plerumque sunt conjunctæ, velut in iis ex quibus affectus permanant; v. g. ex perceptione objecti pulchri calor amoris, nempe illud

- - - *est mollis flamma medullas*; &

Vulnus alit venis, & cæco carpitur igni.

Ex perceptione injuriæ repente existit ira, quæ, non ut amor, sensim, sed statim sanguinem rarefacit, atque diffundit, unde *ardere* dicuntur irati. In prospectu pe-

periculi *gelidus excurrit per ossa tremor*. Tum livida invidia.

Invidus alterius macrescit rebus opimis.

Accedit quod *cogitatione* ipsa *abstracta*, ut vocant, consumitur quodammodo, & paulatim tabescit corpus. Et hæc quidem omnia ita fiunt in corpore, ut nisi a principio quodam activo provenire nequeant. Proveniunt autem non ex principii hujus activi libertate, sed ex ejus natura necessario. Nec quisquam est, qui non expertus sit omnes has, quas descripsi, seu naturales, seu advenientes motiones, sui imperio & libertati non subjici, aut non nasci eas ex naturæ ipsius humanæ necessitate non sentiat. Nascuntur autem aut a Mente, substantia nempe illa incorporea, aut ab alia quavis. Si a Mente, id fieri non posse videtur, nisi ejus vis per totum corpus diffundatur, præsensque sit intime iis omnibus partibus, quas agitat. Nam quum actiones, de quibus loquimur, non sint voluntariæ, sed ex necessitate naturæ ipsius principii activi manent, ut superius docuimus, id intelligi nullo alio modo potest, nisi diffusione ejus principii per partes omnes corporis, in quibus *vita* inest & *energia naturalis*. Nam qui aut spirituum animalium ope id fieri arbitrantur, aut ope nervulorum & fibrillarum, quibus, velut tela, contextum est corpus humanum, nec certa proferunt opinionis suæ argumenta; & si attendant, verbo tantum a Scholasticis differunt, si quidem eos motus immediate a Mente repetunt: Enim vero quam parum verisimilis sit hypothesis spirituum animalium eo sensu, quo a Cartesio invecta est, a plurimis est commonstratum: & recentes Mechanici suis conjecturis nihil aliud demonstrarunt, nisi ope nervulorum, & fibrillarum communicari motus a cerebro ad extimas corporis partes, aut ab his ad cerebrum: at id nihil prohibet, quominus sit verum, vim vitalem esse toto corpore fusam; atque ab ea actiones humanæ naturæ necessarias esse; quinimo diserte videntur hoc eorum plerique dicere, in primis Boerhave, quem ego hominem in his rebus impense doctum habeo. Sed quibuscum-

que

que tandem mediis vis hæc vitalis per corpus diffundatur, & undecumque diffundi incipiat, seu e cerebro, seu e corde, seu e quocumque alio loco, siquidem ea a Mente est immediate, non potest concipi nisi tamquam vis Mentis *vitalis* & *essentialis* toto corpore fusa. Quumque mens discerpi in partes & dividi nequeat; erit ea vis Mentis immanens; adeoque erit tota Mens velut *Entelechia prima* intime toti corpori præsens. Nec reponatur si id sit, oportere etiam mentem diffundi in ea corpora, in quæ motum transfundit. Primo ignoratur qua ratione motus transfundatur (*a*); nec ex re ignota argumentari licet adversus notionem. Deinde sunt qui putant, vim activam motricem totam permeare materiam mundanam, nec moveri corpora peculiaria virium ex aliis transfusione, sed aliorum resistentia cedente. Quam ego quidem opinionem veram quidem non habeo, sed nec manifesto falsam comperio: & in re obscura infinita opinari facile esse video, quorum quousque quod sit verum sciatur, nihil decerni affirmare potest. Accedit quod ea vis, quæ ab homine in alia corpora transfunditur longe sit diversa a vi illa vitali, quæ in toto est corpore. Tandem hoc sistema accommodatum est non iis tantum phenomenis facilius explicandis, quæ *vitam* & *sensum* spectant, sed iis maxime, quæ ad voluptatem & dolorem pertinent, quæ præterquam in toto sentiuntur corpore, intensionem suam habent & remissionem, in ratione ejus intensitatis & remissionis, quæ est in motione corporis, qua *vita* & *sensus* continetur; & congeminantur hæc plerumque, ut plures diversi generis dolores & voluptas & dolor, idque in diversis hominis partibus vivide & distincte sentiantur. Quæ quum sint, qui Scholasticorum systema nimis præpropere damnant, ii sæculo magis indulgent, quam rationi consulunt. Nec Cartesius, qui adversus præcipitantiam philosophandi tam sæpe invehitur, rem attente ad incudem revocaverat. Qui sequuti sunt, novitatibus dum toti intendunt, vetera negligunt, dixere magis, quod placeret, quam

(a) *Vide Musschembroeck Element. Phys.* §. 111. & 112.

quod repererant. Nempe vetera fastidiosum hominis ingenium contemnit.

Transvolat in medio posita, & fugientia captat.

Tertia pars. Quum plures esse possint phænomeni alicujus causæ, & ex earum nulla evidenti intuitione, vel demonstratione pendere id intelligatur; aut nulla perspicua demonstratione cæteræ possibiles excludantur: qui ex una potius, quam altera pendere illud contendit, incertum pronunciat. Jam unionis mentis & corporis modi esse possunt plures, non ii tantum quos alii a Peripateticis edidere philosophi, sed & qui mentis nostræ aciem fugiunt; quorum nec suum perspicue demonstratione comprobarunt Scholastici, sed probabilibus tantum probationibus; nec reliquos evidenter rejecerunt, quemadmodum patet, incerta ergo eorum est doctrina, & non nisi opinatio. Tum quædam sunt in hac scholarum veterum doctrina, quæ nec ipsos intellexisse Scholasticos, si ingenui esse velint, nepotes concedent; nec philosophorum recentium ullus: veluti qui transfundi ex corpore in animum quidpiam, & in eo *spiritualizari*, qui ex animo in corpus, atque in hoc *corporalizari*, queat; quæ recte vocabula nihil appellat Vvolfius: qui corpus ab incorporea substantia agitari possit: nam reactione id fiat aliqua, an nulla, fieri intelligi nequit, quum naturæ corporeæ proprium sit reagere in agentia & impellentia: reagere vero in animum corpus minus etiam intelligi potest. Quod si Scholastici regerant, eam objectionem spectare omnes corporum vires activas, ipsum quoque Deum, si ad illum velut omnis motionis fontem confugiatur; annuemus. Sed fatebimur esse, ut hæc, ita illud ignotum. Non dubito quin [si in re tam obscura minus obscuram speciem veri ementiri possit] intelligatur facilius *a vi informante* agitari corpus aliquod, quam *ab assistente*: sed in re etiam minus obscura tantum superest tenebrarum, ut qui id negare velit sit conscientiam dissimulaturus; utque non injuria Vvolfius inter qualitates occultas eam doctrinam retulerit, & quod facetum, geometrica demonstratione confirmaverit (a).

Quar-

(a) *In Psychol. Ration. sect. 3. cap. 2. §. 528.*

Quarta pars. Mens humana est substantia a corpore distincta & diversa [prop. 12.]; ea autem si corpori unitur, quemadmodum Scholastici contendunt, efficiet cum corpore unam eandemque substantiam, cujus corpus sit materia, Mens materiæ energia, & actus, quod illi diserte docent, uti ex adjecto Scholio patet (A); quod nescio utrum sit ei Mentis naturæ, quam demonstravimus, satis consentaneum.

Schol. (A) Peripatetici illi majorum Gentium (nam posteriores rem penitus non inspexere) dum ea de re disputant, sit ne anima humana *forma* corporis, necne, talia dicunt, quæ, nisi stabile illud Dicæarchi spiritus & corporis conjugium in unam eamdemque substantiam statuatur, & superiora omnia theoremata evertantur, vix, opinor, intelligi possunt. B. Thomas (*a*) quum percensuisset veterum philosophorum opiniones super unione mentis & corporis, easque, accurate necne, rejecisset, iis verbis Mentis velut *formæ*, & corporis unionem adstruit (*b*), quæ perspicuum faciunt, quod dico. Scilicet nec probat Mentem uniri corpori velut *motorem motæ machinæ*, quod & Plato, & Augustinus censuere: nec ope *phantasmatum*, quæ ex corpore excipit, quod opinabatur Averroes: sed contendit eam esse debere *formam substantialem*, corporis. *Ad hoc autem*, pergit ille, *quod aliquid sit forma substantialis alterius, duo requiruntur: quorum unum est, ut FORMA SIT PRINCIPIUM ESSENDI SUBSTANTIALITER ei cujus est forma: principium autem dico, non effectivum, sed formale, quo aliquid est, & denominatur ens. Unde sequitur aliud, scilicet quod FORMA ET MATERIA CONVENIANT IN UNO ESSE . . . . & hoc ESSE, est in quo subsistit SUBSTANTIA COMPOSITA, QUÆ EST UNA SECUNDUM ESSE EX MATERIA & FORMA CONSTANS*. Et ne quid desit, addit paullo post: *Non tamen minus est aliquid unum ex substantia intellectuali & materia corporis, quam ex forma ignis & ejus materia: sed forte MAGIS; quia quanto forma magis vincit materiam, tanto ex*

(a) *Lib. 2. contra Gent.* (b) *Ibid. cap. 68.*

ea & materia magis efficitur unum. Et emollit hæc quidem paullo inferius, dum negat substantiam intellectivam esse *totaliter materiæ immersam, ut aliæ formæ materiales*, quæ videri possunt superioribus contraria: sed statim, objecta diluens, addit (*a*) . . . *non enim corpus & anima sunt duæ substantiæ actu existentes, sed ex iis duobus fit UNA SUBSTANTIA actu existens*, idest unum per se subsistens, quod illi est substantia. Erant qui opponebant, intelligi non posse, si sic se res haberet, mentem rem esse a corpore separata. Reponit, etsi non per *essentiam*, at per *potentiam* intelligendi, quæ sine corpore fit, id esse verum, Quum tamen idem passim scribat *potentiam cujusque rei ejus essentia contineri*, quod verum cæteri Philosophi habuere. Franciscus Ferrariensis, qui B. Thomæ interpres perhibetur acutissimus, ut clarius etiam doceat, qui ex corpore embrionis, quod etiam ante unionem cum anima, substantia est, & ex substantia ipsa intellectiva una fieri possit substantia, quum id ex Peripateticæ philosophiæ dogmatis sit ἀδύνατον; addit, *corpus adventu animæ corrumpi secundum substantiam*. Quæ proculdubio miranda est Philosophia! Accedit, quod *forma & materia habent se ut potentia & actus* (*b*): adeoque quum anima sit forma corporis est ejus *actus primus potentia vitam habens*. Quod si, ut nunc loquuntur philosophi, proferre velis, anima est vis corporis activa, tota diffusa corpore, &, ut Dicearcus dicebat, una corporis temperatio, qua illud vigeat & sentiat. Scio non hoc dicere scholæ Philosophos voluisse, quod illi aperte oppugnabant: at nemo non videt ea inde consequi. Et bene habet, quod non prospexerunt; quo ea doctrina abire posset: alioquin quibus illi piaculis expiari possent? Atque hinc intelligitur, gravissimas proferre potuisse recentiores Philosophos caussas, si id animadvertissent, cur veterem potius Platonicam, & Augustinianam doctrinam super unione mentis & corporis, quam hæc Peripateticorum, tenuerint. Nempe est hæc quidem Philosophia Aristotelis œconomiæ inserta,

(a) *Ibid. cap. 69. sub initium.*

(b) *B. Thom. ibid. cap. 71. & passim alibi.*

ferẞa, qui Deum fecit *animam informantem materiæ*; ut alias observatum est; sensus & phantasiæ phænomenis adulatur, ita ut systemati suo accommodatiorem *Sensistæ* & *Materialistæ* Philosophi reperiant nullam: at est interim talis quæ rationi adversatur; & quam Christiani Philosophi vix sine nefandis consectariis tueri possint. Hæc observari ab iis velim, qui tanta cum protervitate in recentes philosophos invehuntur, quasi qui Mechanica philosophandi ratione substantias incorporeas e dignitate sua deturbarint, quum illi potius sedi & dignitati suæ restituerint. Nam, quæso, qui dicit mentem humanam esse, *vim*, *virtutem*, *actum*, *principium essendi substantialiter* corporis, quocum corpus *unum simpliciter*, *unam SUBSTANTIAM* efficiat, is ne melius Mentis naturæ & dignitati prospicit, an qui præsidere eam corpori: eoque velut instrumento uti, nec ullo modo cum eo misceri pronunciat? Quæ quum observo, miror Hobbesiancs, & Lockianos philosophos, dum de natura animi loquerentur, & quidem tanta cum invidia, ad hos patronos non appellasse: nam ego certe non video quid intersit inter Aristotelis, ejusque discipuli Dicæarchi, & Lockii de natura animæ sententias: illi enim est *actus corporis*, & *forma substantialis*, energia scilicet, entelechia, & *usia* corporis: isti corporis totius temperatio: huic tandem vis qua corpus vivit & cogitat. Rogoque viros doctos, ut me ejus discriminis admoneant.

Prop. XXII. Motiones vitæ vegetativæ, & sensitivæ necessariæ sunt, non liberæ, omnemque usum rationis prævertunt.

D. Primum ex intimo cujusque sensu & conscientia: nam crescere, nutriri, vegetare corpus; tum motus pulmonum, cordis, sanguinis, in nobis fiunt velimus, nolimus: manifestissime eas motiones distinguimus a voluntariis, gesticulationibus artuum; motu oculorum, linguæ; agitatione totius corporis; translatione de loco in locum, quæ ex consultatione fiunt, saltem quum ex ratione & deliberatione fiunt, quod est ex libertate fieri (def. 12.) Atque hinc nascuntur hominis tem-

peramenta, ac temperamentorum affectiones & propensiones & ipsæ necessariæ. Inde quoque sensus doloris & voluptatis necessarius, ex iis motionibus paulo vehementioribus, quæ seu ab extrinsecis, seu ab intrinsecis excitantur caussis. Neque quisquam est adeo aut sibi ignotus, aut impudens, ut hæc omnia ex imperio & libertate nostra proficisci affirmare possit. Nihil enim est quod de natura nostrà clarius intelligamus, atque certius pronunciare possimus.

Altera autem pars ex superiori patet. Nam quæ necessario in nobis fiunt, ea profecto usum libertatis antevertunt; adeoque usum consultationis atque deliberationis, idest rationis.

Nec regerant Malebranchiani, positis earum motionum necessariis perceptionibus, a Deo eas produci, neque idcirco omnem rationem antevertere. Nam hos rogo, quum perceptiones sint *caussæ occasionales* motionum corporis, nullæque in corpore a Deo excitentur motiones, nisi quæ perceptionibus & voluntatibus mentis respondeant, ut sarctæ tectæ leges unionis mentis & corporis serventur; percipit ne Mens, aut vult omnes eas motiones, quæ ad conservandam vitam corporis sunt necessariæ? Si percipit, percipiet quoque totam partium omnium corporis compagem & structuram; neque enim alias, quæ motiones vitæ conservandæ inservire possint, intelligere potest. Vix, opinor, eo confidentiæ evadent, ut hæc affirment serio: nam si exercere ingenium, & ludere velint, non repugno. Moneo tantum, quod hæc,

Si quem delectent barbatum, amentia versat.

Prop. XXIII. Si earum actionum & corporis ἐνεργείας [prop. 22.] Mens est immediatum principium, eæ provenient in corpore necessaria naturæ Mentis in corpus emanatione seu effluxione.

D. Nempe quæ ex re aliqua fluunt non ex libertate, sed necessario, emanationes esse debent, seu effluxiones necessariæ naturæ ejus rei: quum autem hujusmodi actiones, ἐνεργείας & vitæ hominis [prop. 22.] antevertant rationis & libertatis usum [ibidem]; nequeunt

queunt esse nisi effluxiones necessariæ Mentis, si quidem ab illa sunt immediate.

Prop. XXIV. Si Mens est immediatum principium energiæ corporis, est *forma* corporis *substantialis*.

D. Si id ita est, energia corporis est necessaria effluxio mentis totum permeans corpus (prop. 23.): effluxiones autem, quæ ex re aliqua fluunt necessitate naturæ, essentiales ei rei sunt; energia ergo illa erit Menti essentialis, idest ipsa mens actuosa; adeoque mens erit energia hæc, actus & entelechia corporis, idest forma substantialis.

Corol. Si Cartesiani & Platonici ita Mentem locant in Cerebro, ut ea sit principium immediatum totius Energiæ corporis, ii negare nequeunt mentem esse *formam* corporis *substantialem* (ex prop. 24.)

Opponunt, nihil prohibere, quo minus Mens præsideat quidem in cerebro, ex eoque moderetur totam humanam machinam ope motus, quin influat physice in corpus. Enimvero seu in corpore ingens *spirituum animalium* copia insit, & ad energiam illam corporis producendam ii apti erunt administri: seu ope nervulorum, eorumque fluidi nervei, & fibrillarum id dicatur fieri, & intellectu facillimum est, quum tota humanæ machinæ tela a cerebro ordiatur, inde etiam exordiri vitam. Sat est igitur moveri a mente glandulam pinealem, aut eam cerebri partem, unde procedunt nervi, ut tota corporis harmonia & vita consistat. Sed Cartesianos rogo, voluntate ne Mens glandulam pinealem agitat quaquaversus, an ipsa naturæ suæ necessitate? Posterius sine physico influxu fieri nequit; & prius nec intelligitur, & adversatur vivido naturæ nostræ sensui. Sed, inquiunt, cur membra paralysi affecta, quæ excipiendo a cerebro motui apta non sint, sensu & vita destituuntur? Quia nempe ne cannæ quidem Musicæ, si orificia, unde perfluit flatus, clausa sint, sonum reddunt. Nec interim, quum sonant, inflari spiritu minus verum est. Ne plantæ quidem rami virescunt, si vasa, quæ succum deferunt, obstruantur. Sed an idcirco quum virent

non

non eos permeat succus? Nempe vis illa sensifera & vegetatrix quæcumque ea sit, quæ ex Animo in corpus persluit, siquidem persluit [ejus scilicet opinionis auctorum heic personam gero], meatus, vasa, organa energiæ illi apta habeat oportet, ut & transeat, & agat. Pergunt, quum ex capite tota vitæ humanæ structura ordiatur, non sine ratione id factum sit oportet; nec esse alia ea ratio potest, nisi ut ibi præsidens Anima movendo & regendo corpori sit expeditior. Quæ si ratio quidquam valet, probabit etiam brutorum totam animam in cerebro residere, quorum similis est machinæ structura: tum plantarum vim vegetatricem & plasticam in uno semine, aut solis radicibus contineri, nec ullo modo corpus plantæ pervadere, nisi sola fibrillarum oscillatione. Addunt porro, ita fieri ut in toto corpore, atque in singulis ejus partibus insint cogitationes, si quidem Mens in tota sit humana machina: quod quum non sit, in cerebro Mens præsidere potest, quin per totum corpus diffundatur. Cui argumento reponunt Scholastici, Mentem ita corporis partibus esse aptam, ut eas exserat actiones, quæ sint parti cuilibet accommodatæ. Atque ita videt quidem in oculo, non in aure; nec aure, sed naribus odoratur. Non alia ratione ac idem plantarum succus candere potest in flore, virescere in fronde, flavescere in pomo: idem in cannis Musicis flatus altius, gravius sonare; idem calor liquefacere, aut indurare. Quod, inquiunt, intellectu facilius est, quam inextensam substantiam & ab omni corporis commercio abstractam eodem tempore odorem, sonum, saporem, colorem, calorem, frigus, dolorem, & voluptatem, quod evenit plerumque, sentire. Ut ecce Palæmon *cui renes morbo tentantur acuto*, per amœnum collem spatiatur,

Quum omnis ager, omnis parturit arbor:

Pastores

Formosam resonare docent Amaryllida Sylvas.

Is virentia late prata prospectat, *niveasque bidentes*: legit *humi nascentia fraga*, & gustat; matutino gelu rigent artus, dum, admoto lateri fomento, uritur.

Hæc

Hæc ne tu in uno conario compones? Aut in uno geometrico puncto?

Corol. 2. Si Mens non est forma corporis substantialis; ea nullo modo immediate influit in corpus.

Sch. Id intellexit Malebranchius & Leibnitius; qui idcirco reale omne commercium inter Mentem & corpus sustulere, ille systemate *causarum occasionalium*; hic harmonia præstabilita. Scilicet qui cum una parte commercium illud *immediati & physici influxus* ponit, is intelligit non repugnare mentem totum corpus permeare & agitare posse, nec idcirco est cur reprehendat Scholasticos. Quod si de maxima corporis parte negat, is etiam neget de omnibus.

Prop. XXV. Si Mens ita præsidet in cerebro, ut non sit etiam *forma substantialis & essentialis* humani corporis, ponenda est media quædam substantia, quæ sit anima hominis *vegetativa* & *sensitiva*, seu principium activum earum actionum, ejusque energia, quæ in corpore inest necessaria.

D. Nam si ita præsidet, ea non influet in corpus (prop. 24. coroll. 2.) adeoque eæ actiones *vegetativæ* & *sensitivæ* vitæ quæ sunt in toto corpore, ut patet, & necessariæ (prop. 22.) a Mente provenire nequeunt; ergo alterius activi principii erunt (prop. 67. p. part.) quod appellabitur *anima media*, seu *vegetativa* & *sensitiva*.

Schol. 1. Sit ne in homine reapse *anima* hæc *media* magna contentione inter philosophos disputatur. Nam (*a*) & veteres Philosophi *subtilissimo fluido*, quæ sit *anima media*

(a) *Extat apud Homerum in Odissea Λ locus omnino aureus, ex quo apparet perspicue, veteres Mentem ab Anima distinxisse, atque Animæ tantum, velut mediæ cuidam substantiæ, effigiem, aliasque qualitates corporeas tribuisse. Narrat eo in loco Ulysses inter veteres apud inferos Heroas & Herculem vidisse, diuque cum eo colloquutum, sed agnoscit fuisse id* Εἴδωλον *Herculis; Hercules enim ipse apud Deos immortales convivabatur, qui Homero aliud esse non potuit, nisi Herculis Mens*, ut Mens cujusque id sit quisque. *Sed ponam Homeri locum.*

Τὸν

media, Mentes circumvestiri crediderunt, & in eandem sententiam magna pars antiquorum Christianorum Theologorum ivit, & recentes plurimi, ut superius adnotatum est, suum calculum addidere. Nec scholasticorum plerisque ea displicuit, inprimis Zabarellæ (*a*) & Henrico Gandavensi (*b*), qui tres Animas velut tres substantias realiter distinctas, *Vegetativam*, quæ sit materies *Sensitivæ*; Sensitivam quæ sit materies *Intellectivæ*; Et *Intellectivam*, quæ *actus* sit, in homine posuerunt. Accessere Chimici quidam & Fanatici, Theophrastus Paracelsus [*c*], Joannes Baptista Helmontius (*d*), & Joannes Comenius [*e*], qui Mosaicam esse & Cabbalisticam doctrinam contendit. Hic post Cabbalistas quosdam Νῦν *Mentem* a Deo esse, animam mediam ex præexistente spiritu mundi, quod & Fluddus opinatus est (*f*), & Campanella (*g*): & Henricus Morus, etsi doceat animam vegetativam & sensitivam esse ipsam Mentis vim toto corpore fusam, ab eo non admodum abhorret, & spiritum mundi archeon plurimum in vitam humanam influere (*h*). Referemus in pauca quæ in eam rem excogitata sunt. Nec nunc moror comenii argumenta e Scriptura Sacra depromta, ne contortis interpretationibus hominum Fanaticorum quid concedere videar.

2. Vi-

Τὸν δὲ μετ' εἰσενόησα βίῳ Ἡρακληείῳ,
Εἴδωλον αὐτὸς δὲ μετ' ἀθανάτοισι θεοῖσι
Τέρπεται ἐν θαλίης . . .
Post hæc vidi *vim vitalem*, *animam* Herculis,
Formam, *animam effigiatam*: nam ipse apud immortales Deos
Oblectatur in conviviis . . .

(a) *In libro de facultatibus animæ cap.* 8.
(b) *In* VII. *physicorum quæst.* 8.
(c) *De Creat. hominis pag.* 757.
(d) *De Sede Animæ num.* 17.
(e) *In physica cap.* XI. *pag.* 194.
(f) *Apud Gassendum Exercit. in Fludd. philosoph. c.* 19.
(g) *De sensu rerum.*
(h] *De Immortalit. animæ.*

2. Vitam sensitivam, qua voluptatem & dolorem sentiamus, qua externarum rerum impressiones, & imagines excipiamus, toto corpore esse fusam pluribus demonstravit Morus [a]: 1. Nulla est corporis pars in qua voluptas aliqua aut dolor non sentiatur, & quidem vivide & distincte. Dicere id fieri ope motionum ad sedem usque animi communicatarum, adeoque ad ipsam animam, est sine consilio rationis loqui. Nam si id sit, nihil erit in extremo pedis digito, dum uritur, aut scinditur, nisi motus, sensus vero nullus: est enim sensus in sola mente. Cur ego dolor persentitur in digito? inde scilicet oritur doloris causa. Sed quoniam is motus perpetuatur ad cerebrum usque; eoque totus nervus, quo is communicatur, concutitur: ita ut causa physica ejus doloris sit is motus, quatenus ad partem concussam refertur a mente, oportet in toto nervo, quo defertur motus ille, dolorem persentiri, quum in toto nervo sit eadem causa doloris physica; quod si non in toto; ne in extremitate quidem, ex qua exorditur motio.

3. Præterea aperte distinguimus dolores, qui ex sola perceptione nascuntur, ab iis qui nascuntur ex violenta corporis contusione, aut scissione, ut sit inter eos id discriminis, quod est inter dolorem, quem Nauta sentit ex fractura navis; & quem percipit ex cruris, aut brachii fractura. Id autem discrimen esset nullum, si eodem modo ex perceptione mali, quod contingit rei, quam caram habemus, & corporis contusione afficeretur Mens.

4. Tum qui dolores animi dicuntur intensi magis aut minus sunt in ratione intensitatis motionis energiæ corporeæ, quæ agitatio necessario perceptionem mali sequitur. Ex. gr. ex acerba amici morte perstringitur spiritus, & cor, atque in ratione hujus excitatæ in corpore perturbationis consequitur dolor. Quod argumento est dolorem esse in anima per corpus diffusa.

5. Quod pertinet ad sensationes id potissimum argumentum ex Moro adornant. Nisi animæ aut *sensitivæ*, aut *rationalis* essentia a communi sensorio ad oculos pertingat, difficillimum erit intellectu, qui distincta repræsen-

[a] *De immortal. Animæ libro 2. cap. x.*

ſentatio fieret objecti cujuſvis viſibilis. Nam qui non confunduntur colores? præcipue quum colores qui in ipſis ſunt radiis luminis, non poſſunt eo pertingere diſtincti, quo radii ipſi non pertingunt, ideſt ad remotiorem cerebri partem. Qui porro imago objecti non diſperditur per confragoſas ad cerebrum uſque nervorum contexturas? Cur ſaltem non miris modis confrangitur? Nam experimenta Catoptrica aperte docent, diſſipatis radiis ob inæqualem in ſpeculis inæqualium angulorum reflexionem, aut contortas & monſtruoſas imagines rerum objectarum apparere, aut etiam conciſas in partes.

6. Eſt ergo anima in toto corpore; nec tamen *Intellectiva*; nam quod proprium Intellectivæ eſt, percipere, judicare, ratiocinari, id in ſolo cerebro perſentiſcimus diſtincte, ut argumento ſit in eo mentem præſidere, ſeu in conario Carteſii, ſeu in aliquo cerebri ventriculo, quod probabilius putarunt alii, ſeu in toto cerebro; quod parum refert. Præterea quæ eſt in corpore anima vegetatrix & ſentiens, nec imperio mentis paret, & a pluribus externis cauſis pendet, & veluti nutritur, in primis aere, igne, & ſpiritu mundano plaſtico. Id etiam oſtendit hanc animam eſſe a Mente diſtinctam. Tum contrahitur hæc, & dilatatur pro ratione corporis, quod *Intellectivæ* eſſe nequit. Tandem dolor & voluptas, & ſunt animæ, nec eſſe poſſunt *Intellectivæ*. Nam & ſunt mutationes quædam ſubſtantiæ, quæ dolore aut voluptate afficitur; & gradus intenſitatis dolorum & voluptatum, qui intenduntur & remittuntur, ſine intenſione & remiſſione ſubjecti, quod dolet, aut lætatur, intelligi nequeunt: Anima autem intellectiva nec internæ mutationi obnoxia eſt, nec ullo modo intendi & remitti poteſt. Atque hæc ſunt argumenta eorum qui animam ſenſitivam a Mente diſtinguunt, non ea certe perſpicua, nec certa, ſed probabilia tamen, quæ juvenem olim Gaſſendum in ſententiam pertraxere, ut ipſe adverſus Fluddum fatetur, quæque plerumque veri ſpecie mihi adblandiuntur. Sed nolo opinari.

SY-

SYSTEMA MALEBRANCHIANUM,

Seu causarum occasionalium.

Pergamus nunc ad systema Malebranchianum. In hoc systemate commercium inter mentem & corpus explicatur ope modificationum harmonicarum Mentis & corporis, quæ immediate a Deo producuntur ex sua generali voluntate, & secundum æternas & immutabiles leges. Scilicet Deus in gratiam corporis perceptiones quasdam & voluntates in Mente producit, quæ impressionibus in corpore factis, corporisque modificationibus respondeant: & in gratiam Animæ quosdam motus in corpore excitat, quia Anima hos & non alios vult. Quamobrem nec Anima influit ullo modo in corpus, nec corpus in Animam: nullum reale sed apparens tantum inter duas hasce substantias intercedit commercium. Tantum cogitationes & voluntates Animæ *causæ sunt occasionales* motionum corporis: ut motiones corporis *causæ occasionales* cogitationum & voluntatum animi. Præterea nulla est in corpore anima aut *sensitiva*, aut *vegetativa*: ejus omnia phænomena aut motus sunt, aut corpori non recte tribuuntur.

Prop. XXVI. Systema *causarum occasionalium*, 1. incertum est, 2. intimæ conscientiæ repugnat, 3. gravissimis argumentis oppugnatur, 4. & cum Theologia Christiana non satis consentit.

D. Prima pars. Quum plures esse possunt dati alicujus phænomeni causæ, earum nulla pro certa habenda, nisi quum omnes aliæ aut falsæ demonstratæ sunt, aut impossibiles: jam nec certi sumus nullas superesse alias vias explicandæ unionis mentis & corporis, quam quæ hucusque sunt a Philosophis traditæ, nec, quæ suo tempore ferebantur, demonstratæ sunt a Malebranchio falsæ, vel impossibiles; & postquam is occidit reperta est etiam *harmonia præstabilita*; incerta est ergo hypothesis illa causarum occasionalium.

At

At enim, nulla res creata poteſt ſibi quidquam *realitatis* dare, quum *ex nihilo nihil eſſe poſſit*, & *nulla res dare ſibi aut alteri poſſit, quod non habet*. Quum autem & cogitationes novæ ſint novæ etiam realitates Mentis, & novæ ſint realitates novæ corporis motiones; nec corpus ſibi novos motus, nec Mens novas cogitationes creare poteſt. Utrumque ergo efficit Deus (*a*). Ego unum rogaverim, qui ſciunt id Deum poſſe? Quia, inquiunt, & omniſcius eſt, & omnipotens. Sed iterum rogaverim, qui omniſcius eſt & omnipotens, poteſt ne tales naturas creare, quæ & cogitent ipſæ ſuapte vi, & moveant? nam & homines, qui nec omniſcii ſunt, nec omnipotentes, tales machinas fabricare didicerunt, quæ ſua partium temperatione moveantur. Quod ſi Deus poteſt (nec enim adeo veſania agitari putaverim, ut negent), unde ſciunt non id effeciſſe? Incertum ergo quodcumque pronunciant. Sed illa ſola via (inquit Malebranchius) & facilior eſt & brevior, & breviori ſemper & faciliori via operatur Deus. Næ ego ſtultus, qui puto; & omnes agendi vias eſſe Deo æque faciles, atque breves; & eam dicere nos debere faciliorem, brevioremque, qua ille operatur, non eam quæ homuncionibus placeat! Nunc diſco philoſophos alioquin doctiſſimos Virgiliano Tityro eſſe perſimiles.

Urbem quam dicunt Romam, Meliboee putavi.
Stultus ego huic noſtræ ſimilem ....
Sic Canibus catulos ſimiles, ſic matribus hædos,
Noram, ſic parvis componere magna ſolebam.

Ignoſco: natura eſt enim ita comparatum, ut rebus ignotis, quas maxime celebrare volumus, naturam atque affectiones noſtras tribuamus. Hinc illud Ciceronis adverſus Poetas, *humana tranſtulerunt ad Deos: divina mallem ad homines.*

Secunda pars. Clara omnium hominum conſcientia docet corpus hoc noſtrum ab anima agitari, animari, vivum atque vegetum fieri, eſſe inter Animam & corpus commercium reale: at hæc omnia abrumpit ſyſte-

mate

(a) *Ita ferme rationes ſubducit Auctor operis. Actions de Dieu ſur les Creatures.*

mate suo Malebranchius; claræ igitur cujusque conscientiæ & sensui, nec plebejorum modo, sed ipsorum philosophorum, Malebranchii ipsius, hæc doctrina repugnat. Neque vero argumenta ex claro hominum sensu atque conscientia desumta nihili esse debent apud homines; saltem in dubium vocari nequeunt, nisi ex perspicuis demonstrationibus, non ex meris hypotesibus. Ex. gr. Quum Optici a communi sensu discedunt, docentque visionem non fieri per *extramissionem*, sed *intromissionem*, pronunciati sui claras demonstrationes præferunt. Astronomi dum motum Telluri contra communem sensum persuadere student: Physici, dum negant qualitates sensiferas esse in rebus ipsis corporeis. Nunc quum nullas perspicuas systematis sui demonstrationes Malebranchius protulerit; non video, cur a sensu omnium communi & claro sit discedendum. Nam argumenta Auctoris libri *Actionum Dei in Creaturis* fanatismo sunt omnia involuta, & si quid probant, probant etiam, Deum esse solum mundi *actum*, *animam*, *naturam*, quod est Spinozistis assidere. Quamquam illud scire velim, cur ne Malebranchius ipse post diuturnas meditationes intelligere potuit, unde nascatur sensus hic vividus & clarus, animam immediate corpus movere, quum, si illi fides, id sit falsum? Nempe quum anima sit conscia operationum suarum, nihil illi debet esse facilius, quam internoscere inter eas actiones, quas ipsa natura sua exserit, & eas, quarum non physica, sed moralis tantum causa est. Nemo est quantumvis stultus, qui non advertat, quid intersit inter movere baculum propria manu, & præcipere alteri, aut eum orare, ut moveat. Josue, ex.gr., intelligebat aperte, quantum esset discrimen inter cessare solem a motu ad suum nutum, dehinc iterum ad nutum suum moveri: atque ad nutum brachium movere, aut cohibere. At nunc fit ut ne perspicacissimus ipse Malebranchius longa attentione distinguere potuit inter eas actiones quæ sunt Animæ propriæ, & eas cujus est occasio. Quod si nullas Animæ actiones tribuere vult, contenditque esse omnes passiones, negare quoque debet ulla activa vi esse Animam præditam.

ac consequenter esse in nobis ullam Animam. Mihi enim tantumdem est, nullas esse in Mundo Animas præter Deum, & esse, sed magis etiam inertes, quam corpora. Quæ quum sint, non intelligo, qui philophandi hic furor sit, nota & clara hominibus e manibus auferre, obscura & ignota substituere. Non tu, Malebranchi,

. . . . . . floribus Austrum
Perditus, & liquidis immittis fontibus Apros?

Tertia pars, 1. Non intelligo cui usui sit Mens humana in corporibus, atque adversus Malebranchium argumenta omnia flecto, quæ adversus Platonem Arnobius (*a*). 2. Nec quæ esse possit libertas in corporis actiones, si nullum in corpus habet Mens imperium: sed ne in Mente ipsa quidem esse ulla voluntatum libertas potest, si ex occasione tantum motionum corporis omnes in illa cogitationes & voluntates producat Deus. 3. Cur non sit Deus anima mundana: nec enim aliud Animæ nomine intelligimus, nisi principium activum vitæ, sensus, cogitationum: at ex Malebranchianis omnium harum rerum immediatum activum principium est Deus. Quam rem Anonimus superius citatus videtur diserte dicere. Ei enim anima cujusque hominis est cogitatio: & omnis cogitatio perpetuo creatur a Deo immediate, quod si recte accipio, est idem atque dicere, Deum perpetuo & perenniter in mundanis machinis cogitare. 3. Lex est mechanica, corpus motum nec cessare a motu, nec a priori directione, nisi incursu alterius; quæ falsa est in corporibus hominum & brutorum. Dicere vero in hominibus & brutis esse legis exceptionem, est *ludere par impar*: oportuit enim id accurata demonstratione ostendi. Mitto alia, quæ protulit VVolfius (*a*). Hæc talia sunt, ut Malebranchium imprudentem coegerint esse in ea sententia minus constantem, ut scilicet philosopharetur ex systemate & paucis; loqueretur, & pluribus, ex communi sensu, ac vulgo, ut ille dicere solet.

Quar-

(a) *Vide superius pag. 106.*
(b) *In Psychol Rationali sect. 3.*

Quarta pars. Nemini peccato imputari possunt actiones adversus Dei legem : Nam . 1. scelera a corpore patrata Menti imputari non possunt , quippe est illa causa moralis (nisi instrumentum dicere mavis). Deus tantum physica . Quis autem non intelligat actiones physicæ magis causæ imputari , quam morali ? . 2. ne peccata quidem cordis imputari Menti possunt , quum producantur in illa necessario ex occasione motionum corporearum . Quæ si sunt vera , *Ecce qui tollit peccata mundi* ? 2. Inutiles sunt leges morales : Nam cui tu usui dices legem *non occides* , si ut occidam corpus moveri debet a solo Deo , animus nihil potest , nisi obtemperare necessario ex occasione motionum corporis ? Nempe leges morales tum regulæ sunt rationis & voluntatis , si quidem mens & ipsa suapte natura cogitat , & libertate ulla utitur . Tu quum utrumque neges animo , inanes efficis & leges , & exhortationes omnes , & consilia . Vide igitur ne intestabilis ; & sacer sis . 3. Doctrina peccati originalis hoc systemate est omnino inintelligibilis, nisi statuatur etiam animarum præexistentia . Enim vero , sublato omni cum corpore Mentis commercio, quo ex surculo conrives labem illam Adamiticam ? Scio non deesse Malebranchianis ad hæc quæ regerant : sed scio etiam *nullam esse falsitatem sine patrono* .

SYSTEMATIS LEIBNITIANI

Enarratio .

GOtofredus Guilielmus Leibnitius sub exitum elapsi sæculi, ut veterem , quemadmodum scribit , & veram philosophiam restitueret , omnium primum in genuinam substantiæ notionem , quam ille in recentiorum philosophorum scholis depravatam esse censuit , inquisivit . Ejus rei specimen exhibuit in commentatione *de primæ philosophiæ emendatione , & de notione substantiæ* (a). Ejus ea de re doctrina huc redit , omni sub-

[a] *Extat in Act. Erudit. Lipf. ann. 1694. mense Martio pag. 110.*

ſtantiæ tam corporeæ quam incorporeæ ineſſe vim quamdam activam, atque ex ea perenniter actionem ſui generis emanare (*a*), qua ſuper re acerrima illi cum Ruardo Andala fuit concertatio. Ea Leibnitii ſententia vim fecit novo dogmati harmoniæ præſtabilitæ. Nam harmoniam actionum duarum ſubſtantiarum triplici tantum via & ratione expediri poſſe vidit. Nempe aut altera in alteram influit, altera alteri eſt cauſa determinans, atque id eſt ſyſtema *influxus phyſici*: aut ab eadem cauſa extrinſeca utraque agitur atque determinatur, *repetita & immediata ſemper actione*, idque Malebranchianum eſt ſyſtema: aut a cauſa quidem extrinſeca ſed mediantibus viribus ipſis utrique ſubſtantiæ inſitis, & *harmonia eſt præſtabilita* (*b*). *Fac*, inquit Bilfingerus, *duo eſſe horologia, quæ conſonent; obtineri id poteſt triplici modo. Uno per* influxum, *ſi feceris ut alterum agat in alterum, idque vel mutuo; vel ex alterutro tantum latere. Hanc viam influxus vocabimus. Secundus eſt ſi Opificem operi comitem feceris, qui diſſonantia ceteroquin vel ceſſatura horologia ſingulis momentis ſibi mutuo accommodet, alterum dirigens ex altero: hanc viam vocabimus aſſiſtentiæ. Tertius eſt, ſi ſatis accuratas feceris eas machinas, ut ſingulæ ſuas leges exacte ſequantur, eaſdemque ab initio ſibi reſpondere curaveris: ita enim quum utraque eaſdem vel ſimiles exſequatur leges, ſemel harmoniacæ nunquam diſſilient; quam viam præſtabiliti conſenſus vel harmoniæ dicimus* (*c*). Quum autem influxus ſubſtantiæ corporeæ & incorporeæ videretur ſine ulla *ratione ſufficiente* poſitus, quod neque in corpore eſſe ulla poſſit ratio ſufficiens actionum animæ, nec in anima motionum corporis, everteretque quantitatem virium perennarum, quam ſtatam & immutabilem is habebat: ſyſtema vero Malebranchianum vires ſubſtantiarum eſſentiales funditus avelleret: una ei harmonia præſtabi-

(a) *Vide quæ dicta ſunt pr. part. Schol. prop.* 97.

(b) *Bilfingerus in* Harmonia præſtabilita §. 15. 17. & 18.

(c) *Eſt Leibnitii comparatio Journal. des ſavans* 19. *Novem.* 1696. *edit. Batav. pag.* 708., & 709.

stabilita superfuit, qua mentis & corporis unionem explicaret.

Christianus Vvolfius hujus systematis præcipuus patronus pluribus additamentis illud exornavit (*a*). *Anima*, inquit, *ita est a Deo creata, ut vi sua sine ope externæ cujusvis causæ omnes suas perceptiones & appetitiones continuata serie sibi producat, ita ut semper posterioris perceptionis aut appetitionis ratio sufficiens contineatur in antecedente perceptione vel appetitione: & corpus ita compactum ac constitutum est, ut per se solum ex legibus motus sine ulla animæ ope sibi producat omnes suas motiones, itidem continuata serie, ut semper posterioris mutationis ratio sufficiens sit in præcedente. Quocirca etiamsi nullum esset corpus Animam eadem continuata serie omnes eas perceptiones & appetitiones, quas nunc habet, producere sibi posset; & sublata omni Anima, corpus eadem continuata serie omnes motus suos sibi crearet.* Sed qui harmonice alteri altera consociatur? Nempe ea vis animæ matrix & primigenia est, vis *sibi repræsentandi universum convenienter ad motus in organis nostris sensoriis productos, ita scilicet ut ea universi idea easdem mutationes subeat quas mundus spectabilis per relationem ad sensus nostros*. Ita utriusque actiones harmonicæ procedunt. Quasi diceres, quum oculis suspicio Lunam, tum illa *universi idea* ex Lunæ adspectu repræsentatur menti: si libuerit statim a Luna in subjectum mare oculos dejicere, ecce vertigine quadam idea illa exhibet mare: & si attentius contueor oculis innatantes pisciculos, tum ipsa etiam Mentis acies acuitur, introspicitque in immensa universi idea pisciculorum fluctuantes imagines. Tum repente si per vastissima aeris spatia in minutissimas stellas oculos intendo, & circumgiro velocitate incredibili circum singulas, atque pro variis distantiis in partes varias differo, & nunc defigo, nunc proveho, nun expando, idea illa rotatur, dilatatur, modo se explicans in vasta intervalla, mode se in punctis coarctans. Quod si celeritate magna & continuata successione percurro oculis innumerabilia

(a) *Vide Psychol. Rat. sect. 3.*

diversi generis individua, herbas, plantas, lapides, animantia, picturas, numeros, vestes, literas Hebraicas, Arabicas, Sinenses, Græcas, Latinas, quæ omnia nullam habent inter se necessariam connexionem, repente idea illa sine ullo cum oculis commercio hæc omnia offert. Sed & colores, & sonos, & sapores & odores, & figurarum infinitas miriades uno quasi momento exhibere potest. Oh!

Quo teneas nodo nutantem Protea vultus?

Mirum non est, si magna animorum contentione super ea re disputatum sit. Ex una parte Leibnitio, Vvolfio, Bilfingero, eorumque cohortibus; ex altera Baelio, Andala, Lamio, Turnenimio, aliisque decertantibus. Nam nihil minus involutum excogitari posse putarunt Leibnitiani; nihil magis paradoxum adversarii. Et hi quidem adjutore populo utebantur: nihil enim populus magis esse perspicuum censet, quam reale intercedere inter mentem & corpus commercium. At illi, qui lymphati vulgo audiunt, nihil multitudinem verebantur: *est enim philosophia paucis contenta judicibus, multitudinem ipsa consulto fugiens, eique ipsi & suspecta & invisa, ut vel, si quis universam velit vituperare, secundo id populo facere possit, vel si in eam, quam ipsi maxime sequuntur, conetur invadere; magna habere possit auxilia ex vulgarium philosophorum disciplinis* (a).

Prop. XXVII. Systema harmoniæ præstabilitæ & incertum est, & gravissimis oppugnatur argumentis.

D. Prima pars. Principio Vvolfius, quo nemo accuratius in ejus systematis penetralia inquisivit, non habet nisi loco *hypothesis (b)*: & *hypotheticam* commentationem suam inscripsit Bilfingerus, & incertitudinis conscius monet in præfatione lectorem Plautinum illud, *optio hæc tua est; utram harum vis conditionem, accipe*. Neque putandum est alio loco a Leibnitio ipso habitum, qui ut erat acerrimi ingenii, ignorare non potuit, quinam sunt certitudinis characteres. Auctoribus igitur ipsis harmonia præstabilita hypothesis est, non aut perceptum,

(a) *Cicero in secunda Tusc.*
(b) *Psych. Rationali sect. 3.*

ceptum, aut demonstratum theorema. Nam quæ ejusmodi sunt characteres alios evidentiæ & certitudinis præseferunt, quibus, literata omni Rep. judice, Leibnitianum systema destituitur.

Deinde, quum communis omnium hominum sensus sit, Animam imperium in corpus habere, in id influere, vi & voluntate moderari, qui ab ea sententia velit descifcere, perspicue debet demonstrare, esse eam aut impossibilem, aut falsam; alioquin ineptus sit oportet, qui a tam vivida & clara conscientia dissentiat: at id non effecere novi systematis conditores: nam Vvolfius *qualitatem tantum occultam* habet; Bilfingerus *incertam*: probabilibus argumentis eam oppugnant: possibiles proferunt causas; unde conscientia illa *influxus* in omnibus hominibus, etiam perspicacibus & attentis, provenire possit. Quæ omnia incertam efficere sententiam illam possunt, quod in reliquis naturæ rebus præstare quam facillimum est, impossibilem, & falsam nondum faciunt. Ex. gr. sic præcipuas rationes subducit Bilfingerus. Nulla intelligi potest in Anima ratio sufficiens earum corporis motionum, quæ animo tribuuntur: nec ulla in corpore, qua illud possit influere in animam: quum autem sine ratione sufficiente nihil esse aut fieri possit; ne influxus esse ullo modo potest. At tota ea ratiocinatio tantis philosophis indigna est, aut, si quid valet, systema totum Leibnitianum evertit. 1. Capacitas Mentis humanæ aptata non est integris rerum naturis, & causis, nec ex iis, quæ intelligis confeceris, nihil superesse quod ignores. 2. Adæquatam corporis ideam nemo habet, minus etiam Mentis. Nam ex systemate ipso Leibnitiano ea corporis sibi mens repræsentare potest, quæ sunt phænomena, seu motiones & mutationes partium aut ab insita activa vi, aut ab extrinsecis causis manantes, seu simplicium substantiarum & monadum, quibus illud coalescit, effecta; intimas earumdem substantiarum essentias nullo modo, aut obscure tantum; confuse, inadæquate. Et Mentis nostræ, præter perceptiones, nihil præterea aliud noscimus, si attente recoluerimus. Conscii

nempe sumus variarum idearum, seu perceptionum rerum aut ad nos, aut ad reliquas universi partes pertinentium; intimam autem animi essentiam omnino ignoramus. 3. Sunt plurima, quæ ad animum pertinere Leibnitiani non inficiantur, neque tamen quisquam est, qui eorum in animo rationem sufficientem intelligere possit. Instar omnium sit sensus doloris & voluptatis. Is enim sensus procul dubio ex mutatione aliqua subjecti, quod eo afficitur, nascitur. Divinent autem nunc Leibnitiani, quo animi, seu monadis illius inextensæ intelligentis motu dolor & voluptas fiat: quæ sit doloris, & voluptatis intensitatis & remissionis in animo ratio sufficiens: quid causæ sit cur a dolore ad voluptatem, & vicissim, ab uno ad alium gradum intensiorem, aut remissiorem, transeat. 4. In corpore eædem ambages: Quæ ratio sufficiens in inextensis monadibus extensionis? quæ soliditatis? actione sese, inquit Vvolfius, repellunt: inde fit ut ne se penetrent: inde extensio simul & soliditas. Sed rogaverim, monadum actio extrinsecus etiam exseritur, necne? si posterius, non in se agent mutuo. Si prius, ecquid ex una in aliam monadem pertransit? nihil? effluvia incorporea, idest monades aliæ, ut sint primigeniæ illæ prægnantes? actio sine ullo subjecto? nescio quid? viderint isti, qui hæc omnia expediverint. Si ergo ratiocinatio illa, qua Peripateticos perstringunt, vera est, de toto systemate Leibnitiano actum est. Quod si eam in id tantum urgent, ut incertitudinem vulgaris doctrinæ persuadeant, non repugnabo: sed quando illa incerta, non aperte est falsa, ne hæc quidem præstabilita harmonia perspicua erit & certa.

Præterea Malebranchianum systema impossibile non est, nisi dicere Leibnitiani velint, efficere non posse Deum duas substantias, quarum alteram ex altera moderetur; posse artificem quemlibet duo construere horologia, eaque ita regere, ut alterum alteri consonet. Ne manifesto quidem falsum; quod Vvolfius ipse intellexit, qui argumentorum omnium, quibus illud impetitur, infirmitatem luculenter demonstravit. Quum igitur

tur & hoc possibile sit, nec omnino improbabile, certum habere Leibnitianum nequimus, nisi omnes Logicæ canones temerare velimus.

Secunda pars. 1. In hoc systemate admittuntur phœnomena sine ratione sufficiente, quod paucis ostendam. Mens est in continuo fluxu idearum: earum singulæ singulos Mentis status efficiunt; adeoque Mens a statu ad statum perpetuo transit. Quum, ex Leibnitiana doctrina, Mens ipsa suapte natura secundum vim illam intelligendi & agendi primigeniam omnes sibi perceptiones, adeoque status producat; id fieri nequit nisi in antecedente statu posterioris ratio sufficiens contineatur: sunt autem animi quidam status quorum in corpore facilius quam in animo reperieris *rationem sufficientem*, quales sunt status cogitationum inter quas nulla est connexio, quod quilibet ipse per se experiri potest. Sumat quis in manus Lexicum aliquod Linguæ alicujus, Catalogum Plantarum, Animantium, aut aliarum rerum, Dictionaria Artium, Scientiarum, Historiarum; intra horam percurrere potest duo millia verborum idearum inter se nullo modo connexarum, plantarum dissimilium, animantium, artium, factorum, hominum illustrium. Quis in omnibus his dixerit rationem posterioris ideæ aut perceptionis contineri in anteriori, & non potius in impressionibus in sensibus aut cerebro factis? Ex. gr. lego hæc verba Aaron, Aristides, Aristippus, Averroes, Busiris, Bucephalus, Binkersoek, Bilfingerus, Codrus, Cæsar, Cesenates, Centaurus, David, Delphus, Dido, Dantes &c.: totidem obversantur mentis perceptiones: est autem quisquam adeo ineptus, qui dicat rationem sufficientem notionis Aristidis esse in perceptione Summi Sacerdotis Aaronis, Aristippi notionis in Aristide, Averrois in Aristippo, Binkersoeki in Bucephalo? Lego hæc, Alpha, Aaron, Acanthus, Anchora, Amens, Elephas, Cedrus, Persepolis, Pirus, Alexander Macedo, Homerus, Ficus, Ellipsis, Draco, Lepus, Quadratum, Quercus, Luna, Diagonalis &c. Tunc in his alterius perceptionis in altera rationem sufficientem explicaveris? atque nisi

nisi hæc componant Leibnitiani, sciant neminem esse adeo incogitantem, qui hæc sibi velit persuadere. Sunt, inquiunt, rationes sufficientes, quas non pervidemus. Scilicet ita ludere cum pueris potuit renatus Pythagoras, ut iis una esset ratio, *ipse dixit:* at philosophis, ut nova doctrina persuadeatur, rationes saltem probabiles reddendæ sunt, quas illi intelligant & probent. Nempe laborant.

Quum ventum ad verum est; sensus moresque repugnant.

Atque Unanimitas recti sola mater & æqui.

2. In eo systemate neque sciri potest, utrum quidquam præter mentem existat, neque quæ sint veræ aut inter se, aut cum vita nostra corporea rerum relationes: nam quum mentis perceptiones, seu ideæ ex ipsa Mentis natura profluant, eæ non possunt haberi nisi formæ rerum tantum possibilium, existentium nullo modo: quo enim argumento persuadere sibi mens potest ideis suis totidem extra se res respondere? Non intuitione: non enim res, sed earum ideas intuetur: non ex caussis; quandoquidem ideæ hujusmodi non sunt caussæ existentiæ aut essentiæ rerum: non ex effectibus; quum hujusmodi perceptiones a rebus ipsis non nascantur. Ita tota scientia Poetica erit & Romanensis fabula. Quod si Leibnitius dicat, Mentem esse creatam cum *idea totius Universi*, quæ paulatim se evolvat: quumque certi simus, divinas ideas rebus esse adamussim conformes, dubitare non posse, & nostras rebus ipsis respondere: tum 1. efficietur rerum *ideas* seu *formas* esse a perceptionibus distinctas, quod non concoquet Vvolfius fidus ille Leibnitii Achates & interpres. Deinde expedire clarius oportet quæ sint conditiones *ideæ* hujus & *mappæ*, ut vocant, *cosmographicæ*. Tum componere quæ a viris doctissimis adversus innatas hujusmodi ideas congesta sunt. Præterea explicare & illud, cur in evolvenda ea mappa semper ab iis incipiat mens, quæ sensus tangunt, nec unquam ultra progrediatur? Ex. g. usu oculorum detegitur in ea mappa idea Saturni: cur semel ea patefacta non

etiam

etiam cætera quæ in illa Saturni idea continentur, partes, corpora varia, corporum vires, figuræ, relationes, quemadmodum in Telluris idea evenit, sine Telescopio manifestantur? cur sine sensuum usu & experimentis nihil ex ea patescat; cur non omnes æque faciles & habiles in ea explicanda? Jam quum Mappa illa non possit continere nisi *ideas reales*, cur tot fictitiæ nobis obversentur ideæ?

3. Vis, quæ corpus regit, bruta ne est, an rationis particeps? si posterius, erit ea Mens; quum ea vis sit entelechia corporis secundum Leibnitium, erit Mens corporis entelechia, quod isti nolunt. Prius ergo sit oportet. At

Tempora si, fastosque velis evolvere mundi.

sanus non videberis, qui ex ea sola vi bruta hominum omnium, gesta, Rerumpublicarum & Regnorum fasta, quibus mundus civilis continetur, nata & ordinata velis. Nempe corpus Alexandri Macedonis, Annibalis, Julii Cæsaris, nulla mentis directione, nulla manu directrice, ipsa insita bruta vi, ejusque fatalibus modificationibus, non secus atque fictiles marmorei, aut argentei Hermæ, aut circulatorum pupæ, ex omnia efficere debuere, quæ in eorum historiis narrantur. Ea etiam effecissent, si postridie ejus diei, qua geniti sunt, earum Mentes in nihilum essent redactæ. Exercuissent sese in artibus omnibus, quibus Resp. bello, domique gubernatur: petiissent magistratus: delectum militum fecissent: agmina disposuissent; parassent commeatus: flumina, maria transissent: prælia infinita iniisent: fœdera aut paces constituissent, Mentibus interim, & Deo otiose inspectantibus (*a*). Præclara ea quidem, & Dei amplitudine digna: sed vereor ut ulli persuadeat Leibnitius. Bellum est, inquit, sapere cum paucis? At tu etiam solus sapere possis. Nec tamen desipient alii qui recinant.

Musicam, quæ sit abscondita, eam esse nulli rei.

Sed perpendamus hæc paulo pressius accuratiusque. *In hoc*

[a] *Vide ut hæc eleganter diducit Baelius dict. Art. Rorarius Remarque L.*

hoc systemate, inquit Leibnitius (*a*) *corpora agunt, ac si per impossibile nullæ darentur animæ: animæ agunt, ac si corpora nulla darentur: & ambo agunt, ac si unum influeret in alterum*. Nempe ob vim illam a Deo iis sub existentiæ initium inditam, vim primigeniam & substantialem. Ex ea primigenia vi omnes quum animi, tum corporis actiones perquam ordinatissimæ atque harmonicæ fluunt. Videtur Baelio paradoxum, quod omnem humanum captum superet, corpus Julii Cæsaris sola illa vi bruta ea omnia efficere potuisse, quæ in ejus Vita narrantur. Reponit Leibnitius, quum id non sit ἀδύνατον, in admirationem potius divinæ sapientiæ & potentiæ nos rapere debet, quam in systematis irrisionem. Atque heic Leibnitium volo. Rogo, vis illa primigenia creata est; atque a vi ipsa Dei distincta, an eadem? creata, inquit. Conservatur ne perenni Dei *activitate*, nec ne? Quis negaverit? Jam earum virium determinationes manant ne a vi illa Dei conservante primigenias substantiarum vires an a viribus ipsis suapte se natura determinantibus? Si prius, id systema Cartesianum est: si posterius oportet in viribus ipsis inesse rationem sufficientem omnium determinationum; nihil enim est sine ratione sufficiente. Agnoscit. Itaque bene habet: processimus. Unum superest. Determinationes corporis Julii Cæsaris sint æquales 2000000. ratio earum omnium sufficiens adæquata ab initio existentiæ ejus corporis exstitit. necne? si prius, quum axioma sit non cæterorum modo, sed Leibnitianorum quoque perspicuum, *posita adæquata ratione sufficiente, poni integrum effectum*, omnes illæ 2000000. simul existent, quod systema totum evertit, ut ne quid aliud dicam. Si posterius, efficitur adæquata suapte virium natura, influxu aliarum, an voluntate Dei? posteriora continent Scholasticorum & Cartesianorum systema: ea Leibnitianis falsa. Prius fit ne ratione alia sufficiente, an nulla? videant quo sese proreptent novi isti Philosophi. Respondent, actiones Mentis causas esse

(a) *In princip. phil.* §. 84.

esse determinantes (*a*), non physicas, sed metaphysicas. Nova vocabula, novæ ambages. Metaphysicæ hujusmodi causæ agunt in corpus? an occasiones sunt quibus Deus ipse agat? an neutrum? non difficile est videre, pudoris ergo, ne concederent quidpiam, excogitata.

CAP. III.

De idearum natura & origine.

AD rem aggredimur, qua nescio utrum alia sit in philosophia magis implicata & super qua docti tanta sunt in varietate ac dissentione constituti, ut eorum vel molestum sit annumerare sententias. Atque si mihi sæpe contingit, ut non tam facile in mentem venire soleat, quare verum sit aliquid, quam quare falsum; tum in hac re potissimum, in qua quid non sentiam facilius, quam quid sentiam dicere possum. Ei substiti pluries, & caput scalpsi, arrodique ungues, dum me ad ea de re disserendum compararem: horrebat animus in avia ingredi. Sed durandum fuit, quia cœperamus; Et veri.

. . . . Amor gemmatas aureus alas
Et mihi propositum perfice, dixit, opus.

Quæ ad historiam hujus quæstionis pertinent in Arte Logico-critica paucis complexi sumus (*b*). Quædam quoque per summa capita indigitavimus, quæ demonstrant totius rei incertitudinem. Quod superest, systemata eadem pressius, accuratiusque ad examen revocabimus. Initium faciemus ab eorum philosophorum doctrina, quos *plebejos* Cicero vocat, apud nos *sensistæ* audiunt. Nam quamquam ea pervulgata nunc est, nectaque nobilissimos, & disertissimos patronos, tamen nisi superiora theoremata evertantur, vera esse, si quid cerno, non potest. Sed principio de natura idearum pauca.

Prop.

[a] *Ita Bilfingerus.*
[b] *Lib. 2. cap. 1.*

Prop. XXVIII. Mens nequit ipsa sibi esse causa creatrix simplicium idearum.

D. Ideæ sunt formæ rerum seu exsistentium, seu possibilium (def. 5.), quæ idcirco continent realitatem objectivam earum rerum, quarum sunt exemplaria, si eas sibi Mens creare potest, ante omnes ideas continere debet realitatem objectivam omnium earum rerum, quarum sibi ideas simplices producit, alioquin statueretur effectus sine ratione sufficiente, quod esse nequit (p. part. prop.7.); at realitates rerum exsistentium aut possibilium sunt exemplaria, idest ideæ, ut patet: ergo ante omnes ideas debet ideas easdem continere, quæ sunt pugnantia. Neque vero dici potest, res illas, quarum ideas sibi producit *eminenter*, *aut virtualiter* in Mente contineri, nisi etiam dicatur, Mentem humanam esse aut Deum, aut Dei partem, quod falsum (prop. 19.)

Schol. 1. Neque alia est causa, cur, qui simplices ideas colorum habere nequeunt, nulla ope colores doceri possint. Sane enim, quod alias dixi (*a*), non magis potest Mens ideas sibi simplices creare, quam Pictor ignotæ rei expressam imaginem depingere. Sed demus interim posse, quemadmodum (ut idem persequar exemplum) si pictor ignotas in Saturno res depingeret, nullo modo asseverare posset, picturas hujusmodi ad vivum res illas exprimere, aut ullo modo esse illi similes, nisi haberi vellet deridiculus; ita si Mens ignotarum rerum ipsa sibi notiones crearet, incerta semper esset rerum extra se positarum, nec, nisi divinando, de illis differere posset. Ut idcirco pateat, eos, qui hanc opinionem tuentur, omnem e manibus hominum rerum certitudinem & scientiam præripere, illis commenticiam tantum & poeticam cognitionem concedere.

Prop. XXIX. Si ideæ & perceptiones sunt una eademque res, duorum alterum sit necesse est, aut Mentem esse subjectum mere passivum omnium suarum cogita-

[a] *Vide Art. logicocrit. lib. 2. cap. 1. & epistol. ad Cl. Contium.*

gitationum, quemadmodum cera figurarum, aut eam omnes sibi rerum ideas creare.

D. Nam aut ideas excipit; aut non. Si primum, quum illæ (ex hypothesi) sint una eademque res cum perceptionibus, adeoque cogitationibus omnibus, omnes quoque cogitationes excipiet, ut sint illæ, *quod figuræ in cera*, quemadmodum loquitur Cartesius. Si alterum, quum eæ nequeant esse sine causa, eaque non alia nisi ipsa Mens, erit ea sibi idearum suarum causa creatrix.

Piop. XXX. Ideæ & perceptiones non videntur esse posse una eademque res.

D. Sint: duorum alterum sequetur, aut mentem esse subjectum mere passivum suarum cogitationum: aut eam omnes sibi ideas creare (prop. super.). At si primum dicatur. Mens nec vivens erit (def. 10.), nec magis Mens, quam later crudus: quum sit non principium activum, sed iners subjectum operationum alterius principii activi: quæ sunt absurda. Posterius minus etiam dici potest (ex prop. 28.); non ergo perceptiones & ideæ videntur esse posse una eademque res.

Schol. Acerrime super ea re disceptatum est inter viros doctos Malebranchium & Arnaldum. Malebranchius ideas omnes & a perceptionibus distinguit, & velut imagines, exemplaria, *entia repræsentativa* habet, non quidem in Mente ingenita; sed illi a Deo in sui idea & lumine participata. Adversus eam doctrinam librum inscripsit Arnaldus *de veris & falsis ideis* gallice, Coloniæ ann. 1683. 8. Geometrica methodo eam propositionem, *ideas a perceptionibus nullo alio modo distingui*, nisi duobus respectibus, ut, quæ est *perceptio* relata ad Mentem, sit idea relata ad objecta, demonstraturum se confidenter pronunciat. Rem totam tredecim definitionibus, axiomatibus octo, postulatis septem, quinque demonstrationibus conficit. At ea argumenta mihi semper non digna tanto viro visa sunt. Primum & secundum in eo sunt posita, ut ostendat, Malebranchium *petere*, ut scholæ inquiunt, *principium*,

atque

atque obſcura præſtituere & incerta, dum ponit velut ſuæ doctrinæ fundamentum, *neminem poſſe percipere objecta externa in ſeipſis*. At nihil eſt clarius veriuſque. Enim vero quum perceptiones ſint & *immanentes* & *eſſentiales* Menti, quod ne ipſe refragatur Arnaldus, neceſſe eſt in *ſeipſa* percipere quæ percipit, nec poteſt *in ſeipſis* objecta alia cognoſcere, niſi ſi aut illa in Mente contineantur *formaliter*, aut Mens ipſa rebus omnibus intime ſit præſens. Quæ ambo quum ne Arnaldus quidem dixerit, conficitur in *ſeipſa* Mentem intelligere cuncta. Qui autem id poſſit niſi expreſſas earum rerum aut ſibi ipſa producit imagines, aut ab altero excipiat? Et ſibi producere ignotarum rerum imagines nemo ſobrius docuerit; quod ſi excipit, nequeunt illæ eſse perceptiones, quin Mens omnis evertatur, ut demonſtratum eſt. Nec obſcura ergo hæc eſt Malebranchiana doctrina, neque logo-machia, neque *principii petitio*, quod Arnaldus contendit demonſtratione illa prima & ſecunda.

Sed regerit Arnaldus (*a*): Mentem noſtram plura externa objecta, etiam diſtantiſſima, Lunam, Solem, Stellas fixas, percipere, eſt in compertis; quoniam autem *argumentum ab actu ad potentiam concludit neceſſario*; conſequitur Mentem eſse præditam facultate intelligendi etiam externa & diſtantiſſima, quin exemplaribus Malebranchianis indigeat. Nihil pejus concluſum ex certis principiis unquam vidi. Rogo, perceptiones hujuſmodi Arnaldinæ Lunæ, Solis, Fixarum complectuntur *realitatem* eorum corporum *objectivam?* Fatetur ultro. Sunt ergo ideæ. At eæ perceptiones e natura ipſa Mentis, ſeu facultate intelligendi manant; Mens ergo ſuas ſibi omnes ut perceptiones, ita ideas producit. Bene habet. Sed reddenda nunc eſt Arnaldo *ratio ſufficiens realitatis objectivæ* perceptionum. Erit ea ne in agitationibus cerebri, quæ actione externorum corporum fiunt? at quum Mens iis affici nequeat, ea ratio eſt nihili, ideſt nulla. Erit Deus? Non placet Arnaldo. Erit ipſa intelligendi facultas? At quum ea nulli objecto de-

[a] *In libro cit. pag. 66. & ſeqq.*

determinata sit, poterit etiam sibi producere ideas earum rerum, quæ sunt in globis circum Solem a nobis distantissimis, aut circum Fixas, si quidem sunt ulli, quod Astronomis recentioribus juxta ac veteribus Philosophis placuit. Infinitæ sunt hujusmodi conclusiones, quas adversus Arnaldum urgere possum.

Jam tertia ejus demonstratio prioribus nihil addit novi. Obscuritatis tantum & ambiguitatis Malebranchium reprehendit; recte nec ne nostra non interest, qui non Malebranchianum systema defendendum suscepimus, sed *quod* nobis videtur *verum*. Quarta autem est ejusmodi *Iis*, inquit, *qui ratione duce philosophantur, entitates quædam philosophicæ, obscuræ eæ, & commentitiæ, eam in rem invectæ, ut systemati sustinendo insererentur, suspectæ esse debent, maxime quum nec necessariæ sint, & nullius usus: tales autem sunt ideæ a perceptionibus distinctæ. Nam*, pergit, *quum Deus Mentem corpori junxerit tot circumdato diversis rebus vitæ ducendæ necessariis, non est simile vero, noluisse illi dare facultatem eas cognoscendi, & quidem via simpliciori & breviori; ea autem via est ut cognoscat sine ope idearum hujusmodi a perceptionibus distinctarum*. Quasi vero simplicior via sit Arnaldina hæc, non alia quæcunque, etiam nobis ignota! Interim vim argumenti frustra perquiro. Facultatem cognoscendi datam animæ nemo negaverit. Sed ea posita, oportuit ut id explicaret Arnaldus, qui sine ideis externa possit Mens percipere, nisi ipsa sibi vi prorsus creatrice rerum objectivas realitates effigiando. Quum itaque id non videatut alia via perfici posse, nisi ope idearum; apparet & necessarias eas esse, & rejici non posse, quin simul tota Menti negetur rerum cognitio. Cætera Arnaldi argumenta minus etiam facienda sunt, quam superiora: quocirca iis expendendis non puto operæ esse pretium immorari.

Prop. XXXI. Nihil potest mens intelligere nisi in seipsa.

D. Perceptiones sunt actiones Mentis immanentes)prop. 16.); adeoque menti insitæ (ibid.); esse igitur nequeunt nisi in Mente. Præterea si mens extra percipit,

id vel effluxione fit, vel non. Primum naturæ animi adverſatur: poſterius verbum eſt *nibili*.

Schol. Miror Iſaacum Newtonum præſtantiſſimæ illum mentis philoſophum, talia ſuper ea re, per tranſennam licet, ſcripſiſſe, ex quibus colligatur, in ea illum fuiſſe opinione, Mentem in cerebro præſidere, atque in eo, in ſuo ſcilicet ſenſorio, rerum imagines cernere. Quid enim hoc eſt, Mentem in cerebro ut in ſuo penu & ſenſorio rerum imagines cernere? Eſt ex cerebro in ſe attrahere, ut in ſe cernat? an perceptiones ſuas extra ſe, ſuamque eſſentiam exſerere? Ex cerebro nihil niſi corporeum tranſire poteſt: & perceptiones niſi in animo eſſe nullibi poſſunt. Præterquam quod intolerabile eſt, aſſerere Mentem in cerebro quaſi depictas rerum imagines intueri, cerebrum vero ipſum nullo modo: quaſi quiſquam poſſit pictas in tela figuras videre, nec videre telam ipſam figurarum ſubjectum. Ad hæc, qui in cerebro colores poteſt Mens cernere, quo ſolares radii, in quibus colores inſunt, aut quibus depinguntur, non pertingunt? radii enim luminis in retina conſiſtunt, nec ex iis niſi motus cerebro communicatur, qui ſolus colores pingere nequit. An pertingit etiam ad oculos Mens? cur non etiam ad aures, guſtum, odoratum? Quod ſi hoc, ad pedes quoque: ita forma erit corporis informans, quod recentes iſti philoſophi renuunt.

PERIPATETICORUM OPINIO.

Super origine idearum.

Prop. XXXII. QUod ſpectat ad originem idearum. 1. nec ſibi convenit Peripateticis. 2. & quæ fertur vulgaris in ſcholis opinio incerta eſt, atque non levibus objectionibus obnoxia.

D. Prima pars. Nam Arabes quidam & Mauri cenſent *habere mentem apud ſe rerum ſpecies*, quæ a rebus extrinſecis excitentur tantum (*a*), non etiam progignan-

(a) *Picus tom.* 1. *pag.* 50.

gnantur: & Albertus Magnus non negat *species* Menti congenitas, licet iis aut nunquam, aut raro uti, dum in corpore est, doceat [*a*]: Avicenna vero *posuit omnium rerum sensibilium intelligibiles species . . . praeexistere immaterialiter in Intellectibus separatis; a quorum primo derivantur hujusmodi species in sequentem & sic de aliis usque ad ultimum intellectum separatum, quem nominat intellectum agentem, a quo, ut ipse dicit, effluunt species intelligibiles in animas nostras, & formae sensibiles in materiam corporalem* (*b*). At B. Thomas superiora quidem refellit, sed docet tamen aperte, nos omnia cognoscere in *rationibus aeternis*, quae sunt in Deo [*c*]. Sed quum cognoscere quidquam in aliquo cum duabus notionibus accipi possit, una ut A cognoscatur in B tanquam in objecto cognito, qua ratione, inquit, videntur imagines in speculo; altera ut A cognoscatur in B tanquam in principio, quemadmodum in lumine Solis colores; priori modo Beatos omnia intelligere docet, quippe qui & Deum & in Deo caetera vident, posteriori nos, quod scilicet lumen intellectus humani sit participatio quaedam aeterni Dei luminis, *in quo continentur rationes istae aeternae*. Eam vero doctrinam ex Augustino accepit. At quum Augustinus *rationes hujusmodi aeternas* substituerit ideis Platonicis, quod eodem in loco agnoscit vir acutus, haberi eae possunt pro ideis menti a Deo participatis, ut non alia sit idearum origo & natura. Interim is systemati suo non fuit consentaneus, dum deinde docuit, & cogitationem intellectivam haberi a rebus sensibilibus ope intellectus agentis [*d*], & *impossibile esse, Intellectum nostrum secundum praesentis vitae statum, quo passibili corpori conjungitur, aliquid intelligere in actu, nisi convertendo se ad phantasmata* (*e*), & quae sunt his similia plurima. Jam reliquum scholasticorum vulgus *sensum esse idearum omnium scaturiginem* non dubitant. Nihil illo tritius in scho-

K 2

[a] *Idem ibid. pag.* 42.
(b) *B. Thom. pr. part. qu.* 84. *art.* 4. *in corp.*
(c) *Pr. part. q.* 84. *art.* 5.
(d) *Ibid. art.* 6. (e) *Ibid. art.* 7.

scholis, *nihil esse in intellectu, quod ullo modo non fuerit in sensibus*. Nec tamen hæc ita dicunt, quasi ideæ sint *defluxiones* & *idola* rerum, quæ per sensus, velut per canales Mentem subeunt; sed ita ut motionibus sensuum creentur in cerebro *phantasmata*, quas illi *species impressas* vocant: ex iis vero ope *intellectus agentis* species emergant *expressæ* & *intelligibiles*, quæ sint immediatum *intellectus passivi* objectum. Nam duos intellectus schola omnis peripatetica posuit *Agentem*, & *Passivum*, quem passim quoque *passibilem* vocant. Et ille quidem est, *quo facere omnia intelligibilia*, *hic quo fieri omnia intellecta*: sic enim illi loqui amant. Sed nec in natura, nec in muneribus intellectus agentis explicandis sibi convenit Peripateticis. Arabibus plerisque intellectus Agens est substantia intelligens ab Anima humana distincta; unus etiam est in omnibus hominibus; quibusdam Deus ipse, quod & Zabarellæ placuit (*a*) e Scholasticis, & Cajetano, non Alexandro tantum Aphrodiseo (*b*, & non paucis Arabibus.

Dissentiunt Arabes alii: hi animam ex duabus partibus constare arbitrantur a se invicem realiter distinctis, velut ex *materia*, & *forma*; & velut materiam esse *intellectum passivum*, formam *agentem* (*c*); qua de re superius dictum. Nostris scholæ Philosophis vis est & facultas, atque virtus Animæ unius & ejusdem, cujus sit & intellectus passivus, nec a passivo distinguitur tanquam substantia a substantia, sed tanquam ejusdem substantiæ facultas a facultate, virtus a virtute (*d*), *realiter* quidem, si Thomistas audias, *formaliter* si Scotistas, *ratione* si alios (*e*).

Præterea quæ intellectus agentis munera, controversum. Nam sunt qui opinatur intellectum agentem in sola phantasmata vim suam exserere, nec ullo modo in *passi-*

[a] *De Mente humana cap.* 9. *&* 10.
[b] *Libro primo de Anima*.
[c] *Zimara theorem.* 41., *& in* XII. *Metaph. textu* 17.
[d] *B.Th. p. p. q.* 79. *art.* 4. *& Scotus in Quodlibetis q.* 15.
[e] *Piccolomineus lib.* 1. *de humana Mente cap.* 12. *aliique qui ea super re se mutuo defendunt aut accusant*.

passivum agere. Scilicet *phantasmata illuminat*, *facitque intelligibilia actu*. Ea Joannis Bacchoni sententia est (a); quumque eodem ferme modo loquatur sæpe S. Thomas, factum est, ut eandem illi opinionem tribuerit Zabarella. Sed adversantur Thomistæ ferme omnes, qui ex Thomæ sententia duplicem activitatem intellectui huic agenti tribuunt, scilicet & ut illuminet phantasmata, & ut inde expressas intelligibiles species imprimat *passivo* (b). At qui Aphrodiseum Alexandrum nobilem illum & veterem Aristotelicæ doctrinæ interpretem, sectantur, contendunt Intellectum agentem non illuminare tantum phantasmata, sed imprimere illis spiritualem quamdam formam & speciem, qua intelligi possint, quod & probat Zabarella Alexandri alias admirator. Scotus vero loco superius citato acutissime super ea re disputat, & copiose, docetque, munus intellectus agentis esse duplex, *abstrahere e phantasmatibus species intelligibiles*, & *producere active actum intelligendi*. Hæc Schola super origine idearum, varia, & obscura, ut cetera: quæque idcirco narrasse refutasse est.

Secunda: Ea opinio supponit influxum physicum aut ex utraque parte, aut ex alterutra: at ea doctrina incerta est, & difficultatibus implicita gravissimis (prop. 21.); incerta ergo hæc & implicita.

Præterea intellectus agens Scholasticorum vulgo Mentis est aut pars, aut virtus: paucis Deus (ex priori parte). Quum Mens nihil possit intelligere nisi in seipsa (prop. 31.) si intellectus agens ejus est aut pars, aut virtus, superest scholæ explicanda ratio & via, qua is, idest Mens ipsa, quatenus agit, & intelligit phantasmata, a sensibus & cerebro accipiat, & *intellectui passivo*, idest sibi ipsi Mens ipsa quasi receptrix, offerat: quod quum nec fecerint scholæ philosophi, nec fieri posse videatur, nisi alter intellectus agens adhibeatur, obscura & incerta prædicant. Quod si Deus est

K 3 (quod

[a] *In prol. primi sent. q. 2. art. 2. & 3.*

[b] *Vide, si tantum abs rebus seriis tibi otii est, Javellum in 3. de Anima, tract. de intel. agente.*

(quod meliore consilio alii opinantur) res eo redibit, Deum phantasmata corporea illuminare, atque Menti humanæ offerre, ut non aliunde nascantur ideæ, nisi a Deo, qui illas in mente producat ad occasionem motionum corporearum; quæ sententia & a ceteris scholæ dogmatibus aliena est, &, ut inferius sumus demonstraturi, incerta ipsa.

Ad hæc, quum vulgata sit scholarum doctrina, *nihil reducitur in actum, nisi per ens actu*, & ne intellectus agens quidem sit semper in actu, ut iidem philosophi arbitrantur; a qua is causa *in actum* deducetur? a phantasmatibus? a Deo? a seipso? Primum fieri nequit nisi per *influxum physicum*, qui hucusque *qualitas est occulta*. Postremum cum priori illo axiomate pugnat: medium systema invehit causarum occasionalium; tum *intellectus agentis* inutilitatem facit: quando enim ad Deum ventum est, is munera intellectus agentis præstare potest, quin hæc ignota hominibus qualitas obtrudatur.

DEMOCRITICORUM SYSTEMA.

JAm super origine idearum Democritus, si quidem ejus viri mentes tenemus, hæc commentus est. A rebus ipsis undequaque leves quasdam & corporeas facies, quas ille idola vocat, avolare, quasi summa abrasas industria, credidit. Hæc dum cerebrum subeunt, ideæ sunt, cogitationum nostrarum omnium materies (*a*). Eadem docuit Epicurus, fieri scilicet cogitationem, ut visionem, per *simulacra incurrentia*. Nempe quemadmodum Leonem videmus, dum illius imago allabitur Menti, ita reliqua. Quod si cogitemus Centauros, Scyllas, ac ejusmodi alia, quæ neque sunt, neque unquam fuerunt, contingere id posse docent, non tam ob formata sponte simulacra, quam ex eo, quod quum hominis & equi, v. g., simulacra sibi obvia fiunt, facile propter tenuitatem junguntur, in-que

(a) *Plutarch. de placit. lib. 4. cap. 8. & Cicero de Finib. lib. 1. cap. 6.*

que unum exinde conformantur, quale Centauro tribuitur. Sed audiamus hæc ex Lucretio, qui egregie ea enarrat & illustrat (*b*).

Nunc age, quæ moveant animum res, accipe, & unde
Quæ veniunt, veniant in Mentem, percipe paucis.
Principio hoc dico, rerum simulacra vagari
Multa modis multis in cunctas undique parteis
Tenuia, quæ facile inter se jungantur in aureis,
Obvia quum veniunt, ut aranea, bracteaque auri,
Quippe etenim multo magis hæc sunt tenuja textu,
Quam quæ percutiunt oculos, visumque lacessunt,
Corporis hæc quoniam penetrant per rara, cientque,
Tenuem animi naturam intus, sensumque lacessant;
Centauros itaque & Scyllarum membra videmus
Cerbereasque canum facies, simulacraque eorum,
Quorum morte obita tellus amplectitur ossa:
Omne genus quoniam passim simulacra feruntur,
Partim sponte sua quæ fiunt aere in ipso
Partim quæ variis ab rebus cumque recedunt,
Et quæ consistunt ex horum facta figuris.

Pergit deinde, atque horum simulacrorum ope præcipua cogitationum phænomena explicare conatur.

Prop. XXXIII. Democriticorum opinio, 1. pugnat cum rerum corporearum natura. 2. cum certis animi phænomenis; 3. nec ullo modo originem *idearum intellectualium* expedit.

D. Prima pars. Principio, simulacra illa facies sunt rerum corporeæ, an imagines in aere, vel lumine insculptæ, an *nescio quid?* Primum si est, jamdudum oportuit corpora solida fuisse in nihilum redacta, tot abrasis superficiebus. Alterum is dicere potest, cui natura corporum diffluentium, minime imaginum tenax, ignota fuerit. In postremum Lucretianum illud ipsum quadrat,

Deinde adopinamur de signis maxima parvis,
Ac nos in fraudem induimus, frustramur & ipsi.

Deinde an ulli verisimile erit,

. . . . . rerum simulacra vagari
Multa modis multis in cunctas undique parteis.

[*a*] *Lib. 4. de nat. rerum v. 726.*

quin alia aliis corrumpantur, aut deformentur? præsertim in tanta corporum plerumque distantia, in qua non possunt non cum infinitis aliis perpetuo colluctari.

Secunda pars. Egregium ipse suppeditat argumentum Lucretius, nec, nisi derediculis rationibus, explicare atque refellere conatur.

Quæritur in primis, quare, quod quoique libido
Venerit; extemplo mens cogitet ejus idipsum.
Anne voluntatem nostram simulacra tuentur?
Et simul ac volumus nobis occurrit imago.
Si mare, si terram cordi est; si denique cœlum,
Conventus hominum, pompam, convivia, pugnas,
Omnia sub verbo ne creat natura, paratque?
Quum præsertim aliis eadem in regione, locoque
Longe dissimileis animus res cogitet omnis?
Quid porro in numerum procedere quam simulacro
Cernimus in somnis, & mollia membra movere,
Mollia mobiliter cum alternis brachia mittunt?
Scilicet arte madent simulacra, & docta vagantur
Nocturno facere ut possint in tempore ludos?

Præterea quæ esse possunt simulacra rerum abstractarum? Ex. gr. demonstrationes Geometriæ puræ constant omnes ideis abstractis: eas tu ideas simulacra dices circumvolitantia? Qui porro longas ratiocinationum series hujusmodi simulacris explicabit Lucretius? trecenta sunt alia animi nostri, seu cogitationum phenomena, quæ nullo modo Democritici idolis suis expediverint.

Tertia pars. Animus substantia est incorporea [prop. 12.], nec quidquam intelligit nisi in seipso [prop. 31.]: quum vero non intelligat nisi simulacra [ex hypoth.] necesse est hæc animum penetrare, adeoque corpus physice influere in animum, quod intelligi nullo modo potest [Prop. 21.]. A.

A. *Sch.* Scio Democriticos animum facere corporeum, atque ex ea doctrina de origine idearum consentanea principiis suis disputare; sed quando principia illa falsa esse ostendimus, perstat integra nostra adversus eam idearum naturam & originem ratiocinatio. Quamquam

ne

ne si animus corporeus est, doctrina illa simulacrorum consistere potest. Enimvero aut animus est tenuis quædam substantia corporea toto corpore fusa; aut vis ista Dicæarchi. Si primum, ut simulacra intelligat, debet illa in se excipere; quumque illa sint corporea, penetrari cum illis oportet, quod esse nequit. Si alterum simulacra ipsa illabentia in sensus & cerebrum dum agitantur, & miscentur, aut intexuntur, erunt perceptiones, judicia, ratiocinia, quod itidem cum vero pugnat. Nullo modo igitur hæc Democriticorum doctrina probabilis esse potest.

SYSTEMA LOCKIANUM.

JOannes Lockius nobilis ille Anglus philosophus insignem sibi peperit existimationem ac dignitatem opere edito *de intellectu humano*. In duobus primis ejus operis libris id unum sibi proposuit demonstrandum, *omnes ideas a sensibus atque meditatione & conjectura proficisci, nihil opus esse ideis ingenitis, esse quinimmo eas fanaticorum hominum commenta*. Is primum ideam definit *quidquid objectum est intellectus, dum cogitat, quodque phantasma, notionem, speciem vocant* (*a*): & alibi, *quidquid mens in seipsa percipit, omnis perceptio, quæ in mente est, dum cogitat* (*b*). Atque passim ita scribit, ut non videatur *ideas* a *perceptionibus* distinguere, nisi *relatione*, in quo Arnaldo consentit. Quumque ei, quod alibi dictum est, anima sit corporis *vis* & *entelechia*, & ideæ sunt motiones sensuum & cerebri: eædem, si sibi esse velit consentaneus, erunt & perceptiones. Itaque Mens, quæcumque ea sit, partim actione sensuum, partim & ipsa sua agitatione, & meditatione omnes sibi comparat ideas, de natura animi, & idearum non hoc in loco cum Lockio concertabimus: id enim superius præstitimus: tantum opinionem hanc hodie in Scholis Europeis vulgarem super origine idearum accuratius perpendemus: idque tanto atten-

(a) *Avant. propos.* §. 8.
(b) *Lib.* 2. *cap.* 8. §. 8.

attentius faciemus, quanto est ea hodie provectior, & gratior.

Prop. XXXIV. Vulgaris opinio, primas ideas esse a sensu, quorum deinde ope Mens conjectura & ratiocinio alias sibi creat. 1. conscientiæ & phænomenis naturæ humanæ conformis esse videtur. 2. sed non videtur esse posse vera, nisi aut posito *influxu physico*, aut ea animi natura statuta, quam Dicæarchus, & Hobbes esse contendunt: 3. ex quo sequitur, ut sit incerta.

D. Prima pars. Principio tam vivide & clare persentiscimus res corporeas ope sensuum percipere, ut facilius cuiquam persuaseris, nihil esse omnino incorporeum, quam nihil oculis videre, tactu tangere, auribus audire. Dicere vero hanc sensuum evidentiam esse omnem fallacem, est, inquiunt homines ad Pyrrhonis furorem adigere. Quod si quid valet evidentia sensuum, in eo certe est maxima, nos primas nostras ideas eorum ope habere. Eadem quoque evidentia conscii sumus, nos ope primarum hujusmodi idearum alias conformare compositas, aut detegere connexas; vel ex iis conficere abstractas. 2. Nullas earum rerum ideas claras & distinctas conficere unquam possumus, quæ a sensibus nostris omnino sunt remotæ, quum quæ res sensibus subjectæ sunt, clare ut plurimum & distincte percipiantur. 3. Majorem semper idearum numerum habent, qui magis cum sensibus versantur, minorem qui minus. 4. Qui aliquo sensu carent objecta ejus sensus propria ignorant, nec ulla arte ea doceri possunt. 5. Instrumentis quibusdam, quibus sensus acuuntur, novas acquirimus ideas, quibus perpetuo caruissemus, illis non adhibitis. 6. Pro perfectione majore, aut minore sensuum, res corporeas magis aut minus distincte cognoscimus, quod non esset, si nihil sensus ad animum deferrent. 7. Prout obtunduntur sensus, ita rerum ad eos sensus pertinentium imminuitur cognitio, quod in senibus contingit, dum oculis, & auribus laborant, quod esse nequiret. si ab iis earum rerum cognitio nullo modo penderet. 8. Intelligi non posset, cui

cui usui sensus homini dati essent, si externarum rerum nihil illi ad animum deferunt. 9. Ut cætera omittam, sola Optica abunde demonstrat, nos non alia via colorum & figurarum ideas habere, præterquam oculorum: structura enim oculi in id tota conformata est, ut visio externorum perficiatur: idem demonstrat structura aurium quod ad sonos, aliorumque, quod ad alia sui objecta. Trecenta hujusmodi consarcinari possent phænomena, ex quibus totidem hauriantur argumenta, ad probandum, nos & primas ideas a sensibus habere, & externa non nisi sensuum ope percipere, & cæteras nostras ideas inde aut *consociatione*, aut *abstractione*, aut antecedentium, connexorum, & consequentium conjectura, & ratiocinio nobis comparare. Lockiana igitur hæc opinio, quæ & olim vulgaris fuit in Scholis Peripateticorum & Epicureorum, & nunc est tota in Europa, & intima conscientia nititur, & evidentia sensuum confirmatur, & est naturæ humanæ phænomenis conformis.

Secunda pars. Quum nihil mens nisi in se percipiat [prop. 31.] si ideæ proveniant a sensu, percipi nequeunt nisi in mentem ipsam pervadant: id vero fieri nequit, nisi aut posito *influxu physico*, aut ea animi natura statuta, quam Dicæarchus & Hobbes esse contendunt, ut patet.

Tertia pars. Si ideæ proveniunt a sensu percipi nequeunt, nisi aut *influxu physico*, aut ea animi natura statuta, qualem Dicæarchus & Hobbes ponunt [ex hujus 2. part.): posterius esse nequit [prop. 9.]: prius falsum, ne quid majus dicam [prop. 21.]; & hoc igitur ad minus incertum.

Schol. Ea quum sint, nemo non videt, non posse hujusmodi opinionem teneri, nisi simul mentis incorporalitas evertatur. Materialistarum igitur propria ea doctrina esse potest, quippe quæ est cum suis principiis consentanea. Nec mirum est eam tantopere Lockio placuisse, nisi ei, qui ignoret Lockium in natura animi Dicæarcho consentire. At scholasticos remis, ut inquiunt, velisque eam opinionem promovisse, incorpora-

poralitatis animorum alioquin tenaces, id certe mirum esse posset, nisi compertum esset, raro scholæ philosophos principiis suis accommodate philosophatos esse. Quid? inquit, aliquis, & conscientiæ, & sensuum evidentiæ vale dicemus? Omnino, nisi animi incorporalitati vale dicere velimus. Durum est, inquiunt, adversus evidentiam sensus philosophari. Durum proculdubio, ubi ulla argumenta eam evidentiam in dubium revocent. Nunc vero, quando hæc cum manifesta mentis nostræ natura non consentiunt, suspecta sint oportet. Nec in hac re primum discimus, quam parum tuta sit sensus & phantasiæ evidentia, ubi nullis rationis adminiculis fulciatur. Nam certe ea decepit turpissime majores nostros in Optica, in qualitatibus sensiferis, aliisque innumeris. Cui accedit, quod quum ideæ esse non possint nisi formæ rerum, quas referunt; qui dicit ideas a sensibus provenire, is dicit etiam motiones in sensibus & cerebro factas (nihil enim aliud ab objectis externis excipiunt sensus), esse ejusmodi formas. At quis serio dixerit in his motionibus formas contineri rebus, unde proveniunt, similes? Quod si dicatur, non motiones istas formas esse & ideas, sed causas idearum efficientes, id magis etiam improbabile est: causa enim efficiens continere debet rationem sufficientem essentiæ sui effectus: quum autem essentiæ idea sit posita in eo, ut sit forma continens realitatem objectivam rei, cujus est idea; motiones illæ continere debent rationem sufficientem ejus objectivæ realitatis; quis vero dixerit id in puris motionibus, idest mutatione figuræ, situs, loci, partium sensuum & cerebri, contineri? excitatur, inquis, ab iis motionibus Mens, eoque sibi ipsa ideas conficit. Primum, videtis ne vocabulum hoc *excitari*, si nullus est inter mentem & corpus influxus physicus, vocabulum sit *nihili*. Deinde rogo, dum excitatur mens, pertransit ne aliquid ex corpore in illam, necne? si primum profecto corporeum: quid enim aliud? nisi iterum in scenam *intellectum agentem* producere velis. At qui id fieri potest, salva animi incorporalitate? si nihil, ne excitatur quidem:

ipsa

ipsa sibi rerum ideas, quas ignorat, divinando procreabit. Qua ex re & illud patet, quam obscura & pugnantia ii loquuntur, qui dicunt, positis motionibus cerebri ab objectis externis, Mentem ipsam sibi rerum ideas procreare, seu eas percipere, in qua opinione est Arnaldus. Id enim est *effectus* ponere sine ulla *ratione sufficiente*.

SYSTEMA MALEBRANCHIANUM.

FRanciscus Nicolaus Malebranchius in tertio libro eorum, quos de inquirenda veritate præscripsit, ad sex summa capita referri posse observavit quæcumque super origine idearum scripta sunt. 1. Ut Mens in seipsa omnes perfectiones rerum, quæ cognosci possunt, vel formaliter, vel eminenter contineat. 2. Ut simulacra rebus externis similia ab iis manent, atque per sensus mentem penetrent. 3. Ut Mens polleat virtute sibi ideas producendi, quæ respondeant motionibus corporeis. 4. Ut Deus sub initium existentiæ cujusque animæ rerum omnium, aut saltem earum, quas perceptura sit, ideas in eis insculpserit. 5. Ut ex occasione motionum corporearum perenniter illas in nobis Deus creet. 6. Ut tandem uniatur Deo ipsi, in quo omnia videre possit. Variis de causis priores quinque sententias refellit. Primam quidem ut manifesto falsam: alteram, utpote quæ nec intelligi possit, & maximis difficultatibus sit implicita; qua de re superius actum a nobis. Tertiam tanquam quæ Mentem Deo exæquet virtute illa idearum creatrice. Quartam cum finita animæ natura pugnare contendit, ut in eo infinita hujusmodi *entia repræsentativa* contineantur. Quintam indignam Deo censet, qui non longiori & difficiliori, sed breviori, & faciliori semper operatur. Superest sexta, ut scilicet omnia in Deo videamus.

Atque ut hæc confirmet animadvertit, esse in Deo mundum intelligibilem, in quo rationes omnium & notiones contineantur, &, ut Seneca loquitur, formæ quibus Deus est plenus, quasque ideas appellat Plato.

Quo-

Quocirca, si mens νοῦς cum Deo uniatur, fieri nequit, quin in illo videat, quæcumque intelligit. Conjunctam autem esse Mentem cum Deo, & quidem arctius, quam cum corpore, non est, quod dubitare possimus: nam quum Deus sit infinita *extensio spiritualis*, non potest non esse spirituum locus, quemadmodum spatium locus est corporum: ita arctius Mentes Deo immenso, quum corpora spatio copulantur. Præterea unio Mentis & corporis neque Menti *essentialis* est, neque corpori: sed *essentialis* est unio Mentis cum Deo; cujus rei argumentum est, quod si priorem unionem recidas, nihil Menti detrahes: at non potest posterior abrumpi, quin Mens in nihilum redigatur. Tum vocat in subsidium divinos Scriptores. David, *qui docet hominem scientiam* (a). Paulus prædicat, *Deus non longe est ab unoquoque nostrum: in ipso vivimus, movemur, & sumus* (b): Jacobus: *Deus est Pater luminum* (c); *qui manifestat Philosophis, quæ illi sciunt* (d): *qui est lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum* (e). Passim quoque Augustini auctoritate opinionem suam fulcit. Sane Augustinus in toto libro *de Magistro* conatur demonstrare, hominem nihil sensibus discere posse, nec ulla alia via, sed a Deo, qui intus in corde loquitur, erudiri: adeoque verum illud esse Scripturæ, *unus est magister vester, qui in cœlis est* (f). Quem librum ille quum retractasset (g), tantum abest, ut de sententia animum dimoverit, ut confirmaverit potius. Sed & in aliis libris idem docet. In primo Soliloquiorum, *Deus intelligibilis lux, QUO, & a quo, & per quem intelligibiliter lucent omnia*. Repetit idem sæpe in libris *de Trinitate*, & in *Confessionibus* (h).

Si quis autem eam opinionem e Platonis schola originem

(a) *Psalm.* 3. *v.* 10. (b) *Act.* XVII. *v.* 28.
(c) *Cap.* 1. *v.* 17. (d) *Ad Rom.* 1. *v.* 19.
(e) *Joan.* 1. *v.* 9. (f) *Matth.* XXIII. *v.* 10.
(g) *Lib.* 1. *Retract. cap.* 12.
(h) *De Trinitat. lib.* XIV. *cap.* 3. *& alibi Lib.* X. *Confession. cap.* 26.

ginem cœpiſſe dicat, haud plane erraverit. Enimvero Jamblicus licet mundum *noeticum* & *archetypum* animis humanis participari a Deo aſſerat, in eoque intelligi a nobis cuncta; paſſim tamen ediſſerit lumen qnoddam intelligibile, quod ſit Deus, & in quo omnia cognoſcamus. *Etenim*, inquit, *ſi unquam aliqua re & modo potentes eſſe videamur ad agendum, hoc ſolo potentes efficimur, quantum participando, & radios hauriendo divinitus, divina actione perfruimur* (*a*): item, *veritatem ſpectare mundum intelligibilem, eamque mentem tum clare pervidere, cum melioribus ſe copulaverit, naturæ ſcilicet divinæ*. (*b*) At in Segm. primo cap. 9. ſie diſerte ſcribit. *Perſtat in ſeſe erectum & ſtabile lumen divinum, & tamen omnia penetrat, percurrit omnia, a ſeipſo autem nunquam excurrit. Permeat univerſum, cernitur omnibus locis, omnibus partibus mundi.* Eo lnmine non creari ideas, ſed tantum in mundo intelligibili exiſtentes detegi, ſecundum Platonem docet (*c*): nempe rerum ideæ his æternæ ſunt omnes, & ſubſiſtentes.

Jam Plotinus prolixe de unione Mentis cum Deo differit [*d*]. Inter cetera, quæ eo in loco dicit, eſt, *Mentem in contemplando ENTE* (ὂν, quo nomine Deum vocabant Platonici) *totám eſſe occupatam*. Etiam illud addit, *Ens eo ipſo, quod intelligitur a Mente, dare illi & INTELLIGERE, & ESSE*. Quæ Chaldaicæ philoſophiæ valde ſunt ſimilia. Noluerim tamen affirmare nihil eſſe in Malebranchii, quod veteres iſti non opinati fuerint; ſimilia tantum dico. Nam ceteroquin ſi indulgere phantaſiæ velimus, Homerum ipſum ſyſtematis Malebranchiani primum conditorem dicere poſſumus, quippe cujus extat inſignis locus in Odyſſea XVIII. in quo docet Deum quotidie ad cogitandum hominum mentes modificare.

Τοῖς γάρ νόος ἐςὶν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων,
Οἷον ἐπ' ἦμαρ ἄγησι πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε.
Talis enim mens eſt terreſtrium hominum
Qualem quotidie ducit pater hominumque Deorumque.

in

(a) *Segm.* 3. *c.* 19. (b) *Ibid. cap.* 3.
(c) *Segm.* 1. *cap.* 2. (d) *Ennead.* V. *lib.* 1. *cap.* 4.

in quo notanda est emphasis verbi *ἄγνοι* : majus enim aliquid est, quam quod interpres Latinus verbo *ducit* explicare credidit.

Adversus systema illud Malebranchii primum Arnaldus libro illo *de veris & falsis ideis* scripsit : cui Malebranchius respondit an. 1684. Roterodami. Accessit Petrus Poiretus, qui quamquam opinionem foveret non longe a Malebranchiana dissimilem (*a*); tamen Malebranchium accurate refellit (*b*). Lockius & ipse egregiam eamdem in rem commentationem edidit (*c*); tum Georgius Pritius dissertationem emisit *de Enthusiasmo Malebranchii*. Neque quisquam, quod sciam, alicujus nominis Malebranchii defensionem in se suscepit.

Prop. XXXV. Malebranchianum systema. 1. puerilibus inaedificatum est rationibus. 2. est incertum. 3. secum pugnans. 4. absurdum.

D. Prima pars. Malebranchii argumenta duorum sunt generum, *rationis*, & *auctoritatis*. Prima duo. 1. quod Mens *οὐσίᾳ* cum Deo uniatur. 2. quod nullo alio systemate intelligi possit natura & origo idearum. Primum tam est nihil, ut ipse Malebranchius animadvertat, eam unionem non sufficere, ut Mens in Deo videat, quae intelligit, sed necesse praeterea esse, ut ei Deus ideas hujusmodi detegat. Enimvero unio haec inter Mentem & Deum, nisi dicere velit esse *vocem sine sensu*, duo nobis significare potest, primum unionem substantiarum. 2. unionem operationum. Primum nec sufficit, ut Mens intelligat, nisi secundum accedat; & esse nequit, nisi simul mens Dei aut pars, aut modificatio esse dicatur; quod nec Malebranchius dixerit, nec dici potest [prop. 19.]. Alterum est idem atque dicere: Mens unita est Deo, quia communicatione idearum & luminis Dei intelligit omnia, quod est ignotum probare ex ignoto, aut *petere*, ut inquiunt, principium.

Magis etiam puerile est secundum argumentum. 1. Quin-

(a) *Vide lib.* 3. *de oeconomia divina*.
(b) *In cogit. rationali lib.* 3. *cap.* 10.
(c) *Loke, Oeuvres diverses tom.* 2. *p.* 146. *edit. sec.*

Quinque alia ſyſtemata probabilibus rationibus confutavit Malebranchius, non certis probationibus. 2. Eſt id *argumentum ad ignorantiam*, ut inquiunt, Non enim idcirco quod aliorum hypotheſes ſint falſæ, mea erit vera; & poſsunt ut quinque illi priores, ita ſextus hic aut errare, aut ignorare. Qui ita argumentatur eſse certus debet, primum, rem, de qua diſſerit ſciri poſse; deinde ſciri a ſe poſse. At duo hæc non ſine intolerabili temeritate pronunciaverit Malebranchius (*a*), Itaque, niſi alia argumenta accedant, duo ſuperiora nihil omnino conficiunt.

Jam in argumentis ab auctoritate deſumptis ſyſtemati ſuo indulget vir doctus. Primum Scripturæ dum docent Deum homines illuminare, id duplici cum notione pronunciant, 1. Quod ratio, quæ velut lumen Mentis eſt, a Deo ſit & conſervetur. 2. Quod Deus rationem hominis naturalem *prophetia*, ſeu *revelatione* emendet & perficiat, qua ratione lex divina dicitur *lucerna ardens ante pedes*, prophetia *lumen in tenebroſo loco lucens*, & Chriſtus *lux*, *veritas*, *via*. Turpiſſime ergo loca illa Malebranchius contorquet, & de genuino ſenſu perturbat, ut genio ſuo licet. Deinde fruſtra nititur auctoritate Auguſtini: nam 1. in ea ſententia Auguſtinus ſingularis eſt, cujus idcirco nomen nemini poteſt vim inferri, ut auctoritati cedat etiam ſine ratione. 2. Auguſtini præceptum eſt, nullius hominis auctoritati concedendum, niſi quatenus aut divina auctoritate, aut naturæ probabili ratione utatur. Quod ſi quis eſt, qui ad Platonicos quoque appellet, non is melius cauſæ ſuæ conſulit, niſi ſimul oſtendat, quibus illi rationibus ſuffulti in eam opinationem venerint; alioquin ſi fanatico fanaticum alterum addas, non duo Doctores, ſed duo erunt fanatici.

Nil agit exemplum litem quod lite reſolvit.

Secunda pars: nam quum ea opinio nullis aliis argumentis nitatur præterquam quod hominum fanaticorum libidini (ex hujus p. p.) eſse certa non poteſt.

[a] *Vide Lokium examen du ſentiment P. Mallebranche loco ſuperius citato.*

Præterea saniores philosophi adunco omnes naso eam excepere opinionem : certa ergo esse nequit, nisi apud eos, quibus persuasum est, esse aliquid, quod conturbata Mens melius videre possit, quam constans. Et mirum certe esse posset, virum non ignarum criterii veritatis, in mathematicis versatissimum, tam pertinacem in ea fuisse opinione, nisi exploratum esset, neminem esse, qui non aliqua insaniat. Sed ut peccent multa omnes,

Nam vitiis nemo sine nascitur : optimus ille est
Qui minimis urgetur ....

in hoc tamen Gallus Metaphysicus *communi sensu plane caret*, si quid aut cerno, aut audio, quod mihi dulces

Ignoscant, si quid peccavero stultus, amici.

Tertia pars. Videri aliquid in aliquo cum duplici notione accipi potest, quemadmodum præclare est a S. Thoma observatum. 1. *velut in objecto cognito*. 2. *velut in lumine & in principio*. Priori modo imagines in speculis videmus, posteriori modo colores in lumine (utor veteri illo exemplo), aut in axiomatibus conclusiones. Rogo qua cum notione Malebranchius accipit? Si cum priori, objectum etiam ipsum cognitum exploratumque habemus oportet; quod nunc tantum abest ut sit verum, ut potius plerique reperiantur, qui aut nullam, aut adeo confusam Dei notionem habent, ut ignorare Deum melius, quam scire dici possint. Deinde quum Deus non sit nisi simplex quædam natura, *totus animus*, *totus animi*, ut Plinii verbis dicam, idest simplex intelligentia, si mentes nostræ in Deo omnia vident, id fieri nulla alia ratione potest, quam intuendo divinam intelligentiam, quæ ideis omnium possibilium æquivalet; atque ita nihil ignorare Mentem humanam oportet. Non omnia, inquit Malebranchius, detegit Deus. At pugnantia videri possunt ens simplicissimum videre, nec tamen integrum: sed id demus. Si quæ detegit; certe non inutilia, nec noxia, sed quæ maxime in rem nostram sunt, detegit: quod nunc contra est; quum maxima idearum humanarum

pars

pars inutiles ſint , & pleræque etiam noxiæ. Præterea cur quum omnes Mentes æque Deo conjunctæ ſint , non omnes tamen æque vident ? Cur eadem Mens in pueritia , adoleſcentia , virilitate , ſenectute non eadem nec ex eodem adſpectu ? Cur quum promtuarium idearum noſtrarum Deus ſit ſemper idem , memoria noſtra non eadem ſemper ? Quinimmo miror ſuper eam doctrinam ullam in cerebro Malebranchius memoriam ſtatuere potuiſſe . Ad hæc quid eſt cur quidam diu laborent in continuatione idearum percipienda , quum alii nullo eamdem negotio intelligant ? Tum cur morbis notitia rerum amittatur ? nec enim quidquam cauſæ eſt , cur Deus ita nobis a morbo aliquo iraſcatur , ut priores ideas occultet . Cur jam amentes homines fiunt ? Cur divinarum legum ignari evadunt & contemptores ? nam , ſi quid hominibus Deus patefacit in ſe ipſo , eæ profecto ſunt divinæ leges , quas tanta cura illis inculcat : nunc vero fit ut nihil minus homines apud ſe reputent . Accedit eodem quod mentes Deo ſemper ἀεὶ unitate nullo modo eſſe poſſent miſeræ : an tu eum miſerum dices , qui ſummo ipſi bono perpetuo conjunctus eſt ? Infinitæ ſunt hujuſmodi concluſiones inter ſe , cum evidentia , & cum ſyſtemate Malebranchiano pugnantes ; quas qui concoquet , eum numquam ſanum habuero . Videant igitur Malebranchiani , ſi qui ulli ſunt , ne nos , dum intelligentes facere conantur , inſanos faciant .

Eſt modus in rebus , ſunt certi denique fines ,
Quos ultra citraque nequit conſiſtere rectum .

Quod ſi cum ſecunda notione *videre omnia in Deo* accipiat , tum tantundem eſt , atque ope divini luminis , ideſt , rationis naturalis , intelligere , quæ intelligimus ; quod nemo inficiabitur : at id nec novum eſt , & tanto rerum apparatu non indigebat .

Quarta pars . Nam quæ opinio cum intima conſcientia , experimentis hominum omnium perpetuis & claris , cum divina quoque revelatione pugnat , ea abſurda eſt : eſt autem talis Malebranchiana hypotheſis . Primum , quo quis conſcientiam ſuam conſulit atten-

tius, eo clarius intelligit, quavis potius alia ratione res extra positas cognoscere, quam in Deo, a cujus clara & distincta cognitione tam sunt mentes nostræ dissitæ, ut non inscite docuerint scholæ Philosophi, *Deum via remotionis cognosci*. Deinde phœnomena humanæ scientiæ, ignoratio, errores, cognitiones rerum nihili, & ridiculæ concertationes super rebus iisdem, dependentia mentis a sensibus, phantasia, temperamentis corporis, phœnomena memoriæ quæ colligi possunt plurima, omnia cum Malebranchiana illa sententia pugnant. Tandem, si omnia in Deo videmus. 1. omnes natura ipsa sumus prophetæ. 2. revelatio externa, & externa legislatio sunt inutiles. 3. Inscite monent scriptores divini, Deum a rebus *visibilibus nosci*, *& per ea quæ facta sunt*. 4. Frustra nobis beatitudinem promittunt aliam, quum non possint mentes arctius, quam quod uniuntur in Malebranchiano systemate, cum Deo uniri: mitto alia sexcenta. At illud certe omitti nequit, quod unio hæc substantialis Mentis cum Deo nequeat intelligi, nisi in Spinoziſtico systemate. Enim vero si Deus locus est Mentium, ut spatium corporum, ita Mentes cum Deo penetrabuntur, quemadmodum cum spatio corpora: at ita aut Dei partes erunt, aut modi, aut Deus ipse. Neque ego unquam alias censui, aut censere possim, salva religiosi viri pace, quam Malebranchianum & Spinozisticum systema verbo tantum tenus distare, re vera unum esse idemque; quod fautores ignoscent, si paulo confidentius dico: nam veritas potior est & antiquior philosophis. Quamquam quis tam Malebranchii fautor inepte est, ut non hoc fateatur? Ignoscendum interea sæculo, in quo opera Cartesii, aliorumque Platonicorum quædam placita æquo nimius provecta sunt, & in quo librorum B. Augustini lectio magna fuit Gallis eruditionis pars. Nam certe Malebranchius.

Si foret hoc nostrum fato dilatus in ævum,
Detereret sibi multa, recideret omne quod ultra.

recti fines trahi potest, iisque legendis, quæ in eum sunt congesta.

Sæpe caput scalperet, vivos & roderet ungues.

SY-

SYSTEMA IDEARUM INNATARUM.

QUicumque Mentium humanarum præexistentiam philosophi sibi persuaserunt, iidem ideas omnes ingenitas cum mente esse credidere; in primis Platonici. Ideas ii omnium rerum æternas, & subsistentes posuere, quas primum Deus mente sua & intelligentia complecteretur, deinde Diis minoribus, & Mentibus participaret. Hinc illud Socratis *scientiam nostram esse reminiscentiam*; nec philosophia discere nos quidpiam, sed excitari, & in veteris scientiæ memoriam revocari [a]. Sed ea Platonicorum opinio, postquam una regnare cœpit Aristotelis secta, apud paucos custodita. Cum literæ Europeæ instaurarentur Renatus Cartesius iterum ideas innatas prædicare occœpit, sed significatu longe a Platonicis diverso: ideas enim innatas vocat non formas aut a Deo menti participatas, aut in animo insculptas; *quæ sint aliquid diversum ab ejus facultate cogitandi, sed earum cogitationum formas, quæ cogitationes, nec ab objectis externis, nec a voluntatis determinatione proveniunt, sed a sola facultate cogitandi*, quasi nempe necessitate naturæ a mente ipsa manentes, si recte accipio (b). Ejus philosophiæ fautores tenuerunt id constantissime, & longius etiam, quam Cartesius provexere, in primis Henricus Morus (c), qui semina scientiarum quum theoreticarum, tum maxima moralium Menti a Deo indita arbitratur. At Sylvanus Regis negat quidem ideas innatas esse menti concreatas, aut insculptas, sed notionem Dei, corporis, animi statim innasci putat in Mente atque cum corpore conjuncta est, easque tres notiones ideas innatas appellat (d). Leibnitius vero cum idea totius universi creatam mentem opinatur, qua de re superius. Graves philosophi, non omnes modo e Schola,

[a] *Vide Theethetum Platonis.*
(b) *Respons. ad art. 12. programmatis Belgici ann.* 1647.
(c) *De immortal. animæ.*
(d) *Usage de la raison, & de foy lib.1. part.1. cap. 7.*

ta, sed politiores alii, Petrus Gassendus, Thomas Hobbesius, Malebranchius, Joannes Lockius, Andreas Rudigerus, ut minores alios omittam, ita omni ex parte adversus hæc invecti sunt, ut vix hodie in Europa reperias, qui sit nominis alicujus, ejus doctrinæ patronum. Nempe negatum humani stare diu!

Prop. XXXVI. Nequeunt ideæ omnes esse Menti concreatæ.

D. Nam aut ideæ hujusmodi perceptiones sunt, aut formæ e perceptionibus distinctæ. Si primum, omnes, quas unquam habere mens potest, perceptiones simultaneæ essent, quod conscientiæ adversatur. Si alterum, necesse est tot distinctas ponere in animo insculptas formas, quot ea, quod est & intelligit, habere potest, idest non modo infinitas, sed infinities infinitas, quod pluribus ostendit Malebranchius: id vero cum finita mentis natura pugnat. Non omnes igitur ideæ ingenitæ esse possunt.

Præterea, si hæc sola est idearum origo, & corporum quoque omnium, earumque qualitatum, quæ nobis tactu, gustu, auribus, oculis, percipi videntur, & variarum corporearum rerum terrestrium, aut cœlestium ideæ ingenitæ erunt. At id principio nemo sobrius dixerit; deinde, si qui dicit, is etiam dicat necesse est, esse eas perpetuo menti præsentes; neque enim quidquam in simplici animi natura inesse potest, quin sit illi semper præsens: quod si præsentes, semper eas percipit: non autem semper percipit; ne ergo præsentes quidem: neque idcirco innatæ.

Tum, si id se ita habet, memoria erit idearum cella penaria, & quidem in mente: nullo ergo corporis morbo imminui aut deperdi, nullo remedio juvari poterit; quod nunc contra est.

Prop. XXXVII. Nisi omnes ideæ sint innatæ, hypothesis idearum innatarum inutilis est ad originem idearum explicandam.

D. Nisi omnes sint innatæ, agnoscenda est altera via, qua reliquæ proveniant; ita ambages iterum & incertitudo super origine maximæ idearum partis.

Præ-

Praeterea nisi omnes sint innatae, erunt quaedam adventitiae: a Deo ne illae, an a sensu & conjectura? Primum nec ullo modo probare possunt; & si verum est, intelligi nequit, cur non potius simul cum innatis aliis eas in Mente producat Deus, quam paulatim, & successione atque per intervalla. Nec id dico, quasi id esse nequeat, sed ut intelligatur, eos, qui ita arbitrantur nullas habere opinionis suae probationes, sed quodcumque venit in Mentem effutire divinando. Si dicatur postremum, quum ex eo demonstratu facile sit, eadem via omnes reliquas, quae non adventitiae statuuntur, gigni posse; doctrina idearum innatarum inutilis erit & superflua: nec enim vero in rebus naturae praeter eas, quae necessariae sunt & sufficientes, nisi inscitissime, causae aliae inducuntur.

Prop. XXXVIII. Systema idearum innatarum nullius usus esse potest ad idearum originem explicandam.

D. Non omnes ideae esse possunt innatae (prop. 36.): & nisi omnes sint innatae, inutilis ea opinio est ad idearum originem explicandam [prop. 37.]; id igitur systema omnino inutile est & supervacaneum.

Prop. XXXIX. Fautores doctrinae idearum innatarum, nisi omnes ideas ponant ingenitas, rogati ecquaenam sint innatae, nulla proferre possunt, quam non facile sit ostendere via eadem, qua reliquas oriri opinantur, sensu nempe & conjectura, provenire posse.

Enim vero praecipuae, ad quas appellant, sunt idea Dei, ideae primorum principiorum cum scientiarum theoreticarum, tum maxime etiam moralium, idae abstractae numerorum, & proportionis, atque ejusmodi aliae. At earum nulla est, quae si quidpiam sensu & conjectura percipit Mens, non possit ostendi & eam inde originem trahere. Nam Deum velut primam mundi causam effectricem & conservatricem ex existentia, qualitatibus, structura, ordine, finibus rerum mundanarum ita posse intelligi, uti ex effectis causae aliae, tam perspicuae demonstratum est a viris doctis B. Thoma, Lockio, Derrham, Nievventitio, Clarkio, aliisque,

que, ut qui id inficiatur, non modo impietatis, sed ſtupiditatis argui poſſit. Deinde prima ſcientiarum axiomata, & principia, ut in Geometria, ex ſimplici collatione idearum naſci, id adeo eſt exploratum, ut ſupervacuum exiſtimo operam omnem, quam in ea re demonſtranda impendit Lockius. Principia quædam moralia *Deum amandum ſuper omnia : Proximum us æqualem ſpectandum : Nihil alteri faciendum, quod tibi fieri non vis*, ex ideis Dei hominum, naturæ ſocietatis, utilitatis & naſcuntur & corroborantur. Quamquam in hoc ego patronos Platonicorum miror, qui dum ideas innatas tueri ſtudent, judicia quoque & ratiocinia innata mentibus eſſe pronunciant. Quod utcumque excuſari in Platonicis poſſit, quippe quod eſt eorum doctrinæ de præexſiſtentia animorum conforme, in his, qui ab illa doctrina deſcivere, membrum videri poteſt ſine capite, concluſio ex negatis principiis. Jam vero eodem modo ideæ numerorum, proportionis, aliæque abſtractæ explicari poſſunt : naſcuntur enim illæ, aut diviſione idearum ſenſibilium, aut meditatione & conjectura ; quam rem iſti negare ut impoſſibilem nequeunt, quouſque & conjectura plurima percipi fatentur (*a*).

CAP.

(a) *Animadvertendum eſt hoc in loco, eſſe quaſdam inter homines notiones, quædam rationis percepta, quæ homines ipſi per ſe a nullo edocti habent omnes, ſeu a ſua ipſorum natura in ea advertenda impellantur, ſeu a natura rerum, quæ æque omnibus ſubeſt, excitentur, ſeu a ratione & intellectu admoneantur. Ita veritates quædam, quæ numerorum computationem, multiplicationem, diviſionem ſpectant, ſuapte natura ab omnibus intelligi poſſunt: item principia quædam proportionum, quum Arithmeticarum, tum Geometricarum, quæ operis ipſis omnes ſcire profitentur. Tum quædam aut nos ipſos, aut rerum naturas ſpectantes ſunt inter omnes communes, quibus communis natura, eademque rerum univerſitas oculis objecta.* Innata *hæc vocari poſſunt, ac vocantur quandoque a viris doctis, ſuntque hoc ſenſu innata. Quibus nos minime refragamur,*

qui

CAP. IV.

De humanæ mentis libertate, ejusque extensione.

Prop. XL. MEns humana eſt libera, ſed intra quoſdam fines ea continetur libertas.

D. Libertas eſt ea mentis facultas, qua ex ratione boni vel mali propria, nec invita, & cum voluptate operatur (def. 12.): plurima autem ex propria boni vel mali ratione & conſcientia, nec inviti & cum voluptate perpetuo omnes operantur (ex intima conſcientia); eſt igitur Mens humana libera. Quod primum.

Jam quædam ſunt, quæ inviti patimur & cum ægritudine; quædam alia quæ voluntati noſtræ minime ſunt ſubjecta, non in corpore tantum, verum etiam in ipſa mente; quædam, ad quæ potentia naturæ noſtræ non pertingit; hæc omnia cum moderamini rationis noſtræ non ſubſint, ne libertati quidem ſubeſſe poſſunt (def. 12.) (*a*).

Prop.

qui qua notione hæc ingenita principia in dubium vocaverimus dilucide explicavimus. Quod ſi quis ingenitas & communes hominibus omnibus notiones, ea, qua hic accipimus, ſignificatione, negare in animum induxerit, is dupliciter peccabit. Nam & imperite communi hominum ſenſui ac experientiæ adverſabitur, & omnem hominum inter ſe ſocietatem abrumpet, quæ nulla eſſe poteſt, ut alibi adnotatum eſt, ubi nulla inter ſe communi ratione copulentur. Neque enim ego aliunde clarius deduxerim, ad communionem vitæ homines geri, quam hinc, quod in communi quadam ratione participent, ſine qua ut ſeſe mutuo intelligere nequirent, ita nulla communione ſociari.

(a) *Tota hominis libertas binis verbis abſolvi poteſt, ac digito ut ita dicam, demonſtrari. Exploratum eſt, cauſas neceſſarias agere ſemper ſecundum totas ſuas vires: lapides totis viribus decidunt: elateres totis viribus objecta obſtacula repellunt; ignis, aqua, ceteræ naturales ac neceſ-*

ſariæ

Prop. XLI. Homines præditi sunt libertate *a coa-ctione*.

D. Quæ operandi potentia nullo Fato rapitur libertas est a coactione [Schol. def. 12.]: est autem fatum externum triplex, Democriticum, Stoicum, Spinozisticum (def. 53. primæ p.), a quibus omnibus immunes sumus [prop. 13. 74. 76. prim. part.]; liberi ergo sumus a *coactione*.

Præterea cujus libertatis motiva proxima suppeditat ratio intima Principio agenti ea libertas a *coactione* est (Schol. def. 12.): at libertatis nostræ proxima motiva determinantia sunt motiva rationis (ex intima conscientia); est ergo ea libertas a *coactione*.

Prop. XLII. Motiva quæ libertatem humanam determinant sunt perceptiones boni vel mali, *seu bona & mala objectiva*. Nihil manifestius esse potest, si intimam conscientiam consuluerimus. In adjecta appendice copiosius id explico.

Prop. LXIII. Libertas humana est libertas a necessitate naturæ.

D. Quæ libertas pendet a motivis, quorum actio nec absolute infinita est, nec unum in modum determinata, est libertas a necessitate naturæ; talis est libertas humana; nam quum determinetur *a bonis vel malis repræsentatis* (prop. 42.), quorum activitas nec infinita est [si summi boni, & summi mali perceptiones exceperis], nec unum in modum determinata, quippe quod

sariæ causæ totis semper suis viribus agunt. At vero, nisi vim manifestam conscientiæ facere velimus, ex intima experientia quilibet persentiscit, posse se parte virium agere. Ut ecce, quum abacum hunc primum parva vi digitis premo; mox majori; deinde paulo etiam majori; postremo quantum queo; nemo dixerit, me non potuisse premere totis viribus, quum parte premebam; nam alias ne postremo quidem id potuissem. Qui ergo parte virium agere possum, ac majori, vel minori, prout lubitum fuerit, cogor fateri, me non necessario agere, idest esse liberum. **Itaque** *nisi hoc sit perspicuum, non video, quid in ideis humanis clari ac perspicui esse possit.*

quod perceptiones bonorum & malorum variæ sint, mutabiles, vagæ, ut patet; a motivis agitur nec absolute infinitis, nec unum in modum determinatis.

Corol. 1. Inest homini libertas indifferentiæ: nam quum libertas humana immunis sit a coactione (prop. 42.), & a naturæ necessitate (prop. 43.), regaturque a motivis rationis, nec activitate infinitis, nec unum in modum determinatis, nequit non esse libertas indifferentiæ.

Corol. 2. Est quandoque humana libertas *contradictionis*, *& contrarietatis*. Nam est indifferentiæ [corol. 1.], quæ indifferentia a motivis rationis tantum determinatur: sunt autem rationis motiva bona vel mala repræsentata [prop. 42.], & potest esse bonum repræsentatum *verum malum*, ut malum repræsentatum verum bonum, quod patet: ita non solum ex duobus bonis propositis unum præ alio eligere possumus, sed idem unum eligere possumus, aut respuere, & malum bono præferre possumus.

Schol. Ex quibus omnibus perspicuum est, unam humanæ libertatis radicem esse rationem, seu potius libertatem humanam, quemadmodum B. Thomas docet, *essentialiter esse in ratione per appetitum operante*: nam *voluntas est in ratione*, inquit alicubi ex Aristotele [a]. Perspicuum quoque & illud est, turpissime in statu quæstionis hallucinari, qui libertatem ita concipiunt, tamquam potentiam, quæ omne motivum determinans excludat: talis enim libertas nec ulla esse potest, & naturæ rationali repugnat (*b*). Sed nec minus erit clarum, si libertas e fonte rationis manat immediate, non idcirco minus esse libertatem, quod *concausis aliis*, ut vocant, temperamento corporis, actione externorum objectorum, actione Dei, adjuvetur: nam exploratum est causam non idcirco desinere esse causam, quod ab aliis adjuvetur (*c*). Quousque igitur Mens humana activitatem suam retinet, operaturque ex ratione boni per desi-

[a] *P. 2. q. 9. art. 5. in corp.*
[b] *Vide eundem S. Th. 1. 2. tota q. 9. & 10.*
[c] *Vide ut idem ibidem egregie hæc explicat.*

desiderium, mali per aversationem, etiamsi ab aliis adjuvetur causis, libera esse non desinit. Quocirca inepta sophismata sunt, quæ adversus humanam libertatem ex temperamentis, actione rerum externarum, concursu Dei generali, vel peculiari desumuntur argumenta: concausæ eæ tantum esse possunt, quæ *causalitatem* (liceat eo vocabulo uti) Mentis nullo modo evertunt. Sed ut plenius eam rem & accuratius pertractemus, quam dudum ea super re commentati sumus, appendiculam adjiciemus. Quæ si minus sit tironum captui adaptata, differri ejus tantisper lectio potest.

APPENDIX

Ad superius Caput.

De libertatis natura & proprietatibus differitur accuratius.

§. 1. QUum de rerum differitur natura aut proprietatibus, jamdudum monuere philosophi, eam rerum naturam, eas proprietates & qualitates, eas causas quærendas esse, quæ revera sunt, non quæ esse possunt. Nam qui quæ esse possunt summo capitis labore perquisivit, atque beato ita ei esse licuit, ut repererit, non magis profecit, quam qui nihil unquam tentavit. Ea regula, quum de libertate differitur, potissimum recolenda est. Perquirenda enim est ea humanæ naturæ libertas, quæ nobis a natura inest, & quatenus inest, non eam quam maxime vellemus. Nam qui eam sui libertatem exquirunt, quam maxime vellent: ne eam quidem, qua nos natura præditos fecit, reperiunt. Contenti ergo esse debemus iis dotibus, quibus sumus donati, nec aut alias aut majores exquirere, aut impudentius in Dei consilia inquirere, cur has potius, quam alias, aut cur non majores dederit. Quod tam est ineptum & adrogans, quam si quis exquirat curiosius, cur materiæ soliditas, cur igni calor sit inditus, & cur materia metallica

aquam,

aquam, aut aerem mole sua non exæquet. Factarum quidem rerum omnium fines, ac propterea rationes sint necesse esse, sed quas scire minime necessarium est, ac impudentissimum in arcanis sapientiæ Dei perquisitis, nec repertis, naturæ suæ poenitere, aut adversus Dei providentiam indignari.

§. 2. Quæ omnium hominum animis libertatis notio inest, clara ea est, & naturæ nostræ sufficiens, nisi abutamur. Nempe apud omnes homines is ex libertate agere dicitur, qui sua vi, & ex propria boni vel mali ratione cum voluptate agit: is vero ex necessitate, qui contra boni vel mali propriam rationem, & invitus operatur. Itaque lubenter agere, & invite velut contraria inter homines habentur. Ne aliam quidem homines, quum de læsa libertate queruntur, expostulant. Ea si detur vivendi & operandi optio, tum se plane liberos dicunt. Eam vero facultatem agendi ex propria boni vel mali ratione sibi inesse intimitus persentiscunt; nec ullus est aut tam doctus & perspicax, aut tam stupidus, & pectoris obtusi, qui ullis sophistarum conclusiunculis ab ea persuasione se dimoveri patiatur. Ea quoque naturæ sufficiens est, si recte uti didicerimus, quod sequentibus patebit.

§. 3. Ex quibus sequitur, ut eæ actiones quæ ex ratione boni vel mali propria cum voluptate in nobis nascuntur *liberæ* sint: quæ vero nec a ratione & voluntate nostra proveniunt, & vel nobis invitis, esse, aut fieri pergunt, *necessariæ*. Quumque nemo sit, qui posteriores has non habuerit *necessarias*; nemo esse potest, nisi qui insanire velit, cui primæ non sint *liberæ*.

§. 4. Voluntas est ultima mentis determinatio, quum aliquid eligimus, aut aversamur, ex ratione boni, vel mali propria proficiscens: non igitur consistere potest sine ratione. Ergo ratio sufficiens voluntatem nostrarum, seu *electionum*, & *cessationum* liberarum, ratio est boni vel mali propria. Nam tota ratio sufficiens cur aliquid eligamus ratio est boni, seu potius *bonum ipsum repræsentatum*, & *objectivum*: & tota ratio, cur

fit, ut apud philosophos actiones, quæ ex iis viribus inconsulta ratione, emergunt, in censum actionum moralium, &, ut vocant, *humanarum*, non veniant. Nam ea demum a Philosophis voluntas libera habetur, quæ proeresi, seu consilio determinatur, quod ab Aristotele adnotatum omnes retinuerunt Scholæ Doctores (*a*).

§. 9. Earum inclinationum, aut declinationum, de quibus superiore §. dictum est, *ratio sufficiens* in Dei voluntate & hominis essentia unice est posita. At sunt inclinationes aliæ aut declinationes peculiares, quæ ex generalium illarum moderatione & determinatione in objecta particularia existunt. Earum *ratio sufficiens* sunt ideæ bonorum vel malorum peculiarium voluptate aut dolore naturam nostram inflectentes. In has libertas mixta cum necessitate quadam nobis inest. Et quidem liberi sumus in eo, ut possimus earum inclinationum causas, ideas nempe bonorum, vel malorum peculiarium, in consultationem rationis revocare, perpendere accuratius, quandoque etiam exhibere nobis alias, aut eas investigare, atque interim a prioribus animum tantisper abducere. At positis semel fixisque notionibus boni vel mali, indeque, ob arctam connexionem *rationis*, *&* *appetitus*, genitis commotionibus, necessario Mens rapitur in *electionem*, aut *fugam*. Quod scholæ aliis efferunt verbis, *Non potest mens bonum qua bonum aversari*, *malum qua malum sectari*.

§. 10. Inclinationes animi & declinationes particulares non omnes sunt æque vehementes: habent ergo suas *intensitates*, quæ commode per gradus distingui possunt. Earum nunc intensitatum causæ physicæ investigandæ sunt; ut quatenus in eas possit libertas, quo vero consistat, intelligatur clarius. Est autem id faciendum accurate, quandoquidem actionum plerarumque vitæ humanæ fontes in hujusmodi inclinationibus, aut declinationibus continentur.

§. 11. Exploratum est: ut illas generales (§. 8.), ita has peculiares inclinationes in bonum, vel malum ferri, velut in fines. Sed oportet Philosophum distinguere

(a) *Vide S. Thom. 1. 2. q. 9. art. 4. in corp.*

guere inter *bona* & *mala* objectiva, ac *bona* & *mala realia*. Bonum & malum objectivum voco quantitatem boni vel mali, quæ in idea boni vel mali apparet: *reale vero*, quæ in rebus ipsis, quæ velut bonæ, vel malæ percipiuntur, inest. Non semper æqualia sunt objectivum & reale bonum, objectivum & reale malum. Nam possunt reale bonum, ac malum minora, aut majora apparere: possunt diversa: potest malum apparere bonum, bonum vero malum. Nihil frequentius in vita humana accidit. Nec quidquam efficacius hominum miseriam progignit [a].

§. 12. Inclinationes, aut declinationes animi peculiares non pendent nisi a bonis, vel malis objectivis: nam pendent ab ideis bonorum vel malorum peculiarium generales inclinationes voluptate & dolore moderantium, & determinantium (§. 9.) Ex quo consequitur, ut earum inclinationum & declinationum gradus intensitatis sint in ratione bonorum, vel malorum objectivorum. Ut si ex. grat. quantitas boni objectivi sit $= 6$, & inclinationis erga illud intensitas erit $= 6$. Porro si mali objectivi quantitas sit $= 4$., erit declinationis intensitas $= 4$. Ea quum sint manifesta, non admodum perspecte, ut solebat, Renatus Cartesius (b) voluptatem ex magnitudine perfectionis realis illam producentis esse metiendam scripsit; nihil enim exploratius est, quam voluptatem & dolorem oriri ex bono aut malo objectivo, non reali.

§. 13. Nec minus & illud verum est, posse plerumque bonum reale producere in animo nostro declinationem, malum vero reale inclinationem; quum illud pro malo, hoc pro bono traduci possit [§. 11.] Cui simile & illud est, posse majus bonum reale inclinationem minorem facere, quam minus; ut minus malum declinationem progignere majorem, quam majus; quod postremum tum potissimum contingit, quum *majus malum* distantius est, *minus* vero propinquius. Scilicet

 quem-

(a) Intellectus non percipit res per modum rerum ipsarum, sed per modum sui, *inquit cogitate S. Th.*.

(b) *Ad principem Elizabetham Palat. ep. 6. prim. part.*

quemadmodum corpora in ratione distantiæ ab oculo majora aut minora videntur, ita appetitus nostri, aut adversationis objecta crescunt aut decrescunt in ratione plusquam fortassis duplicata distantiarum.

§. 14. Duo *bona objectiva æqualia*, sed opposita, inclinationem quidem *generalem* & vagam progignere possunt, *particularem* vero nullam. Nempe inclinatio generalis nascitur ex opinione boni ut boni: quum autem duo bona objectiva A, B utcumque diversa unum sint in ratione boni, perstat integra eorum activitas ut bonorum; progignunt ergo inclinationem generalem & vagam seu innatam excitant, agitant, fovent. Quod erat primum. Jam quum inclinationes animi peculiares sint animi erga peculiaria objecta determinationes; seu inflexiones; nec possit simul in oppositas partes animus flecti; ob æqualitatem vero bonorum ne in alterutram quidem possit; efficitur, ut quousque bona illa objectiva sunt æqualia nullam peculiarem inclinationem, aut actionem producat. Quare si in alterutrum mens se determinat, id quod ob libertatem potest, non inde determinatur, sed alias rationes sectatur. Quam rem Aristoteles exemplo capilli omni ex parte æqualis resistentiæ explicuit: eum nempe capillum nulla in parte rumpi posse, quacumque adhibita vi, arbitratns est: quod utcumque falsum, clare tamen explicat, quod ille voluit, quodque scholastici magna consensione sectati sunt.

§. 15. Si idem objectum A duas in nobis producat ideas unam boni D, alteram mali C. intensitate æquales, sed contrarias, nulla inde sequi potest peculiaris Mentis inclinatio. Sit D = 4, C itidem = 4, erunt inclinatio & declinatio æquales: ergo erit inclinatio erga D = 4, declinatio a C = 4. Quocirca erit inclinatio = 4 — 4, ideſt nulla: & declinatio = 4 — 4, ideſt nulla.

§. 16. Intensitates bonorum vel malorum objectivorum sunt ipsæ idearum bonorum vel malorum intensitates. Intensitatem vero idearum bonorum vel malorum voco *claritatem*, *distinctionem plenitudinem*, aut obscuritatem, confusionem, imperfectionem.

§. 17.

§. 17. Si ideæ sunt innatæ, bonorum vel malorum intensitates sunt & ipsæ innatæ [ex §.16.]. At quum experientia doceat in majori hominum parte realia mala esse *bona objectiva*, & contra realia bona esse *mala objectiva*; si ideæ sunt innatæ, ideſt Menti a Deo communicatæ, sequetur Deum hominibus illudere, quod intolerabile eſt abſurdum. Idem dici poteſt, si Deus singillatim in nobis ideas producat, prout nobis sunt illæ ad munera noſtra perficienda neceſſariæ: aut si in sua eſſentia manifeſtet. Quod argumentum invictum eſt contra illa ſyſtemata.

§. 18. Poſtulo ut omnes ideæ noſtræ ſtatuantur *sensus* eſſe, & *meditationis* atque *conjecturæ*. Nam quamquam ea opinio valde ſit controverſa, eſt tamen & naturæ humanæ conſentanea & phænomenis cogitationis humanæ explicandis accommodatior, & præſentibus philoſophis probatiſſima.

§. 19. Pro varia intenſitate externorum objectorum in nos agentium, variat intenſitas impreſſionum in nobis factarum. Axioma eſt exploratum.

§. 20. Conſtitutio ſubjecti, in quo fit impreſſio aliqua, ad intenſitatem ejus impreſſionis plurimum facit. Antiquum eſt & verum Scholarum proverbium; *quidquid recipitur per modum recipientis recipitur*. Ex. gr. Si vi = 2. urgeas objectum, cujus reſiſtentia ſit = 3. & alterum cujus ſit reſiſtentia = 1. actionis in iis intenſitas non erit æqualis. Ex quo fit, ut intenſitas impreſſionis ab objecto aliquo in nobis facta metienda ſit non in ratione tantum magnitudinis objecti, ſed etiam diſpoſitionis naturæ humanæ in qua fit. Quumque conſtitutiones hominum ſeu temperamenta nec eadem ſint in omnibus, nec in eodem homine quovis tempore eadem; inde intelligitur, qui fiat, ut impreſſiones ab iiſdem objectis, aut in diverſis hominibus, aut in eodem homine temporibus diverſis varient.

§. 21. Voco *animi conſtitutionem*, quæ exiſtit ex ejus *habitibus* aut *intellectualibus* aut *moralibus*; ex *affectibus*; & ex *præſentibus ideis*. Detur animus A imbutus habitibus ſcientiarum theoreticarum Geometriæ,

Logicæ, Metaphyficæ, Phyficæ, Theologiæ &c.; ejus conftitutio diverfa erit a conftitutione animi B, qui aut iifdem habitibus non eft informatus, aut non æque, aut eft imbutur diverfis. Detur animus C, qui ornatus fit habitibus moralibus caritatis, mifericordiæ, juftitiæ, fortitudinis, aliifque ad bonitatem moralem fpectantibus, aut omnibus, aut plerifque, aut paucis, ea animi conftitutio erit diverfa a conftitutione animi D, qui aut habitibus diverfis fit formatus, aut non æque, aut deformatus habitibus contrariis feritatis, intemperantiæ, iræ, amoris venerei &c. Præterea fi tempore X animi C, D, iifdem habitibus imbuti non eafdem verfent animo cogitationes, conftitutiones variabunt. Hujufmodi animorum conftitutiones, quemadmodum eft perfpicuum, infinitæ effe poffunt, non in diverfis modo hominibus, fed in eodem diverfis temporibus: nam pendent vel a minimis variationibus ftatuum animi. Earum autem omnium ratio habenda eft, quum perquiruntur motiva determinationum voluntatum humanarum.

§. 22. Pro varia animi conftitutione variant impreffiones in nobis ab objectis externis factæ. Confectarium eft eorum, quæ fupra dicta funt. Ex. g. fi injuriam eandem feceris homini ftupido, & homini perfpicaci, ii non eodem modo afficientur: fi feceris patienti, forti, temperanti, & intemperanti, impotenti, iracundo, diverfo certe modo agitabuntur. Ex eodem infolente phænomeno non eodem modo commovebuntur vulgus, & philofophi. Eodem fermone pio non eodem modo agitabitur muliercula, idiota, politicus, impius. Audito viri cujufdam famofi nomine, commotiones & judicia varia excitantur in diverfis, pro profeffionis, fectæ, affectionis, alterius ætatis, fexus diverfitate.

§. 23. Ex quibus fequitur intenfitatem impreffionum in nobis factarum a tribus pendere caufis. 1. intenfitate actionis externæ. 2. a temperamento corporis. 3. ab animi conftitutione. Ut fi ea omnia, eorumque confenfio, aut repugnantia poffent exacte dimetiri, poffent quoque intenfitates impreffionum exactis calculis fubjici, inde-

deque

deque deliberationes omnes, & determinationes animi magna probabilitate pervideri.

§. 24. Porro quum de his differitur, non solum ad examen conferenda sunt, quæ impressiones faciliores efficiunt, verum etiam quæ remorantur, quominus impressiones illæ nascantur, aut quæ de earum quidpiam quantitate detrahunt, conferendæque & agentes causæ, & resistentes. Ex. g. dum disceptatur, quanta cum vi Julius Cæsar se determinaverit ad sibi Romanam Remp. submittendam, in censum cum primis venire debent causæ impellentes. 1. externi boni consequutio. 2. corporis temperamentum. 3. animi affectus, præcipue ambitio regni, aut gloriæ, invidentia nominis Pompejani. 4. externa auxilia unde magnos animos homines facere solent &c.; tum vero etiam deterrentes. 1. amor libertatis Patriæ, si qui ullus superfuit. 2. notiones honesti & justi, 3. rei difficultas. 4. vires adversæ. 5. pericula quæ id facinus consequi poterant &c. Quibus omnibus inter se collatis, quum apparet majores fuisse impellentes causas, intelligitur, qui is homo adversus removentes agere potuerit & voluerit. Infinita sunt similia facta, quorum similes sunt causæ.

§. 25. *Boni, vel mali objectivi*, intensitas est in ratione intensitatis impressionum: nam bonum vel malum objectivum sunt ipsæ ideæ boni, vel mali, (§. 16.): ponantur ideæ istæ adventitiæ [§. 18.] eæ erunt impressiones ab objectis externis in nobis factæ: ab illis igitur objectis pendebunt; in ratione igitur intensitatum earum impressionum erunt ideæ, atque idcirco bona, vel mala objectiva. Quod si jam ponantur esse ideæ factitiæ, eæ proculdubio erunt in ratione constitutionis animi, temperiei corporis, & actionum externarum: cum autem intensitas impressionum sit in ratione composita horum omnium [§. 23] idearum quoque factitiarum intensitas erit in ratione impressionum.

§. 26. Inclinationes, & declinationes peculiares pendent ab impressionibus, & sunt in ratione earum impressionum. Nempe pendent a bonis aut malis objectivis (§. 12.), bona autem & mala objectiva ab impressionibus

nibus [§. 25.]; inde ergo inclinationes & declinationes: sunt igitur in ratione bonorum, vel malorum objectivorum [§. ex superior.]; bona vero & mala objectiva in ratione impressionum [25.]

§. 27. Voluntates pendent a libertate determinata a ratione ope impressionum, seu *ope appetitus*, ut loquuntur scholastici. Scilicet voluntates sunt ultimæ mentis determinationes erga bona objectiva, aut a malis objectivis: eæ vero determinationes pendent ab inclinationibus, aut declinationibus; istæ a ratione bonorum vel malorum objectivorum flectente libertatem (omnia ex demonstratis), ergo inde quoque voluntates.

§. 28. Quæ hucusque dixi, ea ex contemplatione peculiaris naturæ meæ mihi videor deduxisse: sed quum fieri possit ut fallar, nemini quidpiam pertinacius obtrudere velim. Si autem sunt vera constat jam de *motivis determinantibus* libertatem. Sunt interim qui ex iis, quæ observata sunt, hunc in modum fortassis adversus libertatem concludant (*a*). Voluntates nostræ pendent ab inclinationibus, aut declinationibus; hæ ab impressionibus adeoque sunt ut impressiones: impressiones vero ab actione objectorum externorum, temperie corporis, constitutione animi; necessariæ ergo sunt impressiones, adeoque inclinationes, & declinationes, atque hinc voluntates. Eo argumento triumphat Collinus. Plures scio fuisse philosophos, qui ad hunc scopulum illisere, nec ulterius progredi potuerunt, dumque libertatem studiose quærerent, amisisse repente, quasi ex oculis subductam. Me autem vide quam præfidentem faciat veritas, ut merum esse sophisma superius argumentum, plane confidam demonstraturum. Nempe voluntates ab inclinationibus, & impressionibus ita pendent, quod a ratione pendeant, quæ non alio modo libertatem inflectit, quam naturæ inclinationibus & declinationibus: ergo ita pendent, ut motiva inflectentia libertatem semper sint rationes boni vel mali, nec tamen vis infinitæ, atque idcirco constat integra homini libertas [def. 12. Schol.). Sed ut plenius id argumentum refellatur, res altius suscipienda est,

§. 29.

[a] *Collins recherches sur la libertè loc. sup. cit.*

§. 29. Quum Mens humana sit ad beatitudinem facta, ab ejus amore necessario rapitur, adeoque necessario ab eo tantum bono objectivo determinari potest, quod summum est, quippe quod id tantum desiderium illud beatitudinis plene explere potest. At cetera omnia bona objectiva, quæ finitæ sint intensitatis, nec rapere in se unice eam possunt, nec necessario determinare, sed reliquunt ei facultatem super iis consultandi atque indifferentiam eligendi. In ea enim consultandi super natura finitorum bonorum facultate, quæ sarta tecta homini inest, dum inter bona finita versatur, libertas indifferentiæ posita est, quemadmodum præclare BB. Augustinus, & Thomas docuere. Atque inde intelligitur cur in amando Deo homines liberi non sint libertate indifferentiæ; quod nempe tale illud bonum est, super cujus electione nec consulere possunt, nisi vim naturæ inferendo, nec cunctari, nisi plane si stipites sint & trunci.

§. 30. Ex quibus intelligitur fontem libertatis a *coactione* esse, quod motiva immediata nos determinantia sint rationes boni vel mali per appetitum, vel aversationem: & fontem indifferentiæ libertatis esse imperfectionem bonorum, aut malorum objectivorum, super cujus electione aut fuga consulere integrum est, quorumque electio necessaria esse non potest.

§. 31. Qua ex re & illud sequitur, ut quæcumque media rationem nostram perficiunt, ea & magis nos liberos a coactione faciant, & minus cunctantes atque indifferentes. Nam quo rationis nostræ imperium dilatatur, eo plura ratione efficimus, quam aut naturæ impetu, aut affectibus. Et quo ratio auctior est & perspicacior, minus cunctabundi sumus, minusque indeterminati. Itaque ex philosophia, & Legislatio, & Gratia, quæ omnes rationem perficiunt, libertatem quoque perficiunt: ut idcirco tantum absit ut quidquam libertati humanæ deroget Legislatio & Gratia, ut potius nihil plenius eam augeat, atque provehat, in primis, quæ naturam quoque mansuefacit, quod accuratissime a B. Augustino pertractatum est in iis libris, quos de libertate arbitrii inscripsit.

§. 32. Observatum est in scholio prop. 43. argumenta omnia, quæ adversus libertatem produci solent, nihil aliud probare, nisi libertatem nostram sua habere *motiva determinantia*, aut *concausas* quasdam; quæ quum ei activitatem suam auferre nequeant, nec necessario quippe finitæ vis, nihil ei derogant, tectamque atque sartam, ut dicunt, relinquunt esse. Sed quando gravi ea philosophorum magni nominis contentione agitata sunt, exigitur a me profecto hoc in loco, ut hujusmodi argumenta retractem atque refellam. Nec ab interna naturæ nostræ necessitate vindicanda nunc est libertas, quod superius præstitum est: externa tantum persequar. Ea ad tria potissimum referri solent. Quorum primum Dei providentia & prædeterminatio suppeditat; alterum Dei præscientia: tertium vero Astrorum influxus. Nam quod addunt quidam, peccato Adæ amisisse homines arbitrii libertatem, quod argumentum Theologia subministrat, id scripturæ ipsius auctoritate confutatur; quæ ut docet, nos omnes in peccato nasci; ita apud nos arbitrii nostri consilium esse. Eo igitur nihil moveri possumus, quamquam Calvinus eo potissimum nitatur.

§. 33. Est autem primum hujusmodi (*a*). Eæ causæ dici & esse possunt liberæ, quæ sese ipsæ determinant in operationibus suis, non vero, quæ determinantur ab aliis, quæque ipsæ se determinare nequeunt. Sunt autem omnes causæ creatæ hujusmodi, quæ nec seipsæ ullo modo determinare ad operandum possunt, & a solo Deo determinantur. 1. Quemadmodum intelligi nequit corpus, quod se ipsum a quiete ad motum impellat, ita nulla alia creata & finita res, quæ ab *inactione* ad *actionem* determinet: par enim utrobique ratio est. Scilicet & ex nihilo nihil est, & nemo, quod non continet, præstare potest. 2. Quum constet inter omnes qui sanam habent Dei notionem, a Deo omnia conservari, sitque vetus philosophorum & verum adagium, *conservationem esse perpetuam creationem*; non magis possunt creatæ res se ad agendum determinare, quam

(a) *Nimis illud adornat Pomponatius in 11. de Fato &c. Hinc sæpe Spinoza.*

quam se conservare. Quemadmodum horologii pendulum, idcirco quod externa causa moveatur, & ab eadem in motu conservetur, dici nequit ullo modo se in oscillationes agere, desiperetque, & pugnantia aperte doceret, qui quum ab externis causis in motu conservari pendulum dixisset, adjiceret, esse tamen oscillationes quasdam, quas ipsum sibi faceret, aut gradum esse motionis, quem ipsum externæ actioni adderet. Nempe qui ita disserit, ponat gradus ejus motionis esse = 4. quorum. 2. debeantur externæ causæ, 2. penduli ipsius activitati, tum dicat etiam necesse est, pendulum suapte natura, sine ulla externæ causæ ope, agitare se posse duabus viribus. Quæ doctrina superiorem omnem evertit, moveri pendulum ab externa causa, atque ab eadem in motu conservari.

§. 34. Diffiteri non possumus, graviter eo argumento premi, & *physicæ prædeterminationis* auctores, & Malebranchianos, qui omnia *ἀμέσως* a Deo repetunt, nulla in natura activitate posita, & Auctorem præcipue Gallici operis, *Actiones Dei in Creaturis*, alias a nobis laudatus. Nam respondere, iis principiis positis, liberos nos esse *in sensu diviso*, si non *in sensu composito*, id est fucum imperitis facere, quod est perspecte a Becano observatum. Enim vero si quidem verba *in sensu diviso* intelliguntur, quum non operamur *potentia* retinere libertatem, ut in *sensu composito*, idest quum nos determinamus, non habeamus; nescio utrum id libertatem vindicet potius, an evellat. At id certum est, eam libertatem *potentia*, quæ sit necessitas *actu*, nullius esse homini usus. Itaque ea responsio adhibenda est argumento, quam B. Thom. divinitus, ut solet, pluries adhibet. Nempe quum Deus sit infinite potens & sapiens, dubitari non potest, quin tales facere potuerit res, quæ causæ essent & ipsæ, idest activitatem sui generis haberent & exercerent. Ejus generis est humana Mens. Activitatem illa sui generis & habet & exercet. Sed quum quæ intensitate sunt finita, consumi usu possint, conservari ea a Deo debent. Est igitur Dei actio quædam universalis qua hujusmodi activitates *causarum*, ut vocant,

çant,

cant, secundarum, conservatur, eaque constans & perennis. Porro ea actione Deus rerum naturas non evertere, sed continere & conservare vult: esse autem id non potest, nisi naturis illis adaptetur actio Dei. Sunt porro causarum secundarum activitates non unius speciei; quædam brutæ sunt, ut vires materiæ *attractrix gravitans*, *plastica*, similes: quædam vero *rationales*. Illæ legibus mechanicis regi possunt, & reguntur: quocirca libertate destituuntur. Istæ ratione ducuntur, ut idcirco una iis sint agendi motiva, perceptiones. Hæ mechanicis subjici nequeunt legibus: rationis via conservari debent. Adaptatur prioribus Dei actio ut rapiat: his ut ducat. Ita Mentibus etiam cum actione Dei sua semper constat libertas. Quinimmo quum libertas *essentialiter* sit in *ratione*, & quæ rationem emendant & perficiunt, libertatem quoque perficiant [§. 31.]; & Dei actio naturæ Mentium adaptata non possit non illas emendare & perficere, conficitur actione providentiæ divinæ perfici potius humanam libertatem, quam suffocari. Quæ omnia & Augustinus summa perspicacitate prædixerat. Ita concidit tota illa Spinozistica moles.

§. 35. Alterum argumentum ita conformatur. *Si omnia futura præscita sunt a Deo, hoc ordine evenient, quo ventura præscita sunt: si autem hoc ordine eveniunt, certus erit ordo rerum præscientiæ Dei, adeoque certus ordo causarum; si vero certus ordo causarum, quo fiat omne quod fit, Fato fiunt omnia quæ fiunt: neque enim aliud est Fatum; quam certa & constans, atque immutabilis causarum & effectuum series: at si Fato omnia fiunt nulla est libertas; Jam sunt omnia a Deo præscita, ergo certus ordo causarum; Fato fiunt quæcumque fiunt, nec ulla est libertas* (*a*).

§. 36. Eo argumento ita perturbatus fuit Cicero, ut ne negaret libertatem, præscientiam Dei sustulit (*b*), atque *ut nos faceret liberos, fecit sacrilegos*, ut eleganter scribit Augustinus. Fabulantur Armachanum acutissimum scho-

[a] *Vide B. August. lib.* v. *de Civ. cap.* 9. *& Cic. de Fato.*
[b] *Lib.* 2. *de Divinat.*

ſcholæ Theologum viginti annos laboraſſe, ut eum nodum ſolveret, nec potuiſſe. Cardinalis Cajetanus vir in Metaphyſicis contemplationibus attritus, eam quæſtionem in alterum ſæculum diſtulit. Auguſtinus tamen paucis, quaſi compendio, & confidenter, ſed peracute reſpondit: *Non eſt*, inquit, *conſequens, ut ſi Deo certus eſt omnium ordo cauſarum, ideo nihil ſit in noſtræ voluntatis arbitrio: & ipſæ quippe NOSTRAE VOLUNTATES IN CAUSARUM ORDINE SUNT*. Quæ huc redeunt, præſcientiam Dei non commutare rerum naturas, ſed neceſſarias quidem ſinere eſſe neceſſarias, liberas vero liberas: quod ſcilicet præſcientia Dei, ſi a divina voluntate & providentia abſtracta ſpectetur, in rerum naturas phyſice non influat. Non ſecus atque qui me quidquam operantem inſpicit, non adigit ad operandum. Et quemadmodum *memoria tua*, inquit idem alibi, *non cogit facta eſſe quæ præterierunt; ſic Deus præſcientia ſua non cogit facienda, quæ futura ſunt* (a). Scilicet nihil vetat eſſe aliquid certum, quod ſit liberum, ſi ex eo, cui id certum eſt, nulla inferatur operanti vis. Quæ adeo ſunt perſpicua, ut mirer eſſe potuiſſe viros doctos, quibus argumentum iſtud quidpiam imponere potuerit.

§. 37. Tertium vero argumentum eſt hujuſmodi, Corporis noſtri conſtitutionem, temperiem, mutationes, pendere ex aeris conſtitutione, gravitatione, mutatione notius eſt, quam ut demonſtratione egeat. Hinc vero manare inclinationes quaſdam & mores, atque ad effectus propenſiones perſpicuum eſt. Certe non alia potiſſimum eſt ratio cur climatum diverſorum Nationes diverſis ſint temperamentis præditæ, diverſis moribus, affectibus. Quum vero Aſtra aut lumine, aut motu, aut effuſione alterius ſubtiliſſimi fluidi, aut mutua gravitatione, vel actione alia quacumque conſtitutionem aeris commutent, in eumque agant vi maxima, certe & in nos influunt, aguntque. Pendet vero a corpore mens ita, ut ne cogitetur quidem a nobis niſi ex commotionibus ſenſuum atque cerebri. Ergo, & in

(a) *Lib. 3. de liber. arb. cap. 4.*

in Mentem Astra influunt: influunt autem vi maxima; obniti ergo contra non possumus. Quod si videamur plerumque obniti contra hujusmodi impressiones, id fit quia validioribus concedimus: quo modo si quis a duabus causis ex oppositis partibus prematur ab A viribus = 6, a C viribus = 3, dum repellit C facile putabit vi resistere, quum si animadvertat, id fit, quia ab A validius impellitur. Nec refert, eam vim nos non animadvertere: nam quum constet cordis, pulmonumque motus necessarios esse non liberos, ne eos quidem in nobis vi fieri persentiscimus, nec eos spectamus, nisi velut quos ipsi lubentissime efficiamus, quos lubenter tantum patimur. Addunt, nisi id esset, qui posset intelligi futura libera ab Astrologis, qui *judiciarii* dicuntur prævideri posse & confidenter prædici? Nunc autem hujusmodi prædictionum plenæ omnes sunt historiæ, ut qui velit eas narrationes omnes velut fabulas traducere, ei necesse sit omnem pudorem exuere. Atque hunc ferme in modum *Tertiani*, quos ego fanaticos appello.

§. 38. Cui argumentationi nihil esset ut pluribus responderemus, quando superius explicita ea omnis est res, demonstratumque, corporis impressiones inter motiva rationis, adeoque libertatis referenda esse, aut, si mavis *concausas determinantes*, non vim inferentes necessariam; nisi quædam essent, quæ hoc in loco expediri paucis oporteret. Atque primum non negamus [neque enim hic ea de re sumus solliciti] temperiem nostram ab Astris quoque plurimum pendere, quum pendeat ab aere, in quem illa quocumque tandem modo agunt. Interea id non magis libertati officit, quam propensiones temperamentorum. Nempe quum ea omnia rationem consultatricem super bonis aut malis objectivis non auferant, efficere quidem possunt ut vim quamdam sentiamus, quæ nos illiciat, atque permoveat, cogere vero, & rapere nequeunt. Intima id confirmamus conscientia. Decipimur, inquiunt, quod proximas tantum causas electionum nostrarum, aut aversationum consideramus, remotiores minime prospicimus. At principio, si in iis, quæ omnes homines vivide & clare

clare sentiunt, hallucinantur; commutabuntur tantum humana vocabula, & quæ ignoratio dicitur appellabitur scientia, scientia vero ignoratio: res autem ipsæ permanebunt eædem. Deinde rogamus, remotiores illæ causæ libertatem flectunt operationis mediate, an immediate? nemo posterius dixerit, nam quæ a nobis actiones sine ratione fiunt, liberæ non dicuntur: super his non disceptamus. Si prius, erunt ergo *libertatis* fortasse motiva, non causæ vim inferentes. Scilicet, quotiescumque motiva proxima libertatem nostram determinantia in ratione sunt, homini semper sua constat libertas, ut demonstratum est.

§. 39. Jam vero proferuntur in medium Astrologi judiciarii, *gens hominum*, ut perbelle Tacitus vocat, *potentibus infidum, sperantibus fallax, quod in Civitate nostra vetabitur semper, & retinebitur*. Eorum prædictionibus plenas esse historias Fati Astronomici assertores prædicant. At id argumentum vulgi potius fraudum ignari approbationem, quam philosophorum, mereri potest. Non quod propensiones quasdam hominum generatim non agnoscant plerumque, non isti de trivio Astrologi, sed prudentes & perspicaces omnes, atque inde probabilibus conjecturis proventuras actiones non pervideant; sed quod magna illa confidentia perridicula sit, & eventis ipsis refellatur. Profecto ubi cetera desint manifestæ fraudis argumenta, at illud non leve certe est, quod scite Ennius protulit.

Qui aliis monstrant viam sibi semitas ignorant.

Referendæ essent in tabellas circulatorum hujusmodi prædictiones, ut quæ mentiantur, quæ certa pronuncient, dimetiri posset. At nunc apud popellum, ut solet, plus potest vera una opere completa prædictio, quam miriades mendaciorum. Inde alienorum bonorum insidiatoribus & captatoribus præfidentia & temeritas. Nec deterrentur, quum deteguntur: se quilibet animat Tiresiæ Horatiani verbis (a),

.... neu, si vafer unus, & alter
Insidiatorem præroso fugerit hamo,

Aut

(a) *Horat. lib. 2. satyra 5.*

Aut spem deponas, aut artem illusus omittas.
Persta atque obdura, seu rubra canicula findet.
Infantes statuas, seu pingui tentus omaso
Furius hybernas cana nive conspuet alpes.

In quo isti egregie divinant .... *perraro hæc alea fallit.* Sed tam docte & accurate est ea res a Cicerone (*a*) pertractata, ut orationem nostram non exigat.

C A P. V.

De propensionibus & habitibus, tum de memoria.

Prop. XLIV. PRopensiones ab *bonum*, & *verum* generatim, naturales sunt homini, legesque naturæ humanæ mecanicæ, quibus illa ad consentaneos sibi fines fertur.

D. Quæ propensiones & in omnibus reperiuntur hominibus, & in omni hominum ætate, quæque neque intenduntur unquam, neque remittuntur, eæ profecto haberi debent pro naturalibus totius generis humani propensionibus; quo modo quæ qualitates & in omnibus corporibus, quæ observari potuere, insunt, & neque remittuntur, neque intenduntur, qualitates habentur naturales omnium corporum (*b*); ejus autem generis sunt propensiones erga bonum & verum generatim. Nam primum adeo est omnium hominum, omniumque ætatum, ut communis sit etiam brutarum animantium; ut dubitari non possit, quin naturalis sit & insita *naturæ animali*. Altera vero tam est hominum naturalis & communis, quam curiositas, quæ nihil aliud est, nisi propensio ad verum. Ex quo manifeste sequitur, esse illas naturæ humanæ leges mechanicas. Nimirum non alia est philosophis *lex naturæ mechanica*, nisi ea, cujus, ut inquit Vvolfius, in sola Dei voluntate sit ratio sufficiens; quales sunt vires *attractrix*, gravitationis Planetarum, aliæque in inanimis rebus. Quum ergo pro-

(a) *In libris de divinat. Adde Picum adversus Astrologos.*
(b) *Lex est Nevvt. probata ceteris.*

propensiones illæ sint naturales naturæ humanæ; *naturalium vero causa Deus*; leges naturæ mechanicæ sunt habendæ. Quod vero quidam ajunt ex *usu rerum* eas nasci propensiones, ii non advertunt usum esse non posse sine illis, adeoque usum omnem illas prævertere. Ceterum non sine magna supremi Numinis providentia id fieri intelligendum est, ut homo non sola ratione, & libertate ad suum finem, eique adaptata media ducatur, sed vi etiam ipsius naturæ impellatur, ut scilicet ubi ratione & libertate sit facile abuti, non possit non iis naturæ legibus obsequi. Qua ex re illud etiam intelligitur; qua ratione fiat, ut hominum mores, atque humanæ res, quæ in quibusdam hominum cœtibus videntur a veteri vita & institutis tam longe discessisse, recurrant, circulumque quemdam perficiant. Quod nempe, quemadmodum elateres vi compressi a naturali sua figura inflectuntur, quam induunt statim atque vis concesserit; ita distrahi vi, aut ratione naturalia possunt, convelli funditus nequeunt: itaque cedunt tantisper, mox reditura. Intelligitur & illud, cur quum cæteræ peculiares propensiones, aut adversationes neque eædem in omnibus sint, & ætatibus, temporibusque aliæ atque aliæ: naturales vero illæ immutabiles: nam *naturalia*, ut inquiunt Philosophi, *immutabilia*. Atque hæc quum sint perspecte Aristoteles, vir in primis acutus & accuratus, *scientiæ* quidem *moralis*, qua formatur homo ad beatitudinem, initium fecit ab hoc beatitudinis, idest summi boni, naturali desiderio: *metaphysicæ* vero, idest *universalis sapientiæ*, ab ingenito desiderio veri. Quod nempe ut natura omnes cupiunt esse beati, ducendique sint ad veram beatitudinem *recta* directione & conformatione ingenitæ illius propensionis: ita natura ipsa omnes scire cupiunt, pertrahendique sunt ad veram sapientiam accurata & industria curiositatis propagatione ad utilia & egregia. Nec aliter ego censeo systemata moralia, & theoreticæ sapientiæ diducenda, & contexenda, quam moderatione quoad fieri potest naturaliori, & simpliciori duarum illarum natu-

ræ humanæ propenſionum. Quomodo naturali fluminis impetu, paulo in rem ſuam flexo curſu, ſata induſtrius agricultor irrigat. Quæ qui obſervant attente, ii profecto animadvertunt, in plurimis emendari poſſe præſentia diſciplinarum ſyſtemata, ut ſint magis naturæ humanæ conſentanea.

Prop. XLV. Propenſio ſe conſervandi, tum veneris appetitus, propenſiones ſunt naturales, atque duæ alteræ naturæ humanæ mechanicæ leges.

D. Nam æque & in omnibus ſunt; & immutabiles, & ante omnem uſum, quum ex iis potius omnis uſus proficiſcatur. Ita quatuor habemus præcipuas naturæ humanæ leges mechanicas naturales, quibus homines vel imprudentes ad ſe ſuumque genus conſervandum, atque perficiendum feruntur. Quanta autem earum ſit in vita humana neceſſitas & utilitas, inde intelligere poſſumus, quod earum nulla ſit, qua ſublata, non tota hominum vita funditus perturbetur. Nam ſublata propenſione in ipſum bonum, efficitur ut ne quæratur quidem quidpiam boni: quumque homines non ſint entia ſibi *ſufficientiſſima*; conſequitur ut ſint ſemper miſera. Tum propenſio in bonum inutilis eſſet, aut nullo modo eſſe poſſet ſine propenſione in verum: hac enim bona perquiruntur, quibus illa fruitur. Deinde amor noſtri ipſorum niſi eſſet naturalis & neceſſarius, quum infinitæ ſint vitæ perdendæ rationes, brevi hominibus deſerta eſſet Tellus. Tandem Veneris appetitu extirpato a natura animali non ultra hominis ætatem habitaretur Tellus. Quæ ſi Athei cogitent, non poſſunt non clare intelligere, quanta divinæ alicujus Mentis cura natura humana ſit conformata, ut nihil in illa ſit naturale quod non hominis fini apte reſpondeat. Non igitur Theologia tantum phyſica, ſed ipſa in primis metaphyſica, ſupremæ divinitatis cura omnia in univerſo geri perſpicue demonſtrat. Jam [ut ad inſtitutum redeamus] attente philoſophus has leges recolere debet, qui operationum humanarum principia determinantia, fundamenta, primas quaſdam

in humana natura causas [*resforts* Galli vocant] sit accurate explicaturus (*a*): quandoquidem nihil demonstratu

(a) *Sed & iis inprimis hujusmodi rerum cognitio necessaria est, qui ad res humanas gubernandas accedunt. Nam adversante natura imperium nec stabile esse potest, nec peccatum, hominesque, quorum est ingenium elasticum, perpetuo aut resilire, aut irrumpere conantes, maxima vi sunt cobibendi, quæ si tantisper remittat, itidem uti liberi elateres, perumpunt, atque evertunt omnia. In id potius danda est opera, ut primigenias illas propensiones, quibus homines duci & amant & volunt, sic in publicam rem flectant, ut omnes intelligant, se ire, non trahi, rem suam ac utilitatem agi, subdi omnes legi, ut liberi sint, vim nemini inferri. Pueros ergo, in quibus natura adhuc integra est, & sola, expertus sum pluries, invitos ac coactos, fere nihil, lubentes & blanditiis captos ea efficere, quæ supra vires eorum videri potuissent. Adeo ingenium nobis coactionis impatiens natura dedit!*

Habent autem primæ illæ duæ propensiones, in bonum, & in verum *magnum illud inter se discrimen, ut prior vi languescat, altera intendatur. Artes humanæ vitæ necessarias extirpaverit quisquis homines invitos ad eas adegerit; si sua cuique libertas relinquatur, si earum magnæ utilitates ob oculos ponantur, tum alacres omnes incumbant, ac nihil est tam incredibile, quod non efficiant. Efficiunt idem si a naturæ suæ necessitatibus impellantur: voluptatem nempe suam & ingenium sequitur quisque alacer; naturæ paret libenter, idem qui imperii his in rebus alieni fastidiosus est. Inde fit ut gloriæ amor, voluptas, luxus plures artes, aut artium ornamenta invexerint, quam leges omnes, aut minæ. Contra autem propensio* in verum *vi ac minis, tum quacumque re, quæ violentiæ sit persimilis, velut arcanis atque enigmatibus, mirum in modum intenditur: curiositas prima est, quæ hæc sequitur; ea cerebri fibræ contrahuntur; inde vis major, quæ quoniam nos angit, & infelicitat usque dum rem ipsi digito contigerimus, in vetita impellit. Opinor si quis severa sanctione prohibuerit inquiri ab hominibus* in

tu facilius eſt, quam omnes humanas actiones provenire ex varia modificatione quatuor illarum Legum naturalium: ſcilicet modificatæ illæ ratione, & converſatione, in peculiares evadunt inclinationes, aut declinationes, quibus, ut in ſuperiori appendice demonſtratum eſt, homines regi ſolent. Neque tamen concludi quidquam ex ea re poteſt adverſus utilitatem aut neceſſitatem legum naturæ moralium; conſtat enim ſua illis neceſſitas, & utilitas in eo, quod peculiares inclinationes, atque hinc proficiſcentes actiones emendant & formant, emendata, & formata ratione, cujus illæ velut ſupplementum ſunt; tum ſanctione pœnali plurimum & ipſæ voluntatem permoveant.

Prop. XLVI. Omnes habitus exercitatione acquiruntur & intenduntur, deſuetudine remittuntur, aut delentur omnino: delentur etiam, aut obtunduntur contrariis habitibus. Et quidem de habitibus Mentis ſeu theo-

in magneticæ attractionis cauſam, brevi eam detectum iri. Sunt qui ſcripſere, philoſophos præmio excitandos: nec nego poſſe plurimum in animis noſtris præmii ſpem. Sed voluptatis ea eſt natura, ut facillime quis poſſit illam repudiare: dolori & inquietudini nemo unus conceſſerit. Ita fit ut acrius hinc exagitemur, quam a voluptate permoveamur. Ac vero vim hominis actuoſam vehementius inquietudo vellicat & excitat, lenius voluptas. Eſt igitur ad hanc rem quod pertinet curioſum hominis ingenium flammæ perſimile, quæ quo violentius comprimitur, eo vehementior ac voracior evadit. Atque hæc quum per ſe ſunt perſpicua, tum tota hiſtoria litteraria confirmantur: nulli enim errores quantumvis monſtruoſi tam publice graſſati unquam ſunt, quam qui ſeverius vetiti, ut ſi blande ac palam expoſiti omnium fuiſſent oculis, brevi viluiſſent; ac fuiſſent irriſi. Itaque probo ego illos, qui iſtuc ducuere, Ridiculum acri plerumque fortius ac melius ſecat rem. *Nam iidem homines qui tam curioſe in occulta & vetita nituntur, nihil tamen magis verentur, quam ne publice rideantur, efficitque publica irriſio, quod nulla vis, ut vires naturæ humanæ omnes quaſi diſſipet, & alio convertat.*

Digitized by Google

theoreticarum disciplinarum, seu moralium virtutum, atque mechanicis corporis juxta id affirmo. Observationes enim perpetuæ super utrisque abunde id demonstrant. Nec ullus habitus in medium proferri potest; in quo id non obtineat. Quamquam quoniam morales virtutes, & a naturæ temperie plurimum quoque pendeant, minus theoretici disciplinarum habitus, aut habitus artium; facilius isti, quam illæ desuetudine amittuntur.

Prop. XLVII. Habituum nullus est menti congenitus. Nempe habitus omnes intenduntur & remittuntur, exercitatione acquiruntur, desuetudine delentur [prop. 46.]; quæ autem talia sunt naturalia, & ingenita Menti esse nequeunt. Vide ut eam rem præclare Aristoteles sub initium Ethicorum Nicomachiorum persequitur.

Prop. XLVIII. Omnes habitus animi simul & corporis sunt.

D. Habitus sunt facultates actuum exercitatione acquisitæ [prop. 46.]; in iis ergo subjectis, quorum actuum exercitatione acquiruntur; acquiruntur exercitatione actuum mentis simul & corporis: quandoquidem nullæ esse possunt actiones animi quibus totidem non respondeant in corpore; in utroque igitur sunt, seu potius in eo homine, qui ex unione Mentis & corporis existit.

Schol. Inde intelligitur, cur habitus, qui animi dicuntur, aut debilitentur, aut evanescant omnino, fracto morbis aut ætate corpore: & item cur qui habitus dici solent corporis, torpescant paulatim, animo ab iis abducto, aliisque rebus intento. Cæterum agnoscendum est esse habitus quosdam qui Mente magis exercentur, quam corpore; alii qui e contrario magis corpore quam mente; esseque alios vitæ sensitivæ; qui ab habitibus mentis theoreticis discernuntur manifesto. Ex. gr. Habitus scientiarum theoreticarum Mente plus, corpore minus constant: habitus artium mechanicarum corpore magis, quam mente: habitus virtutum moralium voluntate & temperamento magis, quam ratione. Quod dico, non quod totidem habituum

subjecta sit distinguenda, in quo laborarunt Scholastici, sed ut quid potissimum in singulis habitibus dominetur indicem.

Prop. XLIX. Quæ actiones aut majori animi attentione exercentur, aut intensiori aliquo affectu, aut voluptate & dolore, eæ impressionem in nobis faciunt altiorem, & diuturniorem. Exploratum est ratione & experientia. Itaque qui habitus actionibus ejusmodi acquiruntur, & facilius acquiruntur, & sunt diuturniores. Non secus atque vestigia, quæ majori vi in tenellis plantis imprimuntur, & altiora sunt, & diuturniora.

Prop. L. Habitus humani quo plures fuerint, eo debiliores evadunt. Appello ad experimenta. Sed ejus rei ratio in vi naturæ humanæ finita continetur. Scilicet habitus conservari nequeunt sine vi exercente: quo minor hæc vis evadit, eo minus facultatem exercitio conservare potis est. At ea decrescit divisa: ergo in plures habitus distracta, minor ejus pars singulis inhæret; ex quo fit ut debiliores evadant. Qua ex re moniti esse debent, qui egregii & excellentes in facultate aliqua esse cupiunt, ut ne pluribus animum intendant: nullo enim modo finita naturæ nostræ vis omnibus esse par potest. Et quemadmodum si eidem solo plura quam ferre possit semina commiseris, detrahes omnibus alimentum; ita pluribus intentus animus mediocris quidem esse in illis potest, summus non potest.

Coroll. Eadem est ratio, cur habitus contrariis enerventur, & paullatim evanescant.

Prop. LI. Memoria est habitus.

D. Omnes scilicet habituum habet proprietates. 1. ingenita non est; exercitatione acquiritur. 2. eaque tenacius memoria hærent, quæ pluries, & frequentius animo recursant. 3. & quidem iis actionibus, quæ aut majori attentione, aut cum voluptate & dolore, aut cum affectibus paullo vehementioribus, fiunt facilius, & est diuturnior. 4. desuetudine debilitatur, & evanescit. 5. rerum numero & varietate laborat, & hebescit. 6. iis omnibus quibus vis humanæ naturæ corrobo-

roboratur, aut frangitur, & memoria corroboratur, aut debilitatur, velut aere, cibis, medicamentis; tum senecta; morbis &c. 7. minus fatigata & post otia major. Quæ omnia ita sunt habituum propria, ut perspicuum sit memoriam esse habitum (*a*).

Schol. Quod spectat ad memoriam, fuere, qui putarunt, eam considerari debere velut idearum penu: eas ideas dixere vestigia in cerebro ab objectis externis facta: itaque in cerebro hoc penu posuere. Protulere eam in rem Cartesii auctoritatem. Sed nec ea doctrina intelligi ullo modo potest, & a Cartesii doctrina longe aberrat. Nam nec ullo modo intelligi potest vestigia in cerebro ab objectis externis facta haberi posse pro eorum objectorum imaginibus: nec, si id tantisper detur, sibi quisquam persuadebit, tot rerum miriades posse distincta in cerebro, parva illa & molli materia, habere vestigia. Cartesius vero vestigiorum quidem vocabulo utitur, sed nihil aliud eo intelligit, nisi facilitatem cerebri, seu habitum actionibus repetitis acquisitum: *nam illa vestigia*, inquit, *nihil aliud sunt, quam quod pori cerebri, per quos spiritus antea cœperunt suum cursum, acquisiverint eo pacto FACILITATEM majorem, quam alii, sese rursus aperiendi eodem modo spiritibus, qui ad se veniunt* (*b*), quo pacto ille reminiscentiam explicat. Eodem modo Malebranchius memoriam explicuit, posuitque illam in habitu cerebri, seu in flexibilitate fibrillarum cerebri actibus repetitis acquisita (*c*). Nec alio modo se rem habere suadent phænomena. Scilicet quemadmodum in ceteris habitibus actus ita se excipiunt, ut primo posito quasi natura sua sequantur ceteri, quod in habitibus saltandi, canendi, pulsandi instrumenta musica, observatur, ita in memoria excitata idea quavis, aliæ, quas cum illa didicimus consociare, subinde excitantur, ut altera alteram excipiat expeditius & distinctius, aut minus expedite, mi-

 nus-

(a) *Copiosius hæc persequitur Lockius de intellectu humano lib. 2. cap. x.*

(b) *De pass. Animæ part. 1. art. 42.*

(c) *Lib. 2. de inq. vers. cap. 5. §. 3.*

nusque distincte, pro perfectione & intensitate habitus majori aut minori. Ceterum quacumque tandem via reminiscentia in nobis fieri contingat, id certum est, nullam esse in rerum natura rem admiratione nostra digniorem, & ex qua promptius in supremæ Dei sapientiæ & potentiæ contemplationem provehi debeamus, quam memoriam [a].

Prop. LII. Omnes habitus constant memoria & reminiscentia.

D. Omnes habitus sunt facilitates actus continuata & harmonica serie producendi, suntque animi simul & corporis (prop. 48.); ergo in omnibus habitibus conjunctæ sunt motionibus corporeis totidem animi actiones, perceptiones nempe & voluntates incredibili celeritate percurrentes; quum id sit memoria; omnes habitus memoria constant. Inde est, ut qui exercere habitum aliquem corporeum cœpit, si alibi mens abstrahatur, perturbatis illum actibus exercere pergit.

Prop. LIII. Facultas ratocinandi habitus est, isque varius, prout in variis objectis exercitus, etsi vis ipsa ratiocinandi innata sit. Nam facultas exercitatione acquiritur, desuetudine amittitur, habetque ceteras omnes habituum qualitates.

Prop. LIV. Tota humana eruditio duobus generatim habitibus continetur, qui interea relatione ad objecta velut multiplices & varii spectari possunt.

D. Tota eruditio, scientia, sapientia humana continetur numero quodam idearum, idest memoria; & facultate super iis ratiocinandi, idest eas contexendi, antecedentia, consequentia, connexa pervidendi: at & memoria habitus est (prop. 51.) & habitus facultas ratiocinandi (prop. 53.); duobus ergo continetur habitibus,

CA-

[a] *Vide quæ ea super re scribit vir doctus & mihi amicissimus Antonius Muratorius sub initium* Philosophiæ moralis.

CAP. VI.

De caufis phyficis, voluptatis, & doloris, tum de affectibus.

SUnt fortaffis, qui mirabuntur, me geometrica methodo ea comprehenfum ire, quæ nulla ratione conftant, fed ex quadam potius naturæ perturbatione exfiftunt. Effe cum ratione infanire, ut ille dicebat, affectus, qui omnes ex neglecto rationis imperio emergunt, ad rationem exigere. Addent affectus *vitia* effe & *morbos* naturæ humanæ, omnefque ex veteri illo Adami peccato defluxiffe, curandumque magis effe ut in ordinem tumultuantes redigantur, quam ut illo fyftemate explicentur. At mea fententia femper fuit, nihil in rerum fieri natura, quod non certis ftatutifque caufis, fummaque ratione fiat; adeoque omnia effe in natura connexa & copulata; multaque idcirco haberi minime intelligibilia, aut quæ minus poffint demonftrari, aut quod ea majores noftri velut defperatæ habuere indaginis, aut quod nos ea, qua par eft, diligentia & labore, numquam perveftigaverimus. Qui vero putant morbos effe humanæ naturæ affectus etiam ubi minus tumultuant, eique propterea noxios, næ ii magnum operæ pretium facturi funt, fi in rem paulo attentius inquirant. Quod fi qui moleftius rogitent, ecquid ad rem metaphyficam hæc fpectent; refpondemus eadem ratione hæc fibi Metaphyficam ufurpare poffe, qua ad fe revocat tractationem de mente & natura hominis: ejus nempe naturæ hæc confectaria funt, ut demonftrabimus. Naturam vero humanam quum dico, eam intelligo quæ eft, non quæ aut unquam extitit, aut quæ olim erit. Hanc philofophum contemplari debere cenfeo, fi humano generi effe velit utilis: nam qui hominem non in Adæ fæce fpectant natum, fed velut in Republica Platonis pofitum, ii genium quidem in philofophando præfeferre poffunt, utiles nullo modo effe poffunt. Philofophum

 ergo,

ergo, qui æternitati scribere velit, *naturam exprimere* oportere censeo, non *eam abstrahere*. Quo propius naturæ accesserit, eo sua dogmata diuturniora habeat: quo ab ea abscesserit remotius, eo sciat sua esse brevi peritura, quia vera minus: veri enim mensura in natura est, non in opinione: itaque is se vero accessisse proximus æstimare debet, qui naturam rerum verius expresserit. Cetera ingeniorum sunt lusus, indigni in quibus viri graves tempus terant. Nec sane video, quum Philosophia experimentalis tantopere probetur, ac jure quidem & merito probetur, cur ea a nobis exordiri non debeat.

Prop. LV. Voluptatum & dolorum omnium causæ physicæ sunt commotiones in corpore excitatæ, quibus corporis harmonia aut conservatur, aut turbatur, aut turbata restituitur (*a*).

D. Causas hoc in loco physicas dicimus eas, quibus positis semper exsistit effectus, ablatis, evanescit, parum nunc curiosi, utrum influxione id fiat, nec ne: at hujusmodi sunt commotiones harmoniæ corporis, seu in anima & vita atque energia hominis *sensitiva* excitatæ: nempe iis positis, sensus doloris aut voluptatis repente existit, sublatis, cedit; & ita quidem ut nullus sit dolor cujuscumque generis, nulla voluptas, quæ non eas motiones consequatur. Causæ ergo physicæ hujus sensus non aliæ sunt, quam commotiones illæ.

1. Ejus argumentationis assumptionem paucis demonstrabo. Ac primum, quod ad hanc rem spectat, quatuor omnino statuo hominis status. 1. voluptatis æquabilis, seu lætitiæ minime gestientis, sed pacatæ tranquillitatis. 2. Voluptatis gestientis quum animi, tum corporis, ut vocari solent. 3. æquabilis doloris, seu tristitiæ per modum habitus perdurantis, minime tamen dilacerantis. 4. doloris impetuosi, & dilacerantis. Scio disputatum acerrime esse ea super re a veteribus Græciæ philosophis (*b*); sed eorum argumentationes nihil moror.

2. Jam

[a] *Ea Platonis est doctrina in Philebo communi philosophorum reliquorum consensione probata.*

[b] *Plato, Aristoteles, Plutarchus sæpe eam quæstionem memorant. Vide & Ciceronem lib. 1. de Finibus.*

2. Jam experimur continenter eorum statuum nullum esse, cujus physica & immediata causa non sit energia vitæ sensitivæ seu perturbata, seu restituta, seu leniter & instar amnis placide fluens. Atque ut a priori statu exordiar, observatum est Santorio (*a*), tunc nos hilariores esse, & magis ex animo, quum corporis perspiratio nec nimia est, nec deficit; tristiores vero, ubi minor, quam par sit, aut etiam nimia. Cujus status animi manifesta causa est, prioris quidem justa energiæ vitalis harmonia, posterioris excessu, vel defectu perturbata. Idem ceteris evacuationibus confirmatur: enim vero perpetuo experior, perspiratione, aliisque evacuationibus paulo retardatis, obtundi mentem, corpus fieri gravius, atque molestam studiis melancholiam dominari: magna perspiratione, aut purgatione quacumque reparari statim hæc omnia. Sunt quidem status lætitiæ, aut tristitiæ ex perceptionibus rerum pulchrarum, aut tristium provenientes, sed non immediate. Cogitatio rerum bonarum & pulchrarum agitationem majorem excitat in humani corporis fluidis; inde perspiratio justa, aliique motus expediti: hinc vero lætitia, quæ semper est in ratione harum motionum, & vasorum dilatationis, ac fluidorum expediti cursus. Inde reddenda ratio, cur lacrymis hilarescant melancholici: cur lætior mens post lacrimas. Rerum contra noxiarum & tristium cogitatio coarctat fluidorum vasa, motum retardat; hinc turbatio & tristitia. Hinc quoque tristes illi perpetuo, qhi durioribus & adustioribus sunt compacti fibris, lentiorique fluidorum motu, rara perspiratione, impedita evacuatione.

3. Exploratum est affectus omnes esse conjunctos cum motione quadam præternaturali fluidorum, aliarumque corporis partium. Esse autem potest ea motio 1. aut æqualis & lenis. 2. aut æqualis in toto corpore, sed paulo intensior. 3. aut minime æqualis in toto corpore, sed quæ naturales corporis actiones præpediat. 4. aut quæ magnopere perturbat. Prima æquabilem voluptatem gignit, & lætitiam, qualis amor sub sui ini-

[a] *Santorius in Statica humani corporis medica.*

initium, & quum, ut inquiunt, platonicus est. Altera paulo intensiorem voluptatem. At quum quo intensior motus evadit, eo est vicinior turbationi, inde intensissimam lætitiam mæror comitatur, seu statim infra naturalem eo motu compresso, seu paulatim. Tertia levem tristitiam progignit, & inquietudinem, veluti paulo serventior amor. Quarta intensum animi dolorem. Atque ea generalis est ratio expediendi, cur omnes affectus, qui ex boni opinione nascuntur lætitiam, qui ex mali perceptione tristitiam, secum adnexam habeant: & cur quidam sint, qui aut mixtam cum lætitia tristitiam, aut *falsa gaudia* creent.

4. Eodem modo excitantur voluptates & dolores corporis gestientes. Ex. g. defectu cibi vel potionis, sublato objecto, in quo ventriculi actio exseratur, necesse est ut harmonia vitæ perturbetur: inde dolor famis, aut sitis. Cibo aut potione quum restituitur, voluptas oritur, quæ semper est in ratione cedentium graduum doloris sitis aut famis. Idem contingit in usu aliorum sensuum, ut facile quivis per se intelligere potest.

5. Quum ergo hæc clare & continue experiantur homines, ratione abutuntur, qui alias dolorum & voluptatum causas physicas in medium proferunt. Causas autem dico physicas, quod quid Menti ipsi, dum dolore aut voluptate afficitur, contingat, id me ignorare ingenue fateor. Nec raro subit animum esse dolores omnes, & voluptates animæ cujusdam mediæ & corporeæ: nam phenomena dolorum & voluptatum vix locum habere posse videntur in substantia corporea. 1. Transitus a statu doloris ad statum voluptatis intelligi nequit sine mutatione quadam intrinseca subjecti: in animo vero incorporeo nec naturæ ulla mutatio intelligi potest, & sola operationum intellectus, aut voluntatis vicissitudo hunc sensum efficere nequit, quemadmodum perpetua experientia comprobatur. 2. Sunt in voluptate & dolore quidam gradus: intelligi autem nequit, qui substantia incorporea intendi & remitti possit. Sed quum sciam, non id-

idcirco aliquod esse non posse, quod non intelligam, agnoscamque eam opinionem non satis cum religione consentire, præstat rationi diffidere, quam de obsequio in illam vel hilum demere. Scilicet constat Religio divina ratione, cui, nisi velimus furere, postponenda est humana ratio.

Coroll. 1. Voluptates & dolores necessario consequuntur naturam humanam, ut illa scilicet nequeat nunc esse, quæ non sit iis subjecta. Nimirum nascuntur ex iis physicis causis, quæ, ea existente natura humana, quæ est, nequeunt non in illa locum habere. Præterea sunt hæ affectiones naturæ animalis, idcirco animantibus omnibus communes: quum autem tota insit in homine natura animalis, & necessario eam naturam affectiones doloris & voluptatis consequantur; necessario quoque sequuntur naturam humanam, seu, si scholæ formulis loqui licet, sunt ita naturæ humanæ *propria*, ut *risibilitas*. Ex quo sequitur, ut quum Adam integram habuerit naturam humanam, fuerit natura sua voluptatis & doloris capax, etiamsi in statu innocentiæ, ut in beatitudine quadam naturali, sine ullo dolore victurus fuisset; quod nempe partim ratione divinitus hausta; partim imperio animi majore in res corporeas [a], partim quoque peculiari Dei ipsius cura & subsidio, causas omnes physicas doloris & miseriæ cavisset. Et quo modo Adam *gratia*, non natura fuisset immortalis, quod Theologi magna consensione docent; ita *gratia*, non *natura*, dolores omnes evasisset. Sci-

[a] *Quid si ante peccatum Tellus ipsa fœcundior & hominum integrorum felicitati faciendæ accommodatior fuisse dicetur? Nam divinæ scripturæ aperte dicunt, Tellurem a Deo post primorum mortalium peccatum maledictam, spinas & tribulos germinasse. Quod si Vodvvardi opinio vera est, diluvii tempore totam dissolutam, ac renatam inde corruptis hominibus puniendis, accommodatam, intelligitur facilius, qui tot inde in nos mala imperium habere potuerint, quibus homines integri caruissent. Vide ut ea de re is disserat in Geographia physica.*

Digitized by Google

Scilicet ut in Adamo connexa erant immortalitas & beatitudo illa naturalis: ita mortalitas & miseria. Jam id Moses aperte indicat, qui & cibo usos primos homines etiam innocentes docet; cujus usus intelligi nequit, sine titillatione famis; & Evam salivam fecisse adspectu pomi *pulchri visu*, *& suavis ad vescendum*. Natura ergo fuere primi homines voluptatis & doloris capaces; a dolore immunes rationis, majoris libertatis, & gratiæ dono: nec doloris nisi imperium ex peccato profluxit, inducta mortalitate, quæ B. Augustini doctrina est.

Qua ex re etiam intelligitur, quid respondendum sit iis, qui rogant, cum ex peccato Adæ dolores in vitam humanam inundaverint, ecquid peccavere bruta, quæ doloribus & ipsa affligantur? quam quæstionem pluribus in locis agitavit Augustinus. Nempe ejus naturæ Creatori suo facere placuit, quæ ut voluptatis, ita doloris essent capacia, atque alteri altera compensaretur. Non ergo probari possunt, qui idcirco, aut negant bruta dolorem & voluptatem sentire; aut opinantur devolutas in brutorum corpora fontes mentes, quorum illud cum ratione, hoc cum Religione pugnat. Sed *sub Deo justo*, inquiunt, *nemo miser, nisi mereatur*. Nempe id obtinet in iis creaturis, quæ & Dei, & rationis atque legum divinarum intelligentes factæ sunt: nec ulla suadet in naturis brutis locum habere, quæ ut pro voluptatibus nullas agunt gratias, ita pro doloribus conqueri nequeunt. Sed ea de re alibi; est enim paulo implicatior, quam ut paucis explicetur.

Coroll. 2. Voluptatis & doloris intensitas est in ratione intensitatis perturbatæ aut restitutæ harmoniæ. Nam intensitas effectus est in ratione intensitatis actionis causæ physicæ: Est autem perturbata, aut restituta harmonia doloris & voluptatis causa physica (prop. 55.); ergo &c.

Prop. LVI. Affectus omnes nascuntur ex perceptione *boni*, quæ operatur *voluptate*; & *mali*, quæ impellit *dolore* (ex intima conscientia) suntque naturæ impetus intensiores, quibus persequatur bona externa, aut mala externa aversetur.

Prop.

Prop. LVII. Omnes affectus sunt argumentum manifestum. 1. naturæ mutabilis. 2. nec infinite perfectæ. Nam sunt commotiones naturæ, quæ iis afficitur (def. 15.) & quidem impetus, qui habent intensitates, quippe qui cum voluptate, aut dolore sunt conjuncti (56.); quæ omnia, nisi in natura mutabili, intelligi nequeunt.

Deinde affectus sunt naturæ impetus intensiores, quibus persequatur bonum externum velut naturæ nostræ complementum, aut externum malum velut a quo destrui possimus aversetur (prop. 50.) quod pugnat cum natura perfectissima, quæ nec bonorum externorum indiget, ut plena sit, absoluta, sibi sufficiens, nec malis ullo modo affici potest.

Prop. LVIII. Affectus necessario consequuntur naturas rationales atque animales non infinite perfectas.

D. Naturæ rationales atque animales non infinite perfectæ necessario ferri debent in summum bonum, bonum ipsum generatim, quod in se non habent; adeoque & necessario aversari malum quodcumque quod timere possunt; nequeunt ergo non affici ex cujusque externi boni vel mali perceptione; qui sunt affectus, idest naturæ impetus intensiores, quibus bona externa prosequatur, aversetur mala.

Prop. LIX. Affectus naturam humanam necessario consequuntur.

D. Primum, affectus necessario comitantur naturas rationales atque animales finitas (prop. 58.) quum sit talis natura humana; necessario eam consequuntur. Præterea affectus omnes sunt impetus intensiores, quibus rationalis & animalis natura persequitur bonum, aversatur malum (56); qui impetus necessario sequuntur intensitatem voluptatis, aut doloris, quibus natura humana determinatur: quum autem voluptas & dolor necessario sequantur naturam humanam (coroll. 1. prop. 55.); sequuntur & affectus.

Schol. Est hoc in loco nobis non cum philosophis modo quibusdam, sed & cum Theologis etiam plerisque acerrima concertatio. Nam Stoici *morbos* vocabant affectus,

ctus, eosque *præternaturales motiones* definiebant [*a*], aut *aversas a recta ratione contra naturam animi commotiones* [*b*]. Jam affectus in sapientem numquam cadere pertinaciter docuere Stoici: alias negarunt esse sapientem: agunt nempe sapientes voluntate, idest constante ratione; non affectu, perturbato scilicet & incitatiore appetitu [*c*]. Porro sunt Theologi inter Christianos quidam, qui non dubitant affectus omnes inter peccata censere, quod scilicet originem cœperint ab Adæ peccato. Ita Lutherani ferme omnes & Calviniani [*d*]. Non desunt qui eandem B. Augustino sententiam tribuunt: in quo profecto aberrant; quippe qui passim scribit, imperium tantum affectuum inde cœpisse [*e*]. At B. Thomas [*f*], cujus ego hominis subtiliorem hanc philosophiam in plurimis admirari soleo, rem ita composuit, ut tribueret naturæ integræ affectus ex opinione boni manantes, quos perpetuo voluptas comitatur; negaret vero eos, qui ex mali opinione progigni solent, quod ea natura ut a dolore fuit immunis, ita ab affectibus tristitiam & dolorem comitantibus. Mea non refert exquirere, qui affectus fuissent in hominibus integris: nam differere non admodum soleo de rebus, quæ minimum nos tangunt, aut *possibilia* persequi. Id affirmo, affectus consequi necessario naturam rationalem & animalem: atqui non dubito, Adamum, ut erat immortalis, ita affectuum libidini minime ante peccatum fuisse obnoxium: sed id pronuncio audacter, tali fuisse creatum natura, quo ut dolore & voluptate, ita affectibus affici posset: alias nullam in eo naturam humanam intelligere possum. Et

[a] *Zeno apud Laer. lib.* VII. *sect.* 100.

(b) *Cic. Lib.* IV. *Tuscul. cap.* 6. *&* *lib.* 3. *de finibus*.

(c) *Cic. ibid. Laert. lib.* VII.

(d) *Vide Campegium Vitringa observat. sacror. lib.* 3. *cap.* 11. *Buddeum Theol. Mor. part.* 1. *cap.* 1. *sect.* 6. §. 2. *Et revera Lutherus & Calvinus non aliter loquuti passim esse videntur*.

(e) *Vid. lib.* 14. *de Civit. cap.* 10.

(f) *Prim. Part. q.* 95. *art.* 2.

Et quemadmodum in JESU CHRISTO servatore nostro integerrima fuit natura, sed voluptatis & doloris, eorumque, qui voluptatem & dolorem comitari solent, affectuum capax, quod aperte in Evangeliis positum est; ita esse potuit in Adamo licet innocente. Nam ego imperium in affectus illi relinquo: naturam affectuum impatientem nego. Stoicorum vero hoc dogma non possum non deridere: tantundem enim est homini affectus demere, atque circulo rotunditatem; aut si mavis, triangulo æqualitatem cum tribus angulis, cujus est illa *necessaria proprietas*. Sunt præterea affectus instar *vectium* quarumdam, quibus mirifica in homine excitatur, aliturque magnarum rerum affectrix vis; nec sine magnis affectibus quidam egregium & præclarum legas unquam ab hominibus factum. Ratio recta nullo impetuosiori affectu concitante constantius operatur, & æquabilius, sed eximium quidquam & distinctum efficiet unquam. Eadem, ubi natura vehementissime affecta est, velut erigitur, ac, licet paullo turbulentius, efficit tamen quæ mira videri possent naturæ humanæ vires omnes ignorantibus. Itaque Plato sæpe scribit, magnorum virorum fuisse neminem sine enthusiasmo quodam, idest vehementiori affectu.

Prop. LX. Affectus, nisi quum ad extrema vergant, sunt homini necessarii; seu solitarium illum spectes, seu in societate constitutum.

D. Nempe conservari homo nequit nisi bonorum fruitione, declinatione malorum: at bonis nemo perfruitur, iisque frui studet, nisi incitatus affectu voluptatis: nec quispiam aversatur mala, nisi affectu doloris disterreatur: necessarii ergo homini conservando sunt affectus.

Schol. Ut hujus propositionis veritas intelligatur plenius, operæ pretium erit præcipuorum humanæ naturæ affectuum paucis historiolam contexere, eorumque physicas expedire causas, tum fines & effecta demonstrare. Quumque nemo sit, qui ea de re accuratius Renato Cartesio disputaverit, in tractatione *de passionibus animæ*, pauca inde depromam in rem nostram.

1. Sex

1. Sex Cartesius statuit primarios affectus, admirationem, amorem, odium, cupiditatem, lætitiam, & mœrorem: ceteros esse putavit horum modificationes. Sed & motu spirituum & glandulæ pinealis eos produci omnes, augeri, conservari existimavit. Nostra hoc in loco non refert systema illud accurate expendere, qui non id nunc ex instituto agimus (*a*). Præcipuorum affectuum causas physicas ex illo mutuabimur, quas ille accurate investigavit, eorumque necessitatem atque utilitatem perpendemus, ut sint exemplorum loco.

2. Affectuum ordine primus, nec intensitate, & vi infimus, est admiratio. *Est ea*, inquit, *subitanea animæ occupatio, qua fertur in considerationem attentam objectorum, quæ ipsi videntur rara & extraordinaria*. Neque in ea animi affectione, mutationem ullam sensibilem in corde aut sanguine, quod in ceteris contingit affectibus, provenire putat: ex nova tantum & insolente cerebri concussione nascitur. Sunt qui alia ex causa

(a) *Mentem is in glandula pineali sitam censuit: inde ope spirituum animalium solo voluntatis nutu corpus moderari arbitratus est. Hanc glandulam in medio cerebri ita suspensam esse statuit, ut minimo spirituum animalium motu huc illuc impellatur. Addidit hanc glandulam tot variis modis in medio cerebro suspendi, quot variis modis spiritus animales in eandem impingunt: præterea tot varia vestigia in eadem imprimi, quot variis objectis externis spiritus animales in eandem impelluntur. Hæc, quæ late ille in prima parte ejus tractationis exsequitur, principia sunt quibus ortum, & compositionem affectuum explicat. Nimium in his genio suo indulsit Cartesius. Profecto mirari satis non possumus, summum philosophum, qui firmissime statuerat, nihil affirmare, nisi quod clare & distincte perciperet, nihilque nisi ex evidentibus & claris concludere, & qui idcirco toties in Scholasticos invectus erat, occultarum qualitatum prædicatores egregios, hypothesim proferre omni occulta qualitate occultiorem; quod est viri acris, ac Cartesianorum partium judicium.*

Digitized by Google

sa nasci admirationem putant. Admiratio, inquiunt, est quum mens uni imagini contemplandæ defixa hæret. Id evenit, quum ea imago connexa cum aliis non est, ideft quum insolita & rara est. Is affectus, dum excedit, *stupor est*, qui, ut in ceteris, vitium est [a]. Dubitari tamen non potest, quin admiratio ex fibrarum cerebri contractione quadam nascatur. Ea contractione fit, ut curiosius in rem, quam admiramur, intendamus animum, ac inquiramus diligentius, nec inquirendi faciamus finem, nisi re cognita. Quod scilicet ea est, non admirationis tantum, sed omnium affectuum natura, ut nos de naturali statu paulatim dimoveant, ac propterea naturæ hominis eam faciant commotionem, qua nisi pacata, inquieti simus necesse est. Eam ob rem cavendum est iis, qui res humanas gerunt, publicis aut factis aut legibus hominum curiositatem erga ea excitare, quæ præstat esse occulta. Omnia potius adhibenda esse remedia censeo, quam ea, quæ vim quamcumque ingeniis inferendo, cerebri humani fibras contrahunt, & curiositatem vehementissimam concitant; quum ut in rebus pulchris ac utilibus, ita in pravis nunquam, ut dixi conquiescat, nisi re, qua impellitur, penitus explorata.

3. Utilitatem ejus affectus persentiscimus magnam, ut *discamus & retineamus, in memoria nostra, ea quæ antea ignoravimus* (b). Nam ex gravi illa cerebri agitatione altiora memoriæ vestigia proveniunt. Quæ utilitas est in affectibus omnibus: nam quum affectus omnes sint vehementiores commotiones, gravius, quam ex ullis aliis causis, inde afficimur, memoriaque expeditius acquiritur, & est diuturnior (prop. 49. & 51.). Sed est altera hujus affectus utilitas: nempe inde pulcherrimarum & utilium rerum inquisitio exorditur: ut accurate prorsus Plato & Aristoteles scripserint, *totius philosophiæ principium fuisse admirationem*. Itaque esset hic affectus in pueris & adolescentibus, non, ut quidam faciunt, suffocandus, sed blande & prudenter alendus, ac ad præclara sensim investigan-

[a] *De pass. animæ par.* 2. *art.* 70. 71. 72. 73. [b] *Ibid. p.* 75.

ftiganda flectendus. Dici vix poteſt quantam hæc naturæ humanæ vectis vim habeat, ac quantopere hominibus eſſe poſſit utilis, ſi iis applicetur, unde quidpiam præclari & utilis in genus humanum derivari poteſt. Accedit, quæ in alios ex admirantis ſitu & adſpectu redundat, ut ſcilicet ii una excitentur ad eandem rem attentius contemplandam. Nam longe præſtantiſſima eſt hæc affectuum omnium utilitas; ut ſcilicet externis eorum ſignis & characteribus una agitemur, nobisque, aut aliis caveamus, ut nihil ſit tam facile homini, qui adſpectu aliquo vehementiſſimo agitatur, quam eos omnes, qui adſtant, nec ſatis firmam rationem habent ad cavendum, veluti magica quadam virtute corripere, & excantare. Qua ex re intelligi poteſt, qui fiat ut Enthuſiaſmus, quod Ariſtoteles adnotavit, velut flamma quædam plurimos corripere poſſit. Eſt enim Enthuſiaſmus plurium affectuum vehementiſſimorum velut complicatio. Jam admiratio neceſſarium conſectarium eſt *mentis* finitæ: nihil enim admirari aut Deus poteſt, aut truncus.

4. Admirationem ſequuntur *æſtimatio*, aut *contemptus*: ex quibus porro magnanimitas, aut humilitas, & *abjectio*: *veneratio*, aut *deſpectus*; qui affectus omnino ſunt neceſſarii, ut nempe nos ex ratione circumpoſitorum objectorum componamus in ſtatibus naturæ noſtræ neceſſariis, & externis rebus adaptatis. Scilicet non eodem modo agere nos debemus erga exilia, & nullius pretii objecta, quo erga præſtantia & nobilia. Ad eos ſitus, atque agendi habitus illi nos facilius expeditiusque componunt affectus. Id vero quantopere vitæ humanæ præclare & ſapienter gerendæ conducat, hinc intelligere poſſumus, quod, ut Stoici perſpectiſſime docuere, tota noſtri tranquillitas, &, quæ hic haberi poteſt, beatitudo, hinc tantum fieri poſſit, ut *congruenter naturæ vivamus*. Vivere autem congruenter naturæ non poſſumus, niſi eas, quas cum rebus, a quibus aut agimur, aut circumdamur, relationes & animadvertamus, & ſectemur. Ad eas vero relationes ſentiendas ſatis a natura facultatibus inſtructi naſcimur: ſed affectibus, ideſt ipſo naturæ noſtræ ſenſu, iis aptamur;

mur; ut proinde nihil in iis debeat philosophus cavere, nisi perturbationes, ideſt, ut dictum eſt, exceſſus, quibus fit, ut a naturæ ordine deſciſcamus. Atque hac in re valde ego mirari ſoleo Stoicos, & qui eos perpetuo ſe aſſectari aſſimulat, M. Tullium Ciceronem, qui quum illud intellexerint, *oportere ſecundum naturam vivere*, nihilque eo eſſe in vita præclarius & jucundius, in affectibus non compeſcendis modo, ſed extirpandis giganteum conatum converterint, atque naturam humanam eum in locum adigere, in quo nullo modo nec præclare, nec jucunde vivere poſſit, ſed nec illud quidem poſſit, quod eſt ſecundum naturam. Contingit id enim quum ita vivitur, quum rebus natura ceteris armonice & ſimus & vivamus: nec vero hoc fieri ullo pacto poteſt, niſi eam habeamus naturam, qua iis adaptemur; quod fieri porro nequit, niſi varie pro rerum varietate ac adſpectibus componi & modificari poſſimus; neque tandem hoc, niſi ſimus affectuum patientes. Ita ea Stoica doctrina non cum natura modo tota, ſed ſecum quoque mirifice pugnat.

5. Amor Carteſio definitur, commotio animæ, qua illa impellitur ad ſe voluntate jungendum objectis, quæ ipſi convenientia videntur: odium commotio, quæ animam ad id incitat, ut velit ſeparari ſe ab objectis, quæ illi videntur noxia[a]. Amore rareſit paulatim ſanguis, atque fluidorum vaſa dilatantur, hinc perſpiratio major, & hilaritas, niſi quum modum excedit. Odio arctantur fluidorum vaſa, motus fit tardior, impeditur perſpiratio: inde triſtitia. In amore floridus vultus & ſubridens, macies & ſquallor in odio. Amoris neceſſitas atque utilitas eſt manifeſta, ſeu privatam hominis vitam, ſeu publicam ſpectes. Noxius eſſe poteſt quum modum exceſſerit, quod illi cum ceteris affectibus commune eſt. Et quidem non morali tantum vitæ, ſed

[a] *Ibid. art.* 79. *Eam definitionem* ſecundum effectus *eſſe*, *non ſecundum eſſentiam putavit B. S. Is definit*, amor eſt lætitia concomitante idea cauſæ externæ, *ideſt boni*: *odium triſtitia* concomitante ideæ cauſæ externæ, *ideſt mal*.

animali etiam est utilis, quum eo affectu harmonia vitæ humanæ & contineatur, & exerceatur expeditius. Sed & necessarium est odium, ut a noxiis caveamus; nec est noxium, nisi cum perturbata ratione ea odio prosequimur, quæ bona sunt & utilia (*a*).

6. Me-

[a] *Inter omnes animi affectus nullus est aptior ad præclara facinora gerenda, ac virtutes heroicas gignendas & edendas, præterquam unus amor. Is & verecundos nos efficit, & honestatis studiosos, nobisque pernicissimas alas addit ad virtutes ferme omnes, id quod quum est ex natura ipsa amoris perspicuum, tum perpetua docet historia. Quare Plato scribit in Convivio, si civitas coire, aut exercitus legi posset omnis ex amatis & amantibus, supra quam dici potest fore illam quidem beatam, omniaque generose & sancte administraturam, hunc vero fortissime & magnanime gesturum omnia. Nam & se mutuo verentes singuli ab omni injustitia & turpitudine exhorrerent omnes, & se mutuo amore complectentes, communi omnium æmulatione ad nobilissimas incitarentur virtutes. Dici hæc posset civitas heroica, atque heroicus exercitus. Ac sunt hæc quidem longe difficillima inter Adæ filios, &, ut nunc sunt mores a naturæ simplicitate immane quantum dissiti, admodum rara: sed nec vacant exemplo, & in ipsa amoris natura rationem habent. Nam egregia sunt & illustria amantium facta in historiis relata, ut de hac doctrina ab eo tantum dubitari possit, qui res humanas nunquam attigit, & prima Christianorum Civitas ita mente & moribus composita fuit, ut viderentur unum habere cor, ex quo factum est, ut nulla a Patrum memoria fuerit ætas tam ferax earum virtutum, quæ hominum magis intersunt, seu ad adversa fortiter toleranda, seu ad vitiorum consequisitas illecebras constantissime repellendas, seu ad ea inter sese exercenda officia, ex quibus utilitas, commoditas, postremo felicitas humani generis proficisci potest. Sed & est ejus rei causa physica, in ipsa, ut dixi, amoris & hominis natura. Amor enim paulatim & leniter sanguinem rarefacit, ac fluidorum vasa dilatat: novam quoque vim fibris, idest humani corporis vectibus; tribuit, aut expeditiores*

6. Metum Stoici definiebant, opinionem impendentis mali,

tiores illas efficit. Ita fit ut mens humana augustius se domicilium & nobilius incolere tum sentiat, quum amet. Sibi suarum virium magis conscia evadit; itaque in magna & nobilissima nititur; turpia velut humilia & se suaque natura indigna despectat. Ac animadverti sæpe ego, nationes, quæ sub ipsis ferme mundi polis vitam degunt, geluque perpetuo obdurantur, amicitia, & misericordia, iisque affectibus, in quibus nonnihil inest amoris; gloria, ambitione, & hujusmodi aliis, aut nihil omnino, aut vix tangi, esseque feroces, truculentas; denique inhumanas, eumque ipsum, quo agitantur, in alterum sexum amorem, & caritatem quam erga partus suos præseferunt, nescio quid belluini habere, & naturalis potius esse impetus; quam delectus & amicitiæ: contra qui circa tropicos habitant naturam habere molliorem; æquabilius ingenium, amore & misericordia capi; ac nisi aut vetera vitia obstent, aut metus vel suspicio animent, illustrium virtutum esse capaces. Adeo naturam emollit, & ad honesta & pulchra hic unus agit affectus! Quamobrem sic habeo, nulla ex re licere clarius conjicere interiorem animi humani habitum & constitutionem, quam ex amore; quo qui facile capiuntur, amabiles ii sunt, ingenio æquabiles, sociales, honestatis studiosi, & ad virtutem facti: qui minus, truces, subdoli, fallaces, cives aut inepti, aut perditissimi; ad scelera quævis suscipienda prompti. Interea animadvertendum est, amorem quum dicimus, eum nos intelligere, qui amicitiæ similior sit, aut habeat ejus plurimum, non eum animalem tantum impetum, quo velut mechanica lege sexus in se mutuo feruntur. Illum, non hunc, nos amorem architectum habemus Civitatum, artium, literarum: eum [illegible] tutum omnium quum socialium; tum divinarum stimulum: Atque utinam ii, qui infantes & pueros educant in hoc operam præsertim locent suam; ut in iis nobilem hanc amicitiæ flammam, cujus scintillas a natura ipsa haurimus omnes, alant, & ad egregia quæque impellant! Est enim hoc dolendum, ut puerorum institutores mentem excolant attentissime; vitiosam

 phi-

mali, quod intolerabile esse videatur (a). Et is naturam rationalem animalem consequitur necessario, non secus atque *lætitia*, & tristitia: nempe natura ita sumus comparati, ut ex perceptione boni, quod quocumque modo nos spectet, lætemur; ex perceptione mali, quod quacumque ratione ad nos pertinere possit, tristemur. Est *lætitia* persensio boni præsentis: *spes* futuri, ut spes sit *minor lætitia*. At persensio mali præsentis *tristitia* est; futuri *metus*, seu minus vehemens tristitia: qui cum sine ulla spe est impendentis mali evadendi, est desperatio. Ut lætitia, ejusque species omnes, in primis amor, vasa fluidorum dilatant, sanguinem leniter rarefaciunt, atque agitant; ita tristitia, & qui ei sunt subjecti affectus coarctant, atque præpediunt. Inde ex timore pallor, tremor, pavor. Hujus affectus utilitas insignis est; ut nos adversus mala tuemur fuga, quum ad defensionem vires deficiunt. Est is affectus in imbecillis vice armorum. Et, quod magna providentiæ divinæ cura contingere judicio, brutarum animantium quæ satis in se virium ad defensionem habent, in prospectu periculorum ita inceduntur, qua naturalia arma validius adhibere possint, venenum, cornua, ungues, ungulas, rostrum, dentes: quæ vero inermes sunt, ut pisces, lepores, avium quædam, damæ, capræ &c. subitaneo terrore in fugam aguntur. Ex quo intelligi potest quanta supremæ mentis cura natura animalis affectibus obnoxia sit creata (b)

7. Ira

philautiam foveant, falsi honoris, ambitionis, superbiæ semina, virtutis prætextu in teneris animis indant, amicitiæ vero illius germanæ vim aut ignorent ipsi, aut excitare & fovere negligant.

(a) *Cic. 4. Tusc. cap. 7.*

(b) *Non singulorum tantum vitæ tutandæ necessarius est hic affectus, sed societati in primis conservandæ. Nec enim sine harmonia quadam partium Civitates coire & stare possunt; nec ea harmonia sine amore aut metu nasci. Quum autem nec sociali amicitia tangantur omnes, & de immodico sui ipsorum amore quidquam concedere assuescant*

7. Ira est libido puniendi ejus, qui læsisse videatur injuria. Cujus species, ex iræ excessu natæ sunt *odium*, *ira* inveterata: *amaritudo* ita confectim prorumpens: *bilis* ira contumescens: *inimicitia* ira ulciscendi tempus observans: *discordia* ira acerbior intimo odio & corde

scant pauci; nihil aliud superest, quo dissilire promptæ partes contineantur præterquam metus. Ita fit ut Civitas sine pœnarum sanctione esse inter Adæ nepotes nequeat, faciliusque quis conceperit Civitatem sine mutuo civium amore conservari, quam sine pœnis & metu. Quocirca Civitates omnes dissipare repente posset, quisquis naturam humanam metus impatientem redderet. Atque hoc in loco illud mihi cogitanti occurrit, esse Civitates elaterum in eodem plano insitorum fornicibus persimiles: quemadmodum enim flecti illi & curvari nequeunt sine suprema quadam vi; ita, nisi majoris potentiæ metu, in idem consentient homines fere numquam, nec cœtum illum efficient. Eodemque prorsus modo, ut elaterum fornices statim dissiliunt, ac comprimens vis cesserit; ita homines natura sua elastici, idest libertatis naturalis amantes, desinunt ejusdem esse Urbis Cives, atque in mutuam armantur pernicem, ubi vis legum & imperii concedat paullulum. Inde fit, ut in publicis quibusdam calamitatibus, ubi nullus esse potest legibus, & supremo imperio locus, veluti peste publice grassante, aut ingente belli metu Rempublicam perturbante, incredibilia scelera regnare soleant, audentibus singulis in legum cessatione, ad quod vix plures in imperio essent aggressi. Molucas Insulas quum dereliquissent Sinenses, nostri ubi primum invasere in statu naturali, sine Legibus, sine Imperio, sine Republica repererunt: sed adeo alios in alios audentes & invadentes, ut nihil clarius ostendere possit, quam difficile sit homines in naturæ statu societatem ullam servare posse, nisi aliter educentur.

Quod si quis quærat, quid caussæ fuerit, quamobrem homines metus capaces creati fuerint, quum potuerint ita esse natura comparati, ut solo amore & voluptate efficerent, quæ societati sunt consenranea: respondeo, eadem

& corde concepta (*a*). Ita non ſenſim, ut amor, ſed ſtatim & vehementer ſanguinem rarefacit: unde excandeſcentia, & robur: nam iræ momentanea eſt neceſſitas: amor in longum tempus ſpatiari poteſt. Sunt tamen qui in ira palleſcant, alii qui illacrymantur, quæ Carteſius [*b*] aliter explicat, ego ex conjunctione cum aliis affectibus oriri cenſeo. Pallere in ira ſolent, qui temperamento ſunt flegmatico, quod ſcilicet, antequam ſanguis ebulliat tutas vindictæ vias excogitant; hinc odium, timor, & defixa cogitatio; ex quibus pallor; qui idcirco magis ſunt timendi, quam ſubito excandeſcentes, non ſecus, atque qui excandeſcunt, & diſſimulant; cujus erat Tiberius naturæ (*c*). At plorant animæ imbecilles tum quum iræ admixtus eſt amor, ut pueri, fœminæ, iiſque alii ſimiles.

8. Nullus affectus eſt, qui dum excedit, ira ſit pernicialior: itaque ſapienter veteribus dicta eſt, *brevis furor*. Sed & naturam humanam neceſſario conſequitur, &, ni evagetur, utiliſſima. Nempe nos atque noſtra neceſſario amamus, nec ſine eo amore conſervari poſſumus: porro ira nihil eſt aliud niſi noſtri, noſtrorumque amor ſanguinis agitatione in noſtri defenſionem excitatus & injuriæ triſtitia mixtus. Ut idcirco ſtipites ſint oportet, qui ira tangi nequeunt. Tum vero ira & memoriæ fovendæ, & intellectui acuendo eſt utiliſſima: ita veteres *ingenii cotem* dixere. Adverſus pericula vires auget: bellorum nervus eſt. Argumentum certe generoſorum hominum. Sed niſi ratione & uſu cohibe-

ri

ratione quæri poſſe cur doloris capaces ſint creati; eſt enim metus doloris velut conſequens. Quod ſi quis eſt, qui & dolori ſubjectos homines indignetur, renunciare is voluptatibus debet; quandoquidem fieri non poteſt, ut natura animalis voluptate tangi poſſit, quin & doloris ſit patiens. Scio ego hæc ex ideis rerum noſtrarum diſputari: Sed his philoſophandum nobis eſt, quando aliæ non ſuppetunt.

[a] *Perelegantes Stoicorum definitiones apud Laert. lib.* III. *Ciceron.* IV. *Tuſc. Stobaeum Eclog. Eth. cap.* 4.

[b] *De paſſ. part.* 3. *art.* 200. *&c.* [c] *Vide Taciti præclara ſuper eo obſervata in primis annal. libris.*

ri assuescat, *ruinis simillima est, quæ super id, quod oppressere, franguntur* [a].

9. Commiseratio Stoicis definitur ægritudo super eo, qui indigne est miser. Affectus est ex temperatione quadam *amoris* & *tristitiæ*. Atque hinc ex eo præsertim affectu facile illacrymamur. Nam quemadmodum elati calore terrestres vapores superioris aeris frigore coeunt in guttas, unde pluvia; ita agitatus amore sanguis, dum tristitiæ occursu frigescit, lacrymas generat [b]. Est autem hic affectus, si quis alius, homini in societate degenti necessarius: nam ita in opem mutuam impelluntur homines. Hinc nullus est hominibus, qui ira, aut aliis affectibus non agitentur, æque familiaris, eoque frequentior & facilior, quo natura simplicior, ut in pueris, & fæminis. Familiarissimus est iis gentibus, qui pastoralem, & agrestem vitam, sine luxu, sine bello, ac sine iis vitiis quæ luxum & bellum comitari solent, agere sunt repertæ. Ut intelligere possimus hominem aptissimum societati ineundæ creari, posseque esse societates beatissimas, nisi prava educatione in mutuam instrueremur miseriam.

10. Pauca hæc exempla, satis, opinor, demonstrant, affectus omnes & naturam sequi humanam, quum, si recte observetur, sin varie modificationes *inclinationis naturalis in ipsum bonum*, & *adversationis ab ipso malo*, sine quibus natura humana nullo modo concipi potest (c): & esse utilissimos non homini tantum solitario, idque seu memoriam, seu intellectum, seu ipsum corpus spectes; verum etiam in societate agenti, seu ut sese mutuo defendant, seu ut ab aliis caveant homines. Quanto ergo in errore versantur qui morbos semper eos habent, quique extirpatos illos a natura humana optant? Sed est, ut dixi, in quo & Menti simul, & corpori, & societati noceant, quum nempe omne rationis jugum excutiunt, atque ad extremum vergunt, quod nunc explicare locus non est.

11. Illud observatu dignum est, affectuum nullum esse,

(a) *Vide Senec. ad Novat.*
(b) *Vide Cart. ib. art.* 128. *& seqq.* (c) *Consule app. supp.*

esse, qui non vultu manifestetur. Quod quamquam videri potest necessitate quadam naturæ fieri; non fit tamen sine sapientissimo Dei consilio: nam & ita facile homines aliis sui animi sensa, & agitationes etiam sine voce, idque vehementius & sincerius, patefaciunt, atque una aut incenduntur in idem, aut ab eodem cavent, quod societati conservandæ adprime est necessarium: & certis [neque enim mentiri vultus potest] indiciis intelligunt quo sint loco apud alios, id quod scire omnium, quorum vita socialis est, interest maxime.

Prop. LXI. Aversatio ipsius mali, quæ naturalis est humanæ naturæ, consequitur amorem. 1. ipsius boni. 2. nostri; totaque ejus *ratio sufficiens* posita est in amore illo. 1. ipsius boni. 2. nostri ipsorum: Atque idcirco non lex naturæ mechanica, sed legum naturæ mechanicarum phænomenon est.. Est ea propositio evidens, nisi vehementer fallor: enim vero nemo quidquam aversatur, nisi quia naturæ suæ, aut iis, ex quibus naturæ suæ præfectio & conservatio pendet, contrarium est, neque quæ contraria sunt naturæ humanæ, iisque, quibus ea perficitur & conservatur, idest bonis, aversari quibusdam potest, nisi, quia se, & bona amat. Quumque necessario se amat, & ipsum bonum; necessario his contraria aversatur. Ex quibus patet, aversationem malorum consectarium esse necessarium amoris nostri & boni (*a*).

Prop. LXII. Omnes affectus sunt reactiones amoris. 1. ipsius boni. 2. nostri ex peculiaribus objectis natæ.

D. Affectus sunt commotiones naturæ humanæ ex opinione boni vel mali natæ [def. 15.], idest modificationes variæ naturalis erga bonum amoris, & naturalis a malo declinationis. Quum vero aversationes & declinationes consectaria sint naturalis amoris (ex sup.) affectus omnes sunt modificationes variæ & inflexiones amoris illius a variis natæ objectis bonis vel malis. Jam eæ modifica-

(a) *Vide ut eam rem pluribus exsequitur Malebranch. lib. 5. de inq. verit.*

ficationes & agitationes tum demum nascuntur ex actione bonorum, aut malorum objectivorum, seu bonorum aut malorum realium perceptionibus, si eas natura nostra aut sequatur, aut aversetur, quod reactione fit naturæ in objectorum actionem; atque inde affectus sunt proportionati actioni bonorum aut malorum objectivorum (vide super app.) : reactione ergo amoris illius naturalis varia & diversa, progignuntur affectus omnes. Memini alicubi Augustinum eam propositionem pluribus, & acutissime explicuisse, locus memoria excidit. Ex ea vero & illud etiam confirmatur, affectus & naturam humanam sequi necessario, velut ejus proprietates, & esse non posse morbos, nisi quum ita excesserint, ut sint amoris illius naturalis perturbatæ modificationes, quod ego potissimum ex Adamitico peccato natum arbitror.

Prop. LXIII. Affectus aucta atque emandata ratione intra terminos suos plurimum contineri possunt.

D. Affectus in vitium abeunt, aut quia excitantur, quum iis natura non indiget; aut quia justam intensitatem excedunt: utrumque defectu rationis fit. Primum deceptione circa ea, quæ nobis offeruntur objecta, velut quum bona phantastica amamus, mala timemus, quumque aut nullis, nisi apparentibus, aut levissimis de causis agitamur. Alterum deceptione circa intensitatem bonorum aut malorum: nam quum affectus sint proportionati actioni bonorum aut malorum objectivorum, si hæc sint falsa, justo nimius intenduntur affectus. Ergo emendata, atque aucta ratione intra suos terminos magna vi contineri possunt.

Coroll. Affectus quum in vitia abeunt argumentum sunt manifestum aut brevis, aut corruptæ rationis. Atque hoc fortassis est quod Stoici in sapientem non cadere dixere.

Prop. LXIV. Quodcumque naturæ nostræ conservandæ aut perficiendæ aptum est, bonum & dicitur, & est: malum quodcumqne destruere potest, aut deteriorem reddere.

Prop. LXV. Bona & mala voluptate & dolore cogno-

gnoscimus, idest adfectu. Scilicet ea dicimus bona; quæ naturam nostram conservant & perficiunt; mala quæ destruunt, & deteriorem efficiunt (ex sup.); at quæ conservant & perficiunt voluptate animadvertuntur; quæ destruunt dolore [prop. 55.]; voluptate ergo & dolore bona & mala cognoscuntur. Quum vero voluptas & dolor aut ipsi sint affectus, aut cum affectibus conjunctissima; de bonis & malis nonnisi affectu judicamus. Et extendimus quidem eam cognitionem *analogia* ad similia, in quo sæpe decipimur: sed primæ boni aut mali notiones voluptate & dolore ingenerantur. Scilicet ante usum omnem cum naturæ rebus: neque bonas eas, neque malas habemus, quod infantium, & idiotarum exempla docent aperte: experimentis inde, quas illæ cum natura nostra relationes habeant, animadvertimus. Ex quo illud licet intelligere, quod veteres perspecte docuere, externa in bonis non esse numeranda; quum eorum bonitas, aut malitia ex usu tantum nascatur.

Prop. LXVI. Bonitas externorum, aut malitia, & hinc amor, aut odium, sympathia, vel antipathia, plurimum a constitutione naturæ nostræ pendet.

D. Bona & mala voluptate & dolore, adeoque affectu judicamus [ex sup.]; ab externis autem afficimur in ratione constitutionis nostræ [ex sup. append.], adeoque dolore, aut voluptate agitamur in eadem ratione, ergo a constitutione nostra externorum bonitas, aut malitia plurimum pendent. Jam bonum & voluptatem amor sequitur & sympathia: malum & dolorem odium & antipathia: ex constitutione ergo nostra amor plerumque & odium, sympathia & antipathia emergit.

Sch. Hinc intelligimus, qui fieri potest ut quædam amemus, aut odio habeamus sine ulla causa nobis cognita. Scilicet ex eo solo, quod rem aliquam, dum lætitia aut tristitia aliunde afficimur, contemplemur, bonam illam, aut noxiam habemur, totiusque amoris, aut odii causa in natura & constitutione nostra posita est. Inde etiam petenda ratio cur amemus quæcum-

que

que sunt similia rei amatæ, odio habeamus, quæ similitudinem quandam habent ei objecto, quod nos tristitia afficit.

Prop. LXVII. In constitutione naturæ nostræ ratio inest, cur amemus eos, qui iisdem, atque nos, affectibus agitantur, aversemur, qui diversis.

D. Nempe quæcumque naturæ nostræ judicamus consentanea, idest bona, amamus, contraria aversamur; idest mala [prop. 55. 64. 65.): sunt autem naturæ nostræ consentanei & conformes, qui iisdem afficiuntur affectibus; contrarii qui contrariis; ergo &c.

Schol. Egregie id didicere parasiti; qui ad eorum se formam, & ingenium componunt, quos aucupantur. Gnato Terentianus, qui si potis esset, tanquam philosophorum habent disciplinæ ex ipsis vocabula, parasiti itidem ut Gnatonici vocarentur, efficere gestiebat, artes sic explicat suas.

, . . . hisce ego non paro me ut rideant,
Sed eis ultro arrideo, & eorum ingenia admiror simul.
Quicquid dicunt, laudo; id rursum si negant, laudo id quoque.
Negat quis, nego: ait, ajo; Postremo imperavi egomet mihi.
Omnia assentari: is quæstus est nunc multo uberrimus.

Prop. LXVIII. Miseriæ, ejus qua in hac vita agitamur, necessariæ insunt in natura nostra causæ, eæque tres. 1. Intellectus brevitas & imbecillitas. 2. appetitus naturali potentia major. 3. natura sibi ab beatitatem non sufficientissima.

D. Natura humana ita comparata est, ut intellectus brevitate & imbecillitate affectibus agitetur a falsis bonis, & a falsis malis, ex quibus perturbationes, dolores, & postremo miseria existunt [ex super.]; est igitur prima & maxima humanæ miseriæ causa brevitas & imbecillitas intellectus, & quidem in ipsa natura nostra necessaria, talis nempe, quæ nulla nostra industria, nulla ope convelli penitus queat.

Dein-

Deinde quæcumque percipimus, nobis vel consentanea, vel contraria repræsentamus, adeoque bona, vel mala (prop. 64.), necessariisque inde agitamur inclinationibus, aut declinationibus (ex super. addend.), idest *appetitu*; qui nos torquet quousque quod concupiscimus bonum non sumus adepti, quod timemus malum non evasimus. At quoniam potentia naturæ nostræ intellectu & appetitu longe minor est, ut nec concupita omnia adipisci, nec quæ timemus & aversamur omnia cavere possimus, uti est perspicuum; efficitur ut appetitus intellectui quidem par, major tamen potentia, perpetuo nos torqueat, & misere miseros faciat. Quum vero id natura ipsa nostra & necessario ita sit comparatum; est & hæc alia in natura nostra necessaria miseriæ nostræ causa.

Tandem natura nostra & mutabilis est, & externorum plurimorum indiga ut conservetur, idest sibi sufficientissima ad beatitudinem non est. Ergo necessario fertur in usum externorum: in eo autem & errare potest, indeque esse misera in eo, in quo sui beatitudinem maxime consistere judicavit; & non semper ita sibi felix esse potest, ut concupita consequatur, caveat, quæ timet; ex quo iterum misera; ergo quod sibi sufficientissima ad beatitudinem non sit, natura sua est misera. Tres ergo necessariæ humanæ miseriæ causæ in natura insunt nostra, atque individuæ perpetuo nos comitantur.

Sch. Si accurata inductione res pendatur, totius humanæ miseriæ, quacumque ea patet, non aliæ profecto proximæ causæ detegi possunt. Nam primo quod mutabilis sit natura nostra, nec sibi sufficientissima, quodque ab externis plurimis pendeat, morbi omnes, quibus continenter agitamur, proveniunt. His non minimam partem addit intellectus atque appetitus libido & petulantia. Tum brevitate & imbecillitate intellectus quotidie fit, ut aut nullibi existentia velut bona vel mala imaginemur, unde aut *falsa gaudia*, aut panici timores; aut quæ sunt, ex aliis aspectibus nobis repræsentemus, vel majora, aut minora percipiamus;

ex

ex quo violentissimi progignuntur affectus, quibuscum continenter sit decertandum. Tandem vagus, inconstans, & propemodus infinitus appetitus eorum bonorum desiderio nos torquet, quæ athmosphæram omnem potentiæ nostræ excedunt quam longissime; aut eorum malorum adspectu turbat, quæ nulla ope cavere possumus. Quocumque libuerit oculos torquere per latissima humanæ vitæ spatia, nullas tot miseriarum alias caussas *proximas* reperire est. [*a*]

Coroll.

[a] 1. *Nolo ego hic quisquam suspicetur, me præsentis vitæ mala ita exaggerare, ut multo illa bonis plura & majora habeam, hominumque aut perditorum, aut tristium & querulorum in naturam humanam indignationem aquam. Nam contra nihil ego exploratius habeo, quam bona & voluptates, quibus dum vivimus fruimur, generatim & plura esse, & majora, etiam dum minus ex recta ratione vivimus, quod plerique omnes faciunt; ut si viveremus omnes secundum naturam & rationi rectæ congruenter, sola naturæ mala, quæ dicuntur, in tanto ac tali bonorum cumulo aut evanescerent, aut essent quod in opiparis mensis herbosa moreta, aut certe minus illa persentirentur, tantumque, quantum nos ad virtutem revocandos satis essent. Itaque illud mihi in ea propositione propositum est demonstrare, perfectam beatitudinem nemini in hac vita contingere posse, id quod ego* relative *miseriam voco; non hoc etiam, nos ad miseram vitam a natura generari, quamquam ad laboriosam generemur. Nam idem non est laborare ut sis tranquillus, atque esse miserum. Sed retractemus hæc paullo pluribus, quo morosorum hominum & turbulentorum stultas voces comprimamus.*

2. *Primum ego argumentum, vitæ humanæ bona longe esse plura & majora, quam mala, hinc duco, quod nemo est quantumvis senex, aut malis obrutus, qui non vivere etiam aliquantulum velit, quique vitam inopem, miseramque non morti præferat. Hic in omnibus naturæ sensus constantissimus, magnum est, ut dixi argumentum, nos vehementer falli in bonis & malis dijudicandis,*

eaque

Coroll. 1. Natura ipsa monemur, exquirere, sit ne ratio ulla & via, qua possimus miseriæ hujus causis mederi. Nam natura ipsa impellimur ad beatitudinem, & su-

eaque judicia non ex natura nasci, sed ex libidine, esseque hominis aut ægritudine vel dolore agitati, aut ex abstracta ratione declamantis, quam naturalis *& se suaque natura contenti. Ac vero hujusmodi seditiosas & injurias in Dei bonitatem voces ab iis audias, qui aut dolore premuntur aut animi intemperie agitantur, aut cum adversa fortuna colluctantur, & tum quum mala sentiunt. Qui si ad naturæ æquabilitatem redeant, seriòque & accurate integram humanam vitam reputent, haud dubito quin illi æquius de se existiment.*

3. *Alterum argumentum desumo ex eo, quod bona vitæ sint perennia, mala per vices recurrant. Conscientia existentiæ, libertatis naturalis, mentis, sensuum perennis est quoad vivimus, eaque cum æquabili voluptate conjuncta. Est hoc bonorum omnium vitæ humanæ maximum, quod quoniam perenne & perpetuum minus animadvertimus, nec in censum bonorum referimus, qua in re stulti & in nos ipsos ingrati sumus. Equidem quum solutus omni cura cogito me esse, me mentis, & Libertatis esse compotem; me oculis, auribus, manibus esse instructum, esseque in immenso hoc naturæ templo, velut in pulcherrimo theatro, positum, nullam ego voluptatem huic anteponi posse sentio. Itaque ut hoc bonorum omnium maximum censeo, ita mirari eos non desino, qui extra se perpetuo vagantur, ac veluti si sibi infesti nati sint, in se animumque suum redire exhorrescunt. Qui si ita pergunt, vere quidem ii malorum cumulum prædicant; non recte tamen, neque jure de natura conqueruntur.*

4. *Sed est, inquit aliquis, perennis hæc voluptas minus intensa quam vel mediocris dolor, vel animi ægritudo, ut nullo modo compensare posse videatur luctus, ærumnas, calamitates, orbitates, corporis contusiones, fracturas, lanienas, pressuras, dolores articulares, morbos capitis, pectoris, laterum, febrium inflammationes, famem, sitim, æstus, rigores, & trecenta alia, quibus, licet per vices,*

& sumus miseri ; monemur ergo, ut viam & rationem perquiramus, qua a miseria liberemur, simus vero beati.

Coroll.

ces, frequentissime tamen omnes affliguntur. Ego contra longe superare censeo. Primum capiamus vitam humanam annorum 60. sunt in ea dies 21900. si serio homines unius Civitatis, qui ad annum 60. devenerunt, ad quaestionem adigas omnes, vix reperias in miserrimis, idest paucissimis, dimidiam cujusque anni partem aegritudine & dolore conflictatos, in aliis quartam, sextam in aliis; est ubi reperies octavam, decimam; duodecimam, in paucissimis nullam. Eximamus extrema, ac accipiamus partem sextam. Erit bonum illud aequabile cujusque anni ad mala omnia ut 6. ad 1. in tota vita ut 21900. ad 3650. Accedant nunc ad bonum illud aequabile voluptates gestientes, gustus, tactus, aurium, oculorum, narium: tum somni, inambulationes, gesticulationes; jam, plurimae animi, praesertim in iis, qui philosophantur, veritatum pulcherrimarum contemplationes, confabulationes & conversationes amicorum, amicitiae & caritatis ipsius vis, & sexcentae aliae. Haec ego omnia, quae quotidie incidunt, quartam saltem cujusque diei partem efficere opinor, idest fere quartam cujusque anni partem, ut quasi adaequent & numero, & intensitate mala illa, de quibus conquerimur. Itaque etiam ubi haec omnia mala sint a sola natura, ea non compensantur modo bonis, sed longissime superantur.

5. Jam demamus de illo malorum calculo sic negligenter facto omnia, quae ipsi nobis consciscimus; neque enim aequum est, ut illa in naturam referamus. Me nunc tota haec ratio mirifice exhilarat & beat: nam certum est naturae mala, quae invitus patior, pene ab oculis evanescere, ubi ego illa demere velim, quae sunt homini ab homine: itaque pene beatus esse possum, si ad rationem rectam vivere volo. Principio plurima esse reperio, quae aut meae ignorantiae, aut defectui attentionis, aut vitiis & pravis habitibus originem suam debent, quae vitare possum si, qua par est, diligentia mentem excolam. Quot sunt quae negligentia, aut pigritia, aut ignavia, aut cupiditas, aut avaritia, aut su-

Coroll. 2. Natura ipsa monemur, ut perquiramus existat ne talis extra nos causa, qua possimus esse beati. Neque monemur perquirere viam & rationem evaden-

dæ

perbia, aut levitas, aut ingluvies, aut veneris abusus; aut cæterorum sensuum incontinentia & gignit & alit? Quot affectuum excessus, quos libenter fovere solemus, amoris, odii, inimicitiæ, metus? Nullum est vitium, quod non malum aliquod secum deferat. Animi ægritudines, quæ malorum omnia sunt maxima, maxima ex parte a vitiis progignuntur. Plerumque ex ignorantia proficiscuntur, ut panici timores, gaudia falsa, inanes amores, leves iræ, odia, spes. Non raro stolida reflexione intenduntur eæ ægritudines, quæ si naturam sequeremur, longe essent minores. Naturale est homini interitu filii acerbo dolere, quia naturalis in liberos amor; nec id malum, quia humanæ vitæ fini consentaneum, ad societatem ineundam & continendam necessarium. Sed necesse non est naturæ malum reflexione augere velle. Perpetuo in memoriam revocare, vivide depingere, omniaque agere, quæ dolorem vehementissimum excitare possint, id nec natura exigit, & pravæ rationis malum est. Ac peccamus sæpe similiter in ceteris animi morbis: videntes & prudentes illos intendimus, dum fovemus. Ita ex levissimis causis excandescit ira, fervet cupido, alitur, vegetaturque ambitio, nutritur, aut excitatur timor, quibus misere torquemur. Hæc qui in naturam refert næ is impudentissime calumniatur: quippe quæ evadere potest, si ex recta ratione vivere instituat.

6. *Deinde infinita alia sunt in humana vita mala eaque gravissima, quæ non natura, sed sunt homini ab homine, quæ & ipso ex malorum illo cumulo demere oportet. In primis sunt quædam corporis mala, quæ cum semine majores nostri in nos transmittunt, qui quum prima futurorum hominum ovula, ac machinas fœdassent, monstrosos generant, imbecilles, mancos, præsertim postquam lues venerea totum ferme hominum genus infecit. Sunt alia mala, quorum & iidem majores nostri causas posuere, veluti inimicitiæ, bella, lites, mali mores, depravatæ consuetudines, perniciales artes. Tum alia quæ alter alteri*

ma-

dæ miseriæ (coroll.1.), adipiscendæ vero beatitudinis : beatitudinem autem a natura nostra frustra expectamus (prop.68.); perquirendum ergo est, existat, nec ne extra nos causa, quæ eam nobis beatitatem facere possit.

Coroll.

machinatur, quorumque est numerus pene infinitus, qui alii aliis vitam, bona, famam, animum inficiamus, quorumque superius ex Arnobio historiam discere potuimus.

7. Hæc quum sint, ubi mala, quæ nos nobis consciscimus a malis naturæ discernere velimus, intelligetur aperte, esse hæc bonis, quæ a natura ipsa parata habemus, & prompta, quibusque quotidie fruimur, longe minora. Ut propterea si velimus ad naturæ simplicitatem unde discessimus, redire, beati vivere possimus. Naturæ enim pauca sufficiunt, libidini nulla. Itaque si congruenter naturæ vitam agere velimus, eaque omnia, veluti onera quædam, rejicere, quæ sunt superflua, quæque affectuum & phantasiæ libido adduxit, nihil humana vita jucundius experiri possimus. Sed venimus in immensum superfluarum rerum apparatum tam alte, ut enatare sine humanæ vitæ & societatis eversione posse non putamus, in eoque ex iis caussis erramus turpissime, quas ipsi nobis fecimus.

8. Tertium tandem argumentum, quo ego conficio, nos non ad miseriam, sed ad beatitudinem generari, miseriamque ipsos nobis consciscere, est illud, quod longe absunt Naturæ mala, malis voluntatis. Nam illa ad nostram beatitudinem, & tranquillitatem pertinent; his nihil aliud efficitur, nisi aut privata, aut communis miseria: ut nulla ex re clarius intelligere possimus, esse illa effectus amoris erga nos Dei; hæc iræ nostri ipsorum adversus nos ipsos. Nam illa virtutem fere semper aut in animis nostris ingenerant, aut alunt, aut custodiunt, nosque ad vitæ commoda & procuranda fortiores, & ad utendum sapientiores efficiunt: hæc vero virtutem omnem aut enervant, aut extirpant, quumque a vitiis progignuntur, tum vitia alia ingentia progenerant. Quum autem quicquid ad virtutem refertur bonum est; quæ vitia attinent mala; sequitur esse illa semper bona, hæc perpetuo mala. Sed ea de re disseremus copiosius in tertia parte.

Coroll. 3. Ea caussa, aut nulla est, aut Ens intelligentissimum, potentissimum, optimum immutabile. Nam ea caussa perficere debet intellectum, potentiam, naturam, quæ sunt miseriæ nostræ causæ: id vero fieri nequit, nisi intellectus extra aleam erroris constituatur, potentia intellectui & appetitui æquetur, natura perficiatur, ita ut a nullis aliis pendeat; quod exigit Ens intelligentissimum, potentissimum, optimum, immutabile. Nisi igitur id sit, nulla esse potest extra nos causa, qua esse possumus beati.

Coroll. 5. Nisi id ens existat (coroll. 3.) est homo animantium omnium, quæ in Tellure sunt, miserrimum. Quippe qui iis miseriæ causis agitatur, a quibus illa sunt immunia.

Schol. Sunt hæc, quæ posuimus, fundamenta prima Religionis, & Gratiæ, quemadmodum in Theologia naturali sumus demonstraturi. Quod heic adnoto, ut lector spectet hinc quo tendam.

C A P. VII.

De hominis beatitudine, tum de virtute.

PLacet hoc caput exordiri nobilissimi hujus ævi philosophi verbis (*a*). *Nihil*, inquit ille gravissime *pernicialius hominibus accidere potest quam rationis abusus: nihil interea est, quod utrique nunc sexui, omnibus hominum ordinibus pulchrius sit. Mentis acumine, dexteritate, solertia nemo, quidquam alteri concesserit: quilibet id præ se fert velut maximum humanæ vitæ ornamentum. At corrumpi & corrumpere seculum vocatur: virtus loco vitii est. Hæc mentis major, quam animi cura unica corruptorum morum, eaque ubertissima scaturigo est:* adde & miseriæ: nemo enim unquam vitio, sed virtute fuit beatus; mentiri vitia quidem felicitatem possunt, præstare nequeunt. Si mihi ea philosophandi ratio placuisset, quæ in hoc argumento aliis videri posset

(a) *Spectateur Anglois, ou le Socrate moderne tom. 1. discours. 6.*

posset abs re longissime esse, Metaphysicum de virtute disserere: Nunc quum nihil vehementius reprehendere in Philosophorum recentium scriptis soleam, quam ita philosophari, velut qui nihil sua intersit, quæ sit hominum vita, eos non moror, qui scientiarum a me fines disterminari clamant. Sterilis illa contemplatio hominum est, qui otio & literis abutuntur, quique quo in rerum natura loco sint ignorant. Philosophiam hi in hominum bonorum reprehensionem inducunt; de majestate sua deturbant. Quod est cur reprehendamus scholæ doctores; quod tetricas & ab hominum usu ac commercio abhorrentes quæstiones induxerint, quique ita philosophati sint, quasi extra hominum mores cultumque positi, quum paria illi nobis objicere possint, & eo gravius, quo præsens philosophia verioris sapientiæ speciem ementitur? Amanda pulchra, sectanda utilia.

Prop. LXIX. Natura ipsa admonemur, beatitudinem spectare, nec præsentis vitæ tantum, sed sempiternæ.

D. Prima pars. Lege ipsa naturæ mechanica in ipsum bonum rapimur (prop. 44.) idest in id, quo natura nostra perficitur & conservatur, atque cum perfecta sit voluptate (prop. 64.), nimirum in beatitudinem; & ita quidem ut & affectibus eam in rem prævalidis armet (ex cap. sup.) & nos in bona voluptate determinet, a malis absterreat dolore. Naturæ ergo reluctatur, qui data opera sibi miseriam consciscit, aut qui in id non omnia sua studia intendit.

Secunda. Mentis vita ultra præsentem hominum ætatem pertingit, & æterna est (prop. 14. & 15.); potest igitur in altera vita esse misera vel beata. Quum vero miseriam horreamus natura, appetamus voluptatem; & æternæ alterius vitæ beatitatem spectare debere ipsa admonemur natura.

Prop. LXX. Sempiternum bonum etiam minimum præstantius est bono finitæ durationis etiam maximo tantum non infinito.

D. Nam rectangulum quod fit ex minima magnitu-

dine in infinita infinitum est, finitum vero quod fit ex quacumque finita etiam maxima magnitudine in altera finita. Sit magnitudo A omnium minima, Z infinita; erit A $\times$ Z rectangulum infinitum: dentur vero duæ aliæ magnitudines maximæ, sed finitæ, B, Q, erit B $\times$ Q rectangulum finitum. Sempiternum ergo bonum etiam minimum præstantius est bono finitæ durationis etiam maximo.

Prop. LXXI. Sempiternum bonum intensitate maximum sed probabile, præstantius est bono finitæ durationis maximo & certo. Est enim illius rectangulum infinitum, hoc finitum: in bonis autem finitum certum infinito probabili proculdubio minus præstans est.

Prop. LXXII. Stipites sint oportet homines, nisi qualiacumque præsentis vitæ bona in comparatione eorum, quæ æterna sperantur non contemnant.

D. Quæ enim sperantur bona non omnino sunt phantastica; nec enim quisquam unquam confecit, nullam aliam post hanc homini vitam superesse; nec, si ingenui Athei esse velint, probationes omnes aut *rationis*, aut *revelationis* tanto doctorum consensu confirmatas futilia esse sophismata dicent: Vita ergo altera sin minus certa (ex abundantia agam) at probabilis saltem est: præponendum autem est sempiternum bonum etiam probabile certo cuicumque finitæ durationis (propos. 71.); Ergo stipites sint oportet homines &c.

Schol. Quin si demus omnia esse dubia (neque enim aliud Athei expostulare possunt, nisi magis etiam, quam sunt, deridiculi esse volunt), nemo esse potest, nisi imprudentissimus, & stultissimus, qui malum sempiternum quantumvis dubium bono intensitate & duratione finito postponendum censeat. Quod si in vita hac præsens malum prudentes homines fortiter tolerant metu majoris alterius probabiliter futuri, jureque atque merito eos stultos habent, qui secus operantur; intolerabilis profecto est stultitia mali infiniti duratione & intensitate etiam probabilis, etiam dubii fugam præsenti cuicumque bono non præferre.

Prop. LXXIII. Non potest præsentis vitæ felicitas

in

in alia esse sita, nisi in eo ut corpus sine dolore sit, animus sine perturbatione. Enimvero nemo aliud quidquam desiderat, neque in aliud omnes intendit curas. Philosophi illi veteres dum in tot diversas opiniones, ivere, non de re ipsa disputarunt, sed de causa. Nempe consentiebant in hoc, beatum eum tandem esse, cujus animus pacatus, corpus sine dolore esset, qui status beatitudinis est: super eo disceptabant, quum nonnisi ex praesentia alicujus boni is status nasci possit, ecquodnam illud summum esset bonum, ex quo ea beatitudo oriretur. Quumque nunquam observassent, possibilem praesenti hominum naturae, quoad heic vivimus, eum statum non esse, in absurdas & derididiculas ivere sententias, ut non defuerint coqui, qui, ne ab arte sua discederent, rem coquinariam in medium proferrent.

Prop. LXXIV. Hic status (prop. 73.) consistere nequit cum praesente hominum natura.

D. Est haec natura talis, ut quod spectat ad animum, brevitate rationis, & imbecillitate potentiae sibi relicta necessario sit misera [prop. 68.]; cum ea ergo is status consistere nequit. Deinde homines corpore sunt mortales, adeoque ut dissolutioni, ita morbis & doloribus, qui perturbata corporis harmonia velut ex necessaria causa physica oriuntur, subjecti; corporis ergo indolentia cum praesente hominis natura pugnat.

Coroll. Maxima quae obtineri in hac vita beatitudo potest, est minima miseria, idest, ut quoad fieri potest minimum ex miseria habeamus. Nam perfecta beatitudo, idest animus sine perturbatione & aegritudine, corpus sine dolore (prop. 73.) haberi nullo modo potest [prop. 74.] maxima ergo in hac vita beatitudo erit, minimis intensitate & duratione malis urgeri, idest minima miseria.

Prop. LXXV. Emendatio intellectus, capacitatis, & rationis augumentum, necessaria sunt ad qualemcumque praesentis vitae beatitudinem.

D. Haec beatitudo posita est in minima miseria [coroll. prop. 74.]; ex turbata autem & brevi ratione

maxima activæ vitæ perturbatio & miseria nascitur (ex sup.) non ergo cum ea & beatitudo obtineri potest. Veteres docuere necessariam esse sapientiam non tantum ut emendaretur vita, quo scilicet pacatior esset & æquabilior, qui unus est genuinns usus purgatæ & auctæ rationis, *sed propter se*, ut loquuntur, quasi in voluptate ipsa qua in contemplatione veri mentes perfruuntur, sita omnis sit beatitudo. Ego non inficior gratissimam eam esse voluptatem & æquabilissimam, quæ ex ea contemplatione oritur; sed quum homo, ut conservetur, debeat esse necessario activus, nisi scientiæ theoricæ, quo nomine purgatam auctamque rationem intelligo, vitæ huic activæ conferant, prudentiamque vivendi & agendi progignant, eæ omnino sunt inutiles. Omnium ego ineptissimos eos habeo, qui dictitant, scientias propter se expetendas, quum id præterquam quod instituto ipso vitæ evertunt, ut idcirco reperiantnr mendacissimi, est etiam naturæ ipsi contrarium; quæ ut nos oculis non voluptate videndi, sed in usum vitæ instruxit, ita intellectu ornavit, velut supremo totius vitæ humanæ duce & lumine.

Prop. LXXVI. Philosophia, idest studium sapientiæ, tum ad beatitudinem præsentis vitæ conducit, si regatur *epoche* in iis, ubi evidentia deficit, conjungatur vero cognitio omnis, cum *ataraxia*, idest quiete & indolentia, seu pervestigatæ res reperiantur, seu non.

D. Nam quum mens humana sit brevis, adeoque terminos suos habeat, extra quos ubi gestit evagari, erroribus implicatur; iis tantum assentiri potest ut veris, quæ & ipsa evidenter percipit, & evidenter ab aliis percipi intelligit (post. 2.); ceteris si consentiat ut veris errare potest; atque ita vitam omnem perturbare necessaria; est ergo in obscuris controversisque *epoche*, idest judicii suspensio. Quod si in eorum articulo quis constitutus sit, ut in obscuris *agere* debeat tum præclare cum natura sua gerit, si nihil contra, meliorem animi sententiam aggrediatur. Nam si & in hoc erret aliis potius causis, quam voluntati suæ tribuere errorem potest: qui vero errores voluntarii non

sunt,

sunt, torquere neminem debent, nisi fortassis eum, qui sibi persuasit extra omnem erroris aleam positum esse.

Deinde, qui necessarias vitæ veritates recte perquisivit, si quidem eas invenit, non potest inde nisi lætari, velut de magno acquisito bono, emendata nempe atque aucta mente in iis, quibus vita ducitur; si non reperiit, nihil voluntate peccavit, ob quod doleat. Quod si iterum perquirendas putet, nullas habet causas cur anxie nimis & sollicite ita afficiatur, ut eam ob rem miseria angatur; quippe quod stultissimum sit ut supra naturales vires agere velle, ita dolere, quod non id feliciter cedat; non magis quam si canis doleat, quod Geometriam addiscere nequeat. Quocirca adhibendæ sunt quidem vires naturæ qua majori possumus industria, sine afflictione tamen & anxietate. Graviores quoque rationes *ataraxiam* suadent circa eas veritates quæ vitæ non sunt necessariæ; quippe quas summo animi capitisque labore perquirere non minus stultum est, quam ea in usum cibi undecumque conradere, quæ objecta aurium potius sint, aut oculorum, quam ventris.

Schol. Hæc, quæ dicta sunt, non melius confirmari possunt, quam eorum exemplo, qui, quod hæc duo in philosophando non adhibent, nullum alium ex studiis suis fructum consequuntur, quam perpetuos animi tumultus, totiusque vitæ perturbationem. Enimvero, qui *epochen* in obscuris & dubiis non servat, is ne tolerantiam quidem in iisdem observare potest. Quumque nihil naturæ nostræ congruentius, quam plurimos opinionum nostrarum approbatores habere, cupiatque natura quisque ut sibi potius ceteri omnes aptentur, quam is ulli; dissentientes velut sibi inimicos imaginatur, omnibusque modis insectatur, ex quo turbationes maximæ, quibus humana societas funditus evertitur. Plenæ sunt historiæ tragædiarum, quæ eam ob rem provenere. In iis vero est ne quisquam, qui beatus esse possit? Præstat profecto rudem literarum esse, quam hæc, quæ literæ progignunt, bella atrocissima, velut oblectamenta inspectare. Quod si literati homines serio id cum animo suo cogitarent, haud certe amarulentæ,

nec

nec sine veri specie, hominum bonorum querelæ audirentur, beatiora ea fuisse secula, quæ rudiora, contulisseque plus hominibus ad felicitatem vitiorum ignorationem, quam cognitionem virtutum. Jam vero qui ad *ataraxiam* non omnia sua studia referunt, ii similiter faciunt, atque avari, qui studiose quidem divitias comparant, conduntque, sed nec uti sciunt, ignorantes cui usui Telluris bona destinata sint; & continuo earum amore macerantur. Næ igitur satius facerent, si a philosophando abstinerent, gravissima CHRISTI Servatoris nostri moniti sententia, *si oculus tuus te scandalizat, erue eum.*

Prop. LXXVII. Ad præsentis vitæ beatitudinem comparandam & conservandam necessaria est prudentia cum suis asseclis.

D. Prudentia est scientia bonorum, malorumque, & mediorum (*a*), vel faciendorum, non faciendorum, & neutrorum. Ei subjectæ aliæ virtutes sunt.

Eubulia, seu *consultandi dexteritas*, quæ est scientia res gerendi, quousque utiliter expediri queant:

Eulogistia, seu *recta computatio* scientia complectens res efficienda:

Anchinia, *solertia animi*, seu scientia officia inveniendi:

Nunechia, *mentis advertentia*, scientia attingens scopum in re qualibet:

Eumechenia, *callida providentia*, scientia exitus rerum inveniendi:

Eutaxia, *ordinandi facultas*, scientia temporis rerum gerendarum, eorumque ordinis:

Cosmiote, *decori observantia*, scientia motuum honestorum, turpiumque:

Aidemosine, *verecundia*, scientia vitandi probri (*b*) hæc autem omnia nisi feceris animo pacato, corpore sine dolore vivere nequis, idest nequis esse beatus [prop. 73.]; prudentia ergo cum asseclis &c.

Prop. LXXVIII. Ad præsentis vitæ beatitudinem necessaria est *fortitudo* cum suis asseclis (*c*).

D. Status omnes, qui humanæ naturæ accidere pos- sunt

(a) *Zeno apud Laertium lib.* VII. *sect.* 92.
(b) *Vide Stanleyum in Zenone.* (c) *Eundem ibid.*

sunt adversi ad duo genera referri possunt; nam alii ex rationis nascuntur abusu, alii ex concatenatione ipsa immutabili rerum mundanarum. Qui velit beatitudinem, idest minimam miseriam, utrosque si non omnino evitare, at emollire saltem & tolerabiliores efficere debet. Primos moderatur prudentia; quam idcirco praesenti vitae tranquillitati necessariam demonstravimus: alteros *fortitudo* cum suis asseclis, continentia rationis, confidentia, magnanimitate, constantia; est igitur haec cum suis asseclis necessaria. Nihil autem magis conducit ad fortitudinem gignendam, quam 1. assuefieri malis ab naturae ineunte aetate. 2. reputare cum animo, status hujusmodi a libertate nostra non provenire, nec ullo modo nos adversus conari quidquam posse. 3. dejectione animi fieri majora. 4. aut nos alias, aut alios gravioribus afflictatos fuisse malis. 5. compensari profecto ea mala futuris bonis, quum nequeat summus hominum sator, atque parens Deus nos velle omnino miseros. Quod si Fati opinio apud plerasque nationes ad fortitudinem faciendam adversus mala quaevis vim habet incredibilem, ut profanus homo Spinoza putaverit, nihil tam alacres in vita homines efficere, quam firma Fati persuasio; majorem certe habere apud nos vim debet providentiae divinae doctrina quippe quae non Tyrannorum modo rapit, sed Patrum amore ducit. Legenda omnino sunt, quae Cicero in Tusculanis lib. 2. Seneca de Constantia, & alibi passim scripserunt.

Prop. LXXIX. Ad praesentis vitae beatitudinem necessaria est Temperantia.

D. Ad praesentis vitae beatitudinem necessaria est mentis serenitas, corporis indolentia [prop. 73.] & temperantia, quum appetitus moderetur, ne ultra quod satis est erumpant, affectuum, atque gestientium voluptatum excessus cohibet; quum autem sine moderatione affectuum & gestientium voluptatum nec sinceritas animi & tranquillitas, nec indolentia in corpora servari possit, ut patet; profecto ad beatitudinem temperantia, quoad ea patet, est necessaria. Patet autem multum: nam non modo omnium sensuum usum spectat, potissimum

gustus,

gustus, & *tactus*, verum quoque affectus omnes, quos nisi intra fines suos coerceat, ut animus pareat rationi, imperant, totamque vitam perturbant: non secus, quo exemplo utitur passim Plato, atque equus, nisi freno compescatur, petulanter equitem dorso deturbat.

Prop. LXXX. Ad præsentis vitæ beatitudinem necessaria est justitia cum suis affeclis.

D. Vita hominis ita natura est socialis, ut esse illa nequeat nisi in societate. Natura ipsa ejus rei nos admonet. 1. dum ineptos ad nos conservandum sine societate creat. 2. dum facultate loquendi instruit, 3. dum horrorem solitudinis animis nostris ingenerat (*a*): extra eam igitur beatus esse homo nequit: nec in ea, nisi sciat & paratus sit cuivis quod suum est tribuere, alioquin in mutuum bellum armarentur omnes, atque idcirco in mutuam perniciem; quæ autem virtus suum cuique tribuere docet & impellit, justitia est; ergo justitia ad præsentis vitæ beatitudinem necessaria. Conferunt idem justitiæ affeclæ ex Stoicorum doctrina, *Eusebia*, *pietas*, scientia Deum colendi, *Chrestote*, *benignitas* scientia bene faciendi, *Euchinonesia*, *socialitas*, scientia tuendi in societate æqualitatem, *Eusinallaxia*, scientia honeste cum aliis contrahendi, & similes (*b*); quæ ea de causa necessariæ.

Coroll. Quæ his omnibus sunt contraria nos ad beatitudinem impeditiores efficiunt, miseriamque nostram augent. Demonstratione non indiget, si superiores propositiones sunt veræ.

Prop. LXXXI. Perfectio rationis, epoche, prudentia, temperantia, fortitudo, justitia cum suis affeclis sunt virtutes morales: his contraria sunt vitia.

D. Virtus moralis est, quæ perficit facultates rationales ad beatitudinem: vitium quod impeditiores ad illam efficit [def.17.) hujusmodi sunt recensita in propositione [ex sup. prop.]; priora ergo virtutes, posteriora vitia.

Coroll. 1. Nonnisi ergo virtute esse homines beati possunt, vitio non possunt esse nisi miseri. Quam ergo incauti decipiuntur specie recti homines? Opponunt ple-

(a) *Vide Arist. sub init. ad Nicomach.*
(b) *Vide Stanl. loc. sup. cit.*

pleraque esse vitia cum voluptate conjuncta, cum dolore atque labore multo virtutes. Nempe principio, quæ comitatur vitia voluptas fugax est, & turbida; quam pollicetur præstatque virtus æquabilis & constans: nemo est qui non continue experiatur. Tum consequuntur illam fere semper aut ingentes dolores, aut gravissimæ tristitiæ; hæc impeti adversa fortuna potest, frangi nequit, mensque conscia recti, & tranquilla est, & sibi judex, & theatrum. Deinde nego viam ad vitia breviorem esse aut faciliorem.

Ut jugulent homines surgunt de nocte latrones: intemperantiam, injustitiam, aliaque vitia acerbi sectantur dolores, difficillimæ fraudes, excogitationes, animi consternationes præeunt, eadem & sequuntur. *Ut nox longa quibus mentitur amica?* Nemo uni vitio servire potest, nisi & sociis plurimis se mancipet. Quantum autem jugum plura sunt vitia, ubi unum de natura & majestate sua hominem dejicit? Sed quædam virtutes paullo sunt austeriores. At hæc intollerabilis est stultitia magna bona velle in promptu parata: quum minora, quandoque etiam mala magno labore persequaris, *pulchra*, inquit ille, *difficilia*.

. . . . vides, quæ maxima credis
Esse mala, exiguum censum, turpemque repulsam
Quanto devites animi capitisque labore.
Impiger extremos currit mercator ad Indos,
Per mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignes:
Nec cures ea, quæ stulte miraris & optas,
Discere, & audire, & meliori credere non vis?
Quis circum pagos, & circum compita pugnax
Magna coronari contemnat olympia, cui spes,
(a) *Cui sit conditio dulcis sine pulvere palmæ?*

nempe

Nos numerus sumus, & fruges consumere nati
Sponsi Penelopes, nebulones, Alcinoique
In cute curanda plus æque operata juventus,
Cui pulchrum fuit in medios dormire dies, &
Ad strepitum citharæ cessatum ducere curam.

Quæ

(a) *Horat. lib. 1. epist. 2.*

Quæ lædunt oculos festinas demere: si quid
Est animum differs curandi tempus in annum?
. . . . atqui
Si noles sanus, curres hydropicus . . . . . [a]

Coroll. 2. Virtus homini necessaria esset etiam si nulla altera esset vita, imo magis etiam necessaria. Nam si nulla sit altera vita, ut contendunt Athei, ultimus humanæ naturæ finis est præsentis beatitudo; quæ quum sine virtute obtineri nequeat [prop. super.] est ea homini, etiam si nulla sit altera vita, necessaria, & tanto magis necessaria, quanto nihil sit alterius sperandum. Quod corollarium omnium mortalium stultissimos eos esse demonstrat, de quibns David cecinit, *dixit insipiens in corde suo non est Deus: corrupti sunt & abominabiles facti dies ejus.*

Prop. LXXXII. Virtus, quæ beatitudini necessaria est, non est *actus*, sed habitus.

D. Nam debet perficere facultates rationales ad beatitudinem; id quod fit & obstacula removendo, quæ homini seu a natura, seu a consuetudine mala insunt; & expeditiores facultates ejusmodi efficiendo: ea vero singulares actus præstare nequeunt; sunt ergo habitus virtuosi necessarii. Silicere occallere *generose pectus honesto* debet ei, qui serio ad beatitudinem hanc contendit, ut a proposito tenaci nec terribilia dimoveant, nec revocent blanditiæ.

Schol. Contractis semel habituum virtutibus tum prudentia perpetuo in earum custodiam vigilare oportet: nam impetimur undequaque ad vitia: hinc ab aspero quorumdam virtutum adspectu & naturæ injucundo; inde ab hominum corruptorum exemplo, aut lascivientе rernm quarumdam facie, postremumque hoc duellum difficilius. Egregie prorsus Galba Pisoni [b]. *Fortunam adhuc tantum adversam tulisti: secundæ res acrioribus stimulis animos explorant; quia MISERIÆ TOLERANTUR, FELICITATE CORRUMPIMUR. Fidem, libertatem, amicitiam, præcipua humani animi bona, tu quidem eadem constantia retinebis; sed alii per obse-*

(a) *Horat. lib.* 1. *ep.* 2.
(b) *Tacit. lib.* 1. *histor. cap.* 15.

obsequium imminuent: irrumpet adulatio: blanditiæ pessimum veri affectus venenum: sua cuique utilitas. Etiam ego & tu simplicissime inter nos hodie loquimur; ceteri libentius cum fortuna nostra, quam nobiscum. O præclara, & apposita, quæ sequitur, sententia [*suadere Principi quod oporteat multi laboris: assentatio erga principem quemcumque sine affectu peragitur*] digna quæ hominum pastores legant, & cum animo suo continenter cogitent!

Prop. LXXXIII. Ad beatitudinem alterius vitæ necessaria est *fides* in Deum, & *gratia*.

D. Prima pars. 1. Eam beatitudinem revelatione sua Deus nobis promisit, apposita lege, *nihil coinquinatum in Regnum Dei intrare*.

2. Ut ne simus coinquinati conformare mores debemus ex legibus ipsius Dei.

3. Ex quo fit ut necessaria sit ad beatitudinem illam divinarum legum scientia.

4. Jam pleræque divinæ lege legibus sensus adversantur: formant enim homines ex ratione æterna ad æterna bona, adversus quæ hominis appetitus præsentibus sensuum oblectamentis irretitus & abreptus recalcitrat (*a*).

5. Ergo ut divinis potius pareamus legibus, quam cupiditatibus nostris, præferre debemus Dei rationem rationi & appetitui nostro, reputareque sedulo Deum ita nos amare, ut nequeat velle miseros, tantaque sapientia esse præditum & potentia, ut sapientius & validus nos ad veram beatitudinem ducere possit, quam ulla nostra sapientia, aut potentia.

6. At id (5) numquam obtinebimus, nisi mentem nostram obsequentissimam Dei voluntati præbeamus, ita ut ejus sapientia, bonitas, & fidelitas nos concutiat, Deique timor in nobis dominetur.

7. Id autem (6) est fides divina, quæ in hoc est posita, ut maxima sit apud nos Dei sapientiæ, bonitatis, amoris erga nos, providentiæ, & fidelitatis existimatio, maxima dictorum, factorumque ejus veneratio.

8. Fides ergo divina necessaria est ad alterius vitæ bea-

[a] *Paul. ad Romanos*.

beatitudinem obtinendam, velut primum vitæ Christianæ fundamentum.

Secunda pars. Experimento discimus præsentis vitæ bona fortius nos rapere, quam æterna, plurimaque præsentis vitæ bona adversari contendentibus ad æterna. Ad eam vitæ perturbationem & depravationem curandam subsidium a natura nostra petere non possumus; petendum ergo est a Deo. Necessaria est igitur Dei gratia &c. (A).

Schol. (A). Tam hæc sunt perspicua, ut nihil frequentius in ipso Homero legas, quam oportere hominem in omni vita prudenter pacateque degenda ad Deos auxiliatores confugere. Sed & extat apud Platonem in *Legibus* aureus plane locus, quo in loco, quum monuisset Socrates adolescentem, ut in depravatis vitæ cupiditatibus seniorum rogaret consilia, qualemcumque inde opem laturus, addit, *si ne id quidem morbo medetur, confuge ad Deos auxiliatores, quorum certum est præsidium*. Passim similia in aliis legere est, ut intelligere possimus, quo naturæ sensu ducimur in notitiam supremi rerum opificis & gubernatoris, eodem rapi in ejus invocationem, faterique sine ejus ope imbecillia heic esse omnia & perturbata atque præpostera.

Capita attigi virtutum humanarum. Ea qui probe servabit grandem proculdubio gradum in vita recte gubernanda fecit. Rem autem ulterius non proveho, copiosius id in *Ethica*, si vita suppetat, facturus. De iis vero quas ad beatitudinem æternam spectant, differere philosophi non est: Theologorum ea est provincia, eam nos quoque partem in *Theologia Christiana* pro virili pertractamus. Nunc Menti mundi architectrici, & gubernatrici principio lætus qualemcumque hanc oppellam in gratiarum actionem devoveo: tum *in spiritu & veritate* supplico ut opem continuet;

Quæ quoniam rerum naturam sola gubernas,
Nec sine te quidquam dias in luminis oras
Exoritur, nec fit lætum, neque amabile quidquam
Te sociam te invoco scribendis omnibus esse.

APPEN-

APPENDIX

AD CAPUT SUPERIUS

De virtute generatim, ejusque caussis & signis.

§. 1. QUum sint quidam, qui licet agnoscant virtutem necessariam esse *ad bene beateque vivendum*, videntur tamen in eo hærere, acquiri possit, nec ne, virtus, suspicanturque, a natura esse, non ab arte & exercitio, ut proinde inutilem possint existimare omnem, quam philosophi eam in rem operam impendunt; ego quæ ad virtutem generatim pertinent, ejusque effectrices causas retractare hoc in loco tanto lubentius suscepi, quanto res est quæ naturæ nostræ magis interest. Scio esse, qui mihi illud objiciant, *difficile esse ab artificio suo discedere*, quique censeant idcirco me res diversi generis uno in loco coarctasse; ac *Delphinum silvis appingere, fluctibus aprum*. Sed certum mihi est, nihil esse ab ulla disciplina alienum, quod quocumque modo subjectam ei rem explicare & illustrare possit. Quamquam quo quis jure censere possit, esse a Psycologia alienum quodcumque ad naturam animi & hominis pertinet, nondum satis intelligo. Ego potius sæpe Metaphysicorum libros legens (quid enim id dissimulem?) dolui, viros summos in *homine metaphysico & abstracto* contemplando totos fuisse tamdiu occupatos, *naturæ* vero *hominem*, quod nostra ac generis humani magis interest, quasi ab officio suo alienum, nec inspectare quidem voluisse, in quo mihi illi ignoscant, si ingenio & tempore abusos judicem. Sed illi in hoc errabant, quod eumdem *Metaphysicum hominem*, & *hominem naturæ* opinabantur, quum longe a se dissiti & diversi sint. Platonicum ego hominem, aut Stoicum nullibi nisi in libris philosopho-

rum comperio: alius est & diversus naturæ homo: ac de homine naturæ me plus docent ii, qui eos depinxerunt, qui in Tellure gignuntur ut historici, quam omnes Platonicorum & Stoicorum libri. Itaque me quoque pœnitet non exiguum tempus in hujusmodi acroasibus contrivisse. Accedit quod hæc metaphysici hominis contemplatio aut exiguum, aut nullum sit in vita humana præclare agenda operæ pretium. Nam eum nos hominem addiscere oportet, quocum vivimus; nec vero vivimus, nisi cum naturæ homine. In homine autem hoc contemplando, ejus constitutio, propensiones, dispositiones, qualitates, ac ea demum quæ sunt in eo omnia, seu a natura, seu a vitæ commercio perpendenda sunt. Secundum hæc in vitæ rectæ & beatæ regulas inquirere oportet; ad eas tandem hunc homines formare, & ubi enormis abit, revocare. Id ego esse ajo in philosophia præclarum. Sed eo redeamus, unde discessimus.

§. 2. Aristoteles in libris ad Nicomachum virtutem in hoc esse positam arbitratur, ut animi affectus temperet, ac modificet, ut esse possint apta instrumenta ad beatitudinem consequendam. Itaque affectus velut materiem virtutum habet. Nos iterum hoc in loco virtutem ex fine definimus. Virtus igitur est quidquid naturam perficit, atque ad finem consequendum habiliorem reddit: ut contra vitium est, quod impeditiorem efficit ad finem suum, aut ab eo distrahit: Quoniam autem affectus naturæ humanæ sunt quidam vehementiores impetus, & quasi elastici vectes quibus in finem impellimur; tota natura virtutis ejusque officium in hoc præsertim positum est, ut eos temperet, modificet, regat.

§. 3. Fines porro naturæ nostræ, quod sæpe alias dictum, aut præsentem tantum vitam spectant, aut futuram quoque. Quæ hominem perficiunt ad vitæ futuræ beatitudinem, atque ad eam regunt, virtutes. Theologicæ dicuntur. Præsentis vero vitæ duo status spectandi sunt, Monasticus, & Civilis, seu vita solitaria, & vita socialis. In primo statu tranquillitas, &

pax

pax vitæ privatæ, in secundo vero tranquillitas totius societatis maximus finis est. Quocirca quæcumque hominem perficiunt ad tranquillitatem vitæ Monasticæ virtutes monasticæ & ethicæ appellantur: quæ vero eundem hominem ad Societatem sancte colendam instituunt; & societatis tranquillitatem pariunt, dicuntur virtutes civiles.

§. 4. Quum homo Anima, & corpore constet, intelligitur esse virtutes, quæ animum, esse quæ corpus, & esse quæ utrumque perficiunt. Quæ corpus perficiunt, nec animam spectant, hujus non sunt loci. Quæ vero animum, aut totum hominem spectant, duplici item sunt in genere positæ: nam aut rationem; aut voluntatem; seu potentiam agendi; perficiunt. Illæ virtutes intellectuales nominantur; hæ morales.

§. 5. Jam quod animum ad finem suum perficit; aut *actus* est, aut *habitus*: habitus omnes continuatione actuum acquiruntur; ut nullus sit in natura nostra ingenitus, licet sit habitudo quædam; & aptitudo ad habitus excipiendos. Scilicet humana natura spectanda est velut mollis quædam cera, quæ nullis figuris prædita; est tamen apta omnibus excipiendis. Nullis nos virtutibus moralibus ornati nascimur Adæ filii: quin potius ita corrupti nascimur; ut faciliorem naturam habere videamur excipiendis vitiis, quam virtutibus, quemadmodum humana docet historia. Præterquam quod, quæ sunt innata non sunt mutabilia; ut Aristoteles ipse ratiocinatur: Virtutum vero habitus omnes mutabiles sunt; virtutes ergo innatæ non sunt. Divina igitur ope, assuefactione, ac continuata naturæ nostræ inflexione ad honestatem, & justitiam, virtutum habitus acquiruntur. Quamquam singuli actus, quibus habitus virtuosos acquirere nitimur; virtutes quoque sunt, & appellantur; vulgatius tamen est habitus ipsos virtutes appellare.

§. 6. Sed gravis hoc in loco nobis exoritur quæstio, acquiri ne possit virtus? Quum virtus in eo sit omnis posita, ut affectus in ordinem referat, componatque; atque quum naturæ nostræ indigentiæ, cujus illi

Digitized by Google

argumentum sunt, cuique permovendæ velut vectes inserviunt; tum externarum rerum cum natura nostra relationibus temperet; id minime fieri posse videtur. Nam natura nostra temperamentis necessario agi videtur, ut ea nec extirpare possimus, nec immutare. Sunt quidam, qui sanguineo temperamento præditi, in jocos, scurrilitatem, amores, aliasque corporis voluptates quasi inviti rapiuntur, quos qui frænare velit, is totam eorum naturam immutet necesse est. Alii temperamento sunt præditi melancholico, ut idcirco perpetuo inquieti sint, minime sibi satisfacientes, turbidi, truces, immanes. Eos qui cicures efficere velit, fibras, vasa, fluida, structuram omnem humani corporis, & naturæ constitutionem immutare debet. Sunt quidam natura timidi & pusillanimi; iracundi alii & ruinis simillimi: quidam molles & inertes; alii avari, alii natura ambitiosi; quidam subdoli & fraudolenti. Hos ubi ad virtutem componere velimus, a primis naturæ elementis suscipiendum est. Accedit, quod naturæ humanæ constitutiones diversæ a climatibus plurimum pendeant, id quod Geographia hamani generis satis docet. Ita isti concludere sibi videntur, virtutem, nisi a natura sit, acquiri nullo pacto posse.

§. 7. Falluntur tamen, eaque naturæ humanæ faciunt *propria*, *& prima*, quæ sunt illi accidentia, & accessoria. Ac principio, temperamenta non vim habent ad agendum, sed ad suscipiendum: facilitates aut difficultates faciunt recipiendi, non agendi. Ratione illa & phantasia commoventur, facilius quidem & promptius, aut tardius & difficilius, quam si abessent. Et quemadmodum ariditas in lignis facilitas est ignem excipiendi, quæ in humidis deest, non autem vis ad inflammandum; eodem modo temperamenta efficiunt, ut promptius & facilius aut difficilius & tardius quibusdam rerum imaginibus agitemur, non autem ut inviti impellamur. Quamobrem si rationem emendares, si phantasiam purgare studeamus, si rerum bonitatem aut malitiam exacte dimetiamur, si veras rerum cum natu-

natura & finibus nostris relationes despiciamus, poterimus quidem ab illis aut paullo vehementius commoveri aut retardari aliquantum, nullo autem modo inviti adigi. Itaque experimento didicimus plurimum in iis emendandis posse & purgatam sanamque rationem, & continuatum studium, diligentiamque ea ad regulam subigendi. Nec ullum majus argumentum esse potest, evadere illa posse instrumenta virtutis, quam quod experientia docet, plures sibi illa & rationi submisisse, ut sentirent quidem se aut vehementius agitari, aut impediri vi magna, interea vel frænarent, vel stimulis agerent. Neminem esse ego ajo quamtumvis depravatum, qui, si ingenuus esse velit, se invitum ad vitia rapi fateatur: neminem sceleſtissimum, qui ad honestatem & virtutem flecti nequeat. Non equidem negaverim plurimum climata in temperamenta & mores influere; sed necessario agere id ego esse falsum ex experientia comperio. Nam plures sunt sub eodem ferme climate nationes, quæ diversis vivunt moribus. Nam sub eodem prope climate sunt Japonenses, Sinenses septemtrionales, Tartari plures, Armeni, Græci, Itali, Mexicani Boreales, non iisdem tamen vivunt moribus. Insulani quidam sibi alioquin vicinissimi moribus, & institutis, immane quantum distant. Itaque una præcipua illis diversorum morum causa est educatio. Quid quod non eosdem mores in eadem gente diversis temporibus reperiamus, nisi quis dicere velit, Romanorum, qui fuerunt olim mores & studia, eadem nunc esse. Quando ergo constat edncatione ad diversos mores flecti naturam humanam posse, fateamur, omnium esse naturaliter capacem; ac proinde ut educatione & exercitio ac commercio vitæ vitia contrahere posse, ita posse & virtutes.

§. 8. Quoniam virtutes non innascuntur nobiscum, ut demonstratum est, jure hoc in loco nunc a nobis quæretur, quæ sint caussæ effectrices virtutum moralium. Videntur esse omnino quinque; Deus, ingenium, seu temperamentum, educatio, exercitatio, præcepta. Ac principio veræ, & perfectæ virtutis dator solus

est Deus: a quo enim sunt essentia, & natura nostra, ab eodem & conversantur, & perficiuntur, & ad fines suos potentissime, & sapientissime ducuntur. Praeterea nemo accuratissime noscere potest Praeter Deum, naturarum rationalium fines, media ad fines, mediorum cum fine proportionem, & vires ad id necessarias: Deus ergo tantum verae, & perfectae virtutis Dator esse potest.

§. 9. Hoc, quod Scripturae Sanctae est perpetuum Dogma, Ethnici ipsi philosophi intellexisse videntur. In celebri enim illa inter Graecos controversia, virtus nascatur ne nobiscum, an acquiratur doctrina & exercitatione, Plato sic disseruit in Menone, ut virtutem nec a natura esse, nec a nobis, sed a Deo scriberet. Sed sunt plurima Homeri ipsius loca, in quibus ille virtutem a Diis expectandam tradit, quae studiose collegit Fridericus Rappoldus Commentariis in Horatium, pag. 809. Notandum & hoc Epicteti, qui dum de compescendis affectibus, quod virtute fit, disserit, ait, *Certamen quidem magnum est, opusque plane Divinum. Dei igitur memineris. Eum invoca opitulatorem, & auxiliatorem, quemadmodum Nautae Dioscuros, quum in tempestate navigant. Quae enim major tempestas, quam quae oritur ex imaginationibus violentis ipsamque rationem elidentibus?* Vide Arianum lib. 2. cap. 1. in Epictetum.

§. 10. Id confirmatur etiam perpetua experientia vitae humanae, ex qua discimus, rationem quantumvis purgatam, dum natura affectibus agitatur, vim non habere ad compescendum. Itaque veritates morales in magna hominum parte intellectum cogunt ad assensum, naturam minime movent. Viri ipsi in ratione consumati, nec exercitati in virtute, ubi natura paullo vehementius agitata fuerit, impotentes animo evadunt, nec minus perturbantur, atque transversum aguntur, quam cetera omnia animantia. Quo argumento evidentissime demonstratur, naturam humanam sine interiori quodam, & potente Dei auxilio, etiam ubi vera

quae-

quædam intelligit, minime tamen eſſe aptam ad agendum, ac ita agendum, ut cum ſine ſuo conſentiant perfecte. Eodem argumento imbecillitatem noſtram cognoſcere docemur atque nobis minime fidentes, in Deo ſpem noſtram collocare.

§. 11. Ingenium, ſeu natura, ad virtutem moralem duo potiſſimum confert. Primum facultatem, ſeu aptitudinem ad virtutem excipiendam; alias enim virtutem numquam aſſequeremur. Secundum, impetum, & inclinationem erga virtutem, quæ aptitudinis illius naturalis quædam perfectio eſt. Hæc autem inclinatio duplex eſt: Una omnibus communis, minus tamen vehemens, quam amorem honeſtatis dicere poſſis. Eſt hæc in omnibus hominibus, qui prava educatione non ſint efferati. Nemo enim eſt, qui non aliquando amore hoc honeſtatis tangatur. Altera eſt peculiaris, & perfectior, quæ in iis tantum eſt, qui ſingulari naturæ bonitate ſunt præditi, qua qui ornati naſcuntur, eos ad virtutem natos, factoſque dicimus. Pendet ea plurimum ab educatione, nec raro etiam a corporis temperamento. Nam educatio ſine apto temperamento non magis utilis eſt ad virtutem, quam Terræ arenoſæ cultura ad fruges. Tertia & quarta virtutis cauſæ ſunt educatio, & exercitatio, educatione enim, & exercitatione, ut tenellæ plantæ continuata cultura ad fruges, ita natura noſtra ad habitus virtuoſos tandem inflectitur. Qui dixit, hominem civilem nihil eſſe aliud, niſi habituum congeriem ex educatione, & exercitatione contractorum, dignum Philoſopho pronunciavit. Scilicet homo naturalis tam differt a civili, quam marmor a ſtatua. Sed ad educationem, & exercitationem conferunt plurimum præcepta doctrinæ, quæ quinta ſunt virtutis cauſa. Ea enim præcepta, ſi attente excipiantur & recolantur ſępiſſime, ita ut in ſuccum, & ſanguinem convertantur, non parvam vim obtinent ad naturam perficiendam, & promovendam, præſertim ſi vitioſi habitus non impediant. Sed de his nunc accuratius diſſeramus.

§. 12. Præcepta ei observanda, qui se ad virtutem excitare, & exercere vult, duorum sunt generum, alia generalia, alia specialia. Specialia virtutum præcepta in iis locis Ethicæ si vita suppetat, trademus, in quibus de Officiis hominum disputabimus, Generalia tantum hoc in loco proponemus.

§. 13. Primum Præceptum est, ut Divinum auxilium, quo ad virtutem colendam vires recipiamus, assiduis precibus imploremus. Nam & prima caussa virtutis effectrix est Deus, ut supra demonstratum est, *& timor Dei initium sapientiæ* in divinis Scripturis appellatur. Quo in loco adnotandum est, vocabulum *sapientiæ* non accipi theoretice pro scientia, & doctrina tantum, sed practice, idest pro cognitione, & arte vitæ directrice. Quumque fieri possit, ut quis multiplici eruditione, & doctrina refertus, nesciat interim recte vivere, fieri & illud potest, ut quis sit *doctus*, sed non *sapiens*.

§. 14. Secundum præceptum est, ut virtutis insignis pulchritudo, & uberrimi fructus continenter ob oculos habeantur. Socrates dicere solebat, quod si honestas, & virtus vultum suum sine velo ostenderet, incredibiles in nobis amoris flammas accenderet. Inter fructus vero virtutis præcipui sunt, animi tranquillitas, quæ a sola virtute proficiscitur, ut in superiori capite demonstratum est: deinde vera laus, & gloria, quæ non a vitiis, sed a sola virtute expectari potest: præterea vera utilitas: quandoquidem vitia utilitatem mentiri possunt, veram præstare nequeant, ut si aliquando contingat, esse fortunata, nunquam tamen sunt tuta: tum vera nobilitas; nobilitas enim ex virtute primum nata est, & in virtute posita est *essentialiter*, ut qui avita nobilitate gloriantur, ipsi omni virtute vacui, nobilium magis filii, quam nobiles dicendi sunt. Tandem virtus magnum hoc beneficium secum affert, ut amorem etiam a Barbaris extundat: hinc præclarum illud Tullii, *Virtus etiam in hoste diligitur*.

§. 15. Tertium præceptum est, non mediocria tantum, aut factu faciliora, in virtute tibi proponas sequen-

quenda, sed ad summum ejus fastigium, ac virtutem, quæ dicitur heroica, semper adspires; quod nisi feceris, vix in extrema ejus parte hærebis. Imitandi sunt armorum duces, qui etiam dum orbem Terræ populantur, falsæ gloriæ adspectu moti, semper eos sibi imitandos proponunt, qui summi fuere, velut olim Alexander Herculem, & Achillem, Cæsar Alexandrum, Eodem quoque modo tu in vita honesta, & virtuosa perfectissimos velut exemplaria vitæ tibi proponas ad imitandum. Revocat nos ad id præceptum Christus Servator noster: *Estote*, inquit, *perfecti, sicut Pater vester, qui in Cœlis est*.

§. 16. Quartum Præceptum est, ut vitia omnis vivis coloribus perpetuo Menti depingamus, atque assuescamus exhorrere. Dici enim vix potest, quantam vim conferat ad virtutem constabiliendam horror vitiorum. Noscere in primis id debent Educatores Infantium; ac horrificiis exemplis vitia illis describere, & sæpissime vitiorum infelices exitus demonstrare. Sic enim habendum est, neminem esse posse virtuosum, qui horrore vitii animum spoliabit. Pudor *sepimentum virtutis* dicitur eleganter a Platone. Præclare Horatius, *Virtus est vitium fugere, & sapientia prima stultitia caruisse*.

§. 17. Quintum Præceptum est, ut ab eo vitio, quod magis virtuti adversatur, longius discedamus, & in contrariam partem quodammodo nos inflectamus. Esse vero eidem virtuti vitia multa contraria, atque alia magis, quam alia adversari, omni dubio caret. Præcepti ratio est, quod si nos vitiis aliquibus obnoxios esse contingat, quam minimis, & minus perniciosis obnoxii simus, atque de malis minima habeamus, quod inter corruptos homines, bonitatis species quædam est: nam minima mala comparata cum majoribus boni quodammodo rationem habent, præsertim quum a majoribus præservant.

§. 18. Sextum Præceptum est, ut non solum consideremus quodnam vitium magis cum virtute pugnet, quod superius præceptum sciscit, verum etiam ut perpen-

pendamus, in quod simus, aut ob temperamentum, aut ob educationem propensiores, ut ab eo nos longius abducamus. Atque in hoc præsertim homini virtutis amanti danda est opera. Eleganter item Horatius.

. . . . Denique teipsum
Concute, num qua tibi vitiorum inseverit olim
Natura, aut consuetudo mala: namque
Neglectis urenda filix innascitur arvis.

§. 19. Septimum Præceptum est ex superiori proficiscens. Nempe quoniam sunt quædam vitia, quæ ætatum sunt propria, ut in adolescentibus, ac juvenibus intemperantia, & præcipitantia; in viris ætate maturis ambitio: in senibus avaritia; hæc in primis coercenda sunt, & vitanda: his impendendus magna cura animus, ne si nos semel invadant, correptos tota illa ætate teneant, ac totam vitam moralem perturbent.

§. 20. Octavum Præceptum est: otium cane pejus & angue fugias: est enim ut vitiorum omnium sentina, ita præcipue virtuti inimicum. Quocirca labori incumbendum est viro virtutis amanti. Quumque duplices sint labores, animi, & corporis; corporis quidem labores pro cujusque conditione suscipiendi: sed animus nunquam, aut raro a seriis occupationibus removendus. Homines ipsi literarum studiis dediti operæ pretium facient, si artem aliquam Mechanicam, honestam illam, & ingenuis dignam discant, atque in ea subcisivis horis se exerceant. Picus Mirandulanus Comes juvenis, & nobilitate generis, & literis celebratissimus id præcipuum sui ornamentum censebat, quod artes ferme omnes Mechanicas sciret exercere. Egregios superioris ætatis Philosophos cum voluptate exercuisse, aut Sculpturam, aut Picturam, aut artem perspicillorum, vel horologiorum, ex eorum vitis scimus. Eam ob rem plura inventa Mechanica iis debemus. Inter animi autem labores studia sunt literarum, quibus qui serio vacant, tempus, quod impendant in vitia, non habent. Fama est rogatum Newtonum, an amori un-

unquam operam dedisset, respondisse, nullum sibi reliquum fuisse tempus a meditationibus Philosophicis, quo ea de re cogitaret.

§. 21. Quoniam tamen longum est iter per præcepta, breve & efficax per exempla, ac inter exempla illa magis nos commovent, quæ in oculis perpetuo versantur, quam quæ tantum audiuntur, aut leguntur; & rursus, quia ab iis, quos amamus, & quibuscum vivimus, discimus facilius, eosque studiosius imitamur; inde nascitur nonum Præceptum, ut non solum historias virorum in virtute illustrium attentissime legamus, verum etiam eligamus amicos honestos, virtuosos, & sinceros, atque cum iis familiarissime conversemur. Enimvero cum ex lectione vitarum illustrium virorum, tum ex conversatione virorum virtuosorum transmeat aliquid continenter in animum, quo paullatim ad virtutem componimur. Præterea coram amicis virtuosis non possumus non esse virtuosi, ac perpetuo ad virtutem inflecti: omnes enim homines quantumvis impudentes verentur hominum gravium, & honestorum reprehensionem, ac judicia. Præclare prorsus Seneca Epistola 11. ad Lucilium, *Magna pars peccatorum tollitur, si testis peccaturis adsistat.*

§. 22. Decimum Præceptum idem Seneca in laudata Epistola suppeditat, ut si testis morum sanctitate gravis, & qui pudorem ac reverentiam incutiat non semper habeatur præsens, saltem perfecta quædam ejus imago Menti perpetuo obversetur: plurimum enim animum a vitio retrahit, impellitque ad virtutem. Ut ecce finge te coram Catone esse, vereberis profecto coram viro tam severo & justo esse scurrulis, aut incontinens, aut injustus. Et quomodo dum quis scribit, aut loquitur privatim, si fingat se versari in consessu doctissimorum, ac severi Judicii virorum, castigatius ille scribit, aut loquitur; eodem modo honestius vivit, qui coram honestissimis viris vivere sibi persuadet. Sed in re morali id in primis maximi momenti est, sedulo secum reputare coram Deo nos esse, & operari, Dei

vero

vero oculum vindicem esse, ut Homerus loquitur. Reperire est hoc præceptum in ipsis Ethnicis scriptoribus, præsertim in Platone, Seneca, Epicteto, Marco Antonino, aliisque sæpe traditum.

§. 23. Undecimum Præceptum est, ut admonitiones, & objurgationes amicorum, aut seniorum non solum æquo animo auscultemus, verum etiam efflagitemus, si viri boni esse volumus. Nam quoniam vitia sua nemo omnia inspicit, refert plurimum sincerum admonitorem habere. Quin etiam inimicorum reprehensiones, quas livor dictat, veluti virtutis scholam excipiemus, atque iis, quæ ad nocendum intenduntur, proficiemus ad virtutem: honesta enim hæc est vindictæ ratio, ex inimicis proficere. Insignis est super ea re Cardani liber *de utilitate ex adversis capienda*. Contra vero neminem magis cave, quam, adulatorem, qui inimico ipso hoc est pejor & nocentior, quod sub specie amicitiæ tutius lædat. Legatur liber Plutarchi: *Qua ratione discerni possit amicus ab adulatore*.

§. 24. Duodecimum Præceptum est, ut vitiorum occasiones omnes fugiamus, atque eorum initiis vehementissime resistamus: quod scilicet semper facilius est, integrum hominem jam vitio irrepenti resistere, quam hominem jam vitio correptum, ac debilitatum: vires enim paullatim decrescunt, atque in eadem ratione augescit vitium. Id vero cum in omnibus vitiis adhibendum est, tum præcipue in iis, ad quæ sumus natura procliviores. Alexander Macedo utcumque non multæ continentiæ, tamen quum semel invisisset Darii Persarum Regis filias ætate florentes, ac forma pulcherrimas, noluit secundo invisere, quia sibi ab illis metuebat: *Dolores*, inquit, *oculorum sunt*. Vide Plutarchum in Alexan.

§. 25. Decimum tertium vero Virtutis Præceptum est, ut quod de salute corporis pronunciavit perspecte Hippocrates, *nihil parvum, nihil contemnendum existima*. Id potiori jure ad animum referamus; nam ut præclare observat Aristoteles, plerumque, quæ mole sunt

exi-

exigua, virtute sunt maxima: ac *parva sæpe scintilla*, ut ille inquit, *neglecta magnum exitavit incendium*. Igitur ne levibus quidem vitiis aditus patefaciendus est: sic enim ad maxima fit gradus. Vulgata sunt illa, & continuata experientia confirmata. *Qui spernit modica, paulatim decidit*, & *nemo repente fit pessimus*. Nationes, quæ ad publicam morum corruptionem devenere, non illæ repente, sed paullatim devenerunt: sensim scilicet a veteribus institutis, & moribus descivere, & vitiis aditum aperuerunt, donec eo veniretur, ut corrumpere, & corrumpi sæculum vocaretur, quod de Romanis scribit Tacitus.

§. 26. Decimumquartum Præceptum est, ut quotidie, & accurate factorum, dictorum, aut cogitatorum nostrorum examen instituamus, quo accusatoris partes adversus nos ipsos suscipiamus, defensoris nunquam. In hoc autem examine vel minima quæque recensenda, atque minima quæque emendanda sunt. Testatur Seneca, se hoc præcepto totam vitam regere solitum, nec unquam somnum capere, quin severus sui censor cuncta perpendisset dicta, facta, cogitata. Extat in Carmine auro, quod Pytagoræ tribuitur, locus super ea re insignis, quem operæ pretium est immortali memoria tenere.

E somno primum vigilans, quum strata relinquis,
Disponas animo luce expedienda futura.
Quando adimit rebus veniens nox atra colorem,
Ne prius admittas per dulcia lumina somnum,
Singula quam elapsi ter volveris acta diei.
Numquid deliqui? quid gessi in tempore? quid non?
Cur isti facto decus absfuit, aut ratio illi?

§. 27. Postremum tandem Præceptum est, ut de nobis quam modestissime sentiamus, nec tam quo progressi sumus, quam quousque nobis adhuc sit progrediendum, cogitemus. Nihil enim tam progressibus in virtute obstat, quam adrogantia, & multa opinio sui, quandoquidem nemo eo pervenire contendet, quo se jam pervenisse putat, Itaque quod Plato de virtutibus in-

intellectualibus dixit, *multi ad scientiam pervenissent, nisi se jam pervenisse putarent*, id tu de virtute morali majori jure dicere potes. Eam ob rem cavendum est, ne laudibus capiamur, atque a recto virtutis tramite superbientes deflectamus.

§. 28. Plura alia præcepta ad virtutem aut componentia, aut cohortantia ex virorum illustrium exemplis, aut ex continua vitæ humanæ consuetudine quivis colligere potest. Quæ in superioribus protulimus; si exercitatione ipsa in naturam convertantur, primæ adolescentiæ regendæ sufficiunt. Illud autem nunc explicandum est, quibus argumentis cognoscere possimus, profecerimus, nec ne, in virtute? Egit ea de re accurate, & docte Plutarchus in Opusculo *de Profectu virtutum*: inde pauca delibare placet.

§. 29. Primum ille argumentum profectus in virtute ponit virtutis ipsius amorem. Is scilicet se profecisse in virtute sciat, qui virtutem, ac virtutis speciem quamlibet impense se amare persentiscit. Agnoscet autem se virtutem amare, si occasionem exercendæ impatienter quærat; si magno ejus desiderio teneatur; si hominum virtuosorum conversatione delectetur: si ad præsentiam vitiorum exhorrescat, nec in se sollicitationem ad vitia sentiat interiorem: uno verbo, quibus indiciis cognoscitur, nos rem aliam quamlibet amare, iisdem dignoscitur, nos amare virtutem.

§. 30. Alterum indicium constituit Plutarchus, si ad aliorum irrisionem constanter perseveret in virtute, nec magnopere animo turbetur. Id autem, ut obtineat necessarium est non solum ut in virtute occalleat, verum etiam sedulo perpendere, majorem hominum partem vitiis esse corruptam; ac propterea necesse esse, ut virtuosus pluribus displiceat, ut eorum invidentiæ obnoxius sit, ut calumniis laceretur. In antecessum hæc futura secum reputet, quominus, quum accidunt, perturbetur. Quinimmo hinc tertium argumentum profectus in virtute deducere potest: displicere enim malis, magnum est bonitatis argumentum.

Itaque Philosophus ille, de quo Laertius, quum relatum ei esset; se publice laudari, *me miserum*, inquit; *quid tantum mali commerui?* Hinc illud Senecæ, *argumentum pessimum est Populi consensus*.

§. 31. Quartum indicium est, si læto animo, & lubentissima objurgationes, & reprehensiones auscultemus. Quemadmodum enim si corpus ægroti utilia medicamenta respuat, argumentum est morbi lethalis; eodem modo animus, qui objurgationes ægre fert, atque iis cruciatur, sanus esse non potest. Cujus ratio est, quia virtus animum non insolentem, trucem, ferocem, aliorum contemptorem efficit, sed mitem, ac facillimum. Itaque ubi mansuetudo deest, manifestum est argumentum, aut nihil, aut admodum parum in virtute profecisse. Eleganter Plutarchus, *Spicæ plenæ curvantur, vacuæ eriguntur*.

§. 32. Jam quintum signum, nos in virtute profecisse, est, si ad difficultates, quas virtus in prospectu offert, non cedamus timidi, sed contra audentes eamus. Ad hunc ardorem accendendum considerandi perpetuo sunt fructus virtutis. Hinc illud Poetæ,

Durate, & vosmet rebus servate secundis.

Diogenes Synopeus; quemadmodum idem retulit Plutarchus, profectus Athenas ad Philosophiam discendam, publicos Civitatis ludos offendit, in quibus Athenienses per omnia Urbis loca effusi splendide convivia exercebant. Hic Urbis ejus status cum laboribus, quos ille suscepturus erat, pugnabat, atque illos magis etiam horridos ostendebat. Ille interea minime commotus: tantum abest, ut attentionem remiserit, ut potius ea omnia ad excitandam attentionem converteret sapienter, secum reputans, tantas commoditates unam compensare posse virtutem. Quicumque igitur ita formatus est, ut in eo ratio adversus difficultates, quas virtus præsefert, fortior pugnet, is sciat, se non mediocriter in virtute profecisse.

§. 32. Sextum indicium est, si adversa sereno animo tolerentur. Enimvero, qui vel minimis malis

ita

DISSERTATIO

De anima Brutorum.

§. I. Rutorum animam, quidquid illa sit, inter *principia universi activa* referendam esse, non est quod dubitemus: esse enim oportet activum aliquod & persciens, natura irrequietum, quodcumque actiones brutorum edit. Jam Universi *principia activa*, aut, ut alii loquuutur, *substantiæ*, sensibus minime sunt illa subjecta: ne mentis quidem primis intuitionibus intelligi possunt. Latent ergo. Eam ob rem, si quid de illis aut certum, aut vero saltem simile statuere velimus, non vagis hypothesibus niti, sed analytica via & ratione progredi debemus. Perquirendum enim est, non quid animæ brutorum esse possint; sed quid revera sint. Id vero ex operationibus brutorum accurate examinatis exordiendum.

§. II. Omnium primum, ut in homine, ita in bruto quolibet, saltem perfectiore, quæ nunc potissimum spectamus, trium generum operationes observamus, *necessarias*, *spontaneas*, *medias*. Necessariæ motiones sunt sanguinis circulatio, cordis palpitationes, pulmonum ventilationes, arteriarum ictus, jam perspirationes, accretiones, aut diminutiones partium, similesque. Has necessarias voco, quod unice legibus naturæ mechanicis fiunt, quodque in eas nullum est animæ imperium. Id de nobis audacter dicimus idcirco, quod interno experimento convincamur. De brutis ex analogia machinæ conjicimus, sed confidenter tamen & certe: experimentis quoque probamus. Secetur enim bruto vena, nisi aliis remediis sanguinis cohibeatur fluxus, animantis voluntate (liceat hoc uti vocabulo, quando propria non suppetunt) ut cesset sperandum non est. Præterea & febres, & alios morbos vel invita ferunt bru-

bruta: at fiunt morbi perturbatis necessariis corporis motionibus, & machinæ harmonia. Sed argumenta congero in re non dubia.

§. III. Motiones spontaneas appello quæ ex animæ nutu pendent, seu quas anima ipsa vi & imperio suo excitat, quæque tamdiu sunt perennes, quamdiu perennis est animæ nutus ille, cessant vero statim ac is nutus cessat. Hujusmodi sunt in homine artuum variæ agitationes oculorum, capitisque gesticulationes, linguæ agitationes. Actiones istas (nisi cum ex habitu fiant, inclinatis in eam partem ex earum replicatione corporis machinulis) semper perceptiones præcedunt. Ejus rei in homine argumentum habeo intimam conscientiam, earum rerum, quæ in ipso fiunt homine, gravissimum testem. Inde fit, ut plerumque manum, aut linguam, aut totum corporis motum quasi inscii sisti animadvertamus, si paullo a priore proposito, nobis quasi inconsultis, animus abscesserit: at eum postquam citavimus, ut adest, priores interruptosque motus resumamus. Qua ex re apparet manifesto, motus hujusmodi spontaneos a momentaneis perceptionibus pendere: continuatos a continuatis perceptionibus. Nempe momentanea perceptio momentaneam cit voluntatem; hæc momentaneum motum: continuata perceptio objecti ejusdem, saltem confusa & generalis, continuatam voluntatem, hæc continuatam in idem objectum motum. Qua perceptione interrupta & voluntas interrumpitur, & motus.

§. IV. Ceterum an hujusmodi insint in brutis motiones spontaneæ valde video inter philosophos controverti. Id saltem pernegarunt Cartesiani, qui bruta ab horologiis hoc solo distare opinati sunt, quod hæc metallo concinnatæ, illa ossibus, visceribus, sanguine conflatæ machinæ sint. At tam est evidens bruta spontaneis motionibus sese agitare, ut quotiescumque ad id argumentis probandum animum intendo, mihi ipse desipere videar. Sed faciamus id paucis adversus refractarios, si qui hodie ulli sint, Cartesianos. Qui motus naturales sunt, nec spontanei, certis naturæ, & immu-

immutabilibus regulis fiunt: id enim demonstratur ex continuis experimentis. Harum regularum præcipua est, *Corpus in motu positum perseverare eadem velocitate, atque in eadem directione, nisi ab externa aliqua caussa aut cohibeatur, aut alias in partes determinetur.* De qua motus regula, quæ omnium philosophorum consensione probata est, vide quæ recentes philosophi scripsere (*a*). Jam si bruta spontaneas motiones non habent, hæc regula, quod ad utramque attinet partem omnino est falsa.

2. Bruta quotidie e somno surgunt, postquam nempe veluti mortua humi strata jacuerint. Nisi autem admittas vim iis insitam, qua surgant, cogeris fateri ingentem Elephanti machinam a quiete ad motum suapte natura excitari. Dicere autem id provenire ex motione ab objectis externis in bruti machina factis, id est ineptire. Nam experimento discimus easdem fieri plerumque motiones, immobilibus interim brutis. Ostende jacenti cani corpus pani simile, surget, accedet, oculisque, naribus, aut etiam gustu imposturam deteget: itaque recumbet iterum. Tu ei recumbenti iterum ostende, fortassis & secunda hac vice surget. At detecta fraude, si centies ostendes, ne aures quidem quatiet, oculos etiam avertet, dormitabit. Quid? eadem externæ motiones: eadem canis machina: cur non idem in cane motus? Ex iisdem enim caussis naturalibus & necessariis iidem profluere debent effectus. Pluries cum Fele, quam domi habeo, ludere soleo. Sunt Feles oris tactu delicatissimæ: itaque cibos vel mediocriter calidos declinant. Huic igitur Feli frustulum assi piscis, sed pene urens, ostendo: ea accedit, ori admovet: murmurans saltitasque domum circumcursat. Voco parum post, efficio idem; illa eadem. Ergo recta in Coquinam. Ego vehementius illam, blandidiusque revoco: ea graviter feroque ad cubilis ostium se confert: ostendo piscem: lente intuetur: moratur parumper: hinc oculos avertit, caputque: in Coquinam redit.

(a) *Nevvt. Gravets. Musch. &c.*

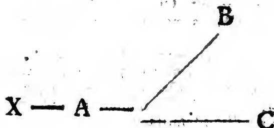
dit. Quid? effluvia prædicabis? Canes expertus sum plures, qui si quando heros suos manus cum aliquo, seu hostiliter, seu per lusum conserere conspicarentur, statim inimico, ut putabatur, adsilirent, heros defensuri. Effluvia ne excitabant?

2. Ad hæc; Pleraque brutorum in impetu ipso motus velocissimi repente consistunt, si aut viderint aliquid, aut audiverint, aut olfecerint. Aves, quales Grues, Anxeres, Palumbes, aliæque quæ turmatim volitant, aut sibilo audito, aut hominis voce, aut venatore conspecto, velocissimum volatum alio divertunt, etiam per oppositam motus directionem. Canes, Equi, Damæ, Lepores, aliaque animalia perniciosissima, vel objectu aquæ, vel rupis, vel profundioris scrobis, vel hominis alicujus, aut alterius animalis infesti, vel statim consistunt, vel motus directionem repente commutent. Si nunc spontaneos brutis denegas motus, fatearis necesse est, extitisse tanta extra bruta illa vim, quæ eorum velocissimos, concitatosque motus vinceret: non enim motus extinguitur, aut motus directio mutatur, nisi objecta potentiore aliqua caussa, ut statutum est. Quis autem dixerit sibilum, vocem, effluvia scrobis, rupis, fluminis tam valere, ut brutorum illa phænomena producere possint?

3. Præterea omnes analogiæ leges demonstrant bruta spontaneis his motibus prædita. Nullus est enim in homine motus spontaneus, qui in animantibus locum non habeat. Eadem capitis commotiones: eadem oculorum conversiones: pedum elevationes, tensiones, contractiones: & hæ quidem ob easdem caussas eadem in homine & bruto. Quod ostendit motiones istas in homine æque & brutis esse spontaneas: similium enim effectum similes esse causas necesse est. Qui caussas motrices horologii A detexerit, is omnium similium horologiorum detexerit. Nec alia ratione nos de mutuorum hominum motibus judicamus. Non dubitamus eos asserere spontaneos, quod & similes sint nostris, & similibus membris in simili machina, atque ex similibus caussis facti. Quid vetat idem ratiocinium in brutis locum

habe-

habere? Ratum igitur indubiumque sit, bruta motibus spontaneis sese agere. Quod adeo verum putavit acutissimus quidam philosophus, ut non dubitaverit libertatem quoque quandam in brutis agnoscere, eamque rem, in specie saltem similibus, verum argumentis probare. Sit A bivii caput, duo Lepores ex A communi nido ad canis latratum exsurgant: pergat alter

per AB, alter per AC, Canis feratur ab X versus A: is quum est in A subsistit parumper, deinde duarum alteram eligit directionem. Quo experimento confirmantur saltem motus brutorum spontanei: libertatem enim iis nego: ea enim sine rationis consultatione esse nequit: neque vero hæc in brutis est ulla.

5. Scio his argumentis ita respondere Cartesianos, ut eos motus Deus producat in machinis animantium, prout objectorum occasio tulerit. At nihil fingi potest ineptius. 1. unde id consistit Cartesianis? ratione ne id assequuti sunt, an revelatione; si prima certa ejus rei proferant argumenta. Nam non altera: quippe omnis revelatio, uti commodius ostendam, brutorum spontaneitati & cognitioni favet. 2. si Deus hos motus efficit ad objectorum occasiones, hanc sibi legem, secundum Cartesianos statuit, ut iisdem semper existentibus occasionibus eosdem motus producat. At ea lex falsa est in exemplis productis num. 1. Cur enim non semper movet Canem, si semper lignum, quod panem immittetur, ostendo? Occasio eadem: motus non iidem. Non censet, inquit aliquis, id conservatione bruti conducere: scit

enim panem non esse. At si verum est, ne primum quidem quum ostenderem movere debebat: sciebat enim lignum esse non panem, 3. ferantur velocissimo motu ingente turma palumbes: paganus homo baculo armatus colli adsidens adspiciat directe adversus se venientes: clament incondito clamore: palumbes statim motus commutant directionem, seu potius Deus, ut Cartesianis placet, novam motus directionem in palumbum machinis producit. Quid ita quæro? Deus enim si ἀμέσως omnes mundanos motus producit, eos non alia ratione producere decet, quam ut universi ordo & pulchritudo servetur, atque ne ejus partes intereant, dissolvaturque ordo. Nunc nova hæc in palumbis motio palumborum conservationi necessaria non est: neque enim paganus altissime volantibus palumbis nocere potest: id Deus probe intelligit: nulla ergo ratio illum movere potest, qua id velle efficere percipiamus. Deficiet me dies, si Malebranchiani systematis absurda omnia colligere velim. Ad fontem digitum indigitasse sit satis. Sed illud præterire non debeo, hoc systema totam Scripturarum sacrarum œconomiam evertere. Cur enim vult Deus homines ab Ursis, Leonibus, Pantheris, piscibus, devorari? expediant hoc Malebranchiani.

§. V. Bruta actionibus spontaneis donata esse superiori articulo confecimus. Nunc affectibus quoque ea subagitari, quæ *mediæ actiones* sunt a nobis vocatæ, demonstrandum est. Rem ad pauca referemus capita: ostendemus enim bruta *iræ*, & *metui* esse obnoxia, quod ad rem nostram satis superque erit. Porro id ex iisdem inferemus principiis, ex quibus superiora. N mpe 1. *ex iisdem caussis eosdem effectus nasci, ex similibus similes: & 2. ex iisdem effectis easdem caussas, ex similibus similes argui.* Quæ principia qui adspernatur, is omnem rerum ordinem, omnesque scientias physicas evertit. Quæ iram, metumve in homine antecedunt, aut consequuntur, eadem cernuntur in brutis. Exordiamur a posterioribus. Iræ hæc in homine signa. Excandescunt vultus, oculique; contrahuntur pili, gestiunt artus. Secundum hæc, violenti motus, adversus pericula impetus;

petus; in id quod cæpere, pertinaces: necessitudinum immemores. Eadem in brutis. Videre est in Cane irato rubescere oculos, corripi undique pilos: tardi initio gravesque motus; oculorum capitisque agitationes: mox ferus impetus; nullus periculi metus: ne familiarium quidem dispectus. Idem in Tauris, in Leonibus, aliisque brutis armis a natura ornatis. In metu stupor, tremor artuum, cordis palpitationes vehementiores, trepida fuga, atque velocissima. Idem in Gallinis, Leporibus, Damis observatur. Ex his conficitur motionecorporis in ira, aut metu, easdem, aut similes in brutis, quæ in hominibus: adeoque affectibus hisce æque illa, atque istos agitari. Respondebis machinæ id fieri articulatione, impresso ab externis objectis motu. Quot, quantaque ut hoc tueris, absurda pronuncianda? Videre est Vulpes, Leporesque a Canibus excitos, consistere quandoque, arrectisque auribus Canum clamores, hinc cursum explorare: mox iterum pernicissime hac illac fugere: adversus periculum stratagemmata etiam adhibere: circumspicere quaquaversum: tum se opportune abscondere, atque hinc, quasi non satis tectos, proripere: quæ omnia eidem clamori Canum, aerisque motioni tribuere, solemnia est insanire.

§. VI. Sed & iisdem ex caussis quum illa, tum homines in affectus hujusmodi concitantur. Opinio injuriæ hominem adigit in iram: idem in brutis. Simiæ non ex malo tantum illato corpori, sed ex gesticulationibus quibusdam, sonisque inconditis, & injuriosis irascuntur. Manent quinimmo in Simiis & Canibus injuriæ alta mente repostæ. Perpetuis discimus experimentis Canes etiam in ira atque odio adversus eos, a quibus sunt semel læsi, pertinaces, nisi beneficiis injuriam compensaverint. Nulli certe bruto memoria tenacior, quod Homerus ipse Ulyssis Cane demonstrat. Præterea ipsa stupidiora animantia, quales aves, ex filiorum raptu immaniter irascuntur: si pullum rapueris Gallinæ Matri iracunda insilit. Ut ne quid dicam de Corvis, Gracculis, Vulturibus quorum iram, quod corripuerim nidulos, ab experto, nec sine periculo, didici: ne quid

dicam de Tigribus, de quibus ſcriptores hiſtoriæ animalium majora narrant. Metus homini ex periculi opinione: idem in brutis, ut agnoſcere poſſimus affectus iſtos in brutis & in homine eſſe eoſdem. At illud obſervatu dignum etiam eſt, ea præcipue bruta ad iram concitari, quæ aut armis, aut veneno ſunt armata: veluti Serpentes, Calabrones, Scorpiones qui veneno: Canes qui dentibus, Tauros qui cornibus, Equos qui ungulis, Leones, Tigreſque qui dentibus, unguibuſque, Vultures qui roſtro, & unguibus. At quæ inermia natura genuit, adverſus pericula non ad iram, ut ſuperiora ſed in timorem agi, ut Vulpes, Lepores, Ranæ, Piſces. Quod ſapienriſſima Dei providentia factum eſt: nam illa ira ſe conſervant: hæc metu: hinc hæc idcirco pernicioſſima: illa robuſtiora: niſi enim ita comparata eſſent vix poſſent ſe adverſus pericula conſervare.

§. VII. Dubitandum, ergo non eſt quin bruta affectibus ſint obnoxia. At probandum deinceps eſt voluptate quoque & dolore perfundi: quamquam tam id apertum eſt, ut mirum ſit tam fuiſſe Carteſianos confidentes, ut hanc brutorum ſtupiditatem voluerint univerſo orbi perſuadere. Id autem primum ex ſuperiori doctrina demonſtratur: etenim ſi bruta affectibus agi tantur (§. VI.); affectus autem eſſe nequeant ſine voluptate & dolore, quemadmodum eſt per ſe notum ſequitur bruta voluptate & dolore perfundi. At alterum, idque evidentiſſimum argumentum ſuppeditant brutorum phænomena cum iis maxime, quæ in homine voluptate aut dolore occupato contingunt, comparata. Quum vero duorum potiſſimum ſenſuum voluptates & dolores magis ſint geſtientes, *guſtus*, & *tactus*: hæc paullo diſtinctius perpendemus. Alio in loco demonſtravi voluptatem in homine poſitam eſſe aut in æquabili motione fluidorum, nervulorumque, qua corporis harmonia continetur, quæ voluptas æquabilis eſt: aut in reſtitutione hujus harmoniæ ruptæ jam, atque turbatæ augumento, aut defectu, & geſtientem appello: dolorem veto in perturbatione hujuſmodi harmoniæ,

ſeu

ſeu id exceſſu motionis, ſeu defectu fiat. Prout autem major aut minor fuerit hujuſmodi dolor, vehementius, aut lentius ad earum rerum uſum ferimur, quibus is demitur. Dolor famis, aut ſitis ex vacuitate naſcitur; hæc prout major fuerit aut minor, ita nos magis aut minus ad cibum, potionemve impellit. Ex ipſo geſtu comeſtionis, aut potationis dignoſcere facile poſſis, qua fame, qua ſiti quis agitetur: & præterea parva ne, an magna voluptate edens, bibenſve perfruatur, quod hæc reſpondeat, ſeu, ut cum Geometris loquor, ſit *proportionalis quantitati doloris ex fame vel ſiti nati*. Eodem modo dolor libidinis ex repletione nimia vaſorum ſeminalium, eorumque quæ illis adjacent, tum vero & totius corporis originem ducit; hæc repletio prout major fuerit aut minor, majori aut minori impetu hominem ad Venerem adigit. Veneris porro hujuſmodi voluptas proportionalis & ipſa eſt doloris quantitati, eximiturque dolor evacuatione, eademque generatur voluptas. Ad hæc, dolores ex tumoribus nati proportionales ſunt gradibus perturbationis harmoniæ: unde fit ut voluptas nata ex tumorum hujuſmodi evacuatione reſpondeat gradibus evacuationis. Signa autem in homine quum alia, tum potiſſimum, anceps, quæ in dolore, exſerta, & libera, quæ in voluptate, reſpiratio. Nunc autem bruta omnibus, quæ in homine dolore, aut voluptate affecto cernuntur, ſignis dolorem voluptatemve ſuam oſtendunt. 1. Spontaneis motibus ad cibum, potionemve feruntur, & majore, aut minore impetu, prout fames, aut ſitis diuturnior fuerit & vehementior; exſaturata autem, expletaque lenta eadem & inepta, & ſomnolenta, ut homines. Eadem in Venere aut adeunda, aut inchoata, aut expleta, in homine atque bruto ſigna. Eædem corporis contorſiones, geſticulationes, clamores in vehementiſſimis corporis doloribus quum in homine tum in bruto. Quod ſi ex iiſdem affectibus eaſdem cauſſas Phyſicus recte dignoſcere ſibi videatur, omniaque in bruto atque in homine; quod ad tactus, & guſtus voluptates, doloreſque, eadem; jam aut negamus hominis dolores atque
volu-

voluptates, aut etiam brutis concedamus. Est autem talis hujusmodi argumentatio, ut, si Cartesianos paucos excipias, vel ab hominum memoria inventus sit nemo, qui brutis voluptates gestientes negaverit. Quid quod voluptates ipsæ paullo æquabiliores videntur in brutis esse? nam & gestiunt canes ad amicorum adventum, & blande adulantur: & in suaviationes ruunt vetuli notique columbi: & ludunt catuli, Feles, & alia. Quid? erat mihi canis tam musicæ amans, ut testudinem, qua per adolescentiam plurimum utebar, quum pulsarem, dormitabundus magna velut perfusus voluptate genibus mihi adgestiret, nec poterat minis removeri, sed confugiendum erat ad baculum. Ceterum sunt voluptas & dolor adeo ad vitam animalem necessaria, ut illa servari non possit, nisi his agatur stimulis. Voluptate & dolore 1. rapiuntur animantia ad Venerem, qua genera conservantur: eam si demas unum intra sæculum vacua viventibus futura sit Tellus. 2. Ad victum, quem certe nec homo, nec brutum sequetur, nisi dolore famis, aut sitis adactus. 3. Ad ea paranda, quæ vitæ sunt necessaria. 4. Ad ea cavendum, quæ sunt vitæ infesta. Ut agnoscere possis sapientissime cum animantium natura Deum se gessisse. At mihi opponent Theologi, *sub Deo justo nihil miserum quin mereatur*. Quid igitur tantum merita sunt bruta, ut doloribus obnoxia fierent? nam de homine, inquiunt, scimus eum peccato suo se miseriæ mancipasse. Quibus duobus potissimum modis respondeo. 1. Brutorum dolores voluptatibus pensari. 2. Philosophi non interesse investigare occultos sapientiæ & providentiæ divinæ fines: id enim is pensi habet, ut phænomena ex proximis suis caussis explicet, non ut primas etiam investiget. Bruta affici voluptate vel dolore experimenta apertum faciunt. Quid ita autem sint facta, Deo constet auctori suo. Eo enim philosophia non pertingit. Quid? Explicant ne Theologi facilius, cur Deus hominem, quem sciebat inconstantem, peccato & miseriæ facile obnoxium fecerit? Nam Augustinus, quo nemo acutius his in rebus vidit, ad Dei

imper-

imperscrutabilia retulit arcana. Præstat igitur hæc ignorare, quam contentiose edisserere. Sed reponunt, si ita id est, non licere bruta lædere, & dolore afficere, esseque adeo juris inter homines & bruta communionem. Fateor me non leviter hac difficultate permoveri. Sed quum reputo fontem juris esse divinam voluntatem, eamque veniam fieri hominibus, ut bruta in usus traducant suos, inde repeto, quæ huic argumento reponam. Nam sane, si cui Deus veniam faciat, ut id cum hominibus efficiat, quod cum brutis efficere solemus, omnis cessatura erit injuriæ datæ actio. Nec desunt exempla in veteri Hebræorum historia.

§. VIII. Longe admodum, quod felix, faustum, fortunatumque sit, e dissertatio nostra est progressa: est enim demonstratum 1. bruta spontaneis motibus se movere: 2. adfectibus agitari. 3. Voluptate & dolore perfundi. Sed objecta vitæ suæ aut utilia, aut noxia percipere, atque discernere nunc demonstrandum est. Id autem primo ex eo conficitur, quod bruta spontaneis motibus sese agitent; nec esse possint motus spontanei sine ulla cognitione. Quocirca aut negandum est primum illud, evidentissimisque argumentis, experimentisque adversandum; aut hoc concedendum. Idipsum vero ex brutorum sensibus comprobatur. Corporearum rerum perceptiones solis fiunt sensibus: iis enim corporum extensionem, colores, figuras, sonos, aliasque, quæ sensiferæ dicuntur, qualitates cognoscimus. Idcirco organa sensuum ita sunt in nobis accomodata, ut facile, nullaque perturbatione harum rerum imagines in cerebro nostro depingi possint. Oculi ex. g. ita constructi sunt ut varie refractis luminis radiis in retina colorata objecta exhibere possint: aures ita temperatæ, ut sonos referant: sic porro. Dicere autem cum Lucretio, sensus non ad hos usus factos fuisse, sed iis casu factis, usum & casu ipsum esse natum, solemnia est insanire: talis est enim sensuum fabrica, ut nullam ob aliam caussam esse factos pateat, quam ut duces sint, quibus vitam transigere possimus. Porro quæ in

ho-

homine eadem eſt in brutis, ſaltem perfectioribus, ſenſuum ſtructura & machinatio, niſi quod illud etiam accedat, eſſe brutorum ſenſus totius machinæ ſtructuræ, & ſitui diligentiſſime accomodatos, eaque adjecta, quæ illis neceſſaria, homini ſuperflua: dempta vero quæ ſuperflua illis, homini neceſſaria. Dicere ergo brutorum ſenſus non eſſe factos ob eoſdem fines, ut ſcilicet externa vitæ utilia, aut noxia, perciperent, maximum mihi videtur abſurdum.

§. IX. Sed iſta ſunt accuratius examinanda. Oculorum ſtructura pene eadem in brutis atque in homine. Sclerotides, humores, retina, muſculi, optici nervuli: tum externa munimenta palpebræ. Scimus harum partium hos eſſe in homine fines: palpebræ munimen ſunt, ne ullius externæ rei vi lædantur oculi, non neceſſarium corpori membrum: muſculi dati ad oculum aut convertendum, aut conſtringendum, vel dilatandum, ne major, aut minor, quam oporteat, lumen ſubintret oculum. Sclerotides inſtar lentis eſt, qua radii refrangantur, atque convergant, ne ſi diſſipati progrediantur nullius rei imaginem depingant. Eundem in finem humores, qui anterius quidem convexi, interius paulo complanati ſunt. Uno verbo nihil in hominis oculo eſt, quod fini ſuo non ſit aptatum; nec alius eſt is oculorum finis præter quam *viſio*. Quum autem eædem ſint in bruti oculo partes, dicere non eumdem eſſe finem, eſt abuti patientia eorum, qui ſerio philoſophantur. Vident ergo bruta: quod ſi vident, & audiunt, & olfaciunt, & guſtant. Id autem, niſi cognoſcant, qui habere poſſunt? Cognoſcunt ergo bruta.

§. X. Sed idipſum confirmant experimenta. Bruta objecta diſtinguunt: internoſcunt inter utilia & noxia, amica, & infeſta. Ex voce, ſibilo, ſtrepitu, odore objecta diſcernunt: ab inceſſu quandoque judicant, in eoque homine ipſo ſunt ſagaciora. Canes; equi, Elephantis voces internoteſcunt; iis auditis, de objectis, quæ nondum videre, præjudicant: ea eſſe amica, aut inimica præſciunt. Nam ſi amica fuerint toti ſe comparant, ut blande, amiceque excipiant: contra vero ſi ini-

inimica præsagiant, exasperantur, seque ad prælium veluti accingunt, in aciem, si res ferat, prodituri. Præterea Canes, quod negatum homini, odore ipso, de objectis judicant. Iidem ad incertos rumores, assurgunt, adstant incerti, quousque amici ne adveniant, an inimici intelligant: tum post certiores conjecturas, aut insiliunt furentes; aut blandientes occurrunt. Deficeret me dies, si Canum tantum experimenta enarrare aggrederer. Unum vel alterum addam. Quum essem quatriennis, atque S. Magni (a) parvo in oppidulo apud Aviam lectissimam fæminam Annam de Medicis degerem, Verno tempore, ridente mane ludibundus ab Aviæ oculis Patriam versus, mille circiter passibus, sed arduis & alpestribus locis, distantem me deporto: adsit & Canis, quo cum plurimum jocari consueveram. Advenio ad rivulum, qui utriusque pagi fines disterminat: is Vernis aquis paululum excreverat. Ergo verti me in opacissimam, quæ adstabat, Silvam, proceris Castaneis, Quercubus, aliisque arboribus consitam. Ita autem in ea me implico, ut cum volo, exeundi nullas, quantum circumspicere possum, vias invenio. Adsideo mærens primum, mox lacrymans, hinc ejulans: adblanditur Canis, &, quasi me provocans, sæpe ingreditur viam, iterum redit, nec, nisi ut manu me comprenderet, deerat. Flebili me excitat voce lacrymantique illacrymatur. Eum, qui quid vellem videbat, non intelligo. Ad vesperum usque in eo me situ macero. Tum cadere umbras cum adspicio, Silvamque obtenebrescere pavidus rigidis capillis adsurgo: Canis totum me ruspatur, prehensat. Eum tandem sector ducem, qui domum refert incolumen. Gratus me ei vitam debere agnosco. Quum Neapoli familiariter versarer in domo nobilissimi, atque humanissimi Josephi Leucterii catellum Isabellæ Leucteriæ adolescentulæ frustis delinivi. Is tanta mecum familiaritate est conjunctus, ut advenientem vel incessu cognosceret: circumsiliebat, vestiumque peras lepidissime lepi-

[a] *Distat a Salerno S. mill. passus ad æstivum Orientum.*

lepidus catellus rimabatur. Sed idem Josephus Leucterius narrabat, quum mortuus esset Frater vir sanctitate conspicuus, Sacerdos optimus Franciscus Leucterius, ejus canem funus consecutum plorabundum monumento adstasse, idque vel per mensem frequentasse, ut vix vi verberum ejiceretur. Memoranda certe est, & veteribus adnotata Canum fidelitas. Celebratus Homero (*a*) Argus Ulyssius Canis, qui.

Δὴ τότε γ' ὡς ἐνόησεν Ὀδυσσέα ἐγγὺς ἐόντα, *continuo advenientem Ulyssem agnovit*. Tum & Tacito Canis Sabini: alii aliis. Jam quid memorem brutorum aliorum artificia? Feles dum Soricibus insidiantur, Aranæ dum muscis, quam πολύτροποι? Formicæ vero quam οἰκονόμοι? Nam Salamon ipse hominem eis concredidit, ut eum prudentiam docerent. Simia praeterea, *quam similis turpissima bestia nobis*? Pudoris quoque animal istud intelligens videtur (si id ita dicere licet.) Simiam enim scio fæminam Salerni, quam delitiarum causa Paulus Capograssus vir literis & nobilitate æque illustris, domi habebat, quam pudebat, si occulta naturæ quispiam inspexisset. Quam rem cum narrassem Matthæo de Sarno Neapolitanorum literatorum Mæcenati, ipsique in litteris versatissimo, id præcipuum nobilitatis suæ insigne reputanti), adsensus est, remqne similem de masculo Simia, quem olim penes se habebat, retulit. Elephantorum historia hac in re prorsus miraculosa est, itaut, ne paradoxa narrare videar, ab his referendis abstineo. Ergo bruta cognitione prædita esse, si his non demonstratur, nescio an evidentioribus experimentis res alia ulla in Physicis demonstrari potest.

§. XI. Constat jam bruta animata esse: ea enim & cognoscunt (§. X.) & dolore atque voluptatæ perfunduntur (§. VII.) & affectibus agitantur (§. VI.) & motibus spontaneis sese perciunt (§. II., & III., & seq.) Sed illud non æque constat, qualis sit hæc brutorum anima, seu hoc activum eorum operationum, ut vidimus, principium. Id esse aliquod superiora demonstrant.

(a) *Odyss. P.*

strant: quale nunc sit ex iisdem operationibus perquirendum: non enim vagas consectamur hypotheses. Nihil igitur brutis tribuendum, nisi quod ex eorum operationibus necessario deducitur.

§. XII. Animam brutorum non esse corpus ejus generis, qualia sensuum tactu cognoscimus, iis argumentis probari posse nobis videtur, quæ si non Mathematicam evidentiam, at summam, & qua in allis rebus physicis sumus contenti, præseferunt probabilitatem. Omnium primum Newtoni egregiam illam in rebus. Physicis philosophandi regulam, quam auctoritate sua ceteri philosophi comprobarunt, præstatuimus, *qualitates corporum quæ intendi & remitti nequeunt, quæque corporibus omnibus, in quibus experimenta instituere licuit, inesse deprehenduntur, pro qualitatibus corporum universorum habendas esse*. Ergo quæ ex una harum qualitatum necessarie in uno corpore deduco, id ex quolibet corpore deduci compertum habeo. Ex. g. Gravitatem veluti qualitatem omnium corporum habemus, ex lapidis gravitate deduco, eum in Telluris atmosphæra libere relictum cadere; idipsum de quocumque corpore conficio, id nempe libere relictum, idest nulla resistentia alterius corporis opposita, æque cadere. Ex soliditate, quæ & ipsa inesse reperiuntur in cunctis corporibus, in quibus experimenta licuit instituere, deduco, duas metalli partes sese compenetrare non posse: ergo (per præfatam legem) deducam idem de ligno, aqua, aere, aliisque corporibus. Ex vi inertiæ deduco: metallum suapte natura non posse statum suum, seu quiescendi, seu movendi, mutare ergo inferam idem de terra, de aqua, de aere, de quocumque alio corpore. At enim, inquit aliquis, quum istæ corporum qualitates genericæ a voluntate Dei pendeant, an non potuit corpora efficere, quæ his destituta aliis diversis sint proprietatibus composita? Respondeo. 1. nos non id quærere, quid potuerit Deus, sed quid fecerit. Quousque non constat aliud fecisse, nos ex analogia rerum id non fecisse judicabimus. 2. tum nos dicere, ea non esse corpora, sed res alterius generis. Corpora enim vocamus eas res, qui-

quibus qualitates has inesse scimus; quibus insunt contrariæ, ea sicut alterius naturæ, alio appellabimus vocabulo. At si eodem aliis uti placet, sciant se magnifice vocabulis abuti.

§. XIII. Quibus explicatis sic propositionem nostram demonstramus. Inertia & soliditas qualitates corporum sunt genericæ: ea in re consentientes habemus Philosophos omnes: ergo si brutorum animæ sint corpora ejus generis, qualia sensuum tactu cognoscimus, inertes erunt & solidæ; sunt autem nec inertes nec solidæ: id enim patet ex eo. 1. quod sint activæ, spontaneisque motibus gaudent. 2. quod percipiant. 3. quod relationes objectorum cognoscant. 4. quod vis eorum vitalis tota corpora permeet; corpora ergo hujusmodi, qualia contendimus, non sunt.

Explicemus assumptionis partes paullo accuratius. Activas esse brutorum animas ex spontaneis motibus conficitur: quod enim activum non est, sese spontaneis motibus ciere nequit. Porro quod activum est, id iners non est, ut patet: inertes ergo non sunt animæ brutorum. Præterea cognoscere bruta probatum est: ergo & rerum ideas percipiunt, & eas conferunt. At quamquam in solida materia imagines aliarum rerum depingi possint, idque intelligatur clarissime, harum imaginum perceptiones fieri nequeunt, nisi soliditate destructa. Nam extensæ imagines in indivisibili percipiuntur & conferuntur: nulla enim fieri potest extensarum imaginum comparatio, nisi in indivisibili, ut iis patet qui paullo attentius hac de re meditantur (*a*). Quod si id fieret vi motus, motæ materiæ partes in indivisibili compenetrarentur. Ponamus percipi duas imagines, unam circuli A, alteram quadrati B. Si id motione fieri asseris, certe partium A motus diversus erit a motu partium B: diversitate enim motuum ponis exhiberi diversas imagines. Pone nunc simul conferri; id faciendum tertia quadam motione, hæc motio nec debet esse A tantum, nec B tantum, alioquin unam referret imaginem. Nec esse potest ex utriusque simul una,

(a) *Vide dicta prop.* x.

una, mixta, nisi partes τῦ A cum partibus τῦ B motu penetrentur. Quodcumque asseris, si hæc perceptio motione fit, soliditas materiæ evertitur. Brutorum ergo animæ, quæ cognoscunt, solidæ non sunt. Ad hæc, anima brutorum vi sua vivifica eorum corpora tota permeat, estque, ut actio motrix, penitus cum toto corpore compenetrata: quod confirmat Principium hoc activum minime esse solidum; adeoque incorporeum esse.

§. XIV. Atque hoc adeo mihi est persuasum, ut putem ullam esse vim corpoream activam, quæ corpus dici possit, viresque has omnes aut incorporeas esse substantias, aut incorporearum substantiarum attributa. Nempe vires istæ activæ totam materiæ massam permeant, nihilque habent cum ceteris corporum qualitatibus communis. Præterea sine his viribus existere corpora posse clare intelligo. Quid enim vetat existere rem extensam, solidam, tangibilem hujusmodi activis viribus destitutam? ergo vires istæ activæ mundanæ aut substantiæ sunt incorporeæ, aut incorporearum substantiarum attributa. Sed, inquiunt, extensæ sunt vires istæ, & materiæ *proportionatæ?* Respondeo spatium ipsum vacuum, si quidem est ullum extensum esse, esseque extensioni corporum proportionatum. Quid igitur vetat ejusdem, aut similis esse generis substantias hujusmodi animales, & vivificas? Quidvis potius dicere paratus sum, quam aut vires istas esse corporeas, aut proprietates corporum essentiales.

§. XV. Præterea, si brutorum animæ sunt corporeæ, earum perceptiones nihil aliud erunt quam internæ partium motiones: quum autem quodcumque est corporeum divisibile sit in indefinitas partes; sequitur in qualibet perceptione fieri in anima bruti motiones innumerabilium partium: pone fieri motionem 1000. partium: cur, inquam, non erunt mille perceptiones? Non aliud dicere potes, nisi omnes illas 1000. partes conspirare motu suo in unam imaginem objectæ rei: Id vero intelligi non potest, nisi eandem habeant motus directionem. Ponatur percipi alius rei aliam imaginem; tum aut eædem animæ bruti partes secundum aliam

directionem movebuntur, immutata priore; & id omnibus mechanicæ legibus repugnat; aut mutata priore, & tum prior imago dissipabitur: aut non eædem sed aliæ partes ejusdem animæ hanc secundam imaginem repræsentabunt; tumque bruti anima erit multiplex, idest distinctæ erunt in bruto, atque diversæ facultates percipiendi. Quod si asseras actione alterius generis a motione corporea fieri brutorum cognitiones, tum cogeris fateri actionem hanc esse & ipsam qualitatem alterius subjecti, per ea quæ superius sunt dicta.

§. XVI. Minime igitur dubitandum videtur brutorum animas esse incorporeas. Sed illud video mihi opponi, nihil repugnare, ut Deus materiæ *cognitionem* & *sensum* largiatur. Eadem enim ratione, qua quælibet materiæ portio motu est capax, esse potest & sensus atque perceptionis. In hac sententia fuit vir doctus Johannes Lockius, qui eam ob rem cum Eduardo Stillingfleeto acerrimam habuit controversiam (*a*). Sed mihi quæstionem provexisse philosophi isti Angli videntur: idcirco quod non satis vocabula definiverunt, in quo mirandum est Lockium præscriptis a se regulis migrasse. Quæstio enim est, an Deus possit materiæ sensum & cognitionem dare ita tamen in illa adhuc retineat priores materiæ qualitates, inertiam potissimum, soliditatem, gravitatem: non autem hæc, an efficere possit, ut id subjectum, quod prius erat solidum, iners, grave, evadat cogitans, amissa interim inertia, & soliditate. Quod ad secundam hanc quæstionem spectat neque affirmare neque negare est animus: religio enim nobis est de obscuris judicare. Ad primam vero quod attinet, negamus id fieri a Deo posse. Neque enim Deus efficere potest, ut idem constet ex iis quæ se mutuo destruunt: ex. gr. nequit efficere circulum quadratum: quippe altera alteram figuram destruit, estque voluntas Dei qua vult æqualis voluntati qua non vult,

ex

(a) *Vide notas Acostæ ad cap. 3. lib. 4. Speciminum Philosophicorum de intellectu humano, & quæ nos ad prop. 1.*

ex qua idcirco sic contraria voluntate æquilibrata nulla sequitur operatio. Sit voluntas, qua vult circulum A = 4, voluntas vero qua idem vult ut sit quadratum B = 4; quum altera tantumdem demet quantum ponit altera, erit actio:: B 4 : A 4 — B 4 † A 4, idest nulla. Quoniam ergo perceptio & inertiam, & soliditatem destruit, ea non potest ita convenire materiæ, ut eidem inertia & soliditas conveniunt; quod est, corpora hujusmodi, qualia sensuum tactu cognoscimus, cogitationis non esse capacia.

§. XVII. At molestior est quorundam Theologorum objectio. Quid, inquiunt, fiet huic animæ, si incorporea est? Ergo creata ea est: ergo perire nequit nisi per adnihilationem: ergo legum quoque, & boni moralis erit capax; & sexcenta hujusmodi, quæ non sine fastidio audiri possunt. Nam primum nostra non interest scire, quid contingat his substantiis, postquam ab unione aliarum discessere. Constet id auctori suo, ut perspecte pronunciat Augustinus Calmetus. Ad rerum, ut alias dixi, extremos fines humana mens non pertingit. Ergo, inquiut, creatæ sunt? Quid vetat? Nihil enim substantiæ in natura est, quin per creationem prodiderit. At persuasum erat aliis, idque videbatur probabilius, prodire eas e sinu *materiæ*. O lepide! quasi hoc minus sit, materiæ facultatem dare novas creandi substantias. Nihil, addunt, Deus de novo creat: omnia semel sub rerum initium creavit. At secundum hos creat humanas mentes. Sed esto, quod ajunt: quid prohibet omnes eas animas, cum aliis universi activis substantiis & seminibus vitalibus sub rerum initium creasse? Ergo pereunt per annihilationem? Quid ni? nam ne minima quidem materiæ pars alia via perire potest: nihil enim eorum quæ sunt a Deo creata naturæ vi funditus perire potest. Addere, vero, quod Scholastici faciunt, *nihilum sui*, & *nihilum subjecti*, id est inutile: nam id quamquam recte fortasse dictum sit *de modis*, & *accidentibus*; at de substantiis haud certe dici nisi imperitissime potest: hæ enim quum pereunt, totæ pereant necesse est. Sed vero mihi, ut ingenue quod sentio dicam,

cam, hæc Peripateticorum opinio quum rectæ rationi repugnare, tum ad gravissima absurda deducere videtur. Primum sententia hæc Aristotelis, materiam primam unicam esse, immensam, immobilem, ex ejus vero *sinu* & potentia mundanas educi formas. Spinozismo mihi videtur similis: in hoc enim eodem modo omnia omnibus modis ex æternæ substantiæ sinu emanant. Quod vellem observatum Walchio, dum rationes conquirit, ut Aristotelem inter Atheos collocet. Deinde quis intelligat ex inertis materiæ sinu principia educi activa? ita posset materia suapte natura a quiete ad motum transire. Quis præterea intelligat ex bruta materia cogitationem prodire? Quod si id fieri potest, triumphabit Anaximander: is enim Mentes atque Deos ex atomorum conglobatione, atque motu effici sibi persuasit. Quod sane non repugnat, si ex bruta materia cognitio proficisci potest & *spontaneitas*, quæ esse in brutis probatum est, iique, quibuscum nunc rem agimus, non diffitentur.

Quod pertinet ad ultimum, respondemus brutorum animas nec abstractarum rerum notiones ullas habere, nec leges sentire, tantum abest ut possint actiones ad legem conformare, quæ moralis est bonitas. Sunt enim eæ inferioris ordinis substantiæ, & a natura animarum rationalium longe distantes. Quod si quis putat, id fieri non posse, næ is divinæ sapientiæ & potentiæ nimis arctos statuit cancellos. Mihi contra persuasum est, summum illum rerum opificem substantias infinitorum generum, atque infinitarum specierum creare posse, quas nullo modo nos intelligere valeamus; nihil unquam magis temerarium censui, quam ex viribus ingenii aut naturæ nostræ de divinis operibus judicare. Quid quod animas etiam humanas esse posse in hoc statu, infantium & stupidorum exemplo docemur? qui etsi quæ vitæ utilia sunt aut noxia discernant, at legis, & ratiocinii ad legem formati nondum sunt capaces. In Castileone Patria mea hominem scio, qui quum supra 60. vixerit annos, nec ratiocinii unquam nec reflexionis, adeoque nec legis fuit capax:

nullus

nullus est infans eo stupidior. Nihil unquam relationum moralium, sed, ne vitæ quidem corporæ regendæ quidpiam discere potuit. Ludificabamus eum pueri, eique in os lignea ingerebamus frusta, quæ illæ deglutiebat. Vectandis rebus destinabatur. In beatæ innocentiæ statu & vixit, & mortuus est. Erat ei nomen Josephus Pelusius. Rem narro quam cœvi testes plurimi & sciunt, & narrant.

Dii immortales! homo homini quid præstat
Stulto intelligens . . . . (*a*).

Qui homunciones ea de re pedestantes in uno sententiam pronunciabunt, & non potius divinam venerabundi adorabunt providentiam? Quam rem idcirco retuli ut confirmarem, nihil esse mirum non intelligere nos pleraque, quæ ad brutorum statum, animasque pertinent; nam infinita sunt de hominibus ipsis, quorum fines & rationes ignoramus.

§. XVIII. Scripturæ sacræ, reponunt, negant brutis intellectum: nolite, inquit Psaltes, *fieri sicut equus & mulus, in quibus non est intellectus*. Respondeo multo plures esse Scripturarum Sacrarum locos, in quibus bruta cognoscere affirmatur, quam in quibus negetur, esseque illos magis naturales, hos emphaticos. Nam & Gallo intelligentiam, & Milvo cognitionem temporis, in quo nidificet, & Bovi domini sui notitiam, & aliis brutis generatim cognitionem tribuunt Scriptores Sacri. Ne memoratur quidem hæc Cartesianorum veteribus sententia. Sacris una profanisque Scriptoribus, quantum memoria vetera repetens recordor, quidvis potius, quam hoc Cartesianorum paradoxum venit in mentem. Sed negant Scripturæ brutis intellectum? Commode sunt illæ explicandæ, ne Scripturas scripturis committamus. Negant nempe ratiocinium, eamque, quæ propria hominis est, rationem, reflexionem perceptiones relationum rerum abstractas. Bruta moventur sensationibus ab objecto aliquo præsente factis: homines a perceptionibus etiam abstractis, & remotarum rerum. Quod inde intelligere licet, quod bruta præsen-

(a) *Terent. in Eunuch. act. 2. scen. 2.*

ſentia tantum cavent pericula: homines remota quoque & futura. Canis ſi jacet non ſurgit ad remotius periculum quod proſpectare nequit, ſed ad præſens: rumorem audit, videt minas; cavet. At homo futura quoque proſpicit. Simplices præterea perceptiones corporearum rerum habent bruta; harumque ſimplicium idearum ſimplices relationes, quæ in natura ipſa conſtant, percipiunt. At ideas ſimplices varie componere, hinc ſyſtemata conflare, per longas ſeries diſponere, longiſſimaſque ratiocinationes proſequi, negatum brutis. Quod inde patet, quod brutorum opera eodem ſemper ſe habent modo: nulla apud eos nova inventio: non artes; non nidulorum, caſarumque novæ ſtructuræ; nihil novi. Non igitur ſyſtemata ulla in ſimplicibus ſuis inædificant ſenſationibus. Ex quo conficitur cognitionem brutorum intra ſolarum ſenſationum ambitum contineri, nec pertingere ad *reflexiones*, *meditationes*, *perceptiones univerſales*, *actiones abſtractas*, *ratiocinationes*, quæ ſunt hominis. Præterea Dei & juris cognitionem non habent bruta: ad hæc enim paulo a ſenſationibus abſtracta non perveniunt: at proveniunt homines. *Unum hoc animal ſenſit quid ſit ordo, quid ſit quod doceat; in factis dictiſve qui modus* (*a*). Adeoque *homo ut intelligentia cæteris animantibus antecellit, ita de JURE & DIIS ſolum aliquam cogitationem animo concipere poteſt* (*b*).

§. XIX. Sed qui bruta meras eſſe machinas univerſo orbi adroganter perſuadere conantur, quærunt, corporeæ cum non ſint brutorum animæ, ſpiritus ſint illæ, nec ne? Reſpondemus brutorum animas ſubſtantia eſſe diverſi prorſus generis atque corpora ſunt, quæ ſenſuum tactu cognoſcimus. Nam ex brutorum actionibus ſuperius demonſtratum eſt, brutorum eſſe aliquod activum principium, idque aut ſubſtantiæ cujuſdam incorporeæ eſſe attributum, aut ipſum eſſe incorpoream ſubſtantiam. Hæc clare eſſe demonſtrata ex iis principiis, quæ communia ſunt Philoſophis, niſi toto cœlo aberro,

(a) *Cic. lib.* 1. *de off. cap.* 4.

(b) *Plato in Menex. t.* 2. *pag.* 233. *edit. Henr. Steph.*

ro, video. Nunc autem spiritus nec ne sint brutorum animæ istæ, non valde explicatu difficile existimo: tantum si quid *spiritus* vocabulo significetur clarius exponant Cartesiani. Nam si hoc vocabulo intelligunt, quodcumque activum est, & sese perciens, quæ propria spiritus notio est, haud dubium spiritus sunt brutorum animæ. Si eodem vocabulo, ut videtur, significant quidquid corporeum non est, idest quidquid talem non habet naturam, qualem vulgaria corpora, nihil quoque vetat spiritus brutorum animas vocare. Sin intelligunt substantiam ratiocinio donatam, negabimus animas brutorum esse spiritus. Quid clarius dici potest? ergo Cartesiani vocabula definiant, si rite disputare volunt. Nihil, inquiunt, medium est: aut corpora sunt bruta, aut mentes nostris similes. Quid? unde id resciverunt Cartesiani, duorum tantum generum substantias esse posse, corpora, & mentes? at videant quantum distemus: mihi potius, ut dixi, persuasum est, esse posse substantias numero infinitas, quæ generibus quoque discrepantibus infinitis sint: esse præterea in hoc universo revera substantias alias in pluribus generibus positas, quæ non minus inter se, quam a mentibus nostris, & vulgaribus corporibus differant. Nam quin tales substantias intelligere Deus possit, nemo dubitat: nemo præterea dubitat quin efficere eas, ut intelligit, queat; probabilissimum vero est, pluribusque naturæ phenomenis confirmatum, reapse eas creasse. Quum igitur Cartesiani nullum esse posse medium inter corpora & mentes nondum demonstraverint, audiri sine fastidio nequeunt.

§. XX. Interim quamquam non dubitamus naturas hujusmodi animarum, ut plerumque aliarum rerum, a nobis non intelligi, quæ tamen ea de re philosophi cogitaverunt in medium proferre, idque historicum in morem, haud abs re nostra alienum putamus. Sententiæ omnes circa brutorum animantium animas ad has referre possis. Vel enim brutorum animæ substantiæ peculiares sunt & sui generis; vel sunt mentes in corpora revolutæ; vel ipsa sunt mundi anima: nam tria

hæc vulgavere Philoſophi. Vulgatior ea opinio eſt, ſingulis brutis ſingulas eſſe animas. At hujus patroni de hujuſmodi animarum natura omnino non conveniunt. Corpus eſſe illas tenuiſſimum, mediumque inter craſſa corpora, atque ſpiritus credidere Scholaſtici, Claudius Berigardus (*a*), Cardoſus (*b*), Baco de Verulamio (*c*), Petrus Gaſſendus (*d*), Magnanus (*e*), aliique docti Philoſophi. Sed ſi corpus res eſt ſolida, gravis, iners, tenuiſſimumque corpus ſuam habet & ſoliditatem, & inertiam, & gravitatem, nullum corpus ita tenue eſſe poteſt, ut medium ſit inter corpus & ſpiritus, quum ſpiritus heic accipiantur res omnino incorporeæ. Eſſe quidem poteſt res alia, & revera eſſe plurimas non inficior, quæ media ſit inter corpus, & ſpiritum, ſed id certe corpus non eſt, quod generis eſt diverſi, non a ſpiritu modo, ſed a corpore ipſo. Quæcumque autem ſit hujuſmodi opinio ea ſuperioribus argumentis refellitur: demonſtratum eſt enim ſuperius, brutorum animas iis qualitatibus deſtitui, quas corporum proprias Philoſophi omnes cenſent. Videtur tamen hanc ſententiam paullo veriſimiliorem reddidiſſe Andreas Rudigerus (*f*), qui ſub initium ſæculi hujus res philoſophicas novo auſu, exitu non ſatis felici tractavit. Is in ea fuit opinione, diſtinguendam eſſe *materia*, a *corpore*: corpus enim eſſe hoc contractabile, ſolidum, iners; illam puram eſſe extenſionem, primumque eſſe ſubſtramen quum corporis, tum & ſpirituum, & animorum. Animas igitur brutorum, ut & humanas mentes ſuam habere extenſionem, quacum vires vitales ſint conjunctæ, opinatur. Valde eſt hæc opinio ſimilis vero. Nam quis eos feret, qui ſubſtantias incorporeas veluti geometrica quædam puncta intelligunt. Præterea patet ſpiritus

(a) *In circulo Piſano pag.* 602.
(b) *Philoſophiæ liberæ lib.* 5. *quæſt.* 5.
(c) *De argumentis Scientiarum lib.* 4. *cap.* 3.
(d) *Phyſ. ſect.* 3. *lib.* 3. *cap.* 3.
(e) *Philoſoph. naturæ cap.* XX.
(f) *Vide Buddeum in hiſtoria philoſophiæ pag.* 501. *edit. Walchii an.* 1631.

tus humanos, & brutorum animas suarum habere operationum veluti theatrum quoddam, corpus nempe hominis & bruti: in eo vero sese coextendere admodum est probabile. Ita facilius hac in re Scholasticos sector, quam Cartesianos: nam illi non brutorum tantum animis, sed & mentibus ipsis extensionem quandam, & diffusionem per corpus dederunt. Sed clamant Cartesiani; omnem extensionem esse corpoream: inscite admodum (*a*), ut nemo hodie probatus sit philosophus, qui eos defendendos hac in re putet. Mihi potius persuasum est, esse infinita alia entia extensa, quæ non sint corpus.

§. XXI. Singularis præ cæteris hac de re fuit Leibnitii doctrina. Is Mundi elementa, ut in dissertatione de rerum genesi dictum est, esse voluit substantias quasdam simplicissimas, easque inextensas, quas Monadas appellavit. Earum Monadum quatuor esse docet genera, activa omnia & sese perscientia, 1. earum est, ex quibus corpora conflantur: eæ vi tantum activa motrice: quam *formam substantialem* vocat, sunt præditæ. Alterum genus est eorum, quæ mundum sibi repræsentant *clare*, sed *confuse*: ex his esse docet animas brutorum. 3. genus est earum monadum, quæ mundum *clare* & distincte repræsentant, quales animæ sunt humanæ. Quartum tandem est divina Monas, quæ sibi *simultane, clare; & distincte omnia possibilia repræsentat* (*b*). Plura haud dubium sunt, quæ in hac Leibnitii doctrina reprehendi possunt; quæ, qui plura vult, legat apud Ruardum Andalam (*c*). Ad me quod attinet, nihil aliud fecisse Leibnitium puto, quam vulgatam vete-

(a) *Lege quæ habet Musschembroek element. phys.* §. 18.

(b) *Extant plurimæ Leibnitii commentationes in actis Eruditorum Lipsiæ, an.* 1694. *mense Martii p.* 110. *an.* 1695. *mense Aprilis p.* 145.: *an.* 1698. *mense Septembri p.* 427.

(c) *In disputatione philosophica de quatuor fictis simplicium speciebus, ex quibus illustris Leibnitius cum Cl. Volfio derivare voluit omnia mundi corpora, animas brutorum & hominum, ut & ipsum intellectum divinum. Franaqueræ ann.* 1727. 4. *eodemque anno Halæ recusa.*

Digitized by Google

veterum, recentiorumque Philosophorum doctrinam novis vocabulis obtegere. 1. prima corporum elementa vi quadam activa esse prædita, seu una omnes, itaut ea sit mundi anima, seu singulis singula, vetustissima est, sed & recentioribus probatissima Philosophorum sententia, ut alibi ostendi. 2. Brutorum animas esse monadas, idest substantias simplices incorporeas, infiniti ante Leibnitium dixere. Eas cognoscere iidem dixere hoc mutato vocabulo, per mundi *repræsentationem claram*, sed *confusam*, pronunciat Leibnitius. Deinde idipsum facit cum hominum animis, Deique intellectu. Unum igitur in hac doctrina Leibnitii est proprium, animas istas brutorum & hominum nihil ope sensuum percipere, sed eas tali esse vi præditas, ut continuata serie sibi mundum repræsentent. Quod quale sit superius; penitius de natura animarum istarum, quæ in brutis sunt, disseruit Vvolfius (*a*) perpetuus Leibnitii admirator, fidusque Achates. Ejus doctrina huc redit. 1. esse animas hujusmodi incorporeas, inextensas, simplices. 2. Prodire non potuisse nisi per *creationem ex nihilo*. 3. esse immortales, nec perire posse, nisi *adnihilatione*. 4. Non esse tamen spirituales: quippe quæ sint ratiocinii expertes. Quæ quibus ille argumentis probat, non vacat dicere. Eandem vero, paucis tantum commutatis, doctrinam docuit Augustinus Calmetus Benedictinus ille celebratissimus in Dictionario Biblico art. *Bestia, Edit. Gall.* qui consuli potest.

§. XXII. Veteribus autem plurimis placuit, brutorum animas esse Mentes in corpore revolutas. Quicumque metempsycosin, τρῶ πάρξιν animarum posuerunt, ii omnes in ea versati sunt opinione, similes esse brutorum, hominumque animas: has scilicet ab homine in bruta, a brutis in homine transire, donec labes omnes, quibus se in superiore vita fœdarint, eluant. Sunt autem isti in primis veteres illi Ægyptii, qui Metempsychosis inventores & architecti dicuntur Herodoto (*b*) & Diodoro Siculo (*c*), tum Græci plurimi

[a] *In Psychologia rationali.*
[b] *Herodot. lib.* 2. [c] *Diod. Sicul. lib.* 2.

mi Philosophi, qui eo dogmate, inquit Herodotus, usi sunt pro sua inventione, in primis Pythagorici & Platonici. Sed quum quidam Pythagoreorum hanc & Platonicorum metempsycosim in allegoriam detorquere videantur, in primis Chronius ille in libro de Palingenesia, quemadmodum retulit Gregorius Nyssenus in libro de anima (*a*), non huic traditioni multum innitemur. Illud certum est, προϋπαρξιν animarum totam Platonis scholam statuisse. Platonemque ipsum disertis eam verbis passim docuisse. Certum item cum hoc dogmate hæc alia admixta. 1. Creatam a Deo omnium parente immensam Animarum, & Dæmonum copiam, ejusdem ferme naturæ, sapientiæ, pulchritudinis: 2. in Sphæris supramundanis locatas locis nempe amœnitate & deliciis diffluentibus. 3. his voluptatibus mentes corruptas, plurimis se criminibus immiscuisse. 4. Eam ob rem demisse in corpora, tanquam in carceres, ut ita pœnas scelerum darent. 5. selecta autem corpora minus aut magis deformia, pro cujusque criminis qualitate. 6. Itaque alias devolutas in homines, quippe quæ minus, alias in bruta, quod magis peccassent. Ordinem vero harum animarum in corpora delabentium pro criminum varietate magis aut minus fæda. Plato explicat in Phædro (*b*): quæ Ægyptiacæ doctrinæ sunt consentanea. Vide Porphyrium de abstinentia &c. Nec defuere qui & Scripturis Christianorum divinis in hanc sententiam abuterentur: isti arbitrati sunt dæmones quum excidissent a Dei consortio, immissos in varia corpora, idque explicare Mosem ex persona Dei dæmoni tentatori ita minitantis, *super pectus tuum gradieris, & vesceris terra*, ut hæc verba significent spiritus in corpora animalia detrusos, præ cibo illo Angelorum, terrestribus vesci cibis (*c*). Quæ tam sunt putida, ut pudeat ea refellere. Quum enim sit certum

(a) *Nyssenus de anima.*

(b) *Quem in locum vide & Marsilium Ficinum.*

(c) *Ornavit nuper eam sententiam auctor libelli* amusement philosophique sur le langage des Bestes.

Digitized by Google

certum immensum esse discrimen inter brutorum, & hominum animas [ex §. XIX.], id certe satis superque demonstrat, substantias illas diversorum generum esse. Sed, ut cetera omnia omittam, si id ita esset, communio esset juris bruta inter & homines; essetque tam contra naturam, brutum, quam hominem lædere; quod nunc tantum abest ut Christianorum id Scripturæ, ad quas isti appellant, doceant, ut potius aperte dicant, in hominis commodum & servitium facta esse, licereque ea occidere, & in cibum convertere. Scio nonnullos fuisse, quibus persuasum fuerit, non licere brutis vesci, in primis Porphyrium περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων. Sed id quale sit non est hic dicendi locus.

§. XXIII. Restat ut de eorum dicamus sententia, qui animam hanc mundanam invexerunt, in qua & docti plurimi sunt & eruditi. Mundum universorum, aut singulos saltem globos, quos pro totidem mundis habuere veteres, anima quadam *fontana*, unde ceterarum rerum animæ perpetuo manarent, animatum esse, velut Ægyptiorum, Chaldæorumque vetus doctrina habetur (*a*). Virgilius elegantissime hanc in quarto Georgicorum explicuit (*b*): ex veterum enim sententia (quorum Philosophiæ erat ille callentissimus) ait,

. . . . . Deum ire per omnes
Terrasque tractusque maris, Cœlumque profundum.
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quemque sibi tenuis nascentem arcessere vitam:

Manichæi ipsi, ut agnoscere in eis possis Persicam Chaldæorum, & Zoroastris doctrinam, idem docuisse videntur, auctore Augustino, qui ejus sectæ arcana omnia rimaverat (*c*). Probatam eam recentibus pluribus Orientali-

[a] *Legatur Stanleyus de Philosophia Chaldaica, & Cudvvorthus in systemate intellectuali.*
[b] *Virg.* IV. *Georg.* 222.
[c] *Lib.* 2. *de Gen. ad lit. cap.* 8. *& ep.* 74.

talibus Perfidis, Mogolis, Siam, Indorum ex Viatorum itinerariis difcimus (*a*). Nec defunt in Europa quibus idem placuit. Certe Spinozæ & Tolandi doctrina in hoc eft pofita, ut doceant Deum effe rerum omnium mentem, animam, vitam. Nofter ille Calaber Thomas Campanella Dominicanus Monachus in *Commentario de fenfu rerum*, quem anno 1590. in lucem edidit, dum conatur probare omnibus rebus, omnique, qua, circumdamur extenfioni fenfum ineffe, ab anima ifta mundana non admodum abhorrere videtur. Sed animam mundi, qua omnium vita conftet, quæque a Deo fit creata, ex Platonis Platonicorumque fententia, promovit Henricus Morus (*b*); Cudworthus (*c*), præterque alios Anglos, Newtonus ipfe, in principiis enim *Phyfico Mathematicis ad finem* hunc in modum fcribit: *adjicere jam liceret nonnulla de fpiritu quodam fubtiliffimo corpora craffa pervadente, & in iifdem latente, cujus vi & actionibus particulæ corporum ad minimas diftantias fe mutuo attrahunt & corpora electrica agunt ad diftantias majores..... & lux emittitur, reflectitur, refringitur, inflectitur, & corpora calefacit, & SENSATIO omnis excitatur*. Vide quæ eadem de re fcripfimus in difputatione de origine rerum corporearum. Nec vero ab omni veri fimilitudine abhorret creatam effe a Deo animam, ideft fubftantiam quandam activam, quæ dum organica quædam corpora, qualia brutorum funt, permeat, fenfum in iis & perceptionem pariat, quæque ftatis quibufdam legibus, quas ignoramus, in natura agat, ejus vires omnes, motiones, vitam producat, magna æquabilique perennitate. Effe enim in natura aliquid unde motiones rerum corporearum, eorumque vires activæ, plantarum vegetationes, feminum, ovorumque fœcundationes, animantium generationes prodeant, indubium eft. Sunt qui hæc ἀμέσως

a Deo

(a) *Vide la Philofoph. des Pagens tom. 1. pag. 78. & feqq.*

(b) *In Enchiridio & de Immort. an.*

(c) *In fyftem. intellectuali differtatione de nat. Genitrice. Sed ejus argumenta oppido fublefta cenfuit Mofshemius ad §. 2. ejus diff. not. 1.*

a Deo provenire opinantur, naturamque istam activam nihil esse aliud, quam Dei ipsius voluntatem rentur. Sed cur non id ope hujus animæ mundanæ efficere Deus possit? Nihil video, quod aut rationi, aut Religioni, ea si doctrina statuatur, officiat. Sed præstat de re tam incerta nihil, quam inconditum aliquod, minusque probatum dicere: nam ego philosophari in rebus occultis concedam omnibus, temere affirmare semper negabo. Ab instituto nunquam discedam, & quod præcipio, *epochen* esse philosopho necessariam, ipsum primum omnium perficere oportet: *opinari enim duas ob res turpissimum est* (inquit perspecte Augustinus de util. credendi cap. 11.): *quod discere non potest qui sibi jam se scire persuasit, si modo illud disci potest; & per se ipsa temeritas non bene affecti animi signum est.* Quod si qui sint, qui etiam rem nimium me promovisse affirment, ii sciant, non me ignorare majora quoque scripsisse & Augustinum Calmetum in Dictionario, & veteres omnes Scholæ philosophos, atque Theologos; & nimium non esse brutis cognitionem eorum, quæ circa sensum sunt, quibusve eorum vita indiget, concedere, quam & sensus hominum communis, & experimenta omnia iis vindicant. Quid quod non defuerunt veteres aliquot Patres, qui syllogismos quoque brutis tribuerunt? veluti BB. Basilius (*a*) & Ambrosius (*b*): Lactantius vero scripsit, & sola religione nos a brutis distare (*c*), & rationem brutis & hominibus datam (*d*). Qui fortassis oratoria libertate ita pronunciarunt: alioquin eos probare non possumus, quando Scriptura *nullum esse in brutis intellectum docet*, & experimenta ipsa demonstrant. Interim efficitur saltem, ne nos homines vetustatis incuriosi temeritatis tam facile damnent, ubi ea resciverint. Ceterum qui argumento a religione desumpto veterum adgrediuntur opinionem Cartesiani, ii profecto ignorant, nullam esse doctrinam, quæ magis ma-

[a] *Basil. Magn. homil. 8. & 9. in Hexaem.*
[b] *Ambros. lib. 4. cap. 4. Hexaem.*
[c] *De ira cap. 17.* [d] *Lib. 3. Inst. cap. 10.*

materialismum foveat, quam quæ ab iis nudius tertius in philosophiam inducta est: quod diserte agnovit Cudworthus in Syst. Intel. cap. I. §. 35. nam si tot mirandas brutorum operationes solus efficit mechanismus, atque a brutis ad homines brevis est, ut libertinis videtur, gradus; in eam etiam atque etiam indurabunt animi pravitatem, & hominem meram esse machinam. Videant igitur quam rem agant. Nos, quicquid alii clamitant, Philosophiæ & Religioni litasse nobis persuasimus. Interim si quid est, quod viros doctos offendant, omnia emendare parati sumus, modo humanitus admoneant.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Finis Tomi secundi.

Digitized by Google

Digitized by Google